SUE COWLEY



# Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?

Kodėl mokiniai elgiasi netinkamai?

Kaip turėčiau elgtis?

O ko neturėčiau daryti?

TYTO ALBA

SUE COWLEY

# Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?

Iš anglų kalbos vertė
*Rūta Kvietinskaitė*

VILNIUS 2008

UDK 371.2
Co-289

Sue Cowley
GETTING THE BUGGERS
TO BEHAVE
Third Edition
Continuum, 2006



ISBN 978-9986-16-648-1

# Turinys



## *Pirma dalis. Pradžia...*

## *Penkta dalis. Pavyzdžiui...*



## *Šešta dalis. Kai kyla sunkumų...*

# *Padėka*

Dėkoju visiems mokiniams, padėjusiems rengti ir atlikti apklausas, ypač Markui, Kristei, Endriui, Markui, Džeisonui, Paulai, Rošniui, Sarai, Bekei, Nikolei, Lizai, Džonui, Šonui, Nikui, Danieliui, Kreigui, Maiklui, Ninai, Greisei, Luizai ir Lizai. Taip pat esu dėkinga visiems mokytojams, įkvėpusiems ir padėjusiems tapti mokytoja – žinote, apie ką kalbu!

Dėkoju Aleksandrai Webster ir visai *Continuum* komandai. Ačiū visoms *October Club* klubo merginoms už patarimus ir pagalbą. Ir, žinoma, ypač dėkoju Tilakui ir Álviui, kurie pavertė visa tai tikrove.

# *Autorės žodis trečiajam leidimui*

Dirbdama susipažįstu su daugybe mokytojų ir kitų mokyklos darbuotojų ir per daugelį metų esu girdėjusi daugybę nuostabių idėjų, kaip spręsti elgesio problemas. Daugelį šių idėjų pateikiu šiame leidime, todėl noriu padėkoti visiems, kurių pasiūlymais pasinaudojau. Prisiminkite, ypač jei tik pradedate dirbti mokytoju, kad, prireikus spręsti elgesio problemas, burtų lazdele nepasinaudosite. (O jei tokia vis dėlto būtų, mokytojavimas nebetektų tos „kibirkšties“, kuri daro šį darbą malonų ir įdomų.) Tačiau visuomet galime pasinaudoti įvairiausiomis strategijomis, metodais ir pasirinkti skirtingus veikimo būdus. Visa tai rasite šioje knygoje.

Pastaruoju metu daug galvojau apie savo mokyklinius laikus. Buvo nuostabių akimirkų, turėjau ir keletą gerų mokytojų, tačiau iš tikrųjų atmintyje įstringa neigiami prisiminimai – nuobodulys, nervingumas, pažeminimo jausmas ir netgi baimė. Visi, kurie su nostalgija prisimena „senus gerus laikus“, kai mokiniai neklausinėdami darė tai, kas jiems buvo pasakyta, neturėtų pamiršti neretai tada tvyrojusios baimės. O dabar dirbantys su vaikais neturėtų nuvertinti mūsų, kaip mokytojų, mokiniams daromos įtakos – geros ar blogos.

Neseniai vienas mokytojas man pasakė, kad apskritai mokiniai netinkamai elgiasi dėl dviejų priežasčių: arba jiems nuobodu, arba jie nesupranta. Ši mintis, nors supaprastinta, puikiai apibendrina dvi sritis, kurias tiesiogiai valdo mokytojas. Žinoma, siekdami sudominti klasę galime paįvairinti mokymo procesą – suteikti pamokoms linksmumo ir parodyti vaikams, koks smagus ir įdomus gali būti mokymasis. Taip pat nuo mūsų priklauso, ar užtikrinsime, kad mūsų mokymas būtų suprantamas ir pritaikytas visiems vaikams klasėje. Tačiau negalime priversti vaikų pakeisti savo elgesio (nors, be abejo, galime paskatinti juos laikui bėgant priimti geresnius sprendimus). Visa, ką *galime* padaryti, – tai pakeisti savo pačių elgesį ir taip palengvinti

ir pagerinti tiek savo, tiek mokinių gyvenimą. Tikimės, kad ši knyga padės jums suprasti, kaip pakeisti savo, kaip mokytojų, elgseną į gerąją pusę.

Dirbau daugybėje skirtingų mokyklų, ir stebėtina, kad priemonės, kurios puikiai tinka vienu atveju, kitu gali būti visiškai nenaudingos. Atsižvelgdami į tai, šioje knygoje pateikiamus patarimus turėtumėte pritaikyti būtent tiems vaikams, su kuriais dirbate. Pasikliaukite savo nuojauta ir stenkitės nuolat mokytis – būkite mokytojais, kurie nesiliauja tobulinti savo darbo metodų. O sunkiausiomis akimirkomis nepamirškite, jog dirbate ypač svarbų darbą, galintį pakeisti žmonių gyvenimus.

*Sue Cowley*
www.suecowley.co.uk

# ĮŽANGA

Jei sugebate perprasti, kaip tinkamai spręsti elgesio problemas, dirbti tampa lengviau ir galite atlikti savo tiesiogines pareigas – žinoma, mokyti. Gerai besielgiančioje klasėje mokytojo darbas atrodo nuostabiausias pasaulyje. Kiekvieną dieną įgyjate vis naujos patirties: galimybę pamatyti, kaip vaikai atranda naujų dalykų, sužino, ko iki šiol nežinojo, bei progą iš tikrųjų pakeisti savo mokinių gyvenimus. Sakoma, jog „geras mokytojas neužmirštamas", tačiau ką iš tikrųjų reiškia būti „geru mokytoju"?

Viena iš svarbiausių gero mokytojo savybių yra sugebėjimas spręsti mokinių elgesio problemas taip, kad tai padėtų jiems mokytis. Tai ypač taikytina dirbant mokykloje, kurioje kyla daug elgesio problemų. Mes galime įžiebti tą labai svarbų troškimą mokytis tik jei iš pat pradžių sugebame priversti vaikus susikaupti, valdytis, elgtis tinkamai! Kiekvienas mokinys kiekvienoje mokykloje nusipelno gauti geriausią galimą išsilavinimą ir mes turime surasti tam būdą. Kai kurios mokyklos ir kai kurie mokiniai tampa tikru iššūkiu bet kokiam mokytojui; netgi tose mokyklose, kuriose, rodos, nėra didelių elgesio problemų, būna dienų, kai tiesiog negali pasiekti teigiamų rezultatų. Ši knyga jums gali būti naudinga tuo, kad joje pateikiama daugybė praktinių idėjų, kurias galite išbandyti savo klasėje, ir siekiama padėti „suvaldyti tuos neklaužadas".

Kasdieniniame darbe mokytojai pasitelkia įvairių įgūdžių. Turite būti savo dalyko ar dalykų specialistai ir kartu sugebėti suvaldyti didelę grupę jaunų žmonių. Tam tikrais atvejais mokytojai to išmoksta tiesiog mokytojaudami ir laikui bėgant pastebi, kad sukauptos idėjos ir patirtis gali būti labai naudingos. Būna mokytojų, kuriems sugebėjimas valdyti mokinių elgesį, sudominti ir valdyti klasę, rodos, yra įgimtas. Tačiau kaip tobulinti elgesio valdymo įgūdžius ir kaip jų daugiau įgyti, galima ir išmokti – būtent tai padaryti ir padės jums ši knyga.

Knyga praktiška, lengvai suprantama ir lengvai skaitoma. Jokios akademinės teorijos, tiesiog daug patarimų ir pavyzdžių, parodančių, kaip mano pateikiamos idėjos veikia praktiškai. Nors knygoje pateikiamos idėjos skirtos mokytojams, ji gali būti naudinga ir tiems, kurie dirba kitose švietimo sistemos srityse (mokytojo padėjėju, mokyklos bibliotekininku, pietų pertraukos budėtoju ir pan.).

Šiais laikais mokytojai yra įsitempę – dėl to nekyla abejonių. Šią įtampą lemia daugybė skirtingų veiksnių – netinkamas elgesys, pernelyg didelis darbo krūvis arba menka padėtis visuomenėje, palyginti su kitomis profesijomis. Knygoje pateikiu keletą pasiūlymų, kaip įtampą sumažinti. Būtent dėl to daugiausia dėmesio skiriama tam, kaip turėtų elgtis *mokytojas*, o ne *mokinys*. Mano tikslas – padėti jums, kaip mokytojui, įveikti kiekvieną sunkaus ir sudėtingo darbo dieną ir suteikti galimybę pasidžiaugti pasirinkta profesija.

Šioje knygoje pateikiama lengvai suprantamų ir taip pat lengvai pritaikomų patarimų, kaip spręsti elgesio problemas. Galų gale, kiek iš mūsų, užsivertę ataskaitomis, kurias reikia parengti, ir pamokų planais, kuriuos turime sudaryti, dar turi laiko gilintis į neišsemiamą teoriją? Čia pateikiama daugybė informacijos apie elgesio valdymo pagrindus, taip pat daug patarimų, kaip suvaldyti savo mokinius, bei įvairių klasės aplinkos fizinių aspektų sprendimo idėjų. Knygoje pateikiamos idėjos ir patarimai yra pagrįsti bendrais pastebėjimais ir strategijomis, kurios mano darbe pasiteisino. Tikiuosi, kad kasdieniniame mokymo procese ši knyga jums bus naudingas informacijos šaltinis, joje prireikus galėsite paieškoti idėjų arba rasti alternatyvių savo klasės ar klasių elgesio valdymo būdų.

Tad tikiuosi, jog ši knyga padės jums suvaldyti *savo* mokinius. Ir jei tai pavyks bent iš dalies, galėsime ne tik pagerinti savo vaikų išsilavinimą, bet ir džiaugtis mėgstamu darbu.

## PIRMA DALIS

# PRADŽIA...

# 1.

# Elgesio problemų sprendimo pagrindai

## *Ką svarbiausia žinoti*

Šiame skyriuje ketinu aptarti elgesio problemų sprendimo pagrindus – pirmines svarbiausias elgesio valdymo taisykles. Turite perprasti šias pagrindines taisykles ir metodiką, jei siekiate, kad jūsų mokymo stilius nuolat skatintų elgtis tinkamai. Didžioji dalis toliau pateikiamos informacijos yra savaime suprantama – kaip sukurti gerus santykius su savo mokiniais. Tačiau labai lengva tuos savaime suprantamus dalykus pamiršti susidūrus su trisdešimčia maištaujančių paauglių.

Jei esate patyręs mokytojas, tokias strategijas tikriausiai taikote nesąmoningai – jos tiesiog yra tapusios savaime suprantama jūsų mokymo proceso dalimi. Jei jums iškyla problemų (galbūt naujoje mokykloje ar ypač didelių elgesio problemų turinčioje klasėje), būtų naudinga peržvelgti pateikiamas mintis, kad galėtumėte pasitikrinti, ar įprasti dalykai nepakrypo neigiama linkme.

Jei esate praktikantas arba šios profesijos naujokas, šie elgesio problemų sprendimo pagrindai taps atspirties tašku, nuo kurio galės prasidėti išties puikaus mokytojo tapsmas. Tikiuosi, galėsiu padėti suderinti elgesio valdymo teoriją, kurios mokėtės aukštojoje mokykloje, su mokytojavimo realybe. Šie pagrindai yra pagrįsti mano pačios mokytojaujant sukaupta patirtimi bei kitų mokytojų darbo stebėjimu. Taigi:

Nesvyruokite: „Žinau, ko noriu.“
Elkitės nuovokiai: „Žinau, kas įvyks, jei pasieksiu savo tikslus / nepasieksiu savo tikslų.“
Elkitės ramiai ir nuosekliai: „Visada elgiuosi su jumis mandagiai ir teisingai.“
Sukurkite jiems sistemą: „Žinau, koks mūsų tikslas.“

Nusiteikite teigiamai: „Jums puikiai sekasi."
Domėkitės: „Jūs ne tik mokiniai – jūs žmonės."
Elkitės lanksčiai: „Žinau, kada geriau nusileisti, užuot padarius klaidą."
Būkite atkaklūs: „Neketinu pasiduoti."

## *Nesvyruokite*

*„Žinau, ko noriu."*

Būti ryžtingu mokytoju – reiškia žinoti, ko tikitės iš savo mokinių. Lygiai kaip plėšrūnas jaučia savo grobio silpnumą, taip ir mokiniai instinktyviai supranta, kada jų mokytojas yra pažeidžiamas ar sutrikęs. Tiksliai žinodami, ko norite, spinduliuojate pasitikėjimu ir mokiniai tai pastebi. Nuo pat tos akimirkos, kai įžengiate pro duris, turėtumėte būti taip įsitikinę tuo, ko reikalausite iš mokinių, kad nesuteiktumėte jiems progos ginčytis ar trikdyti tvarkos klasėje. O jei jie vis dėlto elgiasi netinkamai, turėtumėte į tai reaguoti su tam tikra nuostaba. Jūs, žinoma, įsivaizduojate nuostabiai besielgiančius vaikus, turinčius didžiulį potencialą: ar iš tiesų gali būti taip, kad jie neišpildys jūsų lūkesčių?

Vos tik mintyse suplanuojate, ko norite, nedelsdami pasidalykite šia „paslaptimi" su savo mokiniais. Jie gali stengtis atlikti tai, ko norite, tik jei tiksliai pasakysite jiems, ko reikalaujate. Stenkitės apsispręsti prieš pačią pirmąją pamoką, kad mokiniams neatrodytumėte dėl ko nors abejojantis. (Tai viena iš priežasčių, dėl kurios patyrusiam mokytojui tampa vis paprasčiau spręsti elgesio problemas: tokius svarbius sprendimus jie jau būna priėmę ankstesniais metais.)

Pradėdami mokytojauti, galite būti linkę prisiimti draugo, o ne autoriteto vaidmenį, jausdamiesi, lyg būtų neteisinga iš mokinių kažko reikalauti. Tačiau iš tikrųjų jauni žmonės *nori*, kad suaugusieji jiems pateiktų tvirtą nuomonę. Jiems reikia, kad jūs nustatytumėte tam tikras ribojančias taisykles, kurių jie privalėtų laikytis ir kurios suteiktų jiems saugumo jausmą. Tai turbūt ypač taikytina tiems sudėtingiausio elgesio mokiniams, kuriems trūksta drausmės namuose ir kurie gali siekti išbandyti visus sutiktus suaugusiuosius norėdami išvysti jų reakciją.

Žinoma, bus tokių situacijų ir tokių mokyklų, kuriose kai kurie mokiniai, kad ir kaip stengtumėtės, sąmoningai nepateisins jūsų lūkesčių. Tokiais atvejais gali labai knietėti viską mesti, pasakyti „ai, tiek to“ ir leisti mokiniams elgtis taip, kaip jie nori. Tačiau būtent išlaikydami aukštus standartus ir *neatsisakydami* įgyvendinti savo lūkesčių, laikui bėgant tapsite geri mokytojai.

Taigi kokiose būtent srityse turite elgtis ryžtingai? Panagrinėję savo mokyklos elgesio politiką susidarysite bendrą įspūdį apie tai, koks elgesys jūsų mokykloje yra nepriimtinas – gumos kramtymas, mobiliųjų telefonų naudojimas, keiksmai, įprastos „draudžiamos“ elgesio formos. Taip pat turėtų galioti „Darbo tvarkos taisyklės“ arba tam tikros „Klasės taisyklės“, kuriomis galite pasinaudoti, kad apibrėžtumėte tinkamą elgesį. Mano asmeniniai trys svarbiausi reikalavimai būtų tokie:

- *Tikiuosi, kad man kalbant arba kam nors kitam kalbant prieš visą klasę, klasėje bus visiška tyla.* Manau, šį reikalavimą įgyvendinti būtina, kad galėtumėte sėkmingai dirbti mokytojo darbą.
- *Tikiuosi, kad bet kokiu atveju elgsitės pagarbiai.* Toks bendro pobūdžio reikalavimas labai naudingas nustatant, kaip mokiniai turėtų elgtis su jumis, vienas su kitu ir su savo aplinka.
- *Tikiuosi, kad stengsitės pasiekti kaip įmanoma geresnių rezultatų.* Toks reikalavimas įvardija, jog mokytojas tikisi didelių mokinių pastangų, tačiau atsižvelgia ir į skirtingus mokinių gebėjimus.

Be šių bendrų elgesio formų, reikėtų atkreipti dėmesį ir į specifinius mokinių elgesio jūsų pamokose aspektus. Jeigu tiksliai nepasakote, ko tikitės, vaikams tenka patiems tai sugalvoti (veikiausiai jie kels sumaištį, kol tiksliai neišdėstysite savo reikalavimų). Pateiksime keletą klausimų, susijusių su įvairiais klasės valdymo aspektais, kuriuos galbūt norėsite apsvarstyti. Įsitikinsite, kad yra aibė puikių būdų, iš kurių galite pasirinkti, atsižvelgdami į tai, kas jums priimtiniausia ir kokioje mokykloje dirbate.

1. Kaip mokiniai turėtų įeiti į klasę? Pavyzdžiui, ar jie

- tyliai išsirikiuoja už durų ir laukia, kol ateis mokytojas;
- tyliai susirenka už durų ir laukia, kol mokytojas juos pakvies;
- kiekvienas įeina atskirai, jei mokytojas yra klasėje?

2. Ką daro mokiniai, kai susirenka jūsų klasėje? Ar jie

- stovi už kėdžių ir laukia, kol leisite atsisėsti;
- atsisėda ir tyliai laukia, nieko nepasidėję ant suolų, kol mokytojas užpildys lankomumo žurnalą;
- atsisėda, pasiima priemones ir laukia, kol prasidės pamoka;
- vaikų darželyje ar pradinėje mokykloje pasiima skaitymo knygas ir atsisėda ant kilimo sukryžiavę kojas ir susidėję rankas;
- susirenka visas reikiamas priemones ir nedelsdami pradeda dirbti?

3. Kaip prasideda pamoka? Ar

- mokytojas pildo lankomumo žurnalą;
- surenkami namų darbai;
- atliekama pradinė užduotis, kuri jau išdėliota ant suolų arba pateikta lentoje;
- pakartojama tai, ko mokiniai išmoko ankstesnėse pamokose;
- mokytojas paaiškina pamokos uždavinius?

4. Kaip vaikai atlieka pateiktas užduotis? Ar jie tai daro

- visada tyliai;
- tyliai šnekėdamiesi su suolo draugu;
- kalbėdami, jei užduočiai atlikti reikia diskutuoti;
- kalbėdami kada nori ir jų niekas nesudrausmins;
- iš pradžių tyliai, bet vėliau pradeda šnekėti?

5. Kaip baigiasi pamoka? Ar

- mokiniams leidžiama išeiti grupelėmis;

– mokiniai stovi už kėdžių ir laukia, kol bus leista išeiti;
– visi mokiniai išbėga iš klasės vos tik pasigirdus skambučiui?

## *Elkitės nuovokiai*

*„Žinau, kas įvyks, jei pasieksiu savo tikslus / nepasieksiu savo tikslų."*
Tikiuosi, kad visą ar bent kurį laiką mokiniai pateisins jūsų lūkesčius. Kai tai įvyks, neturėtumėte tiesiog su palengvėjimu atsipūsti ir nurimti tikėdamiesi, kad taip bus ir toliau. Padėkokite jiems už gerą elgesį – įvertinkite jų pastangas, taip užtikrindami, kad tai pasikartos. Viena iš pačių vertingiausių pastangų įvertinimo formų, už kurią mokiniai gerbia mokytojo darbą, yra konkretūs ir išsamūs pagyrimai. („Šeštokai, jūs esate nuostabūs, visi šiandien puikiai išklausėte pamoką. Esu jumis labai patenkinta.")

Žinoma, taip pat privalote žinoti, kaip elgtis, kai padėtis klasėje nebus tokia gera, o taip neišvengiamai įvyks. Dažnai mokytojai net ir į didelių problemų nekeliantį netinkamą mokinių elgesį reaguoja iškart taikydami tam tikras bausmes. Verčiau išmokite visų pirma įžvelgti gerų dalykų, atkreipkite dėmesį į bet kokius tinkamo elgesio pavyzdžius („Nuostabu, Parmindere, kad lauki pamokos taip tyliai. Akivaizdu, jog nori, kad pamoka tau baigtųsi laiku").

Vis dėlto aišku, kad kartais tos bausmės neišvengiamos – kai netinkamas elgesys tiesiog reikalauja neatidėliotinų poveikio priemonių. Tokiu atveju turite būti visiškai įsitikinę jums suteiktomis galimybėmis. Tiek jums, tiek jūsų mokiniams neturi kilti abejonių dėl to, kad kiekvieną kartą dėl X elgesio taikoma Y bausmė. Taip pat labai svarbu aiškiai įvardyti mokiniams savo lūkesčius – paaiškinti, kaip būtent jų netinkamas elgesys nulemia tam tikrą bausmę, kuri bus taikoma, kol toks elgesys tęsis. Taip mokiniams suteikiama galimybė apsispręsti: jei jie suvokia taisykles ir galimas bausmes, tik jie patys gali nuspręsti, laikytis jų ar ne.

Jei mokiniai su iššūkiu priima jūsų reikalavimus, pasistenkite:

– *aiškiai įvardyti*, ko norite, ir nekeiskite savo reikalavimų;
– ginčo metu išlikti ramūs ir mandagūs;

- aiškiai įvardyti savo lūkesčius;
- išaiškinti bet kokius galimus nesusipratimus;
- nurodyti mokiniui, koks būtent jo elgesys neatitinka jūsų reikalavimų;
- išdėstyti, kokių priemonių imsitės, jei mokinys nesiliaus jūsų ignoruoti;
- nekeisti savo pirminės nuomonės (pavyzdžiui, kai mokinys bando suversti kaltę kitam klasės draugui);
- nesuasmeninti bausmės – aiškiai nurodykite, kad bausmę skiriate dėl mokinio elgesio, o ne dėl jo asmeninių savybių;
- pasistengti skirti bausmę tokia intonacija, lyg būtumėte dėl to nuliūdę ar nusivylę (jūs tikėjotės, kad mokinys galėjo elgtis daug geriau);
- taikyti poveikio priemones tik jei to būtinai reikia;
- jei yra galimybė, suteikti mokiniams galimybę ištaisyti padėtį, pasiūlydami tam tikrą alternatyvą.

Pateiksime tai iliustruojantį pavyzdį.

*Džonas ateina į dramos studiją ir eina tiesiai į klasę, nenusiavęs batų. Mokytoja jau anksčiau buvo nurodžiusi, kad prieš įeidami į klasę mokiniai turi nusiauti.*

Mokytoja: Džonai, prašom grįžti atgal ir palikti batus už durų.
Džonas: Negaliu.
Mokytoja: Dramos studijoje yra taisyklė, kad nusiauname batus.
Džonas: Bet aš pasitempiau kulkšnį. Tikrai negaliu nusiauti.
Mokytoja: Ar turi gydytojo pažymą, jog pasitempei kulkšnį?
Džonas: Ne.
Mokytoja: Tuomet prašom nusiauti batus už durų.
Džonas: Nenusiausiu.
Mokytoja: Džonai, jei tu nenusiausi, teks palikti tave po pamokų.
Džonas: Taip nesąžininga.
Mokytoja: Džonai, prašom nusiauti batus už durų. Tada nereikės palikti tavęs po pamokų.
Džonas: Ne, batų aš nenusiausiu.
Mokytoja: Tuomet esu priversta palikti tave penkioms minutėms po pamokų.

Džonas: Ne, mokytoja, prašau, nereikia.
Mokytoja: Džonai, jei tuoj pat nusiausi batus už durų ir tinkamai elgsiesi per pamoką, galbūt ir nepaliksiu tavęs po pamokų. Gerai?
Džonas: Gerai.

O štai kaip viskas galėtų susiklostyti, jei mokytoja nebūtų vadovavusis pirmiau pateiktais patarimais:

Mokytoja: Džonai, prašom grįžti atgal ir palikti batus už durų.
Džonas: Negaliu.
Mokytoja: Kodėl negali? Gali.
Džonas: Bet aš pasitempiau kulkšnį. Tikrai negaliu nusiauti batų.
Mokytoja: Neapsimesk kvailiu.
Džonas: Nevadinkite manęs kvailiu.
Mokytoja: Džonai, tiesiog eik ir nusiauk batus už durų. Tuoj pat!
Džonas: Nė neketinu.
Mokytoja: Tada palieku tave po pamokų.
Džonas: Taip neteisinga. Neketinu pasilikti. Velniop!

## *Elkitės ramiai ir nuosekliai*

*„Visada elgiuosi su jumis mandagiai ir teisingai."*
Visi mėgstame ramybę ir pastovumą: mums patinka žinoti, ko galime tikėtis iš žmonių, ir jaučiamės priblokšti, sulaukę netikėtos reakcijos. Kai kurie blogai besielgiantys vaikai su tokia problema susiduria namuose – jie niekada nežino, kaip (teigiamai ar neigiamai) bus reaguojama į jų elgesį. Mūsų, kaip specialistų, pareiga – parodyti mokiniams, kad suaugusieji gali elgtis ir į tam tikras situacijas reaguoti ramiai, nuosekliai ir apgalvotai.

Mokytojams nelengva visada būti teisingiems ir mandagiems – kartais labai sunku išlikti ramiems, kai mokiniai akivaizdai pažeidinėja taisykles. Taip atsitinka dėl „kovok arba atsitrauk" reakcijos. Mokinys arba mokiniai „puola" mokytoją keldami klasėje sąmyšį. Mokytojui padidėja adrenalino kiekis ir jis jaučia būtinybę atsikirsti. Priešinga reakcija – kai mokytojas sie-

kia išvengti tokios situacijos. Mums nė viena iš šių reakcijų nėra tinkama – negalime nei užsipulti mokinių, nei tiesiog išeiti.

Nepaneigiama tiesa ta, kad nors ir sunku, bet kiekvienu atveju išlikdami kantrūs, ramūs ir nuoseklūs, gerokai sumažinsite rimto konflikto galimybę. Taip pat išvengsite jums tenkančios nereikalingos įtampos. Puiki patikrinta taisyklė – elgtis su vaikais taip, kaip elgtumėtės su kitais suaugusiaisiais, pavyzdžiui, dirbdami biure, kad ir kaip blogai jie su jumis elgtųsi.

Vaikai nepaprastai jautriai reaguoja į viską, kas susiję su teisingumu jų atžvilgiu. Mokiniai dažnai skųsis, kad yra neteisingai išskiriami iš kitų, ir dėl to, jog vieną kartą netinkamai pasielgę dabar nuolat užsipuolami. Tiesą sakant, natūralu, kad vieni mokiniai mums patinka labiau nei kiti. Tačiau paslaptis ta, kad elgtis su vaikas turime vienodai, nepaisydami jokių asmeninių simpatijų.

Vidurinės mokyklos direktoriui ir vyresniesiems administracijos darbuotojams* nuoseklumu pasižyminčios sistemos kūrimas dažnai visai pagrįstai tampa ypatingu siekiniu. Jeigu visas personalas taiko mokyklos taisykles, skatina ar baudžia nuosekliai, mokiniams tereikia laikytis konkrečių elgesio normų. Tačiau jeigu X elgesys vienam mokytojui tinka, o kitam netinka, tuomet mokiniams nebeaišku, kokios ribos iš tiesų galioja. Žinoma, natūralu, kad kai kurie mokytojai kartais stengsis pritaikyti taisykles kuo palankiau savo stiliui ar situacijoms. Tačiau nepamirškite, kad nuosekli elgsena jūsų mokinių atžvilgiu yra teisingiausia.

## *Sukurkite jiems sistemą*

***„Žinau, koks mūsų tikslas.“***

Mes natūraliai stengiamės savo gyvenime turėti tam tikrą sistemą – turėdami tam tikrą kasdieninio gyvenimo modelį jaučiamės saugiau ir patikimiau. Daugelis sunkaus elgesio mokinių tikriausiai to ir pasigenda savo aplinkoje.

---

* Lietuvos švietimo sistemoje tai būtų direktoriaus pavaduotojas ugdymui. (*Čia ir toliau – vert. past.*)

Namuose jų tėvai ar globėjai turbūt nėra nustatę jiems ribojančių taisyklių arba apsunkina padėtį nuolat jas keisdami – į tokio pat pobūdžio nusižengimus reaguodami kaskart kitaip. Tokiems jaunuoliams mokykla tampa prieglobsčiu, kur juos supa suaugusieji, pateikiantys jiems tinkamų ir dėsningų patarimų, kaip iš tikrųjų derėtų elgtis.

Mokytojai tam tikrą sistemą savo mokiniams gali pateikti įvairiai: aiškiai išdėstydami pamokos turinį, pasirinkdami tinkamą klasės išdėstymą, taikydami tinkamus elgesio valdymo metodus. Turėdami mintyse aiškią sistemą, naudodamiesi savo neabejotinomis žiniomis ir pasitikėjimu, sugebėsite perteikti tą aiškumą ir savo mokiniams. Be to, kiekviename etape paaiškinkite mokiniams, kaip ir kodėl naudojama tam tikra sistema.

Viską darant tikslingai, aiškiai ir nuosekliai, jūsų darbas įgyja daug pranašumų:

- Mokiniai, atėję į jūsų pamokas žino, ko iš jūsų tikėtis.
- Jeigu kiekvieną kartą su jumis susitikus jų lūkesčiai pasiteisina, jie ima laikyti jus žmogumi, suteikiančiu jų gyvenimui pastovumo.
- Šis pastovumo jausmas lemia augantį pasitikėjimą ir geresnius santykius.
- Jie ima laukti susitikimų su jumis.
- Jų elgesys tampa labiau nuspėjamas ir geriau kontroliuojamas.
- Dėl jūsų sukurtos sistemingos aplinkos gero elgesio modeliai bus atkartojami.
- Galiausiai toks elgesys tampa įpročiu arba nevalingais veiksmais, kai mokytojo pastangų retai kada prireikia arba neprireikia visai.
- Mokiniai pradeda atkartoti elgesio modelius nesąmoningai, kartais net nereikia, kad procese dalyvautų mokytojas (pavyzdžiui, mokiniai tvarkingai išsirikiuoja už klasės durų, laukdami jūsų, jei neišvengiamai vėluojate į pamoką).
- Mokytojas gali pradėti reikšti savo nurodymus klasei naudodamas trumpus neverbalinius ženklus (pvz., pamokos pabaigoje ranka parodyti, kad mokiniai turėtų atsistoti už kėdžių).

Toliau nurodyta keletas jūsų mokymo veiklos sričių, kuriose galite sukurti sistemą, ir keletas galimų sistemos kūrimo būdų pavyzdžių.

- *Jūsų pamokų pradžia.* Mokiniai išsirikiuoja už durų; mokytojas užpildo lankomumo žurnalą; mokiniai atlieka pradinę užduotį.
- *Mokinių vietos.* Mokiniai sėdi eilėmis ar grupėmis; mokiniai susodinami pagal planą.
- *Pamokos eiga.* Derinama įvairi veikla; atliekama daug praktinių užduočių; pamoka pradedama „minčių lietumi".
- *Šaltinių ir priemonių tvarkymas.* Mokiniai susirenka knygas; priemonės laikomos vienoje klasės dalyje; šaltinius tvarko savanoriai.
- *Mokinių elgesys atliekant užduotis.* Mokiniai tyliai dirba savo vietose; jei turi klausimų arba nori atsakyti, pakelia ranką.
- *Jūsų pamokų pabaiga.* Pasilieka visi mokiniai; nurodomos namų darbų užduotys; mokiniai stovi už kėdžių arba sėdi tyliai, kol mokytoja apibendrina pamoką; žaidžiamas trumpas žaidimas.

## Nusiteikite teigiamai

*„Jums puikiai sekasi."*
Kiekvienas mokytojas puikiai žino taisyklę: „Pabrėžkite teigiamus dalykus." Tiesą sakant, kartais gali atrodyti, kad giriame savo mokinius tiesiog už niekų, stengdamiesi palenkti juos savo pusėn. Tačiau taip elgdamiesi klystame: jei kelsime mažus reikalavimus, tai mokiniai tik tiek ir tesieks. Jei nustatysime aukštus standartus ir tikėsimės sėkmės, mūsų mokiniai išmoks siekti kuo geriausių rezultatų. Teigiamas nusiteikimas nereiškia, kad turite tiesiog liaupsinti mokinius, teigiamas požiūris reikalingas per visą su mokiniais leidžiamą laiką. Tinkamai naudojami pagyrimai ir gebėjimas bet kokiu atveju išlaikyti teigiamą nusiteikimą iš esmės padės suvaldyti mokinių elgesį. Tai taip pat padarytų jus atsparesnius įtampai ir neigiamoms emocijoms.

Štai kaip galite pozityviai bendrauti su mokiniais:

- Visada sutikite savo mokinius išreikšdami teigiamus lūkesčius, pavyzdžiui: „Esu įsitikinusi, šiandien puikiai padirbėsite."
- Tikėkitės iš savo mokinių pačių geriausių rezultatų, užuot laukę blogiausių.

- Viską, ką sakote, sakykite teigiamu tonu.
- Stenkitės vengti savo mokinius kaltinti ar kritikuoti.
- Venkite sarkazmo (kad ir kaip norėtųsi) – tai „žemiausia sąmojo forma“, galinti įskaudinti ar sutrikdyti mokinius.
- Į mokinių netinkamą elgesį reaguokite pasiūlydami teigiamą alternatyvą.
- Išsakykite pagyrimus vienam asmeniui, kad paskatintumėte visą klasę.
- Stenkitės kuo dažniau įvertinti mokinius už gerą elgesį, užuot baudę už neigiamą.
- Nuolat pateikite tikslines užduotis, taip suteikdami galimybę mokiniams pasitaisyti.
- Atliktas užduotis vertinkite kaip galimybę įvertinti mokinio pastangas.

Toliau pateikiami du tos pačios situacijos, kai mokytoja kviečia mokinius į klasę, pavyzdžiai, iliustruojantys skirtumą tarp teigiamo ir neigiamo požiūrio.

## *Neigiamas*

*„Greičiau! Ar negalite paskubėti? Greičiau, greičiau, šiandien turime daug nuveikti, nieko nespėsim, jei jūs taip lėtai viską darysite. Kas jums yra? Kodėl čia toks triukšmas?“*

Žinau, kaip jausčiausi būdama šios mokytojos pamokoje – neabejotinai būčiau linkusi elgtis netinkamai. Mokytoja iš pradžių kritikuoja vaikus dėl to, kad jie lėti, paskui neigiamai nuteikia mokinius, kalbėdama apie užduotis, kurias teks atlikti, kaltindama, kad jie nespės visko padaryti. Galiausiai ji pateikia du neigiamą požiūrį išreiškiančius klausimus, iš kurių galima suprasti, kad mokiniai visada taip elgiasi. Kai pamoka pradedama taip neigiamai nusiteikus, tikėtina, kad mokytojos nuogąstavimai pasitvirtins.

### *Teigiamas*

*„Puiku, gal galėtumėte visi sueiti kuo greičiau. Šiandien turime daug įdomių užduočių, tad turime nedelsdami pradėti, kad spėtume jas visas atlikti. Nuostabu, jūs šiandien tokie tylūs. Nagi, gal galite dar truputėlį tyliau."*

Šiame pavyzdyje mokytoja pasako, kaip ji norėtų, kad mokiniai įeitų į klasę. Pasakydama, kad šiandien yra parengusi mokiniams „įdomių užduočių", ji nurodo pamokos tikslą ir stengiasi sudominti mokinius. Galiausiai ji pagiria juos už tai, kad jie labai netriukšmauja, tačiau paprašo, kad elgtųsi dar tyliau. Tikėtina, kad tokia pamokos pradžia sukurs teigiamą atmosferą, kuri bus išlaikyta per visą pamoką.

## *Domėkitės*

*„Jūs ne tik mokiniai – jūs žmonės."*

Visų pirma elgesio problemų sprendimo sėkmę lemia geri mokytojo ir mokinio santykiai. Be to, turbūt tapote mokytoju bent iš dalies dėl to, kad jums patinka dirbti su vaikais ar jaunimu. Jei mokiniai jus gerbia ir jaučiasi gerbiami, tai neabejotinai pagerins jų elgesį. Norint užsitarnauti pagarbą, vienas svarbiausių dalykų yra domėtis, kuo gyvena jūsų mokiniai, – parodykite, jog jums rūpi, kuo jūsų mokinai ypatingi kaip asmenybės, taip pat kad jie jums įdomūs tiesiog kaip mokiniai, kuriuos galite pažinti dirbdamas mokytoju.

Domėjimasis mokiniais ypač naudingas, kai susiduriate su jų elgesio problemomis. Jeigu visa klasė jūsų nesiklauso, nes tema ar dalykas jiems atrodo nuobodus, galėtumėte į savo pamoką įtraukti tam tikrų elementų, susijusių su naujausiais populiariais žaislais ir žaidimais. Manau, kad labai nedaug matematikos mokytojų siekdami sudominti mokinius tėra naudoję *Sudoku* žaidimą. Jei kuris nors mokinys kelia jums rūpesčių, pasidomėkite, kas jį sudomintų, kad galėtumėte sukurti tinkamą pastangų įvertinimo sistemą.

Toliau pateikiama keletas pasiūlymų, kaip pagerinti santykius su mokiniais.

– *Pasidomėkite jų pomėgiais.* Per pirmuosius susitikimus su mokiniais skirkite šiek tiek laiko susipažinti su jais, jų pomėgiais, mėgstamais užsiėmimais, patinkančiais ir nepatinkančiais dalykais.
– *Dalyvaukite užklasinėje veikloje.* Jei galite skirti laiko, dalyvaukite su mokykla nesusijusioje veikloje. Tokiu būdu galėsite geriau susipažinti su kai kuriais mokiniais ir suteikti vaikams galimybę pamatyti jus ir kaip žmogų, ir kaip mokytoją. Nors užklasinė veikla atima daug laiko, iš savo patirties galiu pasakyti, kad dalyvavimas tokioje veikloje su kaupu atperka visas pastangas.
– *Domėkitės naujovėmis.* Žinoma, jūs neturite vaikytis madų, žiūrėti populiariausių naujų TV laidų, skaityti naujos knygos apie Harį Poterį ar klausytis naujausios muzikos. Tačiau jei parodysite, kad bent truputį domitės dabartine kultūra, daugiau sužinosite apie svarbiausius savo mokinių gyvenimo aspektus.

## *Elkitės lanksčiai*

*„Žinau, kada geriau nusileisti, užuot padarius klaidą."*
Mokytojaujant tenka išmokti kartais truputį nusileisti mokinių ir savo paties labui. Viena iš sudėtingiausių ir subtiliausių mokytojo darbo užduočių yra suderinti šį sugebėjimą prisitaikyti bei minėtas tvirtumo, aiškumo ir nuoseklumo savybes. Kartais, ir tik kartais, turėsite ne taip griežtai taikyti apibrėžtas taisykles ir pripažinti, kad visko, ką esate suplanavę, nesugebėsite pasiekti. Suteikę mokiniams šiek tiek veiklos laisvės, kai to prireikia, sulauksite didesnės jų pagarbos kaip žmogus ir kaip mokytojas.

Lankstus požiūris reiškia, kad bet kokioms problemoms išspręsti galite rasti kūrybiškesnių ir įdomesnių būdų. Užuot griežtai laikęsi savo principų ir atsisakę nusileisti ar prisitaikyti, pasistenkite pažvelgti į viską iš šalies, galbūt tai padės priimti geresnį sprendimą. Lankstus mąstymas ir lankstus mokymo būdas gali padėti valdyti elgesį. Tarkime, kad turite vesti pamoką mokiniams, kurie ketvirtadienio popietę visada būna siaubingai išsiblaškę ir dėl to, kad yra pavargę, ir dėl to, kad tvarkaraštyje jiems numatyta maža ir netvarkinga klasė. Galite nepaisydami nieko su jais kovoti, taikyti daugybę

poveikio priemonių ir galų gale sugadinti įprastus santykius su šiais mokiniais. Tačiau galite į tai pažvelgti šiek tiek lanksčiau ir per tas pamokas nusivesti juos į salę ar žaidimų aikštelę, daugiau dėmesio skirdami praktinėms užduotims, o ne rašymui.

Sugebėjimas prisitaikyti yra labai individualus dalykas ir priklauso nuo konkrečių aplinkybių – reikia žinoti, kada galima ieškoti kompromiso. Kai kuriose mokyklose mokiniams labai patiks mokytojas, kuris tam tikrais atvejais gali truputį nusileisti; kitose mokyklose bet kokį prisitaikymo atvejį mokiniai supras kaip ženklą, jog galima pradėti daryti spaudimą visiems mokytojo taikomiems reikalavimams. Jei kai kuriais ypač sunkiais atvejais, kai netinkamas elgesys yra sudėtinga ir įsisenėjusi problema, nuspręsime visiškai netoleruoti tokio elgesio, gali atsitikti taip, jog realiai mokysime tik nedidelę mokinių grupelę. Toliau pateikiama keletas idėjų, kaip ir kada turėtumėte taikyti lankstų požiūrį į:

- *Visą klasę.* Jei jūsų mokiniai niekada nenusiteikę dirbti penktadienio popietę, be lankstumo nieko nepasieksite. Mintyse pripažinkite, kad šios situacijos valdyti negalite. Stenkitės, kad klasė atliktų pakankamai užduočių, derėkitės dėl būsimų užduočių ir kalbėkite apie tai, kaip teisingai elgiatės mokinių atžvilgiu. Kita vertus, daugelis pradinės mokyklos mokytojų tiesiog išnaudos šį laiką kaip atlygį mokiniams, leis jiems atsipalaiduoti, nes tai paskutinė savaitės pamoka, tikėdamiesi, kad tai padės jiems suvaldyti mokinius per kitas pamokas.
- *Darbą.* Kartais, kai jūsų mokiniai pagrįstai nenori dirbti, galite pabandyti pasiūlyti kompromisą. Jei mokiniai atliktų tam tikrą užduočių dalį, leistumėte jiems pamokos pabaigoje kelias minutes tyliai paplepėti.
- *Atskirus asmenis.* Kai kurie mokiniai tiesiog nenori lankyti mokyklos: tai jiems atrodo visiškai nereikalinga. Tokiais atvejais pabandykite surasti „aukso vidurį“ – parinkite mokiniui nedideles ir lengvai atliekamas užduotis, tačiau nekaltinkite savęs, jei mokinys vis dėlto visai tuo nesidomi. Jeigu koks labai sunkaus elgesio mokinys nuolat konfliktuoja su jumis, ypač kai skiriate bausmę, pasistenkite kurį laiką išlaikyti atstumą, kad abu galėtumėte „pailsėti“.

## *Būkite atkaklūs*

*„Neketinu pasiduoti."*

Šioje knygoje pateikiamos idėjos ir pasiūlymai nėra magiška panacėja – formulė, garantuojanti greitą sėkmę. Tokio dalyko apskritai nėra, nes elgesio problemų sprendimas susijęs su sudėtinga žmonių prigimtimi. Netgi pasinaudoję visais šioje knygoje pateikiamais patarimais, turbūt vis tiek susidursite su elgesio problemomis, bent jau iš pradžių. Būtent tokiais atvejais labiausiai reikia atkaklumo – nenusivilkite strategijomis, jei jos iš karto nepasiteisina. Nuolat tobulindami savo elgesio valdymo įgūdžius, pamažu tapsite vis geresniu mokytoju.

Kai kuriose rimtų problemų turinčiose mokyklose, kuriose dėl gero elgesio reikia nuolat kovoti, būna dienų, kai pasijusite bejėgiai. Iš tikrųjų gali kilti noras atsisakyti savo reikalavimų vien dėl to, kad aplink jus vyksta toks chaosas ir nežinote net nuo ko pradėti. Bet vos tik mokiniams akivaizdžiai parodote, kad galvojate: „Galite sau šnekėti, kai aš kalbu, man vis tiek" arba „Man nerūpi, kad elgiatės nepagarbiai", – ir jūs jiems jau pasiduodate.

Kartais gali tekti mokyti ir košmarišką klasę, kurioje kažkodėl susirinkę daugybė tikrai sunkaus elgesio mokinių. Tokiais atvejais gali atrodyti, jog neįmanoma toliau dirbti, stengtis suvaldyti mokinius ir kelti kokius nors reikalavimus. Vis dėlto pasistenkite neatsisakyti savo sumanymų, o kartu nepraleiskite progos pasilengvinti gyvenimo.

Taip pat akivaizdu, kad kai kurie vaikai tiesiog neįvertins jūsų pastangų ir jus visiškai ignoruos. Kad ir kaip stengtumėtės juos perprasti, tai atrodys beviltiška. Pasistenkite nepamiršti, kad kai kurių vaikų už mokyklos sienų laukia tikrai baisus gyvenimas. Galbūt jūs esate vienintelis suaugęs žmogus, ant kurio jie gali išlieti savo neigiamas emocijas. Kiek galėdami stenkitės nenusigręžti nuo vaiko, kuris jus nuolat atstumia, ir išmokite pripažinti, kad negalite pakeisti pasaulio.

# 2.

# Kaip elgtis per pirmąjį susitikimą

## *Kodėl pirmasis susitikimas toks svarbus*

Per pirmąjį susitikimą su bet kokia klase galite užsitikrinti sėkmingus mokslo metus arba taip sugadinti padėtį, jog dirbti bus vis sunkiau. Kiekvienam mokytojui turbūt pažįstamas tuštumos jausmas paširdžiuose susitikus klasėje su naujais mokiniais, žinant, kad kiekvienas veiksmas ar žodis gali turėti tokį ilgalaikį poveikį. Dažnai ir mokytojas, ir mokiniai pirmąją pamoką laikosi gynimosi pozicijos. Jūs turbūt numanote, kad mokinių grupė, apibūdinama kaip „sunkaus elgesio", elgsis netinkamai; jie turbūt mano jums nepatiksiantys, jeigu žino, kad kiti mokytojai juos laiko problemiškais.

Pirmieji susitikimai su daugeliu klasių atrodo lyg „medaus mėnuo" – jūsų mokiniai stengiasi jus pažinti, išnagrinėja jūsų elgesį prieš parodydami tikrąjį savo būdą. Jei jums tenka mokyti būtent tokią klasę, pasistenkite iš pat pradžių nedemonstruoti laisvos nuostatos. Po to gali tekti suprasti, jog mokiniai po truputį ima naudotis jūsų laisvu požiūriu ir pradeda netinkamai elgtis.

Kita vertus, jums gali tekti dirbti mokykloje, kurioje mokiniai netinkamai elgiasi su naujais mokytojais – jie tikrina mokytojus, siekdami sužinoti, ar šie gali pasipriešinti jų išbandymams. Akivaizdu, kad tokia padėtis sudėtinga, nes sunku nustatyti kokias nors elgesio normas mokiniams, kurie nė nemano jūsų klausyti. Jei pradedate dirbti būtent tokioje mokykloje, turėtume nedelsdami paprašyti kolegų, kad jums padėtų ir jus palaikytų.

## *Ką turėtumėte žinoti prieš pirmąjį susitikimą*

Mokslo metų pradžia (arba semestro pradžia, jei mokytojas pradeda dirbti naujoje mokykloje) mokytojui nelengva. Turime susipažinti su grupe jaunų žmonių, apie kuriuos mažai ką težinome arba visai nieko nežinome, juos suvaldyti ir mokyti. Dėl šios priežasties galime mokytis iš savo klaidų ir problemas pradedame nagrinėti tik su jomis susidūrę, užuot jų tikėjęsi ir bandę jas išspręsti iš anksto.

Semestro pradžioje visada stinga laiko, visi labai užsiėmę, mokytojai tvarko klases, planuoja pamokas, tikrina paštą ir t. t. Tačiau atsižvelgiant į tai, koks svarbus pirmasis susitikimas su nauja klase ar klasėmis, tikrai verta skirti šiek tiek laiko jam pasiruošti. Toliau pateikiamos kelios idėjos, ką turėtumėte padaryti prieš susitikimą.

- *Galimos elgesio problemos.* Išsiaiškinkite, ar klasėje yra netinkamu elgesiu pagarsėjusių mokinių. Jei žinote vaiko vardą ir dėl ko jis gali pratrūkti, pabandykite įžvelgti ankstyvų jūsų nustatytų taisyklių išbandymo ženklų. Kartais sunkaus elgesio mokiniai gali tvirtinti, jog didžiuojasi tokia savo reputacija. Pabandykite apversti šią situaciją: „Malonu su tavimi susipažinti, Džeisonai, girdėjau apie tave daug gerų dalykų. Nekantrauju pradėti tave mokyti." Suteikite mokiniams galimybę viską pradėti iš naujo, pabrėždami, kad vertinsite juos tiktai pagal jų elgesį ir mokymosi rezultatus jūsų pamokose.
- *Ugdymo poreikiai.* Išsiaiškinkite, ar klasėje yra mokinių, kurie turi specialiųjų su elgesiu nesusijusių poreikių, galinčių paveikti jų mokymąsi. (Jūs turėtumėte gauti tokių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo poreikių, sąrašą, taip pat išsamesnį tų poreikių apibūdinimą. Jei tokios informacijos negaunate, kreipkitės į darbuotojus, atsakingus už šią specialiųjų ugdymo poreikių sritį.) Kartais mokytojas gali neteisingai suvokti specialiųjų poreikių esmę ir klaidingai interpretuoti šiuos poreikius kaip elgesio problemą. Pavyzdžiui, raštingumo problemų turintys mokiniai gali nesugebėti atlikti jūsų pateiktų užduočių per duotą laiką. Jei to nesuprasite ir įvardysite tai kaip tinginiavimą, galite išprovokuoti netinkamą mokinio elgesį.

- *Fiziniai poreikiai.* Išsiaiškinkite, ar klasėje yra mokinių, turinčių fizinių sunkumų, ir skirkite jiems daugiau dėmesio. Nemanykite, kad jūsų mokiniai patys išdrįs papasakoti jums apie savo poreikius, ypač jaunesnieji. Fizinių poreikių gali turėti vaikai su klausos ar regos sutrikimais. Susodinkite mokinius taip, kad vaikai, kuriems to reikia, sėdėtų klasės priekyje, o planuodami pamokas, pasistenkite užtikrinti, kad jose būtų paisoma visų mokinių poreikių.
- *Mokinių vardai.* Labai naudinga žinoti vieno ar dviejų savo mokinių vardus – nustebinsite ir padarysite įspūdį visai klasei, jei galėsite vardu pakviesti mokinį jam dar nė neprisistačius. Jei jums nesunku įsiminti daug vardų vienu metu, pabandykite įsiminti visos klasės vardus ir prisipažinti, jog esate burtininkas („Ar yra klasėje Džezmina? O Džeidas? O Džekas?“). Iš tikrųjų labai svarbu žinoti savo mokinių vardus, kad galėtumėte sėkmingai spręsti jų elgesio problemas, tad pradėkite juos mokytis kuo anksčiau.

Domėtis mokiniais yra labai naudinga, tačiau nepamirškite, jog turėtumėte vengti išankstinio nusistatymo klasės atžvilgiu. Tai nukreips jūsų mintis neigiama linkme ir bus nesąžininga mokinių atžvilgiu. Kai kuriems vaikams, mokykloje turintiems blogą vardą, tiesiog nesuteikiama galimybė įrodyti, jog tokia reputacija yra klaidinga. Pasakykite klasei, jog tikitės, kad jie jus nustebins, ir patys galite būti maloniai nustebinti.

## *Kaip formuojasi jūsų mokymo stilius*

Kuo daugiau patirties įgysite kaip mokytojas, tuo mažiau abejonių jums kils pasirenkant mokymo stilių. Iš esmės mokymo stilius formuojamas dirbant. Tačiau prieš susitikdami su klase pirmą kartą, turėtumėte turėti bent kokią idėją, kokį mokymo stilių taikysite toje klasėje. Be to, nuo pat pirmojo susitikimo mokinių nuomonę apie jus formuos jūsų mokymo stiliuje įžvelgiami ženklai.

Savo mokymo stilių priderinkite prie konkrečių aplinkybių. O jų būna įvairių: mokyklos tipas, vaikų amžius, mokytojo asmenybė ir t. t. Plačiau mo-

kymo stiliaus sąvoka aptariama 5 skyriuje. Toliau nurodomi pagrindiniai jūsų stiliaus bruožai, susilauksiantys daugiausia dėmesio per pirmąją pamoką.

- *Jūsų išvaizda.* Ar stengiatės atrodyti dailiai, dėvite kostiumą arba kostiumėlį, ar rengiatės kasdieniškai? Ar atrodote pasirengę susitikti su mokiniais ir juos mokyti, ar esate susinervinę ir blogos nuotaikos, kai jie įeina į klasę? Pavyzdžiui, per pokalbį dėl darbo darbdavys ar jo atstovas susidaro nuomonę apie kandidatą per kelias minutes, daugiausia pagal tai, kaip jis atrodo. Jei norite, kad jūsų mokiniai elgtųsi tinkamai, per pirmąjį susitikimą turite padaryti jiems gerą įspūdį.
- *Jūsų kalbėsena.* Ar kalbate laisvai, pokalbį palaikančia intonacija? Ar jūsų balsas skamba droviai, ar atvirkščiai – per garsiai? Ar keičiate kalbėjimo intonaciją ir tempą, kad jūsų kalba atrodytų įdomi? Balsas labai daug pasako apie mūsų emocijas, ypač kai esame įsitempę arba jaudinamės.
- *Jūsų stovėsena ir judesiai.* Ar atrodote laisvai ir gerai išnaudojate klasės erdvę? O gal jūs suakmenėję stovite prieš klasę, pasitraukę arčiau lentos, o jūsų laikysena gynybinė? Ar savo kūno kalba rodote agresyvumą ar pasitikėjimą savimi? Jūsų mokiniams šie ženklai padės apsispręsti, kaip elgtis.
- *Jūsų elgesys su mokiniais.* Ar laikote mokinius lygiaverčiais, ar laikote save autoritetu? Ar gerbiate juos ir kalbate su jais mandagiai, kad ir kaip jie jus provokuotų? Ar išliekate ramūs, kai tenka spręsti konfliktus? Atsiminkite, kad jums mokant ar drausminant pavienius mokinius, jus tikriausiai stebi visa klasė. Iš to, ką mato, jie spręs, kaip elgtis su jumis ateityje.
- *Jūsų pamokų pradžia ir pabaiga.* Ar mokiniams įėjus į klasę esate nepasiruošę ir sutrikę? Ar pamokos pabaigoje jums pritrūksta laiko arba leidžiate jiems išbėgti iš klasės vos suskambėjus skambučiui? O gal jūsų pamoka prasideda ir baigiasi tyliai ir ramiai? Ar pakeliate mokiniams nuotaiką, kai su jais susitinkate? Ar jaučiate, jog jūsų pamoka jiems buvo išties naudinga ir jie norėtų ją pakartoti?
- *Jūsų pamokos vedimo būdas.* Ar jūsų pamoka įvairi, įdomi ir linksma? Ar per pamoką kalbate gerokai per ilgai, o mokiniai ima nuobodžiauti ir

kelti sumaištį? Žinoma, neįmanoma kiekvienos pamokos vesti taip, kad ji keltų susižavėjimą, tačiau pasistenkite, kad pirmoji pamoka būtų išties nuostabi. Jei sugebėsite sužavėti savo mokinius iš pat pradžių, į jūsų pamokas jie ateis konstruktyviai nusiteikę ir pasirengę mokytis.

– *Jūsų taikomi klasės kontrolės būdai.* Ar esate griežti ir grėsmingi mokytojai, rėkiantys ant mokinių nuo pat pradžių? Ar esate griežti, bet linksmi mokytojai, galintys juos suvaldyti savo asmenybės įtaka? O gal pasitinkate juos nedrąsiai, leisdami jiems pasijusti, jog tai jie, o ne jūs valdo padėtį klasėje?

## *Kaip išdėstyti savo reikalavimus*

Siekiant gerų elgesio valdymo rezultatų, labai svarbu turėti tam tikrų reikalavimų ir išsakyti juos klasei. Pirmojoje pamokoje jūs nustatysite tam tikras taisykles – „toks elgesys yra priimtinas, o toks – ne". Jūsų sugebėjimas išdėstyti savo reikalavimus parodo, jog padėtį klasėje valdote būtent jūs. Iš tikrųjų vaikams reikalingas šis tikrumo ir aiškumo jausmas.

Puikus būdas paaiškinti, ko tikitės iš mokinių, yra vartoti „Aš tikiuosi..." tipo teiginius. Iš toliau pateikiamų teiginių sąrašo galite išsirinkti tris, kuriuos aptartumėte su savo mokiniais per pirmąjį susitikimą. Tuomet galėtumėte šiek tiek laiko pasikalbėti apie tai, kodėl šie reikalavimai svarbūs. Pasistenkite, kad jūsų teiginiai būtų kuo aiškesni ir konkretesni, kad juose būtų nustatyti aiškūs tikslai, kuriuos jūsų mokiniai turėtų įvykdyti, o ne neiginiai, nurodantys, ko nereikėtų daryti. Štai keletas „Aš tikiuosi..." tipo teiginių:

– „Tikiuosi, kad visi išsirikiavę tyliai lauksite už durų, kol įleisiu jus į klasę."
– „Tikiuosi, kad manęs (ir vieni kitų) klausysitės tyliai ir susikaupę."
– „Tikiuosi, kad sėdėsite savo vietoje, kol leisiu jums atsistoti."
– „Tikiuosi, kad visuomet sieksite kuo geriausių rezultatų."
– „Tikiuosi, kad su visais savo klasės draugais visada elgsitės ir kalbėsite pagarbiai."

Dideli reikalavimai – nepaprastai veiksminga priemonė, skatinanti gerą mokinių elgesį ir jų pastangas, nes parodo jūsų tikėjimą kiekvieno mokinio galimybėmis. Puikus pavyzdys pateikiamas filme „Pavojingos mintys". Mokytoja (Mišelė Pfaifer) pradeda pirmąją savo pamoką pranešdama nepatenkintiems mokiniams, jog visiems parašė po dešimtuką. Mokiniams išjuokus jos sumanymą, ji paaiškina, kad iš tikrųjų rašo jiems po dešimtuką, tačiau tik nuo jų pačių priklauso, išlaikys jį ar ne.

Keletas naudingų patarimų, kaip išdėstyti savo reikalavimus:

- *Kalbėkite apie tai.* Skirkite pakankamai laiko paaiškinti mokiniams, ko norite, ir pasikalbėti su jais apie tai. Paklauskite, kokie, mokinių manymu, yra tinkamo elgesio bruožai, tačiau būkite pasirengę aiškiai išdėstyti ir savo mintis šiuo klausimu. Pirmąją pamoką daugiausia laiko skirkite savo svarbiausiems reikalavimams išdėstyti, o per kitas pamokas pakartokite svarbiausius punktus.
- *Neapkraukite mokinių vienu metu.* Pirmojoje pamokoje negalima išdėstyti gausybės reikalavimų – mokiniai nesugebės jų atsiminti ir daugelis tiesiog liausis jūsų klausytis. Apgalvokite, kurie iš reikalavimų (nuo trijų iki penkių) yra svarbiausi ir pirmiausia išdėstykite juos.
- *Išdėstykite savo reikalavimus laipsniškai.* Kitus reikalavimus mokiniams galėtumėte išdėstyti per kitas pamokas. Susiekite savo reikalavimus su atitinkama veikla. Pavyzdžiui, kai jūsų pamokoje pirmą kartą vyksta grupinis darbas, turite galimybę išdėstyti savo reikalavimus dėl mokinių elgesio.
- *Parinkite savo klasei tinkamas formuluotes.* Paaiškinkite reikalavimus, atsižvelgdami į savo mokinių amžių ir požiūrį. Paprastai kuo jaunesni vaikai, tuo griežtesnis gali būti mokytojas – patariu įvertinti padėtį ir būti kiek galima griežtesniems! Mokydami pradinių klasių mokinius ar penktokus, vartokite anksčiau minėtus „Aš tikiuosi..." teiginius ir išvardykite elgesio reikalavimus. Jei mokote vyresnius mokinius, turėtumėte būti šiek tiek sumanesni – *raginti,* o ne liepti padaryti tai, ko jūs norite. Visa tai padeda bendradarbiauti su paaugliais. Aš dažniausiai taikau „Aš noriu..." tipo teiginius, kai dirbu su devintokais, ir „Man reikia...", kai dirbu su abiturientais.

## *Kaip susikurti pamokų modelį*

Pirmoji pamoka yra įtempta ir mokytojui, ir mokiniams, nes apima daugybę nežinomų veiksnių. Tokią situaciją galėtumėte lengviau valdyti kuo greičiau sukūrę aiškią pamokos struktūrą ar modelį. Manau, pavyzdys geriausiai iliustruos tai, ką turiu omenyje sakydama „modelis“.

Toliau pateikiamas vienas būdas, kaip tai daryti. Pamoka tęsiasi vieną valandą, o ties kiekvienu punktu pateikiu pastabas, kodėl naudojamas būtent toks modelis. Kaip pamatysite, viskas prasideda rytą. Mokytojas Čarmanas puikiai nusiteikęs, pasirengęs pirmajam susitikimui, o klasė gana sukalbama. Atkreipkite dėmesį į tai, kad tai nėra idealios pamokos pavyzdys, o tik iliustruoja galimą pamokos modelį:

9.00. Suskamba skambutis. Mokytojas Čarmanas patikrina, ar viskas paruošta, ir išeina iš klasės laukti mokinių, uždarydamas paskui save duris.

**Pastaba.** Mokytojas pradeda pamoką nurodydamas savo padėtį ir apibrėždamas savo teritoriją. Stovėjimas už durų jas uždarius reiškia, kad jis fiziškai ir mintyse sukuria ribą tarp mokinių ir savo erdvės. Jis puikiai pasiruošęs vesti pamoką.

9.03. Mokiniai renkasi prie klasės po vieną ir grupelėmis. Mokytojas Čarmanas laukia jų stovėdamas prie durų, sukryžiavęs rankas. Jis pasirengęs su jais susitikti ir atrodo imponuojamai. Jis tyliai paprašo mokinių išsirikiuoti į vieną eilę ir laukti, kol susirinks visi.

**Pastaba.** Taip mokytojas nustato kiekvienos pamokos modelį. Mokiniai išsirikiuos už klasės durų ir lauks, kol susirinks visi, – tai veiksmingas būdas įvesti tvarką. Tačiau mokytojas Čarmanas dar nesikreipė į visą klasę. Jis laukia, kol susirinks dauguma klasės mokinių.

9.07. Mokytojas Čarmanas labai lėtai pasižiūri į savo laikrodį. Jis jau pasi-

rengęs pradėti. Jis paprašo mokinių tylos ir trumpai išdėsto, kaip jie turėtų elgtis įėję į klasę.

**Pastaba.** Šiuo atveju mokytojas buvo atlaidus laiko atžvilgiu, kadangi nenori konfliktuoti pirmosios pamokos pradžioje. Tačiau mokiniams suėjus į klasę jis išdėstys tikslius savo reikalavimus ateičiai.

9.10. Mokiniai jau sėdi savo vietose, o mokytojas Čarmanas pradeda pamoką, aiškindamas, kaip bus vedamos jo pamokos. Jis išdėsto tam tikras taisykles ir paaiškina, kodėl šios taisyklės reikalingos.

**Pastaba.** Nors paprastai mokytojas prasidėjus pamokai dėstys savo pamokų medžiagą, per pirmąjį susitikimą jis šiek tiek nukrypsta, kol mokiniai noriai klausosi, ką jis pasakys. Jis pasinaudoja šia galimybe, kad labai aiškiai galėtų nustatyti taisykles, kol mokiniai imlūs informacijai.

9.15. Dabar mokytojas Čarmanas pradeda pamoką kaip pridera. Jis išsitraukia penkių svarų sterlingų banknotą ir paklausia, kas tai yra. Mokiniai jam atsako, jog tai yra penkių svarų sterlingų vertės banknotas, ir paprašo jį duoti jiems, o jis nustebęs sako: „Juk tai tik popierėlis, argi ne?“ ir pradeda plėšyti jį į mažus gabalėlius.

**Pastaba.** Taip pasielgdamas mokytojas neabejotinai patraukė klasės dėmesį. (Banknotas, žinoma, netikras.) Mokiniai susidomėję nekantraus sužinoti, apie ką bus pamoka. Pasibaigus pamokai jie turbūt papasakos apie ją ir kitiems mokiniams – tai veiksmingas būtas susikurti tam tikrą reputaciją.

9.20. Mokytojas Čarmanas dabar aiškina, koks yra šios pamokos tikslas, – būtent pinigų reikšmė visuomenėje, skirtingos valiutos ir pan. Klasei pateikiama dešimties minučių diskusijos užduotis.

9.30. Mokiniai baigia diskusiją ir pasidalija savo mintimis su kitais.

9.40. Mokytojas Čarmanas pateikia užduotį raštu, kurią reikės pabaigti namuose.

**Pastaba.** Nustatomas šio mokytojo pamokos modelis. Kiekvienos pamokos pradžioje jis paaiškins, kokias užduotis reikės atlikti. Jo pamokos bus labai įvairios ir jis sieks išlaikyti mokinių susidomėjimą per visą pamoką. Šiandien jo pamokoje buvo naudojamas toks pamokos modelis: prisistatymas; mokiniams duota laiko išsakyti savo mintis apie tai, ką jie jau žino (diskusija grupėse); laikas, skirtas mokiniams pasidalyti su kitais tuo, apie ką jie kalbėjo grupėje (mokytojo vedamas pokalbis, kuriame dalyvauja ir vieni kitų klausosi visi mokiniai); pateikta raštu atliekama užduotis, skirta įtvirtinti išmoktus dalykus (individualus darbas raštu), ją reikia pabaigti namuose.

9.53. Kadangi tai pirmoji pamoka, mokytojas palieka pakankamai laiko sutvarkyti klasę. Jis nutraukia mokinių darbą, paprašo jų tylos ir paaiškina, kaip turėtų būti elgiamasi kiekvienos pamokos pabaigoje. Mokiniai užsirašo namų darbus ir per likusį laiką sutvarko visas ant stalo esančias priemones.

9.57. Mokiniai sudėliojo priemones į vietas, mokytojas visus nutildo ir paprašo atsistoti už kėdžių, tuomet pagiria juos už puikų darbą.

**Pastaba.** Pabaigęs pamoką anksčiau, mokytojas Čarmanas turi laiko pagirti mokinius už jų pastangas, parodydamas, kad džiaugiasi su mokiniais praleistu laiku. Jis taip pat gali paaiškinti, kaip reikėtų atlikti namų darbus, arba atsakyti į keletą klausimų.

10.00. Suskambėjus skambučiui, mokytojas Čarmanas pirmiausia išleidžia geriausiai besielgusius arba labiausiai besistengusius mokinius ir pagiria juos.

**Pastaba.** Galiausiai mokytojas parodo, kaip reikėtų elgtis, kad nusipelnytum būti išleistas pirmas, – labai stengtis ir gerai elgtis. Pamoka baigiasi ramiai ir tvarkingai, mokiniai susidaro gerą įspūdį ir laukia kito susitikimo.

## *Kaip įsiminti vardus*

Mūsų vardai yra labai svarbi mūsų asmenybės dalis ir galinga elgesio valdymo priemonė. Kreipiantis į asmenį vardu galima atkreipti jo dėmesį, parodyti, kiek daug žinote, bei išreikšti pagarbą. Stengiantis valdyti mokinių elgesį, rimta kliūtis yra nežinoti jų vardų. Labai dažnai pastebėdavau (ir pati patyriau pavaduodama kolegas), kaip mokiniai geba pasinaudoti tuo, jog mokytojas nežino jų vardų.

Nežinant mokinio vardo, sudėtinga jį sugrąžinti į klasę, jei jis neketina pasilikti po pamokų. Jūs negalite pranešti ir apie netinkamą mokinio elgesį. Žinodami mokinių vardus galite konkrečiai juos pagirti, atkreipti dėmesį į gerai besimokantįjį ir apskritai pagerinti santykius su klase.

Greitai išmokti mokinių vardus galima įvairiais būdais. Štai keli pasiūlymai, kuriais galėtumėte pasinaudoti per pirmąjį susitikimą su mokiniais.

– *Susodinkite mokinius pagal planą.* Mokinių susodinimas pagal planą ne tik padeda įsiminti vardus, bet yra puikus būdas parodyti, kad jūs esate atsakingas už tvarką klasėje, ir iš tikrųjų palaikyti tą tvarką. Pokalbiuose su mokiniais ši savybė keletą kartų buvo minima, jiems apibūdinant „mokytoją, sugebantį palaikyti klasėje tvarką“. Susodindami mokinius pagal tam tikrą planą, aiškiai parodote jiems, kas būdinga jūsų stiliui – struktūra, tvarka, atsakingumas. Už nuolatinį gerą elgesį mokinius galite paskatinti leisdami sėdėti, kur jie nori.
– *Naudokitės įsiminimo metodais.* Įsiminimo metodai išties labai naudingi mokytojams, ypač stengiantis išmokti vardus. Pagrindinė tokių metodų idėja – naudoti užuominas arba sąsajas tarp daiktų (išsamiau apie įvairias technologijas skaitykite Tony Buzan knygoje). Pavyzdžiui, galbūt klasėje yra mokinys vardu Deividas, kažkuo primenantis garsųjį futbolininką,

arba galbūt mokote berniuką vardu Benas, kuris yra labai stambaus sudėjimo (mintyse turėtų skambėti „Bigbenas").

- *Rašykite pastabas savo lankomumo žurnale.* Keletas sumanių pastabų prie mokinių sąrašo gali padėti išmokti vardus. Pildydami lankomumo žurnalą stenkitės pamatyti išskirtinių mokinių savybių (pavyzdžiui, akiniai) ir pasižymėkite jas, kad lengviau įsimintumėte vardus. Nerašykite nesmagių ar šiurkščių dalykų, nes jūsų žurnalą ar užrašinę gali paimti ir kitas žmogus!
- *Nusistatykite tikslą.* Susidūrus su daugybe vaikų, užduotis išmokti visų jų vardus gali pasirodyti didžiulė, ypač jei esate vidurinės mokyklos mokytojai, mokantys šimtus skirtingų mokinių. Nusistatykite įgyvendinamą tikslą – išmokti po tris ar penkis vardus per pamoką: per kelias savaites turėtumėte įsiminti visų mokinių vardus.
- *Atlikite keletą įsiminti vardus padedančių pratimų.* Keliose pirmosiose pamokose skirkite šiek tiek laiko su vardais susijusiems pratimams. Paprašykite, kad vaikai pasidarytų ant stalo pastatomas dekoruotas vardų korteles arba prisiklijuotų prie drabužių lipdukus su vardais. Liepkite mokiniams parašyti po eilėraštį akrostichu – naudojant pirmąsias savo vardų raides kiekvienos eilutės pradžioje. Paprašykite vaikų papasakoti apie savo vardą klasės draugams: ar jis jiems patinka, kas jį išrinko, kodėl jiems buvo duotas šis vardas ir pan.

Mokydami klasę, kurioje yra netinkamai besielgiančių mokinių, turbūt pirmiausia norite išmokti jų vardus, kad skirtumėte jiems daugiau dėmesio. Taigi galite niekada neišmokti tyliųjų mokinių vardų. Tokią klaidą anksčiau dariau ir aš. Per pirmąjį susitikimą su klase skirkite daugiau dėmesio bent vienam ar dviem tylesniems mokiniams – stenkitės pažinti ir juos.

## *Kaip sumažinti įtampą per pirmąjį susitikimą*

Nors pirmoji pamoka gali būti labai įtempta, nepamirškite, kad mokiniai apie jus kol kas nesusidarę jokios nuomonės arba ji paviršutiniška. Jei savo mokykloje esate senbuviai, apie jūsų reputaciją visi žinos jau iš anksto, ypač

jei klasėje yra mokinių, kuriuos mokėte anksčiau, brolių ar seserų. Jei mokykloje jūs naujokai, kol kas esate „paslaptingasis vyras ar paslaptingoji moteris“, nepažįstami subjektai, ir dėl to sulaukiate didelio susidomėjimo. Dauguma vyresniųjų klasių mokinių, rodos, turi keistą sugebėjimą atpažinti mokytojus praktikantus (ir dėl to apsunkinti jų darbą). Deja, į klausimą „Ar jūs praktikantas?“ išties idealaus atsakymo nėra.

Kai mokiniai netinkamai elgiasi, galite pajusti, kad pasitikėjimas savimi senka ir jūs užimate gynybinę poziciją, ypač per pirmąją pamoką. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip sumažinti įtampą.

- *Išlikite ramūs ir atsipalaidavę.* Jei mokiniai pamatys, kaip tampate įsitempę ir pikti, tik paskatinsite juos netinkamai elgtis ateityje. Galbūt jie tik ir laukia jūsų „sprogstamosios reakcijos“. Kad ir kaip sunku būtų (žinau, kad labai sunku), turite išlikti ramūs. Giliai įkvėpkite, suimkite save į rankas ir pasistenkite išspręsti problemą.
- *Vadovaukitės protu.* Pajutę, kad tampate įsitempę ir reaguojate į viską daugiau emocionaliai nei vadovaudamiesi protu, nusiteikite ryžtingai ir neleiskite jausmams jūsų užvaldyti. Išsamiau tai aptariama 18 skyriuje.
- *Nepradėkite laikytis gynybinės pozicijos.* Nuolat sau kartokite, kad tai *nėra* asmeniška. Jei jūsų mokiniai trikdo pamoką netinkamai elgdamiesi, pasistenkite į tai reaguoti nenaudodami gynybinių priemonių ir netapkite pernelyg priešiški. Daug veiksmingesnis atsakas būtų nepalenkiamai teigiama laikysena.
- *Laikykitės „pagrindinių taisyklių“.* Ypač trijų pirmųjų: nesvyruokite, elkitės nuovokiai, būkite ramūs ir nuoseklūs.

O jeigu visa kita nesiseka...

- *Nebūkite perfekcionistai.* Pripažinkime, keli per jūsų pirmąją pamoką besikuičiantys mokiniai nėra tokia jau baisi nelaimė. Tai ne pasaulio pabaiga. Dėl to jūsų iš darbo neatleis. Tokia patirtis jums bus vertinga pamoka. Ir jūs turėsite pakankamai laiko susigrąžinti mokinių dėmesį.

# 3.

# Pagrindinės strategijos ir metodai

## *Kaip suvaldyti mokinius*

Verta pasvarstyti, kodėl būtina suvaldyti mokinius ir kontroliuoti jų elgesį. Akivaizdu, jog tai svarbu dėl saugumo, tačiau iš tikrųjų tinkamą mokinių elgesį turime užtikrinti tam, kad mokiniai galėtų mokytis. Norint tinkamai valdyti elgesį, nereikia būti kažkokiu kontrolės fanatiku, – paprastai jos reikia tiek, kad galėtumėte tinkamai atlikti savo darbą, t. y. mokyti. Kuo daugiau žinosite strategijų šiam kontrolės lygiui pasiekti, tuo labiau savimi pasitikėsite. Jei situacija klostysis nepalankiai, galėsite išbandyti keletą būdų, kol rasite tinkamiausią.

Bet kokių atveju nelengva suvaldyti didelę žmonių grupę, tačiau tai, jog kai kurie mokiniai tiesiog nenori būti mokykloje, jau nekalbant apie tai, kad jie nenori būti jūsų pamokoje, gali smarkiai apsunkinti gyvenimą. Be pirmame skyriuje paminėtų pagrindinių metodų, yra įvairių kitų būdų, galinčių padėti sukurti ir išlaikyti klasėje tvarką, nesukeliant įtampos. Toliau apibūdinama palyginti nesunkiai suprantamų ir taikomų dešimt strategijų, kurios galbūt padės išvengti įtampos.

- Išmokite perprasti klasę
- Palaukite, kol mokiniai nutils
- Pasinaudokite užuominomis
- Suteikite jiems galimybę pasirinkti
- Elkitės pagrįstai ir nepradėkite su jais aiškintis
- Kalbėkite teiginiais, o ne klausimais
- Kartokite tai, ką pasakote
- Nustatykite tikslus ir laiko ribas
- Nevenkite pajuokauti
- Įsivaizduokite save jų vietoje

## *Išmokite perprasti klasę*

Klasė, sudaryta iš atskirų mokinių, gali veikti ir kaip vientisas „organizmas“. Kartais ją visiškai nesudėtinga suvaldyti, tačiau būna dienų, kai tą pačią klasę suvaldyti beprotiškai sunku. Klasės elgesiui įtakos gali turėti įvairūs veiksniai, pavyzdžiui:

- dienos metas;
- savaitės diena;
- oro sąlygos (stebėkite juos vėjuotomis ir lietingomis dienomis);
- tam tikrų asmenų buvimas arba nebuvimas klasėje;
- ankstesnės pamokos įvykiai;
- konfliktai per pertrauką ar priešpiečius;
- vieta, kurioje vyksta pamoka;
- pamokos tema;
- mokytojo nuotaika;
- išoriniai įvykiai (pvz., tą vakarą per televiziją transliuojamos svarbios futbolo rungtynės).

Gebėjimas perprasti klasę apima ir gebėjimą prisitaikyti, aptartą 1 skyriuje. Šis gebėjimas ypatingas ir įgyjamas su patirtimi. Pamokose pabandykite tuoj pat įvertinti, ar tinkamus veiklos būdus pasirinkote. Galbūt reikės pakoreguoti pamokos planus, kad prisitaikytumėte prie klasės nuotaikos; galbūt turėsite šiek tiek lanksčiau taikyti poveikio priemones, jeigu tą dieną mokiniai ir taip jau ganėtinai įsitempę.

Sugebėjimas perprasti klasę ypač svarbus mokytojams, pavaduojantiems kolegas visiškai nepažįstamoje klasėje. Pirmosiomis pamokos, kurią veda pavaduojantis mokytojas, minutėmis mokiniai skubotai apsisprendžia, kaip jie elgsis toliau. Jūs taip pat turite nedelsdami apsispręsti, koks mokymo stilius šiai konkrečiai klasei bus tinkamiausias. Jei elgsitės pernelyg griežtai, suteiksite pagrindą visai nereikalingiems konfliktams; jei pernelyg liberaliai – mokiniai pradės naudotis jūsų elgesiu.

## *Palaukite, kol mokiniai nutils*

Vienas iš svarbiausių kontrolės metodų, kuriuos gali panaudoti mokytojas, – laukti, kol mokiniai nutils. Sakydama „laukti, kol mokiniai nutils", turiu omenyje, kad jūs neturėtumėte kalbėti su mokiniais, kol jie *visiškai* nenutils ir neskirs jums viso savo dėmesio. Tai taikytina ne tik dienos ar pamokos pradžioje, pavyzdžiui, pildant lankomumo žurnalą, bet ir bet kuriuo metu, kai norite kalbėti mokiniams.

Siekdami, kad mokiniai klausytųsi jūsų tyliai, aiškiai parodote, kad mokymasis yra labai svarbus ir neleisite jo trikdyti. Jei jums kalbant mokiniai plepa tarpusavyje, jie negirdi jūsų paaiškinimų ar nurodymų. Suprantu, kaip gali būti sunku pasiekti, kad klasėje tvyrotų tokia tyla, tačiau pagalvokite, kokį įspūdį mokiniai susidarys, jei jums kalbant leisite ir jiems plepėti. Tai iš esmės reiškia: „Aš neprieštarauju, galite sau kalbėti."

Jei įmanoma, tildydami klasę, užuot išsakę tai žodžiais, verčiau naudokite neverbalinius būdus. Taip sukeliama mažiau įtampos mokytojui, o klasėje būna mažiau triukšmo. Šitaip sudaromas padėties valdymo ir mokytojo pasitikėjimo savimi įspūdis. Nėra nieko blogiau už mokytoją, šaukiantį: „Tylos! Nutilkite!" – tai parodo, kad situaciją valdo mokiniai, o ne mokytojas. 13 ir 14 skyriuose apibūdinamos strategijos, padedančios nutildyti klasę ir atkreipti dėmesį, taikomos tam tikro amžiaus mokiniams. Čia pateikiami keli bendro pobūdžio pasiūlymai, kuriuos galite išbandyti.

- *Jūsų asmenybės galia.* Jei vedate pamoką didelių elgesio problemų neturinčiai klasei, nutildyti triukšmaujančius mokinius gali pavykti tiesiog stovint sukryžiavus rankas ir pikta veido išraiška. Išlikite ramūs ir nepradėkite pamokos, kol mokiniai nenutils. Pamatysite, kaip per porą minučių daugelis klasių nutils savaime.
- *Pauzės galia.* Jei jums kalbant vienas mokinys pradeda kalbėti, padarykite pauzę, taip parodydami, kad laukiate tylos. Iš pradžių gali atrodyti, kad taip tiesiog švaistote laiką, tačiau ilgainiui jūsų mokiniai išmoks elgtis kaip pridera.
- *Vaizdinės užuominos.* Daromas pauzes paįvairinkite įdomiu vaizdiniu elementu – panaudokite smėlio laikrodį. Kiekvieną kartą laukdami, kol

klasė nutils, apverskite laikrodį, kad pradėtų byrėti smėlis. Kai vaikai nutyla, paguldykite smėlio laikrodį ant šono, kad smėlis nebyrėtų atgal. Taip mokiniams vaizdžiai parodote, kiek laiko jie iššvaistė ir kiek turės atidirbti (labai stengdamiesi arba pasilikdami po pamokų).

- *Neverbalinė „Tylos!" išraiška.* Tam tikromis aplinkybėmis ir tam tikrais atvejais, kad mokiniai nutiltų, gali prireikti sutartinių ženklų. Pavyzdžiui, kūno kultūros arba dramos pamokose mokiniai gali būti užsiėmę triukšminga veikla atviroje erdvėje. Darželyje ar parengiamosiose klasėse vaikai gali būti įnikę į žaidimus ir nelabai gerai suprasti neverbalinius ženklus. Įpratinkite mokinius greitai reaguoti į jūsų pasirinktą ženklą, nuolat jį kartodami ir vis pagirdami mokinius, kol jie pradės tinkamai reaguoti. Štai keli neverbalinės „Tylos!" išraiškos pavyzdžiai:
  - švilpukas arba varpelis;
  - stuksenimas tris kartus į stalą;
  - „Rankas aukštyn" – mokytojas iškelia ranką ir vaikai turi liautis veikti, ką veikė, iškelti rankas į viršų ir nekalbėti;
  - „Tylioji kėdė" – mokytojas atsisėda ant nustatytos kėdės, o vaikai turi tyliai susėsti ant kilimo.
- *Tinkama frazė.* Kai kuriose klasėse gali būti veiksmingos žodinės užuominos, tik niekada nešaukite ant mokinių. Jei reikia, pakartokite sakinį keletą kartų, padarydami trumpą pauzę, kad įvertintumėte mokinių reakciją. Pabandykite nutildyti mokinius keliomis iš šių frazių:
  - „Norėčiau, kad visi pažiūrėtumėte čia ir labai atidžiai paklausytumėte."
  - „Mokiniai, prašom pažiūrėti į mane ir paklausyti."
  - „Kad galėčiau tęsti, būtina visiška tyla."
  - „Prašau tylos, skaičiuoju – penki... keturi... trys... du... vienas."

Pirmąją pamoką pasikalbėkite su mokiniais apie tai, kodėl nustatėte šią konkrečią taisyklę, kurios jie *privalo* išmokti laikytis. Reikalaukite, kad jie tyliai klausytųsi ne tik jūsų, bet ir vienas kito. Galite pabandyti pasikalbėti su mokiniais apie tai, kodėl tyla tokia svarbi, – čia pateikiu kelis pasiūlymus:

- kad klasė išgirstų nurodymus;
- kad mokymasis būtų veiksmingas;

- kad mokiniai parodytų pagarbą mokytojai;
- kad parodytų pagarbą vienas kitam;
- nes jie patys norėtų, kad kiti jų klausytųsi tyliai;
- savo pačių saugumo labui (jei jie turėtų vykdyti jūsų skubų nurodymą);
- nes tai mandagu.

## *Duokite užuominų*

Dažnai mokytojų įtampą sukelia gana nedideli elgesio trūkumai – vaikai iš vietos šaukia atsakymus, užuot pakėlę ranką ir atsakę, mokiniai pradeda atlikinėti užduotį jums dar nebaigus jos aiškinti. Visa užuominų esmė – užsiminti vaikams apie tai, koks elgesys jums yra priimtinas, užuot leidus jiems elgtis neteisingai, po to pasakyti, ką jie padarė negerai. Užuominas galite naudoti bet kokio nuolat pasikartojančio elgesio atveju, jos gali būti žodinės arba nežodinės. Ilgainiui užuomina keisis – laipsniškai ji taps tam tikra ir mokytojo, ir mokinio suprantama sutrumpinta fraze ar ženklu. Toliau pateikiu keletą pavyzdžių.

- *Atsakinėjimas į klausimus.* Pateikite visai klasei klausimą, pradėdami jį fraze: „Pakelkite ranką, jei galite atsakyti..." Aiškiai nurodydami, kaip mokiniai turėtų elgtis (pakelti ranką), turėtumėte užbėgti už akių neteisingam atsakinėjimo būdui (atsakymų šaukimui) ir jo išvengti. Laipsniškai šį nurodymą būtų galima sutrumpinti iki paprasčiausio: „Rankų miškas!" Galiausiai tokį sutrumpinimą galėtų pakeisti truputį mokytojo pakeliama ranka, jei mokinys ketina atsakinėti.
- *Nurodymai.* Kai kurie entuziastingi mokiniai norės pradėti atlikinėti užduotį jums dar net nebaigus dėstyti nurodymų. Pabandykite ištarti frazę: „Kai pasakysiu, kad pradedam, pradėsite..." Baigę dėstyti nurodymus, paraginkite klasę pradėti darbą, sakydami: „Trys... du... vienas... pradedam." Ši frazė gali tapti nurodymo santrumpa, pavyzdžiui, jei mokinys ketina pradėti atlikinėti užduotį anksčiau, mokytojas gali paklausti: „Ar aš pasakiau „Pradedam"?"

## *Suteikite galimybę pasirinkti*

Tiesą sakant, negalime *priversti* savo mokinių tinkamai elgtis – galime tik pasistengti, kad rezultatas atrodytų geriausias iš visų galimų. Būtų puiku, jei mūsų mokiniai prisiimtų atsakomybę už savo veiksmus ir jų padarinius. Tai labai svarbu siekiant sukurti palankią ir veiksmingą mokymosi aplinką. Tai būtina rengiant jaunimą gyvenimui už mokyklos ribų, kai jų priimami sprendimai dėl vienokio ar kitokio elgesio tampa ypač svarbūs („Eiti su draugais apiplėšti to namo ar ne?").

Būtent tokiais atvejais ir reikia naudoti pasirinkimo galimybės metodą. Klasėje vaikai iš esmės turi dvi galimybes: arba jie elgiasi, kaip prašo mokytojas, arba priima atsisakymo paklusti padarinius. Jei paprastai ir aiškiai išdėstome, kokios yra galimybės ir kokie padariniai, galima netgi išvengti netinkamo elgesio ar jį apriboti. Tai paskatina mokinius apsvarstyti ir pakeisti savo neigiamą elgesį, kad ateityje išvengtų nepageidaujamų padarinių.

Suteikiant pasirinkimo galimybę galima išvengti asmeniškumo įvairiomis kebliomis aplinkybėmis. Iš esmės jūs sakote, kad esate atsakingi už mokyklos nustatytų taisyklių taikymą. Jei mokinys jų nesilaiko, esate priversti taikyti atitinkamas pasekmes, užuot patys nusprendę skirti bausmę. Leisdami pasirinkti:

- nurodykite, kokio elgesio reikalaujate;
- aiškiai išdėstykite teigiamus padarinius, jei bus elgiamasi taip, kaip prašote;
- aiškiai išdėstykite padarinius, laukiančius atsisakius laikytis taisyklių;
- duokite mokiniui šiek tiek laiko apgalvoti savo sprendimą;
- jei mokinys nusprendžia nesilaikyti taisyklių, taikykite numatytas bausmes.

Štai pora pavyzdžių, kuriuose mokytojas leidžia mokiniui pasirinkti:

### *Nedidelis nesutarimas*

*Navdipas žaidžia „Gameboy" žaidimą po suolu.*

Mokytoja: Navdipai, prašau tuoj padėti tą „Gameboy" žaidimą ir pabaigti užduotis.
Navdipas: Prašau, mokytoja, leiskite tik pabaigti žaidimą.
Mokytoja: Navdipai, gali rinktis. Tuoj pat padėk žaidimą arba turėsiu jį atimti. Apsispręsk. Tuoj grįšiu tavęs patikrinti.

*Mokytoja pasilenkia padėti mokiniui, sėdinčiam šalia Navdipo, Navdipas susigėdęs padeda žaidimą.*

### *Rimtas konfliktas*

*Sandros nuotaika baisi. Įėjusi į klasę ji braunasi pro mergaičių grupelę ir vieną iš jų pargriauna.*

Mokytoja: [*rodydama į duris*] Sandra! Taip elgtis negalima. Prašau tuoj pat eiti su manimi iš klasės. Turime apie tai pasikalbėti.
Sandra: Niekur aš neisiu! Ką jūs man padarysit?
Mokytoja: Sandra! Gali rinktis. Tuoj pat eime už durų ir viską išsiaiškinsime. Jei atsisakysi, turėsiu pakviesti vyresnįjį mokytoją*, kad išmestų tave iš mano pamokos, o to daryti aš tikrai nenoriu. Lauksiu už durų, kol apsispręsi.

*Suprasdama, kad neturi galimybių laimėti, Sandra išeina su mokytoja iš klasės.*

---

* Mūsų ir britų švietimo sistemoje sąvoka „vyresnysis mokytojas" yra iš dalies panaši – mokytojas kuruoja tokias sritis kaip, pavyzdžiui, mokymo programos tobulinimas, taikymas, mokyklos bendruomenės kūrimas, susirinkimų organizavimas, dalyvavimas įvairiuose komitetuose, darbas su mokiniais, pagalba kolegų profesinio tobulėjimo srityje ir pan., tačiau britų sistemoje tai ne tik pedagoginis vardas, lemiantis tam tikrą atsakomybę už konkrečias sritis, bet ir pareigybė, tokia kaip, pavyzdžiui, direktoriaus pavaduotojo.

## *Elkitės pagrįstai ir nepradėkite aiškintis*

Šis patarimas, kurį man davė vienos mokyklos Škotijoje direktorius, įsiminė kaip nuostabus veiksmingo ir suderinto požiūrio į elgesio valdymą apibendrinimas. Kol elgiatės pagrįstai savo mokinių atžvilgiu, o jų darbui ir elgesiui nekeliate nerealių reikalavimų, nėra jokios būtinybės su jais aiškintis dėl to, ko iš jų reikalaujate.

Visiškai pagrįstai galite reikalauti visos klasės, kad jums aiškinant užduotį klasėje tvyrotų visiška tyla, *jeigu tik* neketinate po to nesustodami dėstyti pamoką dar dvidešimt minučių. Taip pat visiškai normalu paprašyti, kad mokiniai rašto užduotį atliktų tyloje, *jeigu tik* nemanote, kad mokiniai turėtų tyliai dirbti visą pamoką be jokių pertraukėlių.

Jeigu dėl elgesio sudraudžiamas vienas mokinys, jis paprastai stengiasi įtraukti mokytoją į diskusiją, užuot prisiėmęs atsakomybę už tai, kas įvyko. Kai kurie mokiniai sugeba labai sumaniai nukreipti mokytojo pastabas kita linkme, todėl svarbu išmokti laikytis savo pozicijos, užuot leidusis įtraukiamam į nesibaigiančias diskusijas apie tai, „kas dėl to kaltas“. Pavyzdžiui, pastebite, kad vienas mokinys nieko neveikia. Kai tik pasakote jam pastabą, jis apkaltina kitą mokinį, kad šis paėmė jo rašiklį. Tuomet jūs pradedate aiškintis su tuo kitu mokiniu, kuris neigia kaip nors prie to prisidėjęs. Kol tai išsiaiškinate, pamirštate, dėl ko iš pradžių skyrėte pastabą.

Kai kuriems mokytojams gali pasirodyti sudėtinga įveikti užduotį „elkitės pagrįstai“. Nelengva nuspręsti, kokie mūsų veiksmai būtų tinkamiausi. Siekdami nustatyti aukštus standartus ir tikėdamiesi iš savo mokinių geriausių rezultatų, turime išlaikyti realumo pojūtį. Kai mokytojai kelia pernelyg griežtus reikalavimus, gali kilti nesutarimų ir sunkumų. Kita vertus, kai mokytojai būna per daug supratingi ir atsipalaidavę, mokiniai gali pradėti tuo naudotis.

## *Kalbėkite teiginiais, o ne klausimais*

Mokytojų pagrindinė klaida gali būti retoriniai klausimai – žinau, kad pati to nemoku išvengti. Štai klasikinis pavyzdys: mokinys pavadina jus „suš...a k..e“, o jūsų reakcija: „Ką pasakei?“ Taigi mokinys atsako į jūsų klausimą dar kartą jus įžeisdamas. Manau, kad tai tiesiog įprotis – dažnai vartodami daugybę klausimų kasdieniniame mokytojo darbe, priprantame prie tokio kalbos stiliaus. Išties naudinga ir visiems atvejams tinkama taisyklė: „Niekada neužduok klausimo, jei nenori gauti atsakymo.“

Geriausia, kad mokytojas savo reikalavimus išdėstytų teiginiais, užuot klausęs, ko nereikėtų daryti. Toks kalbėjimo būdas daug naudingesnis ir mokiniams – aiškiai pasakote, ką jie turėtų daryti, užuot reiškęs nepasitenkinimą dėl to, kad jie ko nors nedaro. Tai taip pat sudaro įspūdį, jog mokytojas žino, ko nori, ir yra įsitikinęs, kad mokiniai sugebės jo reikalavimus įvykdyti. Žinoma, tam tikrais atvejais klausimai, kaip ir atsakymai į juos, yra reikalingi. Pavyzdžiui, paklausdami mokinio „Ar šiandien kas nors negerai?“ galite pradėti diskusiją apie netinkamą elgesį.

Toliau pateikiami keli klausimų ir iš jų perfrazuotų teiginių pavyzdžiai:

- „Kodėl neatlieki užduoties?“ – galima pakeisti: „Turėtum tęsti užduotį, kad galėtum laiku išeiti.“
- „Ko kvailioji?“ – galima pakeisti: „Turėtum normaliai atsisėsti ant kėdės ir skirti visą dėmesį pamokai.“
- „Kodėl nesiklausai?“ – galima pakeisti: „Prašyčiau visus pažiūrėti čia ir paklausyti be triukšmo.“

## *Kartokite tai, ką pasakėte*

Kalbėdami klasėje dažniausiai tikimės, kad būsime išgirsti iš pirmo karto. Šis lūkestis ne visada pagrįstas nuovokumu ir gali sukelti nereikalingų nesusipratimų ir nesutarimų. Mokiniai gali būti triukšmingi, o klasės nepatogios. Gali būti daugybė priežasčių, dėl kurių mokiniai ne iš karto sureaguoja

į jūsų nurodymus. Štai keletas atvejų, kai naudinga pakartoti tai, ką pasakėte.

- Kad atkreiptumėte mokinio dėmesį prieš pradėdami dėstyti nurodymus.
- Kad užtikrintumėte, jog mokinys klausosi, kai prireikia jį įspėti apie galimą bausmę.
- Kadangi mokiniai gali neišgirsti jūsų nurodymų pirmąjį kartą.
- Kad išaiškintumėte galimus nesusipratimus ir kuo aiškiau išdėstytumėte savo reikalavimus.
- Siekdami įtvirtinti savo nurodymus ir aiškiai parodyti, jog jų laikytis būtina.

Kartojimas ypač naudingas, kai turite nubausti mokinį. Tokiu atveju galite kartoti:

- mokinio vardą, kad atkreiptumėte jo dėmesį;
- nurodymus, kuriuos išdėstėte, arba elgesio normas, kurių reikalaujate (galite paprašyti, kad mokinys pakartotų tai, ką pasakėte, ir taip patikrinti, ar jis suprato);
- būdus, galinčius padėti išvengti bausmės;
- bausmę, kurią taikysite, jei mokinys nesilaikys reikalavimų.

Toliau pateikiamas konkretus pavyzdys, iliustruojantis, kaip galite panaudoti pakartojimą mokiniui netinkamai elgiantis. Šiame pavyzdyje Adrianas plepa su draugais, užuot daręs savo užduotį.

Mokytoja: Adrianai.

*Mokytoja palaukia, bet mokinys nereaguoja.*

Mokytoja: Adrianai. Atsisuk į mane ir paklausyk.
Adrianas: Ką, mokytoja?

*Jis vis dar nusisukęs į savo draugus.*

Mokytoja: Adrianai. Aš tavęs prašiau atsisukti ir paklausyti.

*Galiausiai jis atsisuka į mokytoją.*

Mokytoja: Ačiū, Adrianai. Gerai, dabar prašau tęsti darbą. Ir prašau daugiau nekalbėti.
Adrianas: Gerai.

*Jis nusisuka, bet ir toliau plepa.*

Mokytoja: Adrianai?
Adrianas: Ką?
Mokytoja: Gal galėtum pakartoti, ką aš tau ką tik pasakiau? Ko aš tavęs prašiau?
Adrianas: Tęsti darbą ir nebekalbėti.
Mokytoja: Puiku. Džiaugiuosi, kad supranti. Labai nenorėčiau palikti tavęs po pamokų, bet jei ir toliau kalbėsi ir netęsi savo darbo, turėsiu tai padaryti.

## *Nustatykite tikslus ir laiko ribas*

Vaikams patinka aiškiai nustatyti tikslai – aiškios užduotys, kurių reikėtų siekti. Užduotys gali padėti pasinaudoti natūraliu konkurencijos jausmu: galbūt kitų klasės mokinių atžvilgiu, bet svarbiausia – savo ankstesnių pasiekimų atžvilgiu. Reikalavimas tam tikras užduotis atlikti per nustatytą laiką sukuria būtinumo jausmą ir nustato darbo tempą. Sukuriama aiški struktūra – apibrėžiama, ką mokiniai turi veikti. Nustatydami tam tikrus tikslus taip pat padėsite ne tokiems gabiems vaikams pasijusti laimėtojais – kai mokytoja paprašo mokinių išvardyti penkis žodžius per tris minutes, netgi visiškai negabūs mokiniai turėtų sugebėti atlikti šią užduotį.

Galite nustatyti daugybę skirtingų užduočių. Galite liepti išvardyti tam tikrą skaičių žodžių arba atsakyti į tam tikrą kiekį klausimų. Galite nustatyti užduoties atlikimo laiką. Galite skirti drausminimo užduočių, pavyzdžiui,

sėdėti savo vietose arba pakelti ranką. Nustatydami užduotis, galite pasinaudoti šiais patarimais:

- įsitikinkite, kad jūsų užduotys yra tinkamos klasei ir mokiniams: jos neturi būti nepaprastai sunkiai įvykdomos ar pernelyg lengvos;
- siekdami geriausių rezultatų, įvardykite užduotis trumpai ir konkrečiai – penki žodžiai, trys minutės ir pan.;
- užduotį įvardykite papildomai naudodami vaizdines priemones, kad mokiniai geriau suprastų, pavyzdžiui, sakydami „penki žodžiai", iškelkite ranką atlenkdami penkis pirštus;
- užduoties tempo ir skubumo įspūdį padės sukurti muzika, pavyzdžiui, melodija iš filmo „Misija neįmanoma";
- jūsų kalbėjimo stilius turėtų motyvuoti mokinius: vartokite tokius žodžius kaip „varžybos", „prizas" ir „bandymas";
- įsitikinkite, ar už įvykdytą užduotį siūlomas atlygis tikrai patiks klasei ar mokiniui.

Šiam metodui iliustruoti pateikiami keli užduočių apibrėžimo pavyzdžiai:

*Veiklos užduotis visai klasei*

„Taigi šiandien mūsų klasėje vyks varžybos. Kaip jau matote, ant lentos užrašiau dešimt klausimų, susijusių su praėjusios pamokos užduotimis. Pirmasis, atsakęs į visus dešimt klausimų pilnais gražiais sakiniais, suskambėjus skambučiui galės pirmas išeiti iš klasės. Pasiruošt, dėmesio, pirmyn!"

*Veiklos užduotis vienam mokiniui*

„Gerai, Arvelai. Šiandien mano užduotis tau bus tokia – noriu, kad rašydamas atkreiptum dėmesį į taškus sakinio gale, turėtum teisingai juos sudėti. Dėl rašybos labai nesirūpink, nes šiandien daugiau dėmesio skirsime skyrybai. Jeigu sudėsi visus taškus teisingai, galėsi išsirinkti vieną iš šių puikių lipdukų."

### *Elgesio užduotis visai klasei*

„Taigi, mokiniai, prašom pažiūrėti čia ir paklausyti. Puiku. Šiandien atliksime testą. [*Klasė reiškia nepasitenkinimą.*] Ne, ne tokį testą, kaip jūs manote. Šis testas yra skirtas patikrinti, kuris iš jūsų geriausiai sugeba laikytis drausmės. Laimėtojas gaus ypatingą prizą. Noriu sužinoti, kas gali kuo ilgiau tyliai atlikti užduotis, o laimėtojas galės suvalgyti šią šokolado plytelę!“

### *Elgesio užduotis mokiniui*

„Na, Krisai, žinau, kaip tau sunku išsėdėti vietoje, todėl šiandien numačiau tau išbandymą. Jei sugebėsi visą pamoką išsėdėti ant savo kėdės ir nė karto nuo jos nepakilti, gali laimėti tris pagyrimus. Už kiekvienas dvidešimt minučių, kurias išsėdėsi ramiai, skirsiu vieną pagyrimą, gerai?“

## *Nevenkite pajuokauti*

Humoro jausmas klasėje nepaprastai svarbus. Mokytojai, sugebantys prajuokinti mokinius ir prireikus galintys pasijuokti kartu, neabejotinai užmezga gerus santykius su savo mokiniais. Žinoma, kartais negalėsite įžvelgti linksmosios pusės. Pirmadienio rytą arba penktadienio popietę, kai esate pavargę, negaluojate, esate viskam abejingi arba tiesiog bjauriai jaučiatės, turbūt nebūsite nusiteikę nesibaigiantiems juokeliams. Tačiau, jei galite pažvelgti į darbą kaip į malonumą, o jūsų užduotys ir pamokos gali praskaidrinti nuotaiką, tai neabejotinai padės jums sprendžiant elgesio problemas.

Humoro jausmas ne tik daro gerą poveikį mokiniams, jis taip pat leidžia palengvinti įtampą, kurią gali sukelti netinkamai besielgiantieji. Jei galėsite išmokti juoktis, kai nesiseka, arba paversti mokymą savo malonumu, jausitės šimtą kartų geriau. Tai padės jums išvengti ir gynybos pozicijos nesutarimų atveju, o spręsdami iškilusias problemas jausitės labiau atsipalaidavę.

Humoro jausmas gali padėti užgniaužti asmeninį įžeidimą, tiesiog pritariant mokiniui dėl to, ką jis jums pasakė. Kad ir kaip būtų sunku reaguoti

ramiai, kai jaučiatės įskaudinti ar įžeisti, šis būdas apverčia įžeidimą aukštyn kojom, nes jūs atsisakote prisipažinti, jog jis jus paveikė. Todėl, kai mokinys jums sako: „Mokytoja, jūsų šukuosena šiandien atrodo tikrai kvailai", paprasčiausiai galėtumėte rimtu veidu atsakyti: „Taip, žinau ir ketinu paduoti savo kirpėją į teismą."

Išmokite pasijuokti iš savęs, jei per pamoką suklystate, pavyzdžiui, užkliūvate už laido ar pasakote ką nors kvaila. Atrodo, kad vaikams patinka mokytojai, sugebantys save pakritikuoti. Tai padeda sumažinti mokytojo, kaip vienintelio autoritetingo asmens, vaidmenį ir parodo, jog nesate rimtuolis.

Apskritai būtų puiku, jei pasistengtumėte vengti sarkazmo, nors pripažįstu, kad labai sudėtingomis aplinkybėmis tokiu būdu lengviausia išlieti susikaupusią įtampą. Taip pat turite vengti pasijuokti ir skatinti kitus vaikus juoktis iš pavienių mokinių. Jūsų klasėje besimokantiems „klounams" dėmesys gali patikti, tačiau kai kurie kuklūs mokiniai gali jaustis labai pažeminti, kai iš jų juokiasi klasės draugai.

## *Įsivaizduokite save jų vietoje*

Kai reikia „kovoti" su nuolatiniu netinkamu elgesiu, nesunku prarasti objektyvumą. Galite pradėti jaustis taip, lyg mokiniai tyčia kurtų sudėtingas situacijas ir būtų asmeniškai nusistatę prieš jus. Taigi galite pradėti pernelyg jautriai reaguoti į palyginti nedideles elgesio problemas. Išmokite pasižiūrėti į tai, kas vyksta klasėje, ne mokytojo, o mokinių akimis. Tapkite mokytoju, kuris viską gerai apmąsto ir sugeba analizuoti savo veiksmus, ir jūsų darbas taps veiksmingesnis visais atžvilgiais.

Įsivaizduoti save mokinių vietoje labai naudinga, kai nesiseka atlikti tam tikrų užduočių arba visa pamoka atrodo nevykusi. Pažvelgę į situaciją iš mokinių pozicijos, galėtumėte suprasti, kokia veikla ir kodėl skatina mokinius netinkamai elgtis. Ar jiems tenka per daug klausytis ir suteikiama per mažai progų patiems atlikti kokias nors užduotis? Ar mokiniams per sunku suprasti tam tikrą sąvoką? O gal jiems ši konkreti tema atrodo tiesiog nuobodi?

Tokiu būdu panašiai galite išanalizuoti savo mokymo procesą. Jei jūsų mokiniai konfrontuoja su jumis, kai stengiatės juos sudrausminti, atsitraukite ir iš šalies pažvelkite, kaip sprendžiate elgesio problemas. Gal jūsų žodžiai arba veiksmai apsunkina padėtį? Gal pamokos eigą veikia išoriniai veiksniai, tokie kaip dienos metas?

Atlikdami suaugusiojo – mokytojo – vaidmenį, pasistenkite nepamiršti, kaip jautėtės vaikystėje. Kartais vaikai kelia sumaištį klasėje vien dėl to, kad jie yra vaikai. Nuo pat pirmųjų mokyklų įkūrimo mokiniams paprastai patikdavo paerzinti mokytojus.

ANTRA DALIS

# MOKYTOJAS IR MOKYMO PROCESAS

# 4.

# Geras mokytojas

## *Mokymosi procesas*

Siekdami tapti gerais mokytojais jūs nuolat mokotės – tai prasideda jums pirmą kartą įžengus į klasę ir neturėtų baigtis niekada, kad ir kiek metų jau dirbate mokykloje. Gerą mokytoją galima vertinti daugeliu skirtingų aspektų – įvertinti verbalinio ir neverbalinio bendravimo įgūdžius, gebėjimą valdyti mokinius ir tinkamai išnaudoti klasės erdvę, sugebėjimą pritaikyti mokymo stilių konkrečioms aplinkybėms, gebėjimą planuoti ir vesti ypač kokybiškas pamokas. Visų šių savybių galima išmokti ir jas išlavinti, o nuolat tobulinti tam tikras savo darbo sritis naudinga mums visiems. Šiame skyriuje atkreipiu dėmesį į tuos veiksmingo mokymo aspektus, kurie susiję su mokytoju, kaip asmenybe ir bendravimo specialistu, o ne kaip pedagogu. (Patarimų, kaip planuoti ir išdėstyti programą, ieškokite 7 skyriuje.)

Turbūt galima drąsiai sakyti, kad kai kurie žmonės yra gimę būti mokytojais, – atrodo, kad jie turi įgimtą sugebėjimą dirbti su vaikais ir juos sudominti, perduoti idėjas ir žinias bei valdyti žmonių grupės elgesį. Iš dalies visa tai susiję su charizma, pasitikėjimu savimi ir asmenybės galia. Tokie mokytojai iš prigimties šiame skyriuje aptariamų įgūdžių ir elgsenos ypatumų įgyja tikriausiai tiesiog nesąmoningai. Tačiau ne visi gimstame būti mokytojais ir bet kokiu atveju svarbiausia ne taškas, nuo kurio pradedame mokytojo darbą, o pasiryžimas mokytis ir tobulėti.

## *Mokytojas, kaip sektinas pavyzdys*

Iš pradžių gali prireikti nemažai laiko, kol priprasite prie minties, jog esate sektinas pavyzdys. Kartais tapsite sektinu pavyzdžiu tiesiog dėl savo amžiaus, lyties, dėstomo dalyko arba socialinių ar kultūrinių ypatybių. Galbūt esate vienintelis vidurinio socialinio sluoksnio mokytojas vyras, dirbantis toje pradinėje mokykloje, arba vienintelė juodaodė fizikos mokytoja savo rajone. Tačiau mokytojo, kaip sektino pavyzdžio, vaidmuo yra kur kas svarbesnis. Tokio mokytojo užduotis – pateikti apgalvotą tinkamo elgesio ir elgsenos ypatybių modelį, ir pirmiausia tiems mokiniams, kurie pasigenda tokio modelio už mokyklos ribų. Kai kurie iš nedrausmingiausių vaikų nuolat mato agresyviai ir nebrandžiai besielgiančius suaugusiuosius – gali praeiti daug laiko, kol jie supras, jog bendrauti galima ir kitaip.

Vaikai seka tuo pavyzdžiu, kurį nuolat mato, ir tai vertėtų prisiminti, kai susierzinate dėl kai kurių savo mokinių elgesio. Jei vaikai užaugo namuose, kuriuose kas antras žodis yra keiksmažodis, visiškai tikėtina, kad taip jie kalbės ir mokykloje. Tačiau, jei mokiniai jus gerbia, jie norės sekti jūsų pavyzdžiu. Galbūt jie stengsis vadovautis jūsų elgesio ir bendravimo su kitais žmonėmis pavyzdžiu; galbūt iš jūsų dėstomo dalyko jie stengsis gauti tik geriausius pažymius, nes jūsų įkvėpti pamėgs jūsų dalyką taip pat kaip ir jūs.

Vienas iš pagrindinių gero elgesio pavyzdžio formavimo būdų – elgtis su jais taip, kaip norėtume, kad būtų elgiamasi su mumis, t. y. mandagiai ir pagarbiai. Galime būti linkę manyti, jog būti mandagiam yra gana nesudėtinga. Tačiau, kai pradeda varginti nuolatinės mokinių agresijos ar atšiaurumo sukelta įtampa, labai lengva pradėti elgtis panašiai. Prieš tai suvokdami, spėjate pasakyti keletą šiurkščių pastabų ir neišvengiate sarkazmo – turbūt niekada taip nesielgtumėte savo aplinkoje už mokyklos ribų.

Bus nelengva, bet jei jums pavyks, nuolatinis mandagus elgesys padės sušvelninti sudėtingas situacijas ir pademonstruoti atitinkamą gero elgesio pavyzdį. Drausmindami nepaklusnius mokinius, visada atsiminkite, kad jus stebi visi likę mokiniai ir iš jūsų mokosi. Jei jie matys, jog nepaisydami provokacijų sugebate išlikti ramūs ir mandagūs, jie supras, kad jūs elgiatės teisingai, o nepaklusnus mokinys – netinkamai.

Toliau pateikiamuose pavyzdžiuose demonstruojami du skirtingi mokytojo kuriami elgesio modeliai. Pirmuoju atveju atkreipkite dėmesį į tai, kaip pastabos akimirksniu tampa storžieviška kova „akis už akį". Antruoju atveju parodoma, kaip išlikdama rami mokytoja „neutralizuoja" kiekvieną šiurkščią Džekės pastabą.

## *Mokytoja „atsako tuo pačiu"*

Mokytoja: Džeke, prašau dirbti savo darbą ir nekelti problemų.
Džekė: Nė neketinu. Šios užduotys yra kvailos, o jūsų pamokos – nuobodžios!
Mokytoja: Visai ne, Džeke, tai tu esi kvaila ir nuobodi, o ne užduotys.
Džekė: Prašyčiau nevadinti manęs kvaila ir nuobodžia, sena karve.
Mokytoja: Kaip drįsti mane vadinti sena karve! Viskas, palieku tave po pamokų.
Džekė: Nejaugi? Ką gi, neketinu su *jumis* pasilikti. Negaliu jūsų pakęsti.
Mokytoja: Ir aš tavęs negaliu pakęsti. [*šaukdama*] O DABAR GRĮŽK PRIE UŽDUOČIŲ!

## *Mandagaus elgesio pavyzdys*

Mokytoja: Džeke, gal galėtum dabar toliau dirbti savo darbą.
Džekė: Nė neketinu. Šios užduotys yra kvailos, o jūsų pamokos – nuobodžios!
Mokytoja: Tikrai apgailestauju, kad taip jautiesi. O dabar prašau – imkis užduočių.
Džekė: Nė neketinu! Esate sena karvė!
Mokytoja: Ką gi, galbūt aš ir *karvė*, bet ne tokia jau sena, ar ne, Džeke?
Džekė: [*visiškai sutrikusi dėl tokios reakcijos*] Ką?
Mokytoja: O dabar prašau grįžti prie užduočių. Turi dešimt minučių joms pabaigti, norėčiau pažiūrėti, kaip tau sekasi jas atlikti.

## *Veiksmingas verbalinis ir neverbalinis bendravimas*

Atsistoję prieš klasę, imatės bendravimo su auditorija vaidmens, lygiai kaip aktorius, išėjęs į sceną. Mokiniai, stebėdami jūsų kalbėseną ir kūno kalbą, sieks bent iš dalies sekti jūsų pavyzdžiu. Kai mokytojai spinduliuoja pasitikėjimu ir tikrumu, jiems lengviau susikurti gerą vardą. Mokiniai juos gerbia ir stengiasi sekti jų pavyzdžiu.

Svarbu rūpestingai apgalvoti fizinius savo, kaip mokytojo, darbo bruožus, ypač jei nesate iš prigimties savimi pasitikintis žmogus. Atminkite, kad pasitikėjimo savimi nebūtina jausti viduje, pakanka, jog savo verbaliniais ir neverbaliniais ženklais parodytumėte esąs savimi pasitikintis žmogus. Nuo pat pradžių jūsų mokiniai atidžiai (dažnai nesąmoningai) stebės jus, kaip mokytoją, kad nuspręstų, kaip turėtų elgtis.

## *Jūsų kalbėsena*

Mokytojo balsas yra įrankis, priemonė, kuria naudojamės kiekvieną darbo dieną. Labai svarbu išmokti tinkamai pasirūpinti savo kalbos „įrankiu" – turime tokį vienintelį ir negalime jo atiduoti sutaisyti. Kai kurie mokytojai išmoksta taisyklingos kalbėsenos, tačiau užsimiršus visai nesunku įgyti ir blogų įpročių. Nepamirškite, kad kalbėdami turite išlaikyti tinkamą laikyseną – stovėti tiesiai, atpalaidavę pečius, kaklą ir smakrą. Kad išgautumėte kalbos garsus, stenkitės išnaudoti diafragmą, užuot naudoję kaklo raumenis. Jei nesate įsitikinęs, kad jūsų kalbėsena taisyklinga, arba jei nuolat prarandate balsą, paprašykite, kad mokykla suteiktų jums galimybę lankyti specialius kursus.

Pagal jūsų balsą galima susidaryti įspūdį apie jus ir jūsų mokinius: jis daro didelę įtaką jūsų mokiniams ir jų nuomonei apie jus. Visi turime savo kalbėsenos stilių arba tam tikrų individualių balso ypatybių, pagal kurias galima labai daug pasakyti apie žmogų. Prisiminkite kai kurių įžymių asmenų balsus: jeigu kalbėsena rėžia ausį arba jus erzina, turbūt toks žmogus jums apskritai kels neigiamas emocijas. Kita vertus, graži kalbėsena ir dainingas balsas skatina aplinkinių teigiamą požiūrį į žmogų.

Jūsų balso skambesys – puiki užuomina kitiems žmonėms apie jūsų būseną. Būdami įsitempę, savo balsu labai lengvai galime atskleisti savo emocijas – pradedame kalbėti garsiau arba pratrūkstame neišlaikę įtampos. Mokiniams jūsų balsas labai aiškiai parodo, kaip jaučiatės, ir jie, žinoma, reaguoja į jūsų kalbėsenos siunčiamus ženklus. Turėtumėte išmokti save kontroliuoti: jei prireikia kalbėti tyliau ar garsiau, turėtumėte tai daryti sąmoningai, o ne paveikti įtampos. Galbūt būsite supykę ar blogos nuotaikos, tačiau vis tiek galite pasistengti, kad jūsų balsas skambėtų ramiai, ir susitvardyti.

Nors kalbėdami klasėje turbūt ne visada norėsite visiškai pakeisti savo įprastą kalbėseną, svarbu suvokti, kaip jūsų balsas gali paveikti jūsų gebėjimą spręsti elgesio problemas. Puikiai išlavinta kalbėsena padeda kurti gerus santykius su mokiniais, ji paskatina juos elgtis geriau, be to, apsaugo jūsų balsą. Toliau pateikiama daug patarimų ir pasiūlymų, kaip kuo veiksmingiau išnaudoti savo balsą.

## *Garso stiprumas*

Mokytojui gali būti labai sunku nuspręsti, koks kalbėjimo garsumas yra tinkamas, ir tokį jį išlaikyti. Nors ir tikimės, kad tiesiog galėtume kalbėtis su mokiniais „normaliai“, bet įprastos klasės situacijos, sukeliančios nemažai įtampos, parodo, kad dažnai tokią kalbėseną išlaikyti sunku. Siekiant išspręsti elgesio problemas, labai svarbu nustatyti patį tinkamiausią kalbėjimo garsumo lygį. Taip parodysite daugiau pagarbos mokiniams ir pademonstruosite savo emocinę savitvardą; taip pat jūsų mokymas bus daugiau orientuotas į dalyko supratimą.

Šaukdami dažniausiai parodome, kad praradome emocinę savitvardą, – kai kuriems mokiniams labai patinka tokia mokytojų būsena. Tai gali labai pakenkti jūsų balsui, o tiesioginio poveikio netinkamam elgesiui beveik nebūna. Tai taip pat primena „senų laikų mokyklos“ autoritetu pagrįstą požiūrį, kuris nelabai dera su šiuolaikiniu požiūriu į pedagogiką. Taip pat vertėtų prisiminti, kad kai kurie mokiniai (paprastai gerai besielgiantieji, kuriuos norite paskatinti) gali išsigąsti, jei pradėsite ant jų rėkti.

Toliau pateikiami keli patarimai, padėsiantys surasti tinkamiausią kalbėjimo garsumą ir išvengti poreikio kelti balsą.

- Prisiminkite – kuo tyliau kalbėsite vesdami pamoką, tuo tylesni bus jūsų mokiniai, kad galėtų jus girdėti. Tačiau nepersistenkite ir nešnabždėkite, nes priverstinis šnabždėjimas gali pakenkti jūsų balsui.
- Stenkitės kalbėti pokalbiui įprastu garsumu ir nuolat stebėkite, kaip jūsų emocinė būklė veikia jūsų balso garsumą.
- Jei pajuntate kylantį susierzinimą, padarykite kelių sekundžių pauzę, per kurią pasistenkite susitvardyti, ir tik tada tęskite. Giliai įkvėpkite ir stenkitės po truputį kalbėti vis tyliau.
- Išmokite sukoncentruoti savo balsą taip, kaip tai daro aktoriai žiūrovų atžvilgiu. Įsivaizduokite, kad jūsų balsas yra fizinis objektas, pavyzdžiui, akmuo, ir nukreipkite jį į klasę ar į vieną kurį mokinį.
- Kalbėjimas pakeltu balsu gali tapti įpročiu. Pamokų metu nuolat pasistenkite paklausyti savęs iš šalies – pasitikrinkite, ar kalbate tinkamu garsumu.
- Bandydami per pamokas kalbėti tyliau, įsivaizduokite, kad mažinate muzikinio centro garsą. Pabandykite kalbėti perpus tyliau – nustebsite, kaip tyliai galite kalbėti, o mokiniai vis tiek jus girdės.
- Atsižvelkite į patalpos akustiką. Jei vedate pamokas skirtingose klasėse, išmokite pritaikyti kalbėjimo garsumą prie konkrečios klasės. Paprastai tuščioje erdvėje – salėse ar sporto salėse – jūsų balsas aidi, o pilnoje klasėje garsas gali būti prislopintas.
- Kai turite pasikalbėti su vienu mokiniu apie jo elgesį, prieikite prie mokinio arčiau ir kalbėkite tyliai, kad niekas kitas negirdėtų.
- Kartais pakeltas balsas labai energingoje ar plepioje klasėje gali tapti veiksminga trumpalaikio, staigaus šoko priemone.
- Jei mokytojas sąmoningai pakelia balsą, tai gali būti emocinio susitvardymo išraiška, o ne pikta ir instinktyvi reakcija.
- Kai mokytojas išlieka susitvardęs, jam lengviau valdyti balsą: garsas išleidžiamas dirbant diafragmos raumenims, o ne įtempus gerklės raumenis.

## *Intonacija*

Intonacija yra labai naudinga siekiant suteikti mokymo procesui įdomumo ir žavesio. Ji taip pat padeda sukurti ryšio su mokiniais pojūtį, nes intonacija jiems pateikia užuominų apie jūsų emocinę būklę. Kaitaliodami intonacijas galite įvairiais sumaniais būdais pritaikyti ir keisti savo, kaip mokytojo, „vaidmenis" priklausomai nuo aplinkybių. Įvairios intonacijos padeda perteikti vaikams įvairias mintis, jausmus, reakcijas ir atsakus.

Kuo įvairiau išnaudosite intonaciją, tuo dažniau mokydami naudosite veido ir kūno kalbą. Neišraiškingas balsas sukuria abejingumo įspūdį, veido išraiška būna vangi ir blanki. Jei mokytojas kalba iš viso be intonacijos, mokiniai labai greitai pradeda nuobodžiauti ir netinkamai elgtis. Kita vertus, gyvai intonuojama kalbėsena atsispindi veide, akyse ir kūno kalboje ir sukuria tam tikro ryšio pojūtį.

Apskritai, kuo jaunesnius vaikus mokote, tuo įvairesnė turėtų būti jūsų intonacija. Jei mokote vaikus, kuriems anglų kalba* nėra gimtoji, paryškinta intonacija, pabrėžiant svarbius dalykus, padės jiems suprasti, ką sakote. Atsiminkite, kad kai kuriems vyresniems, ciniškai nusiteikusiems, nemotyvuotiems mokiniams pernelyg išryškinta intonacija gali atrodyti kaip globėjiška kalbėsena.

Mokytojas gali veiksmingai panaudoti įvairias intonacijas, kai kurios iš jų apibūdintos toliau.

- *Nuostaba.* Nustebimas ir susidomėjimas jūsų balse padės sudominti mokinius. Taip pat galite naudoti šią intonaciją, kai esate labai patenkintas mokinio elgesiu: „Ak! Esu tokia patenkinta tavo šiandienos darbu."
- *Susižavėjimas.* Susižavėjimo intonacija gali padėti paspartinti užduotis ar veiklą ir suteikti energingumo. Tai gali padėti motyvuoti ir paskatinti mokinius kuo labiau įsitraukti į mokymosi procesą.
- *Niūrumas.* Ši intonacija leidžia mokiniams suprasti, kad *nesate* patenkintas, ji gali būti naudojama kartu su „niūriu žvilgsniu" (žr. toliau „Jūsų

* Lietuvoje tai būtų lietuvių (ar kita dėstomoji) kalba.

kūno kalba"). Ši intonacija nėra pykčio išraiška – tai šaltas, apgalvotas tonas.

- *Nusivylimas.* Ši intonacija yra viena naudingiausių sprendžiant netinkamo elgesio problemas. Jei klasė ar mokinys gerbia mokytoją, suvokimas, kad jie mokytoją nuvylė, yra puiki motyvacija pasitaisyti.

## *Tempas*

Kalbėjimo tempas – labai įdomi ir subtili sritis. Čia kiekvienas mokytojas turi savo kalbėjimo „stilių". Labai svarbu sugebėti pritaikyti kalbėjimo tempą atsižvelgiant į mokinių, kuriuos mokote, poreikius. Vedant pamoką mažiems vaikams arba vaikams, kurių kalbos ar supratimo įgūdžiai dar nėra gerai išvystyti, būtina kalbėti lėtai ir aiškiai. Kita vertus, vesdami pamoką nepaklusniems ir dalyku nesidomintiems mokiniams, turėtumėte juos paraginti pasirinkę greitą kalbėjimo tempą, kad sužadintumėte ir išlaikytumėte jų susidomėjimą.

Per pamoką stenkitės kuo dažniau keisti kalbėjimo tempą – taip padidinsite susidomėjimą mokymusi. Tačiau būtina užtikrinti pusiausvyrą: išlaikykite vaikų susidomėjimą, bet įsitikinkite, kad visi supranta, ką sakote. Toliau pateikiamos kelios mintys, kaip lėtas ar greitas kalbėjimo tempas gali padėti arba kliudyti jums sprendžiant elgesio problemas, o mokiniams – mokytis.

Lėtas kalbėjimo tempas gali:

- nuraminti mokinį;
- sumažinti įtampą;
- nuraminti triukšmingą ar pernelyg įsiaudrinusią klasę;
- padėti užtikrinti, kad tai, kas dėstoma, bus suprasta.

Tačiau jis taip pat gali:

- priversti nuobodžiauti;
- paskatinti mokinius nebeklausyti;
- būti suprastas kaip globėjiška kalbėsena;
- būti suprastas kaip pompastiškas mokytojo elgesys.

Greitas kalbėjimo tempas:

- suteikia motyvacijos niekuo nesidominčiai klasei;
- išjudina tingų vaiką;
- suteikia pamokai energingumo ir pastūmėja į priekį;
- skatina susidomėjimą nuobodžiu dalyku.

Tačiau jis taip pat gali:

- trukdyti teisingai suprasti dalyką;
- sukelti kai kuriems vaikams įtampą;
- išvarginti taip kalbančio mokytojo besiklausančius mokinius;
- nuvarginti mokytoją.

### *Pamokos medžiagos dėstymas*

Kalbant apie kalbėseną, verta apsvarstyti, kiek išvis turėtumėte kalbėti. Visiems žinoma, kad kartais mokytojams labai patinka klausytis savo pačių balso. Žinau, kad aš pati neteisingai elgiuosi dėstydama mokiniams pamokos medžiagą gerokai plačiau ir ilgiau, nei reikia. Jei kalbate prieš klasę ilgiau nei maždaug penkias ar dešimt minučių, tikėtina, kad bent kai kurie jūsų mokiniai po truputį užgoš jūsų balsą ir stengsis pažeisti elgesio taisykles. Pasistenkite pamokos medžiagą dėstyti kuo trumpiau ir kuo daugiau laiko skirti aktyviam mokymuisi.

Klausytis, kaip kas nors kalba, yra išties labai pasyvi veikla, todėl, jei negalite kalbėti trumpiau, pasistenkite į tai įtraukti ir savo mokinius. Paįvairinkite savo dėstymą pratimais, kuriuos atlikdami mokiniai bus kuo nors užsiėmę. Pavyzdžiui, galite paprašyti, kad jie:

- užsirašytų pagrindines mintis;
- išrinktų raktinius žodžius;
- nubraižytų diagramas;
- pažiūrėtų į vaizdines priemones;
- atsakytų į klausimus;
- padėtų ką nors parodyti.

## *Jūsų kūno kalba*

Mokinių elgesiui įtakos turi ir daugybė neverbalinių ženklų, kuriuos demonstruoja mokytojai. Žinoma, kai kuriuos iš šių ženklų naudojame sąmoningai, kad galėtume suvaldyti mokinius. Tačiau kartu rodome ir daug nesąmoningų ženklų, galinčių išduoti nepasitikėjimą savimi ar įtampą. Tai, kaip mūsų mokiniai šiuos ženklus supranta, padeda arba kliudo spręsti elgesio problemas. Didžiąją laiko dalį jūsų mokiniai stengsis nuspręsti, kaip elgtis, vadovaudamiesi pasąmonėje užfiksuojamu jūsų kūno kalbos ženklų suvokimu. Kaip ir balsu perteikiamų ženklų atveju, labai svarbu suprasti, kokius ženklus jūs siunčiate, ir sugebėti kiek įmanoma juos kontroliuoti.

Žinoma, norėtųsi išdėstyti klasei savo pageidavimus ir nurodymus tik žodžiu. Tačiau dėl kelių gerų priežasčių neverbaliniai ženklai yra daug naudingesni ir paveikesni už sakytinius.

- Mokiniams jie aiškiai nurodo mokytojo padėtį esant tam tikroms aplinkybėms ir leidžia suprasti, kad mokytojas valdo situaciją: „Galiu priversti jus paklusti, žinoma, visiškai nieko jums nesakydamas!"
- Iš mokytojo tai pareikalauja tik nedidelių pastangų, be to, nenuvarginsite savo balso.
- Juos galima taikyti vienam mokiniui, neskelbiant visai klasei, kas atsitiko, taip neleidžiant dėmesio trokštančiam mokiniui jo sulaukti.
- Laikui bėgant šie ženklai taps neverbalinėmis santrumpomis, kurias taikydami galėsite bendrauti su savo mokiniais.

Bendrauti kūno kalba tinka visos kūno dalis – nuo veido iki pat pėdų. Toliau pateikiami veiksmingos kūno kalbos patarimai. Taip pat atskirą skyrelį skyriau pasiūlymams, kaip tinkamai išnaudoti klasės erdvę.

## *Akys ir antakiai*

Kreipdamiesi į mokinius, apžvelkite klasę, patikrindami, ar visi atsisukę į jus. Jei ne, palaukite. Prisiminkite: niekada nekalbėkite, kol jūsų nesiklauso *visi* mokiniai. Galbūt apžvelgdami klasę prieš prasidedant pamokai, užfiksuosite netinkamą elgesį pačioje pradžioje ir sugebėsite jį užgniaužti.

Itin veiksmingas neverbalinis ženklas gali būti „niūrus žvilgsnis". Pasirinkdami tokį ženklą, parodote (arba stengiatės parodyti), jog „žinote, ko norite" ir „žinote, kas nutiks, jei negausite, ko norite" (žr. 1 skyrių). Jei galite laikytis tokios pozicijos arba bent jau sudaryti įspūdį, kad būtent taip jaučiatės, jūsų akys perteiks jūsų niūrią nuotaiką.

Niūrų žvilgsnį sunku apibūdinti, tačiau įgudę tikrai žinosite, kas tai yra. Jis įspėja jūsų mokinius, kad jie turi elgtis taip, kaip jūs pasakėte, nes antraip jų laukia nemalonūs padariniai, o to jiems tikrai nereikia. Tačiau pasistenkite neišsinešti to niūraus žvilgsnio už mokyklos ribų į savo įprastą aplinką – jis tikrai netinka jūsų šeimos narių ar draugų atžvilgiu arba viešoje vietoje.

Pakelti antakiai – puikus nustebimo ar nepritarimo ženklas. Kai kurie mokytojai sugeba pakelti vieną antakį ir tuo pasakyti: „Atsiprašau, ką būtent tu čia darai?" Mokiniai greitai pripras prie jūsų akimis siunčiamų neverbalinių ženklų. Jei klasė nekreipia į jus dėmesio, pabandykite nukreipti akis į lubas, užuot stengęsi palaikyti akių kontaktą. Tais atvejais, kai mokytojas paprastai nuolat palaiko su mokiniais akių kontaktą, toks žvilgsnis aiškiai reiškia: „Aš laukiu."

## *Veidas*

Mokiniai į jūsų veidą žiūri didžiąją laiko dalį. Jei jie matys jį nuolat besikeičiantį, besišypsantį ir atsipalaidavusį, tačiau visuomet gyvybingą, jie leisis įtikinami, kad už viską esate atsakingi jūs. Jūsų veidas taip pat išduoda bet kokią įtampą ar bandymą apsisaugoti, todėl sąmoningai pasistenkite išlaikyti ramią veido išraišką.

## *Rankos*

Mūsų rankos gali būti nepaprastai išraiškingos – jomis su mokiniais galime „kalbėti“ beveik taip pat suprantamai kaip ir žodžiais. Naudodamasis rankomis kaip natūralia mokymo dalimi, mokytojas sugeba sudominti mokinius ir sukuria įsitraukimo į procesą jausmą. Daugelis rankų ženklų gali tapti klasėje naudojamomis „santrumpomis“ – galite išdėstyti mokiniams savo pageidavimus neištardami nė žodžio. Pasistenkite nerodyti pirštu į netinkamai besielgiančius mokinius: galite sulaukti neigiamos reakcijos, nes agresyviai išskiriate vieną asmenį iš kitų.

Galite naudoti daugybę teigiamų rankų ženklų:

- pridėti pirštą prie lūpų, parodydami, kad mokiniai turėtų tylėti;
- timptelėti už ausies, parodydami, kad mokiniai turi klausyti;
- spragtelėti pirštais, atkreipdami mokinio dėmesį;
- padėti ranką ant netinkamai besielgiančio mokinio suolo;
- ištiesti ranką delnu į priekį – „baikite!“;
- ištiesti rankas į priekį, delnus švelniai leisdami žemyn, kad mokiniai nurimtų.

## *Kūnas: stovėsena*

Jūsų stovėsena, kaip ir jūsų bendra laikysena, leis klasei daug apie jus sužinoti. Stenkitės atrodyti pasitikintys savimi – stovėkite taip, kad atrodytumėte pakiliai, atviri ir atsipalaidavę. Norėdami išsakyti savo pageidavimus, atsistokite vis kita poza. Pavyzdžiui, stovėdami sukryžiavę rankas ir laukdami, kada galėsite pradėti pamoką, parodote, kad pamokos nepradėsite, kol mokiniai nesielgs taip, kaip jūs pageidaujate. Stovėdami įsisprendę, šiek tiek kategoriškiau parodote netinkamai besielgiančiai klasei, ko norite.

## *Kūnas: veikimas ir neveikimas*

Yra toks posakis: „Mūsų veiksmai kalba daugiau už mus“, taigi mokytojai dažnai sugalvoja daugybę skirtingų veiksmų, kuriais norėtų perteikti vaikams tam tikras mintis. Galite iššaukiamai žiūrėti į savo laikrodį, siekdami parodyti, kad klasė švaisto (savo) laiką. Jeigu vaikai netinkamai elgiasi, užrašykite ant lentos jų vardus – tai dažniausiai privers juos liautis ir pažiūrėti, ką ir kodėl darote.

Atsisakydami imtis bet kokių veiksmų perteikiate tokią pat svarbią mintį kaip ir ką nors darydami. Pavyzdžiui, galite paprašyti klasės pagalbos ir tiesiog stovėti, kol mokiniai nutils, ir nepradėti pamokos, kol jie nesusipras su jumis bendradarbiauti. Tai labai aiškiai parodo jūsų lūkesčius ir siekius.

## *Kūnas: padėtys*

Jei mokytojas nuolat veda pamoką stovėdamas ir palypėjęs aukščiau nei mokiniai, galima įžvelgti, kad taip jis parodo tam tikrą savo pranašumą mokinių atžvilgiu. Nors ir norite *valdyti* situaciją, tai nėra tas pats, kaip parodyti, kad esate kažkuo svarbesnis nei mokiniai. Sugebėjimas dirbti skirtinguose lygmenyse leidžia jūsų mokiniams suprasti, kad nė kiek neabejojate savo sugebėjimu kontroliuoti klasę. Tai taip pat reiškia, jog pakankamai juos gerbiate, kad galėtumėte nusileisti nuo pakylos iki jų lygmens – ir tiesiogine, ir perkeltine prasme.

Pakeisdami savo padėtį mokinio atžvilgiu, pateikiate daug skirtingų ženklų. Pasilenkdami prie mokinio sumažinate susidarytą autoriteto ar bauginantį įspūdį. Tai taip pat veiksminga bendraujant su vienu mokiniu, neskelbiant smulkmenų visai klasei.

Pasirinkdami padėtį, kuri iš esmės yra žemesnė nei mokinių (pvz., atsisėdę ant žemės), nustebinsite mokinius, o tai visada naudinga. Panašiai, manau, tam tikrais atvejais galima atsisėsti ar netgi atsistoti ant stalo – tai įdomios permainos.

### *Kūnas: išvaizda*

Nors galbūt nekorektiška tai pripažinti, tačiau neišvengiama, kad mokiniai formuos savo nuomonę apie jus ir pagal jūsų išvaizdą. Išskyrus kosmetinę chirurgiją, geresnių priemonių jūsų išvaizdai pagerinti nėra tiek jau daug. Bet kuriuo atveju ne taip svarbu, jūs gražūs ar neišvaizdūs, ploni ar stori, svarbiausia – kaip per savo išvaizdą sugebate išreikšti save.

Madingai pasipuošę visada padarysite mokiniams gerą įspūdį, nes taip parodote, jog vertinate save ir savo darbą labai rimtai. Kita vertus, kai kurie mokytojai, netgi būdami netvarkingi ir neįprastos išvaizdos, sulaukia teigiamos mokinių reakcijos dėl stiprios savo asmenybės. Kai kuriais atvejais mokykloje madingas kostiumas ar kostiumėlis padės įgyti didesnį autoritetą. Taip pat kai kurių dalykų mokytojai gali sau leisti dėvėti paprastesnius ar kūrybiškesnius drabužius nei kiti.

## *Kaip išnaudoti klasės erdvę*

Tai, kaip sugebate išnaudoti klasės erdvę, gana daug pasako apie jūsų stilių ir gebėjimą valdyti situaciją klasėje. Jausdami poreikį apsisaugoti, esame linkę atsitraukti, galbūt arčiau lentos, ieškome saugesnės vietos. Deja, maištaujantys mokiniai paprastai rezga savo niekšybes paskutiniuose suoluose. Jei lyg įbestas stovėsite klasės priekyje, tokių problemų neišspręsite. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip išnaudoti erdvę, kad neverbaliniais ženklais perteiktumėte tam tikrą teigiamo pobūdžio mintį.

- *Stovėkite išdidžiai.* Kad ir kaip blogai jaučiatės, pasistenkite to neparodyti savo kūnu. Netgi kai mokiniai kelia klasėje sumaištį, stovėkite pasitempę ir išdidžiai nusiteikę, parodykite, kad pasitikite savimi.
- *Apibrėžkite savo teritoriją.* Jei tik galite, nuolat vaikščiokite po klasę. Tai ypač tinka, kai mokiniai atlieka užduotis, tačiau vaikščioti po klasę galite ir aiškindami pamokos medžiagą. Tokia elgsena:
  - padeda pademonstruoti, kad ši erdvė yra „jūsų“ – jūs esate atsakingi už visą šią erdvę;

  - išlaiko jūsų mokinius ramius, nes jie niekada nežino, kada prie jų prieisite iš už nugaros;
  - užtikrina, kad kiekvieną pamoką pasidomėsite kiekvieno mokinio darbu;
  - padeda pažvelgti į klasę ir į mokinius iš skirtingų pozicijų.
- *Stovėkite arčiau nuolat problemų sukeliančių mokinių.* Kai rezgame ką nors negera, visų mažiausiai norime, kad kas nors apie tai sužinotų. Prieikite prie klasės neklaužadų kuo arčiau, kad galėtumėte bet kokius nesklandumus numalšinti jiems dar neprasidėjus. Paprastai nė nereikia nieko sakyti – mokytojui stovint šalia, mokinys labai greitai susigėsta, kad netinkamai elgiasi.
- *Nustebinkite juos.* Kartais gali būti naudinga staiga erdvės požiūriu pakeisti mokymo stilių arba pertvarkyti erdvę, kurioje vedate pamoką. Galite perstatyti suolus eilėmis, jei jie buvo sustatyti grupėmis, patraukti suolus ir paprašyti, kad mokiniai susėstų ant žemės, arba netgi apsukti suolus į priešingą pusę. Pertvarkius erdvę, į tai, kas vyksta klasėje, mokiniai žvelgia visai kitaip, atidžiau.

## *Psichologiniai mokymo aspektai*

Suprantama, kad veiksmingą mokymą užtikrina ne vien tik fiziniai verbalinio ir neverbalinio bendravimo aspektai. Sprendžiant elgesio problemas galima pasitelkti ir įvairius psichologinius elgesio valdymo būdus. Išlikti teigiamai nusiteikus lygiai taip pat svarbu kaip ir parodyti klasei, kad už viską esate atsakingi būtent jūs. Būtų idealu, jei galėtumėte jaustis ramiai, atsipalaidavę, bet budrūs. Toliau pateikiami patarimai, kaip tai pasiekti.

- *Laikykite juos nežinioje.* Nors pabrėžiau nuoseklaus elgesio su mokiniais svarbą, tai nereiškia, kad visą laiką jūsų elgesys turi būti pernelyg nuspėjamas. Kartais (kuo rečiau) galite staiga pakeisti savo mokymo stilių. Galbūt paprastai elgiatės ramiai ir ryžtingai. Retkarčiais galite pademonstruoti, kad galite elgtis ir kitaip – kalbėti garsiau ir griežčiau.
- *Pateikite jiems netikėtumų.* Kartais galite visiškai pakeisti savo elgseną, jei manote, kad to reikia. Pavyzdžiui, galbūt jums puikiai sekasi vesti

pamoką, kai Džekas ima kelti sumaištį. Gali būti labai veiksminga staiga į jį atsisukus piktai ištarti: „Kaip drįsti sugadinti mano pamoką šiems nuostabiems mokiniams!“, po to vėl elgtis maloniai ir taktiškai.

– *Įtikinkite save.* Jei sugebėsite įtikinti save, *iš tikrųjų* įtikinti save, kad už viską atsakote, taip ir bus. Jei tikrai žinote, kokiu pagrindu viską darote (elgiatės sąmoningai) ir tiksliai žinote, ko siekiate (elgiatės ryžtingai), jums bus nesunku įgyti pranašumą psichologinėje kovoje.
– *Išlaikykite psichologinį atstumą.* Nors gali būti nelengva, išmokite emociškai atsiriboti nuo netinkamo mokinių elgesio. Pasistenkite emociškai nesivelti į netinkamo elgesio incidentus ir tai padės jums išlaikyti atstumo pojūtį bei kontrolę.
– *Nepriimkite visko asmeniškai.* Užuot priėmus netinkamą elgesį kaip asmeniškai prieš jus nukreiptus veiksmus ar žodžius, daug veiksmingiau ir prasmingiau į viską pažvelgti su užuojauta. Nuolat sau priminkite, kad netinkamai besielgiantys vaikai paprastai turi kokių nors savų problemų. O galų gale, kad ir kokie neklaužados jūsų mokiniai, tai tikrai ne pasaulio pabaiga.

# 5.

# Mokymo stiliai

## *Kas yra mokymo stilius*

Žinoma, mokymo stilių yra tiek, kiek yra mokytojų, nes visi esame asmenybės ir dirbame tik mums vieniems įprastu nepakartojamu būdu. Mokymo stilių nulemia daug aspektų: jūsų asmenybė, išvaizda, kalbėjimo maniera, judesiai ir tai, kaip sugebate išnaudoti erdvę, jūsų kontrolės lygmuo; iš tikrųjų viskas, ką darote klasėje (ir už jos ribų), veikia jūsų asmeninį mokymo stilių.

Kiekvieno mokytojo stilius susiformuoja per tam tikrą laikotarpį. Kai vesite pamoką pirmą kartą, jūsų mokymo stilius tikriausiai išduos jūsų abejones ar sutrikimą. Jei nesate labai savimi pasitikintis, tai beveik neišvengiama. Svarbu, kad gautumėte galimybę eksperimentuoti, padaryti klaidų ir atrasti save. Verta prisiminti, kad jūs, kaip mokytojas, neturite būti toks, koks paprastai būnate už klasės ribų. Galite prisiimti pasitikinčio savimi ir maloniai bendraujančio mokytojo „vaidmenį", netgi jei esate drovus ir jaučiatės nesaugiai. Mokinių susiformuotas požiūris yra toks pat reikšmingas kaip ir tikroji padėtis.

Kad ir kokį stilių galų gale pasirinktumėte, tam tikri elgsenos aspektai ir būdai padės jums valdyti savo mokinių elgesį. Galite sąmoningai apsispręsti, ar remtis šiomis strategijomis formuojant savo stilių, padėsiantį drausminti vaikus. Naudodami veiksmingą mokymo stilių parodysite savo mokiniams, kad *jūs* viskam vadovaujate, bet padarysite tai pagarbiai ir kultūringai.

# *Tvirto mokymo stiliaus formavimas*

Mokymo stiliai paprastai susiformuoja derinant pasyvų, tvirtą ir agresyvų mokymo stilius, iš kurių tvirtas stilius laikomas idealiu veiksmingo elgesio valdymo būdu. Labai naudinga turėti supratimą apie šiuos skirtingus mokymo būdus, kad galėtumėte kuo geriau juos suderinti savo darbe. Kai kurie iš mūsų natūraliai linkstame prie agresyvaus, autoritetu pagrįsto mokymo stiliaus, ir mums gali tekti suvaldyti savo instinktyvų polinkį įsiaudrinti ir perdėtai reaguoti. Kiti esame linkę vesti pamoką pasyviai ar laikomės gynybinės pozicijos – reikėtų labiau pasitikėti savimi ir savo jėgomis.

Jūsų darbo sąlygos taip pat gali daryti įtaką jūsų stiliui. Jeigu mokote klasę, kurioje daug sunkaus elgesio vaikų, turbūt jausitės nuolat jų „atakuojami". Tokiomis aplinkybėmis sunku neatsikirsti ir netapti tokiu pat agresyviu. Tačiau kuo sunkesnis vaikų elgesys, tuo didesnė tikimybė, kad jų reakcija į per daug agresyvų mokymo stilių bus neigiama. „Ramioje" mokykloje (jei tokių išvis esti!) jūs galite laikytis pernelyg pasyviai, taip leisdami mokiniams per daug kontroliuoti padėtį klasėje.

Toliau pateikiami keli šių trijų metodų apibūdinimai ir keletas minčių, kaip galite susikurti teigiamą, tvirtą mokymo stilių.

## *Pasyvus stilius*

Pasyviam stiliui būdingas neveiklumas ir nuolatinis teisinimasis, taip pat intravertiškumas ir susirūpinimas savimi. Mokytojas iš esmės perduoda klasės valdymą mokiniams. Bandydamas suvaldyti mokinius, mokytojas yra labiau linkęs pateikti klausimus nei teiginius, jis veikiau prašo mokinių ką nors daryti, o ne liepia. Toks neapsisprendimas lemia, kad vaikams nėra visiškai aišku, ko mokytojas iš jų nori.

Štai pasyvaus stiliaus pavyzdys:

*Robas laiko popierinį lėktuvėlį ir trikdo pamoką erzindamas, kad ketina mesti jį į kitą klasės galą.*

Mokytojas: Robai, ką čia darai su tuo lėktuvėliu?

Robas: Nieko.
Mokytojas: Tikrai nieko?
Robas: Tikrai. [*Meta lėktuvėlį.*]
Mokytojas: Bet tu sakei, kad nieko nedarai!

*Agresyvus stilius*

Naudodamas agresyvų stilių mokytojas dažnai netenka pusiausvyros ir išlieja savo pyktį ant mokinių, perdėtai reaguoja į menkiausią netinkamo elgesio atvejį. Paprastai mokytojas aiškiai ir tiksliai įvardija, kokių rezultatų laukia. Tačiau šie reikalavimai taikomi visiškai nepagrįstai ar nelanksčiai ir visai neatsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius.

Agresyvus mokytojas yra linkęs šaukti, naudoja priešišką kūno kalbą ir dažnai būna šiurkštus. Tai labai senamadiškas požiūris į mokymą, kai mokytojas buvo suvokiamas kaip autoritetingas asmuo, o iš vaikų buvo tikimasi, kad nieko neklausinėdami jie darys tai, kas jiems pasakyta. Kai kurie mokytojai taiko šio metodo elementus savo mokymo stiliuje (žr. „griežto ir bauginančio" mokytojo apibūdinimą toliau). Kai mokiniai nesunkiai nusileidžia mokytojui dėl jo asmeninių savybių ar užimamos padėties, toks metodas gali suvaldyti klasę. Tačiau visada išlieka „skandalo" tikimybė, kaip vaizduojama toliau. Be to, kai kurie ramesni vaikai per pamokas gali jausti nuolatinę baimę.

***Robas laiko popierinį lėktuvėlį ir trikdo pamoką erzindamas, kad ketina mesti jį į kitą klasės galą.***

Mokytojas: [*šaukdamas*] Ką, po galais, tu čia išdarinėji? Tuoj pat atiduok!
Robas: Bet, mokytojau, aš tik...
Mokytojas: Tik nereikia čia tų nesąmonių. Tu kvailas ar ką? Lėktuvėlį. Atiduok. Tuoj pat.
Robas: Nešaukite ant manęs.
Mokytojas: Tik nesakyk, kaip turėčiau elgtis, vaikeli.
Robas: Ką gi, šitoje kvailoje jūsų pamokoje ilgiau pasilikti neketinu!
Mokytojas: Kaip tu drįsti vadinti mano pamoką kvaila?!

Robas: Aš dingstu. [*Jis išlekia iš klasės.*]
Mokytojas: Kur, po galais, eini? Na, dabar tai prisidirbai...

## *Tvirtas stilius*

Išlavinę tvirtą mokymo stilių, aiškiai pademonstruojate, kad jūs valdote padėtį, o savo reikalavimus išdėstote priimtinu ir mandagiu būdu. Šioje knygoje pateikiami patarimai padės jums mokymą paversti dar tvirtesniu. Apskritai jūs turėtumėte:

- nusistatyti aiškius ir tarpusavyje derančius elgesio ir užduočių atlikimo reikalavimus;
- ryžtingai siekti, kad jūsų mokiniai tuos reikalavimus įgyvendintų;
- prireikus priderinti savo reikalavimus prie situacijos;
- visuomet išlikti ramūs ir mandagūs, su mokiniais elgtis taip, kaip norėtumėte, kad jie su jumis elgtųsi;
- išdėstyti elgesio reikalavimus gerai apgalvotais teiginiais;
- vieną kartą gražiai paprašyti, tada vieną kartą griežtai, o jau tada imtis veiksmingesnių priemonių!

Visa tai iliustruojama toliau pateikiamame pavyzdyje:

*Robas laiko popierinį lėktuvėlį ir trikdo pamoką erzindamas, kad ketina mesti jį į kitą klasės galą.*

Mokytojas: Robai, prašau tuoj pat atiduoti tą lėktuvėlį.
Robas: Ne.
Mokytojas: Robai, tuoj pat atiduok tą lėktuvėlį.
Robas: Jis mano.
Mokytojas: Robai, jei ir toliau ginčysies, paliksiu tave po pamokų. [*Ištiesia ranką.*] *Tuoj pat* atiduok lėktuvėlį.

*Robas paduoda popierinį lėktuvėlį mokytojui.*

# *Veiksmingi mokymo stiliai*

Turbūt visi puikiai žinote savo sugebėjimus sprendžiant elgesio problemas. Nėra jokio reikalo bandyti pritaikyti griežto mokytojavimo modelio visoms savo klasėms, jei esate žema, smulkutė mokytoja, tyliai kalbate ir nemėgstate šaukti. Kita vertus, griežto mokymo modelis kai kuriose pamokose gali būti labai veiksmingas. Tiesą sakant, jei paprastai gana ramus mokytojas staiga pradės elgtis bauginamai – poveikis garantuotas. Siekiant išlaikyti mokinius ramius, toks modelis labai paveikus.

Kiekvienoje mokykloje paprastai būna mokytojas, kurio mokiniai truputį bijo. Visa tai yra mokyklos gyvenimo peripetijų dalis. Toks mokytojas – dažniausiai vienas iš mokyklos valdžios atstovų, nes kuo aukštesnes pareigas asmuo užima mokykloje, tuo daugiau pagarbos jam paprastai rodoma. Iš esmės toks mokytojas gali būti laikomas griežtu visai nesistengdamas toks būti, o labiau dėl savo reputacijos. Esant tinkamai situacijai vesti pamoką tokiu „griežtu ir bauginančiu" stiliumi gali būti labai veiksminga, nors pati tokio stiliaus nesirinkčiau.

Daugeliui iš mūsų tinkamiausias „reiklaus, bet malonaus" mokytojo stilius. Jis labai panašus į pirmiau apibūdintą tvirtą mokymo stilių. Gali būti nelengva įgyti „reiklaus, bet malonaus" mokytojo vardą, tačiau, jei jums pavyks, įgysite pranašumą – vaikai bus paklusnūs, o kartu jūsų draugijoje jausis patenkinti ir laimingi. Šie du mokytojavimo būdai aptariami toliau.

## *„Griežtas ir bauginantis" mokytojas*

Daugelis iš mūsų turbūt žinome tokio mokytojo pavyzdį: galbūt dirbame su žmogumi, praktikuojančiu šį mokymo būdą, o galbūt mus pačius kadaise mokė toks mokytojas ar mokytoja. Griežtas ir bauginantis mokytojas:

- nuolat reikalauja nepriekaištingo elgesio;
- pasižymi griežta mokinių kontrole, pavyzdžiui, mokiniai prieš įeidami į klasę turi tyliai išsirikiuoti arba per pamokas užduotis atlikinėti visiškoje tyloje;

- nesidera su klase dėl taisyklių ar elgesio apribojimų; reikia daryti tai, ką pasako mokytojas;
- dažnai šaukia ant mokinių, skirdamas jiems tam tikrą bausmę;
- siekdamas suvaldyti klasę, gana dažnai taiko įvairias bausmes;
- baudžia mokinius, vos pastebėjęs pirmuosius netinkamo elgesio ženklus.

Šis mokymo stilius tiek mokinių, tiek jį taikančio mokytojo atžvilgiu turi įvairių pranašumų ir trūkumų:

*Pranašumai*

- Mokiniai pradeda suprasti, kad privalo tinkamai elgtis arba bus nubausti. Todėl kuo toliau, tuo lengviau darosi juos sudrausminti, kai tik jie supranta, kokios griežtos taisyklės jiems taikomos.
- Mokiniai paprastai elgiasi gerai ir per pamokas spėja atlikti daug užduočių. Drausmingų mokinių netrukdo ne taip gerai besielgiantys jų klasės draugai.
- Mokytojas neturi stengtis nuolat būti geros nuotaikos, malonus. Šaukdamas ant klasės mokytojas gali išlieti bent truputį savo įtampos.

*Trūkumai*

- Šis mokymo stilius fiziškai išvargina mokytoją. Jei mokytojas daug šaukia, jis gali užkimti arba kitaip pakenkti savo balsui.
- Kad šis stilius būtų veiksmingas, mokytojo fizinės savybės turi būti tam tinkamos arba jo išvaizda turi daryti stiprų įspūdį.
- Kai kurie tylesni, gerai besielgiantys vaikai gali pradėti nuolat bijoti tokio mokytojo.
- Toks stilius palieka mažiau galimybių tiriamajam, kūrybiniam, grupiniam darbui, nes mokytojas turi išlaikyti tylą klasėje, kad stilius būtų taikomas nuosekliai.
- Nors mokiniai klausys tokio mokytojo, mažai tikėtina, kad jis jiems patiks.

– Didesnė rimtų nesutarimų galimybė. Jei mokinys nusprendžia priešintis tokiam mokytojui, beveik neįmanoma, kad „griežtas ir bauginantis" mokytojas nusileistų neprarasdamas savo pozicijų.

## *„Reiklus, bet malonus" mokytojas*

Mano manymu, tai idealaus mokytojo, kaip elgesio problemas sprendžiančio žmogaus, modelis. Griežtas, bet malonus mokytojas patinka mokiniams ir kartu pelno jų pagarbą. Toks mokytojas:

– iš pat pradžių pasako mokiniams, kokio elgesio iš jų tikisi, ir nuosekliai šių taisyklių laikosi;
– jei reikia, priderina taisykles tam tikram atvejui;
– prireikus gali pakelti balsą, bet paprastai to nereikia;
– užduotis pateikia įdomiai, o mokiniams nustato sunkius, bet pasiekiamus uždavinius;
– daugiau dėmesio skiria pozityviems motyvavimo būdams ir dažniau taiko pastangų įvertinimo priemones, o ne bausmes;
– prieš skirdamas bausmę, iš pradžių keletą kartų įspėja mokinį;
– stengiasi asmeniškai pažinti mokinius.

### *Pranašumai*

– Mokiniai išmoksta tinkamai elgtis nuolat nustatant tam tikrus apribojimus. Jei jie perpranta, kur yra tos ribos, laikosi jų be įspėjimo.
– Mokiniai paprastai elgiasi gerai ir per pamokas suspėja atlikti pakankamai daug užduočių.
– Šis stilius yra laisvesnis, keliantis mažiau įtampos ir mokytojams, ir mokiniams. Pamokose kyla daug mažiau nesutarimų.
– Sudaroma daugiau galimybių kūrybiniam, tiriamajam darbui.

### *Trūkumai*

- Nelengva išlaikyti tinkamą pusiausvyrą tarp griežto ir pernelyg atsipalaidavusio elgesio klasėje. Jei pastangos nukreipiamos netinkama linkme, gali būti sudėtinga sugrįžti į buvusią padėtį.
- Mokytojas turi nuosekliai taikyti apribojimus ir nesileisti perkalbamas.
- Didžiąją laiko dalį arba visą laiką mokytojas turi išlikti geros nuotaikos, malonus.
- Kai kuriems nelabai drausmingiems mokiniams atsiranda progų pradėti naudotis situacija.

## *Kaip patobulinti savo mokymo stilių*

Žinoma, kiekvieno mokytojo asmeninis mokymo stilius pasižymi subtiliomis nuo kitų stilių juos skiriančiomis savybėmis. Kai kurie elgiasi komiškai, daug juokauja, kad palenktų mokinius į savo pusę; kiti laikosi aiškaus, dalykiško požiūrio. Akivaizdu, kad geriausia būtų išryškinti tuos savo asmenybės bruožus, kuriais galite sužavėti vaikus, o neigiamus nuslėpti. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip dar, be pačių pagrindinių elementų, patobulinti ir pagerinti savo mokymo stilių.

### *Paneikite stereotipus*

Mokiniai labai greitai susidaro išankstinę nuomonę apie tikėtiną mokytojo stilių pagal tai, kaip jis atrodo, ir taip kuria stereotipus. Pavyzdžiui, jei esate stambaus sudėjimo, fiziškai įspūdingas, primenate regbio žaidėją, mokiniai turbūt manys, kad būsite „griežtas ir bauginantis“ mokytojas. Tiesą sakant, paneigti tokius stereotipus ir mokinių susidarytą nuomonę gali būti labai įdomu.

## *Neapsimetinėkite*

Gana sudėtinga nuspręsti, kaip mokinių požiūrį į jus, kaip į mokytoją, suderinti su pastangomis parodyti mokiniams, kad taip pat esate ir žmogus. Pastebėjau, kad siekiant pademonstruoti, jog esate paprastas žmogus, labai veiksminga savikritika. Padarę klaidą, nevenkite jos pripažinti. Nebijokite pasijuokti iš savęs, jei pasakote ką nors kvaila.

## *Nesistenkite susidraugauti ir netapkite draugais*

Daugelis mokytojų daro klaidą bandydami susidraugauti ir susidraugaudami su savo mokiniais, tikėdamiesi, kad taip pelnys jų palankumą. Manau, užmegzti tokias draugystes labiausiai norisi, jei esate nedaug vyresnis už mokinius. Tačiau atminkite, jog dėl to bus labai sunku imtis griežtesnių priemonių juos drausminant. Bendraudami su mokiniais išlaikykite tam tikrą atstumą, kad ir kaip puikiai sutartumėte su jais kaip su žmonėmis.

## *Išlaikykite šiek tiek paslaptingumo*

Nors ir siekiate, kad jūsų mokiniai žiūrėtų į jus kaip į paprastą žmogų, nepatartina atskleisti jiems visų savo paslapčių. Galų gale, be mokytojo darbo, turite ir kitą gyvenimą, todėl psichologiškai naudinga tam tikrus savo gyvenimo aspektus laikyti paslaptyje ir nekalbėti apie juos darbe. Be to, sudarydami paslaptingo žmogaus įspūdį, paskatinsite mokinių smalsumą, jie norės sužinoti daugiau. Paaiškinkite mokiniams, kad už mokyklos ribų gyvenate visavertį ir įdomų gyvenimą, apie kurį kalbėti nenorite. Galbūt galėtumėte užuominomis prasitarti apie tai, koks žavus jūsų asmeninis gyvenimas, tačiau pagrindinius dalykus išsaugokite paslaptyje.

## *Susikurkite gerą vardą*

Išties jaučiamės labai pamaloninti, kai nugirstame mokinius su draugais dalijantis teigiamais įspūdžiais apie mūsų pamokas. Kalbos apie mokytojus gali daryti didžiulę įtaką mokinių elgesiui (į gerąją ar į blogąją pusę!).

Prisiminkite, kad mokiniai apie mus kalbasi žaidimų aikštelėse, kaip mes apie juos kalbamės mokytojų kambaryje. Gerą vardą susikurti ir jį pagerinti galite įvairiais būdais.

- *Ilgą laiką dirbdami toje pačioje mokykloje.* Laikui bėgant jūsų reputacija (tikėkimės, gera) bus aptarinėjama dar prieš susipažįstant su jumis. Daugumą mokyklų dažnai pradeda lankyti jau jose besimokančių mokinių jaunesni broliai ir seserys. Būkite tikri, kad prieš ateidami į mokyklą namuose jie pasikalba apie mokytojus.
- *Stengdamiesi, kad jūsų pamokos būtų neįprastos.* Įdomi pamoka paskatins mokinius gerai elgtis, taip pat padės jums įgyti gerą vardą.
- *Suteikdami mokiniams smagių akimirkų.* Jei mokiniai žiūri į jus kaip smagiai nusiteikusį, linksmą ir įdomų mokytoją, apie jus jie papasakos savo draugams. Kai šie kada nors ateis į jūsų pamoką, turės teigiamų lūkesčių.

## *Išlaikykite teigiamą požiūrį*

Nepamirškite, kad mokymas nėra tik mokinių drausminimas, bet kartu ir darbas su visais puikiai besielgiančiais mokiniais. Per daug dėmesio nedrausmingiems vaikams iš tikrųjų gali iškreipti jūsų požiūrį ir sugriauti jūsų planus prireikus spręsti elgesio problemas. Pasistenkite daugiau dėmesio skirti mokiniams, nekeliantiems elgesio problemų, kad įgytumėte daugumos palankumą. Šie mokiniai dažnai daro įtaką likusių neklaužadų elgesiui, nes tie pradeda jaustis nepritampą.

Laikydamiesi teigiamo požiūrio, išlaikysite humoro jausmą ir objektyvumą. Jei jums tai pasiseks, reikalams pakrypus neigiama linkme jausite mažiau įtampos. Išmokite į visus įvykius klasėje pažvelgti teigiamai, užuot pradėję elgtis ciniškai ir demonstruoti blogą nuotaiką.

Puikiai suprantu, kaip lengvai gali užvaldyti neigiamas požiūris, ypač jei dirbate su sunkaus elgesio mokiniais. Kai klasėje įsigali netvarka – mėtomos kėdės, jūsų mokiniai jus ignoruoja ir nė nemano nutilti, – esame per daug linkę tikėtis blogiausio. Jūs vis labiau įsitempiate, dar prieš mokiniams įei-

nant į klasę. Tačiau visada prisiminkite, kad ne visi mokiniai klasėje elgiasi blogai, nors atrodo, kad jie nuolat tai daro. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip išlaikyti savo mokinių atžvilgiu teigiamą požiūrį ir mokymo stilių.

– *Daugiau dėmesio skirkite teigiamiems dalykams.* Kai mokiniai nuolat elgiasi netinkamai, labai dažnai susitelkiame į šią problemą pamiršdami apie teigiamus dalykus. Kartais priimtiniausias netinkamo elgesio problemos sprendimo būdas – visiškas taip besielgiančio mokinio ignoravimas, bet su sąlyga, kad toks elgesys neturės poveikio likusiems mokiniams. Pagirkite mokinį už gerą darbą ir leiskite suprasti, kad tai puikus būdas atkreipti jūsų dėmesį, užuot leidęsi trikdomi tokio netinkamo elgesio.
– *Daugiau dėmesio skirkite savo pasiekimams.* Kasdien susiduriant su netinkamu elgesiu labai lengva prarasti objektyvumo jausmą. Trumpai apsvarstykite viską, ką pasiekiate su savo mokiniais. Galbūt pavyko pasiekti svarbių dalykų – priversti mokinius sėdėti savo vietose arba klausytis, kai kreipiatės į klasę.
– *Stenkitės būti žvalūs.* Mokytojo darbas gali būti sekinantis, ypač tuo metų laiku, kai būna daug susitikimų, tėvų susirinkimų ir kitos popamokinės veiklos. Nors dalyvaudami popamokinėje veikloje kuriate gerus santykius tarp mokytojų ir mokinių, įsitikinkite, ar ne per daug įsijaučiate. Skirkite laiko ir gyvenimui už mokyklos ribų, kad išliktumėte žvalūs ir teigiamai nusiteikę.
– *Nesilaikykite gynimosi pozicijos.* Nors ir sunku, susidūrę su netinkamu elgesiu pasistenkite nesilaikyti gynimosi pozicijos. Labai lengva nusiteikti neigiamai ir viską matyti nykiausiomis spalvomis. Turėtumėte elgtis vadovaudamiesi protu, o ne emocijomis, ir pasistengti, kad jūsų mokymo stiliaus nesudrumstų dėl netinkamo elgesio kylantys nesutarimai.
– *Kalbėkite teigiamu tonu.* Šiek tiek pakeisdami savo kalbėseną, kuria bendraujate su savo mokiniais, galite sukurti klasėje teigiamą atmosferą. Pavyzdžiui, pasisveikinkite su mokiniais sakydami: „Smagu su jumis susitikti! Laukiu nesulaukiu jūsų puikaus darbo šiandien!“ Tokiu palankiu savo požiūriu paskatinsite netgi ciniškai nusiteikusius ir labiausiai išdykusius mokinius pateisinti jūsų lūkesčius.

# 6.

# Pastangų įvertinimas ir poveikio priemonių taikymas

## *Kam reikalingos pastangų įvertinimo ir poveikio priemonės*

Pastangų įvertinimo ir poveikio priemonių taikymas suteikia mums galimybę paskatinti mokinius ir priversti juos elgtis geriau. Pastangų įvertinimas yra puiki motyvavimo priemonė, ypač tų mokinių, kurie paprastai nėra linkę labai stengtis. Taikydami poveikio priemones galime priversti savo mokinius atlikti užduotis laikantis mūsų nustatytų taisyklių. Jei mokinys nesielgia pagal „X“ taisykles, jam bus taikoma „Y“ bausmė. Tokiais atvejais naudinga „pyrago ir botago“ analogija. Visi mes tinkamiau elgiamės, kai esame skatinami, o ne baudžiami. Atminkite, kad reakcija tiek į pastangų įvertinimą, tiek į poveikio priemones labai priklauso nuo konkrečių aplinkybių, pavyzdžiui, kai kuriose mokyklose palikimas po pamokų yra labai veiksminga priemonė, o kitose – skatina priešišką reakciją.

## *Apie pastangų įvertinimo priemones*

Mokinių pastangų įvertinimas yra vienas veiksmingiausių būdų, verčiantis mokinius geriau elgtis. Prieš pagalvodami apie poveikio priemones, visada pirmiausia prisiminkite, kaip galėtumėte įvertinti mokinio elgesį. Tai padės išlaikyti teigiamą požiūrį ir atmosferą klasėje. Tačiau tai nėra taip paprasta, kaip pagyrų ar lipdukų besaikis dalijimas į visas puses. Norint, kad pastangų įvertinimas tiesiogiai paveiktų elgesį, labai svarbu sugebėti protingai šia priemone pasinaudoti.

Mes bent jau iš dalies dėl materialaus atlygio – gauname atlyginimą – turime svarbią priežastį išlikti motyvuoti. Žinoma, daugeliui mokytojų jų

darbas yra kur kas daugiau nei tai. Dirbdami šį darbą gauname daug daugiau – ypač didžiulį pasitenkinimą teikia tai, kad galime matyti, kaip jauni žmonės tobulėja ir mokosi. Kai kurie mokiniai itin daug stengiasi ir gerai elgiasi be ypatingo paskatinimo. Tokie mokiniai buvo mokomi apie mokyklos vertę ir svarbą. Jiems nebūtinas neatidėliotinas atpildas, nes jie suvokia, jog geras išsilavinimas duoda daug didesnę ilgalaikę naudą. Kitų vaikų pastangas beveik nuolat reikės įvertinti tam tikromis priemonėmis ir kaskart juos paskatinti, nes jiems stinga tokio vidinio veržlumo ir nesiseka išlikti motyvuotiems.

Kai kurios geriausios pastangų įvertinimo priemonės yra gana rizikingos – turėsite nuspręsti, kiek galite ar turėtumėte sau leisti „papirkinėti“ mokinius. Tai priklauso nuo jūsų asmeninių vertybių bei nuo jūsų mokyklos taisyklių. Tarkime, siekdami sutelkti sunkaus elgesio klasės dėmesį galite įvertinti jų pastangas mokiniams patinkančiomis ir jų pasirinktomis priemonėmis (pvz., leiskite pasiklausyti muzikos). Nors mokyklos taisyklės gali griežtai tai drausti, bet galėtų pasitvirtinti kaip puikus motyvavimo būdas. Kartu jūs įgysite kliūčių nebijančio žmogaus vardą.

Toliau pateikiami bendri patarimai apie veiksmingas pastangų įvertinimo priemones. Nors daugelis šių patarimų gali pasirodyti savaime suprantami, bet kai kuriuos iš šių punktų nesunku tiesiog užmiršti.

- *Įvertinimas turi būti trokštamas.* Beprasmiška taikyti pastangų įvertinimo priemones, kurių jūsų mokiniai nenori. Tam, kad įvertinimas įgytų prasmę, jūsų mokiniai turi tai vertinti: jie turi *norėti* gauti tokį įvertinimą. Kartais mokytojus suvaržo mokyklos siūlomos skatinimo priemonės, taikytinos elgesio valdymo srityje. Jos dažnai būna pasenusios ir nebetinkamos arba nelabai veiksmingos kaip motyvavimo priemonė.
- *Pastangų įvertinimo priemonės turi atitikti mokinių amžių.* Skirtingoms amžiaus grupės labiausiai tinka skirtingos pastangų įvertinimo priemonės. Paprastai kuo vyresni mokiniai, tuo labiau jie nori gauti materialinį įvertinimą (kompaktinių plokštelių čekių, raštinės reikmenų).
- *Įvertinimas už pastangas turi būti pelnytas.* Užtikrinkite, kad mokiniai tikrai užsitarnautų įvertinimą, o ne skirkite įvertinimus už mažiausią gero elgesio apraišką ar geriau atliktas užduotis. Kuo sunkiau įvertinimas gaunamas,

tuo labiau jis vertinamas. Jei kai kurie mokytojai pernelyg dažnai skiria įvertinimus, tai gali sumenkinti kitų mokytojų taikomas priemones.

- *Įvertinimą už pastangas pritaikykite konkrečiam mokiniui.* Klasėje visada būna mokinių, kurie žūtbūt siekia gauti lipdukų, o kitiems didžiausia dovana būtų skambutis į namus. Jūsų skiriamos pastangų įvertinimo priemonės turėtų būti savitos, kuo labiau pritaikytos konkrečiam vaikui.
- *Pastangų įvertinimo priemonės turi „galiojimo terminą".* Tam tikra įvertinimo priemonė iš pradžių gali būti veiksminga, po to laipsniškai prarasti savo vertę, nes vaikai prie jos pripranta. Reguliariai atnaujinkite pastangų įvertinimo sistemą – tiek konkretaus mokytojo, tiek visos mokyklos lygmeniu.
- *Įvertinkite visų savo mokinių pastangas.* Kartais galime patekti į keblią padėtį – siekdami įtraukti sunkaus elgesio mokinius į bendrą veiklą, labiausiai stengiamės įvertinti būtent jų pastangas. Tačiau skirkite dėmesio ir vaikams, kurie visada labai stengiasi, – jie taip pat nusipelno būti įvertinti.
- *Kartais įvertinti už pastangas reikėtų asmeniškai.* Dažniausiai įvertinti mokinius už pastangas galime viešai. Tačiau tam tikrose situacijose vaikai nenori, kad kiti taptų jo sėkmės liudininkais, – jausdami per didelį klasės draugų spaudimą dėl gero darbo ar elgesio. Jei mokytojaujate būtent tokioje klasėje, tuomet galite pasilenkti prie sunkaus elgesio vaiko, gerai atliekančio užduotis, ir išsakyti savo palankią nuomonę tik jam. Taip pat galėtumėte pasakyti teigiamą pastabą prasilenkdami su mokiniu koridoriuje, po pamokų.

## *Pastangų įvertinimo priemonių rūšys*

Iš savo patirties galiu pasakyti, kad įvairiose mokyklose pastangų įvertinimo sistema dažnai būna labai panaši – paprastai vyrauja įvertinimas pagyrimais, pažymėjimais ir bendravimas tiek namų, tiek mokyklos lygmeniu. Kai kuriose mokyklose taikomos naujoviškesnės pastangų įvertinimo priemonės – keletas tokių neįprastesnių idėjų pateikiama toliau. Žinoma,

pats vertingiausias ir paprasčiausias įvertinimas yra mokytojo, kurį mokiniai gerbia ir mėgsta, pagyrimas (sunkiausia užduotis yra visų pirma užsitarnauti tą pagarbą). Toliau pateikiami keli patarimai, kokias labiau apčiuopiamas skatinimo priemones galite taikyti.

- *Pagyrimai.* Mokykloje, kurioje mokiniai yra pakankamai motyvuoti, pagyrimai gali būti geras pastangų įvertinimo būdas. Nors tai vienas iš dažniausiai taikomų būdų, deja, jis turi ir savų trūkumų. Tiesą sakant, daugelyje vidurinių mokyklų mokinių skatinimas pagyrimais po pirmųjų metų nebėra toks veiksmingas. Be to, mokinių, kuriems labiausiai siekiate suteikti motyvacijos, pagyrimas gali tiesiog nedominti.
- *Taškų kaupimo sistema.* Naudingas papildomas įvertinimo sistemos „priedas“ yra už nuopelnus skirti mokiniams taškų. Vėliau jie gali tuos taškus „išgryninti“ į talonus ir pan.
- *Pažymėjimai.* Daugelyje mokyklų geras mokinių elgesys ar geri mokymosi rezultatai įvertinami pagyrimo raštais, kurie dažnai įteikiami susirinkus visai klasei. Pagyrimo raštai gali būti tikrai naudingi, nes mokiniai gauna konkretų apčiuopiamą įvertinimą, kurį gali parsinešti namo.
- *Lipdukai.* Ši priemonė, rodos, tinka ir darželinukams, ir netgi vyresniųjų klasių moksleiviams. Galite įsigyti asmeninių lipdukų, kuriuose būtų užrašyta mokytojo vardas ir pavardė arba dėstomas dalykas. Pagalvokite, kur mokiniai galėtų tuos lipdukus užklijuoti – galbūt ant užrašų knygutės, o gal ant sąsiuvinio.
- *Teigiamos pastabos raštu.* Pagyrimas, užrašytas sąsiuvinyje, gali būti labai paveiki priemonė, skatinanti daug dirbti ir stengtis. Atidavę sąsiuvinius nepamirškite skirti mokiniams šiek tiek laiko perskaityti jūsų pastabas.
- *Prizai ir dovanos.* Kai kuriose mokyklose vyksta prizų diena, per kurią mokiniai gauna dovanų už darbą ar pastangas įvairiose srityse. Jeigu tokiame renginyje dalyvauja ir tėvai, tai gali būti puiki motyvavimo priemonė.
- *Skambutis namo.* Nors dažniausiai skambiname į mokinio namus siekdami jį nubausti už netinkamą elgesį, ši priemonė gali būti labai veiksminga ir kaip pastangų įvertinimo būdas. Jei mokinys labai nori įtikti

savo tėvams ar globėjams, trumpas skambutis į namus gali turėti tikrai didžiulį poveikį elgesiui. Tinkamą tam dieną pasirinkite vieną iš sunkaus elgesio mokinių ir pažadėkite paskambinti į namus, jei jis elgsis išties gerai – pradėkite kurti teigiamus santykius su mokiniu. Mokinio tėvai turbūt bus nustebinti ir patenkinti pagaliau išgirdę ir teigiamų pastabų. Prieš skambindami, pasidomėkite, kokia jūsų mokykloje mokyklos-namų ryšių tvarka.

– *Laiškas namo.* Laiškas namo gali būti labai veiksminga pastangų įvertinimo priemonė. Daugumoje mokyklų dabar dažniau naudojami atvirukai nei įprasti laiškai. Vaikai netgi galėtų patys sukurti atvirukus, pavyzdžiui, per dailės ar dizaino pamoką. Atvirukas yra puikus tuo, kad jį galima magnetu prisegti prie šaldytuvo durų, kad nuolat primintų apie mokytojo palankumą.
– *Kelionės.* Pastangų įvertinimas surengiant kelionę gali būti labai veiksminga motyvavimo priemonė. Ji naudinga dar ir tuo, kad palieka teigiamų ir malonių prisiminimų. Vienintelis šios priemonės trūkumas, kad tokiai kelionei suorganizuoti reikia nemažai pastangų.
– *„Ypatingas" laikas.* Labai veiksminga suteikti mokiniams galimybę užsitarnauti tam tikrų privilegijų, tai irgi įrodo gero elgesio ir jo teigiamų padarinių sąsają. „Ypatingo", arba „auksinio", laiko idėja labai populiari parengiamosiose klasėse. Vaikai užsitarnauja (arba praranda) galimybę turėti laisvą valandą savaitės pabaigoje. Per šią valandą jie gali patys pasirinkti, kokia linksma veikla užsiimti. Vidurinėse mokyklose mokytojai galėtų pritaikyti šią idėją, pavyzdžiui, skirdami penkias „auksines" minutes paplepėti pamokos pabaigoje.
– *„Ypatingos" užduotys.* Mokiniams labai patinka, kai už pastangas jiems leidžiama atlikti „suaugusiųjų" užduotis, tai gali būti naudinga ir mokytojui. Pavyzdžiui, kai aš mokiausi pradinėse klasėse, mums labai patikdavo tvarkyti klasės spinteles. Kita nuostabi užduotis yra „pabūti mokytoju" – mokinys keletą minučių veda pamoką. Jis gali užrašyti ant lentos tam tikras mintis, pateikti testo atsakymus arba netgi vesti dalį pamokos, o jūs tuo metu galite pasimėgauti pelnyta pertraukėle.
– *Muzika.* Tai labai populiari vyresniųjų klasių mokinių skatinimo priemonė. Šios priemonės taikymas priklauso nuo jūsų dėstomo dalyko: per

kai kurias pamokas fone skambanti muzika gali neleisti mokiniams susikaupti darbui. Vienas patarimas – klausykitės tik radijo, užuot leidę mokiniams atsinešti savo pasirinktą muziką, kad išvengtumėte problemų, susijusių su nederama kalba.

- *Loterijos.* Apie šią priemonę sužinojau neseniai. Mokytojas dalija loterijos bilietus už gerai atliekamas užduotis ar gerą elgesį, o pamokos arba savaitės pabaigoje traukiami burtai ir laimėtojui įteikiamas prizas. Kartais tokios loterijos vyksta visoje mokykloje ir ilgesnį laikotarpį (pvz., pusę semestro), o prizai būna tikrai vertingi.
- *Stiklo rutuliukai stiklainyje.* Tai puikus sumanymas ir gera priemonė, išnaudojanti klasės draugų spaudimo įtaką. Ant mokytojo stalo stovi tuščias stiklainis, į kurį dedamas stiklinis rutuliukas kaskart, kai bet kuris mokinys labai stengiasi atlikti užduotis arba gerai elgiasi. Kai stiklainis pripildomas, visai klasei atlyginama už pastangas. Vienas mano išgirstų pasiūlymų buvo surengti mokiniams iškylą per pietų pertrauką ir užsakyti vaikams picų.
- *Saldainiai ir kitos vaišės.* Žinoma, šiuo atveju viskas priklauso nuo jūsų nuomonės – tinka ar ne dalyti mokiniams saldainius. Pakanka pasakyti, kad saldainiai ir kitos vaišės, rodos, yra populiari vaikų motyvavimo priemonė.

## *Apie poveikio priemones*

Taikyti poveikio priemones gali būti stebėtinai sudėtinga. Prireikus jomis pasinaudoti, griežtai laikykitės jūsų mokykloje nustatytų elgesio kontrolės metodų arba jūsų padalinio nustatytų taisyklių. Poveikio priemones reikėtų taikyti kuo nuosekliau – tai geriausia mokytojų ir sąžiningiausia mokinių atžvilgiu. Tačiau kartais jūsų mokyklos tvarka nepakankamai tiks jums ar jūsų mokiniams, todėl į problemas reikės pažvelgti šiek tiek lanksčiau. Niekam nepatinka būti baudžiamam, todėl, kai esame priversti taikyti nuobaudas, turime tai atlikti kuo geriau. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip jas efektyviai taikyti.

- *Mokiniai turi nenorėti, kad jiems būtų taikomos poveikio priemonės.* Lygiai taip pat kaip įvertinimas už pastangas turi būti trokštamas, taip jūsų taikomų bausmių mokiniai turi norėti išvengti. Antraip jos neturės veiksmingo atgrasančio poveikio. Tačiau mokytojus dažnai suvaržo jų mokykloje nustatyti elgesio problemų sprendimo metodai. Pavyzdžiui, jei jūsų mokiniai nesijaudina, kad gali būti palikti po pamokų, beveik beprasmiška taikyti tokią nuobaudą.
- *Poveikio priemonės turi būti įvykdytos iki galo.* Jei taikote poveikio priemonę, ją *privaloma* atlikti, antraip iš viso beprasmiška ją skirti. Jei mokinys bausmės neatlieka, kitą kartą jūsų grasinimas ją skirti bus bevertis.
- *Negąsdinkite tuo, ko negalite padaryti ar nepadarysite.* Kai esame įsitempę, kartais norisi pradėti grasinti mokiniams visais baisiais dalykais, kurie jiems nutiks, jei jie nesiliaus kelti klasėje sąmyšio. Mokiniai labai gerai žino savo teises ir tai, ką jūs galite ir ko negalite daryti. Mokytojas, kuris grasina vakare valandą užlaikysiąs visą klasę mokykloje, čia pat bus išjuoktas.
- *Venkite gąsdinti „kažkuo kitu".* Kartais mokytojai gąsdina mokinius, kad už netinkamą elgesį nusiųs juos pas „kažką kitą" (paprastai pas vyresnįjį administracijos darbuotoją, klasės auklėtoją, fakultatyvo ar padalinio vadovą). Deja, visa tai tik parodo, jog mokytojas pats negali išspręsti problemos. Kai kalbuosi su tais „kažkuo kitais", jie nuolat skundžiasi dėl daugybės mokinių, per pamokas išsirikiavusių prie jų durų. Paprastai tuos mokinius pas juos siunčia tik nedaugelis mokytojų. Žinoma, būna atvejų, kai toks gąsdinimas yra visiškai pateisinamas, pavyzdžiui, kai kyla labai rimtų elgesio problemų.
- *Poveikio priemonės gali sukurti neigiamą atmosferą.* Bausmės gali sukelti neigiamų jausmų, jei jos taikomos per gieštai ir nesuvokiant mokinių būdo. Kai kuriose daug sunkaus elgesio mokinių turinčiose mokyklose galbūt vertėtų daugiau dėmesio skirti teigiamiems santykiams su mokiniais kurti, užuot kėlus priešiškumą nuolat skiriant bausmes.

## *Poveikio priemonių rūšys*

Poveikio priemonių, kurias galite taikyti kaip elgesio valdymo priemonę klasėje, yra įvairių. Kaip ir pastangų įvertinimo priemonių atveju, daugelis mokyklų taiko labai panašaus pobūdžio nuobaudas. Jų veiksmingumas, žinoma, priklauso nuo jūsų konkrečios situacijos. Toliau pateikiami keli variantai.

- *Šaukimas.* Nors paprastai tai nelaikoma poveikio priemone, būtent ją galite klasėje pritaikyti greičiausiai ir todėl visiškai nestebina, kad daugelis mokytojų šia priemone kartkartėmis pasinaudoja. Kartais išsirėkiant galima labai veiksmingai „nuleisti garą". Tačiau nepamirškite, kad šaukdami parodote, jog praradote savitvardą, ir kad tai gali labai pakenkti jūsų balsui.
- *Skambinimas / rašymas į namus.* Niekada nenuvertinkite tėvų įtakos! Jei turite reikalų su tėvais, kurie nuoširdžiai jus palaiko, tuomet skambinimas ar rašymas į namus gali būti nepaprastai veiksminga poveikio priemonė. Jei vaikas supranta, kad apie jo netinkamą elgesį bus pranešta tėvams, jūs įgyjate labai paveikią valdymo priemonę. Tačiau (kaip dažnai atsitinka netinkamai besielgiančių mokinių atveju), jeigu tėvams paprasčiausiai nerūpi arba jie patys negali suvaldyti savo vaiko, tuomet ši priemonė nebus veiksminga. Prieš skambindami į namus, pasidomėkite jūsų mokykloje praktikuojamais metodais ir išsiaiškinkite padėtį mokinio namuose, jei yra tikimybė, kad vaikas atsidurs nepalankioje situacijoje.
- *Privilegijų netekimas.* Elgesio susiejimas su „privilegijų" įgijimu ar netekimu – elgesio ir jo padarinių ryšio demonstravimo būdas. Pavyzdžiui, jei pradinėse klasėse praktikuojate „auksines valandėles", jos galėtų būti netaikomos vaikams, kurie per savaitę elgėsi netinkamai. Vaikams, kurie elgėsi gerai, galėtų būti skiriama visa valanda ir jiems pirmiems būtų leidžiama pasirinkti, ką jie norėtų veikti. Vaikams, kurie elgėsi netinkamai, būtų aiškiai parodoma, kad jiems tam tikros privilegijos nebuvo teikiamos dėl jų elgesio tą savaitę.
- *Poveikio priemonių taikymas visai klasei.* Kai kuriais atvejais gali tikti visai klasei taikomos poveikio priemonės, pavyzdžiui, labai plepioje klasėje. Tačiau atsiminkite, kad tokiu būdu turbūt nubausite ir kelis vaikus, ku-

rie nepadarė nieko bloga. Kai paliekate po pamokų visą klasę, leiskite jai „susigrąžinti“ tą laiką už gerą elgesį.

- *„Aukščiausios“ bausmės taikymas.* Dabar daugelyje mokyklų nustatyta galutinė bausmė – vyresnysis mokytojas gali pašalinti iš klasės mokinį, kuris pernelyg trikdo klasės darbą arba kelia pavojų sau pačiam ir kitiems. Mokytojas, žinodamas, kad gali pasinaudoti šia poveikio priemone, jaučiasi saugiau ir tvirčiau.
- *„Juokingų“ poveikio priemonių taikymas.* Anksčiau tokias priemones taikydama patyriau daug juokingų akimirkų – taikysite tokias priemones ar ne, priklausys nuo jūsų mokymo stiliaus ir nuo galimos jūsų mokinių reakcijos. Pastebėjau, kad tokių priemonių taikymas įneša į mano klasę subtilų humoro atspalvį. Juokinga bausmė, pavyzdžiui, galėtų nuskambėti taip: „Eik į kampą ir minutę stovėk ant vienos kojos, sudėjęs rankas ant galvos.“ Kol jūsų mokiniai vertina tokias bausmes palankiai, jos yra puikus būdas pateikti pastabą dėl netinkamo elgesio ramia ir linksma intonacija.

## *Kaip taikyti poveikio priemones*

Prireikus taikyti poveikio priemones, mokinių reakcija priklausys nuo to, kaip tai padarysite. Bausmių taikymo būdas taip pat turės įtakos ir jų veiksmingumui. Svarbiausia stengtis išvengti konfliktinių situacijų ir keletą kartų rimtai mokinį įspėti, parodant, kad jis savo elgesiu verčia taikyti tam tikrą poveikio priemonę. Toliau pateikiami keli išsamūs patarimai dėl veiksmingo bausmių taikymo.

- *Skirkite bausmę asmeniškai.* Visada stenkitės skirti mokiniams tam tikras bausmes tyliai, atskirai nuo kitų. Galite paprašyti, kad mokinys prieitų prie jūsų minutėlei pasikalbėti, arba nusivesti mokinį į klasės galą. Turėtumėte kalbėti tyliai, kad negirdėtų kiti mokiniai. Jei mokinys nesmagiai jaučiasi, kad nubaudžiate jį prieš visą klasę, gali susidaryti konfliktinė situacija. Pasistenkite nesuteikti netinkamai besielgiantiems mokiniams progų mėgautis viešumu.

- *Jei reikia, bausmę atidėkite.* Nemanykite, kad visuomet turite skirti bausmę, vos pastebėję netinkamo elgesio apraiškų. Pavyzdžiui, jei dėstant pamokos medžiagą vienas vaikas jums trukdo, galite pasakyti: „Tuoj prieisiu pasikalbėti apie tavo elgesį“, kad galėtumėte pabaigti ką pradėję. Klasei atliekant užduotį, galite aptarti su mokiniu jo elgesį pakankamai asmeniškai.
- *Išaiškinkite padėtį.* Nesusipratimai gali sukelti nereikalingą priešiškumą, todėl stenkitės, kad jūsų pozicija nekeltų jokių abejonių. Išdėstykite savo lūkesčius aiškiai, pasakykite mokiniams, ko tiksliai iš jų reikalaujate, tuomet paaiškinkite, kodėl mokinio elgesys neatitinka jūsų lūkesčių.
- *Atskleiskite savo jausmus.* Paaiškinkite mokiniams, kaip jaučiatės dėl jų elgesio ir kokią įtaką jų elgesys daro pamokai ir likusių mokinių darbui. Pasiūlykite mokiniams įsivaizduoti, kokia galėtų būti kitų žmonių nuomonė apie jų elgesį, ir galiausiai paaiškinkite, kodėl jis nėra tinkamas.
- *Pasiūlykite teigiamą netinkamo elgesio alternatyvą.* Kartais mokiniai netinkamai elgdamiesi atsiduria „padėtyje be išeities“ ir tuomet mokytojui tenka galvoti, kaip mokinį iš tokios padėties „išvaduoti“. Pavyzdžiui, galite pabandyti išblaškyti mokinį, skirdami jam užduotį, tarkime, sutvarkyti klasės reikmenis.
- *Atsiminkite! Svarbiausia – kartojimas.* Kartodami užtikrinsite, kad mokiniai jus aiškiai suprato. Pakartokite įspėjimus keletą kartų ir nuolat kartokite mokinio vardą, kad visas jo dėmesys būtų sutelktas į jus.
- *Sakykite, o ne klauskite.* Mokytojai turi užsitikrinti savo pozicijas kalbėdami teiginiais, o ne klausimais, kurie suteikia mokiniams galimybę pateikti įvairių atsakymų. Užuot sakę „Gal galėtumėte...“ arba „Ar padarysite...“, sakykite „Noriu, kad...“ ir „Jūs turite...“. Tiksliai *pasakykite* savo mokiniams, ko iš jų reikalaujate, – jie turi žinoti.
- *Prieš imdamiesi tolesnių veiksmų, aiškiai įspėkite.* Kuo aiškiau išdėstę, ko norite, pasakykite mokiniams, kas jų laukia, jei neįvykdys jūsų reikalavimų.
- *Bausmę skirkite už elgesį, o ne asmeniškai mokiniui.* Pažvelkite į problemą kaip į elgesio, o ne kaip į vaiko problemą, tai padės nesuasmeninti bausmių. Įsitikinkite, kad taikydami bausmes asmeniškai neužsipuolate mokinio, logiškai ir deramai reaguojate į jo elgesį.

- *Suteikite „pasirinkimo galimybę".* Šis būdas, aprašytas 3 skyriuje, padeda nesuasmeninti bausmių, o atsakomybė dėl susidariusios situacijos tenka mokiniui. Pasirinkti paprasta: „Arba tuoj pat baik išsidirbinėti, arba turėsiu skirti tokią ir tokią bausmę."
- *Visą laiką išlikite atsipalaidavę.* Kaip pastebėsite toliau pateikiamame „gerajame" pavyzdyje, mokytoja reaguoja labai paprastai ir neįsitempusi. Užuot puolusi tuoj pat bausti mokinę, ji paprasčiausiai įkalba ją grįžti į savo vietą, papasakodama, kokia linksma bus pamoka. Jei pavyksta išlikti ramiems, nesikarščiuoti, bus paprasčiau išvengti gynimosi pozicijos ir išlaikyti savo pozicijas sprendžiant nedrausmingų mokinių problemas.
- *Bausmes taikykite aiškiais etapais.* Pirmoji jūsų skiriama bausmė turėtų būti maža, o jeigu mokinys ir toliau jus ignoruoja, laipsniškai ją didinkite. Kiekviename etape, prieš imdamiesi tolesnių priemonių, suteikite mokiniui galimybę priimti būtent tokią siūlomą bausmę. Jei mokytojas iš karto taiko pačią griežčiausią bausmę, jis bus laikomas neteisingu ir tai gali sukelti konfliktų.
- *Pasistenkite išdėstyti savo poziciją be konfliktų ir mandagiai.* Taikydami bet kokio dydžio bausmę, visuomet išlikite ramūs ir mandagūs, kad ir kaip norėtųsi „nuleisti garą". Vis pažvelkite į save iš šalies – įvertinkite balso intonaciją ir kūno kalbą. Mokiniai neturi prie ko prikibti, todėl mažiau tikėtinos konfliktinės situacijos.
- *Kalbėkite tokiu tonu, lyg gailėtumėtės, jog tenka skirti bausmę.* Pasistenkite kalbėti taip, lyg būtumėte gana nelaimingi ir nusivylę, jog esate priversti skirti mokiniams bausmę. Jūsų kalbėsena turėtų byloti, kad apgailestaujate, o ne keršta ujate.
- *Suteikite galimybę „išsisukti" arba „atsigriebti".* Kiekviename bausmių skyrimo etape suteikite mokiniams galimybę išvengti tolesnės bausmės. Pasitaikius tinkamai progai, pasakykite vaikui, kad jei jis geranoriškai priims dabartinę bausmę ir stengsis tinkamai atlikti užduotis per likusią pamoką, galbūt jūs iš naujo apsvarstysite galimybę jį bausti.

Toliau pateikiami du pavyzdžiai, kaip mokiniai gali reaguoti į skirtingai skiriamas bausmes.

## *Tinkamas bausmės skyrimo būdas*

*Karlė atėjo į gamtos pamoką labai blogos nuotaikos. Ji vaikšto po klasę, plepėdama su kitais mokiniais. Mokytoja pasirengusi užpildyti lankomumo žurnalą ir nori pradėti pamoką.*

Mokytoja: Karle, norėčiau tarti porą žodžių.

*Mokytoja pamoja Karlei, parodydama, kad ši ateitų į klasės galą. Karlė eina iš paskos.*

Mokytoja: Karle, jau noriu pradėti pamoką. Bet negaliu to padaryti, kol tu vaikštai po klasę.
Karlė: Na ir? Tai ką dabar darysit?
Mokytoja: Nagi, Karle, ilgiau atidėlioti pamokos negaliu. Šiandien maišysime kai kuriuos cheminius preparatus, patikrinsime, ar tie mišiniai gali sprogti. Aš įsitikinusi, kad tau tai tikrai patiks, bet pirmiausia turėsi atsisėsti į savo vietą, kad galėčiau užpildyti lankomumo žurnalą.
Karlė: O, atrodo visai neblogai.
Mokytoja: Tuomet eikš, sėskis ir pradėkime.

*Karlė grįžta į savo vietą ir atsisėda. Vėliau per pamoką ji vėl pradeda vaikščioti po klasę. Ir vėl mokytoja pasikviečia ją į šalį.*

Mokytoja: Karle, jau anksčiau tau sakiau niekur neiti iš savo vietos. Prašau tuoj pat atsisėsti.
Karlė: Nė neketinu. Man nuobodu. Šita pamoka kvaila.
Mokytoja: Ką gi, Karle, man labai gaila, kad taip jautiesi, tačiau jei tu ir toliau taip elgsiesi, būsiu priversta palikti tave po pamokų.
Karlė: Taip neteisinga! Nieko bloga aš nedarau!
Mokytoja: Karle, sėsk ir tęsk savo darbą. Turi atsisėsti, nes naudojame pavojingus cheminius preparatus, nenoriu, kad susižeistum. Dabar prašau atsisėsti, kol nepalikau tavęs po pamokų.

Tikimasi, kad Karlė supras savo padėtį ir įvykdys mokytojos prašymą. Jei ji to nepadarys, mokytoja turėtų bausti, laipsniškai griežtindama bausmes, kol Karlė įvykdys, ko prašoma.

## *Netinkamas bausmių taikymo būdas*

*Karlė atėjo į gamtos pamoką labai blogos nuotaikos. Ji vaikšto po klasę, plepėdama su kitais mokiniais. Mokytoja pasirengusi užpildyti lankomumo žurnalą ir nori pradėti pamoką.*

| | |
|---|---|
| Mokytoja: | Karle! Gal gali atsisėsti? Noriu pradėti pamoką. |
| Karlė: | Na, o aš nenoriu pradėti jūsų pamokos. Jūsų pamokos kvailos. |
| Mokytoja: | Galėtum būti mandagesnė! Klausyk, Karle, ar ne geriau būtų, jei tiesiog atsisėstum ir leistum man pradėti pildyti lankomumo žurnalą? |

*Kiti klasės mokiniai labai susidomėję stebi šią konfliktinę situaciją. Karlė mėgaujasi „viešumu" – jai bausmė skiriama prieš visą klasę.*

| | |
|---|---|
| Karlė: | Nė neketinu sėstis. Priversite mane? |
| Mokytoja: | Taip, priversiu. Pasiliksi su manimi valandai po pamokų. |
| Karlė: | Tai neteisinga! Nepasiliksiu po tų kvailų pamokų. |
| Mokytoja: | Dar ir kaip pasiliksi. O dabar užsičiaupk ir sėsk. |

*Klasė ima nekantrauti. Kai kurie mokiniai pradeda plepėti ir kikenti dėl to, kas vyksta.*

| | |
|---|---|
| Karlė: | Negalite man liepti užsičiaupti! Nekenčiu jūsų ir jūsų pamokų. Aš išeinu! |

*Karlė išlekia pro duris. Likę klasės mokiniai dabar jau visiškai išsiblaškę, tad mokytoja dar dešimt minučių bando juos nuraminti.*

# 7.

# Mokymas, skatinantis gerą elgesį

## *Mokymas ir elgesys*

Svarbu atsiminti, kad elgesio problemas turime spręsti pirmiausia dėl to, kad galėtume tinkamai atlikti mokytojo darbą. Galų gale būtent tam ir esame. Mokytojų, sugebančių sudaryti gerus pamokų planus ir vesti iš tikrųjų kokybiškas pamokas, mokiniai dažniausiai elgiasi gerai. Žinoma, būna tokių situacijų, kai vaikai tiesiog neleidžia jums dirbti savo darbo. Tačiau, jei jūsų pamokos turi aiškią struktūrą, yra įdomios, nenuobodžios ir įtraukiančios mokinius, didžiąją laiko dalį jie elgsis kaip reikalaujama. Galiausiai, jei vaikai didžiąja pamokos dalį būna išties susidomėję savo darbu, mažesnė tikimybė, kad jie pradės galvoti apie išdaigas.

Žinoma, ne kiekviena pamoka gali būti nepriekaištingai sustyguotas įvairialypis fantastiškas „pasirodymas". Būna dienų, kai esate taip pavargę, kad vos prisiverčiate nueiti į mokyklą; būna ir tokių dėstomų dalykų, kurie „sausi" ir nuobodūs, juos sunku kaip nors paįvairinti. Tačiau, jei dauguma pamokų yra kokybiškos, mokiniai bus linkę dėl jūsų elgtis tinkamai. Mokytojas, kuris veda įdomias pamokas, užsitarnauja gerą vardą klasėje ar visoje mokykloje. Mokiniai apie juos kalbasi po pamokų. Jei jiems jūsų pamokos atrodo linksmos ir įdomios, jie sugrįš į jūsų klasę geros nuotaikos, tikėdamiesi geriausio.

Žinoma, reikia rasti aukso vidurį tarp veiklos, kuri mokiniams patinka, ir veiklos, kuri turi lavinamąjį poveikį. Juk jei galėtų rinktis, daugelis vaikų visą dieną praleistų žaisdami kompiuterinius žaidimus arba futbolo aikštėje. Jūsų pareiga, žinoma, yra mokyti programoje numatytų dalykų. Neišvengiamai kartais bus sunku sudominti vaikus dėstoma medžiaga, nieko nepraleidžiant. Tačiau apskritai mokiniai „atleidžia" mokytojui už kartais vedamas nuobodžias pamokas, jei paprastai savo pamokose jis moka juos sužavėti.

Pagalvoję apie savo mokyklines dienas, turbūt prisimintumėte vieną ar kelis mokytojus, kurie tikrai jus įkvėpė, suteikė entuziazmo mokytis ar paskatino ypatingą susidomėjimą kuriuo nors dalyku. Galbūt kai kurie mokytojai netgi įkvėpė jus tapti mokytoju. Mums, mokytojams, didelė garbė, kad naujoji karta gali iš mūsų pasisemti įkvėpimo. Nors kartais gali būti sunku mokyti su užsidegimu, energija ir entuziazmu, bet dėl mokinių verta pasistengti.

## *Veiksmingas pamokos planavimas ir mokymas*

Kokybiškoms pamokoms planuoti ir vesti reikia puikių įgūdžių. Mokymasis planuoti ir mokyti reikalauja nemažai laiko, tačiau ilgainiui pradėsite jausti, kokios priemonės bus veiksmingos. Su patirtimi išmokstama ir pritaikyti savo mokymo būdus skirtingoms klasėms ar skirtingiems mokiniams – kartais netgi per pačią pamoką. Planuoti kokybiškas pamokas mokytojui turėtų būti atpalaiduojantis ir malonus užsiėmimas. Tokia veikla reikalauja pasitelkti vaizduotę ir tiesiog apgalvoti skirtingus dalyko išaiškinimo būdus.

Iš pedagogikos studentų reikalaujama, kad pamokų planai būtų labai išsamūs ir informatyvūs (mano manymu, kartais netgi per daug). Jei šiuo metu studijuojate pedagogiką, įsitraukite į žaidimą ir planuokite pamokas taip, kaip to reikalauja jūsų dėstytojai. Bet kuriuo atveju išsamus planas padės iš anksto apgalvoti pamokas ir suteiks saugumo jausmą.

Tačiau vos tik gavę diplomą ir pradėję eksperimentuoti, galite suprasti (kaip nutiko ir man), kad planuojant pamokas pernelyg griežtai laikantis nurodymų nukenčia pamokos kokybė. Jei pamokos plane per daug informacijos, yra tikimybė, kad pasirinksite pamokai visiškai neveiksmingą priemonę. Taip pat tikėtina, jog nesitrauksite nuo savo stalo, kad galėtumėte vis žvilgčioti į savo užrašus, o tuo metu klasės gale neišvengiamai kils triukšmas. Sudarydamas išsamų pamokos planą mokytojas parodo, kad tiksliai žino, kokia bus mokinių reakcija. Tačiau tai, kas anksčiau buvo veiksminga vienoje klasėje, gali būti visiškai netinkama kitoje. Su patirtimi išmoksite pritaikyti pamoką prie situacijos.

Mokytojo sugebėjimas įtraukti mokinius į pamoką, juos sudominti ir sužavėti priklauso nuo daugybės veiksnių – pamokos modelio, turinio ir to, kaip ji vedama. Toliau pateikiami patarimai padės planuoti ir vesti pamokas, skatinančias mokinius elgtis tinkamai.

## *Pamokų modelis*

Pamokos modelis yra kokybiško pamokų planavimo pagrindas – svarbiausia sukurti aiškią ir veiksmingą pamokos struktūrą. Apskritai vaikams patinka elgtis pagal tam tikrą struktūrą, o dažnai tokia struktūra ypač svarbi vaikams, turintiems elgesio problemų. Tinkamas pamokos modelis ir planas padės jūsų mokiniams susikaupti ir nesiblaškyti atliekant užduotis. Pasinaudokite pateikiamais patarimais kurdami veiksmingą pamokų modelį.

- *Pateikite jiems planą.* Praleidus nemažai laiko rengiantis pamokai, norisi tikėti, kad mokiniai be jokio paaiškinimo kaip nors supras, apie ką bus pamoka. Kai mokytojas iš karto pradeda aiškinti pamokos dalyką, vaikai pasigenda aiškios struktūros arba pamokos tikslo, todėl veikiausiai bus linkę triukšmauti. Būtent tokiais atvejais reikėtų pasitelkti tokias sąvokas kaip tikslai, siekiai, mokymosi paskirtis, mokymosi rezultatai ir pan. Išties ne taip svarbu, kaip tai pavadinsite, svarbu, kad pamokos pradžioje pateiktumėte mokiniams planą. Jame nurodoma, kas vyks pamokoje („šiandien mes mokysimės...“) ir kodėl („turime šito mokytis, nes...“). Pamokos metu vis pakartokite pamokos tikslą, kad mokiniai (ir jūs) nesiblaškytų. Dabar daugelis mokytojų užrašo mokymosi tikslus ant lentos – tai naudojama kaip vaizdinė užuomina. Kartais pamoka visiškai nukrypsta nuo pradinio tikslo ar paskirties. To nereikėtų laikyti problema, jei taip įvyksta dėl to, kad mokytojas stengiasi prisitaikyti prie mokinių, o ne paprasčiausiai nukrypsta nuo plano.
- *Pateikite trumpų ir konkrečių užduočių.* Kuo daugiau laiko skiriate kokiai nors veiklai, tuo didesnė tikimybė, kad mokiniai ims nuobodžiauti. Taikydami daug trumpų, tikslingų pratimų sutelksite mokinių dėmesį ir nurodysite aiškius tikslus, kurių mokiniai turi siekti. Prieš pateikdami

kitą užduotį galite įvertinti mokinius už pastangas įvykdyti kiekvieną iš nurodytų tikslų. Trumpos, konkrečios užduotys sukuria spartumo ir pažangumo įspūdį, kuris naudingas siekiant sudominti sunkiai susikaupiančius mokinius.

- *Paįvairinkite pamokas.* Derinkite veiklą – užtikrinkite, kad jūsų skiriamos užduotys būtų kuo įvairesnės. Tai padės jums panaudoti skirtingus mokymosi stilius – garsinį, vaizdinį ir veiklos. Jei pagal mokymo programą dalį pamokos skiriate konkrečiai medžiagai išdėstyti, po to suteikite mokiniams galimybę atlikti tam tikras užduotis grupėmis ar vykdyti projektus. Kiekvieną pamoką skirkite kuo įvairesnių užduočių – nuo klasės „minčių lietaus" iki diskusijų poromis, nuo piešimo ir iliustravimo iki rašymo ir konspektavimo.
- *Smulkiai nupasakokite, ko jūsų mokiniai turėtų siekti.* Nustatykite tam tikrą tikslą pasakydami mokiniams, koks tiksliai turi būti kiekvienos atliekamos užduoties rezultatas, pavyzdžiui, dešimt žodžių, trys teiginiai ar pusė puslapio. Kartą gavau naudingą patarimą suskirstyti ilgesnes užduotis į tokias, kurias mokiniai *privalo* atlikti, *turėtų* atlikti ir *galėtų* atlikti. Šios trys kategorijos mokiniams nustato aiškius tikslus. Gabesni mokiniai turbūt įvykdys visas tris užduoties dalis, o ne tokie gabūs žinos, jog privalo atlikti tam tikras užduotis, kad išvengtų tam tikrų poveikio priemonių.
- *Smulkiai papasakokite apie savo mokinių darbo rezultatus.* Pamokos pabaigoje pasikalbėkite su mokiniais apie pasiektus rezultatus ir skirkite laiko jų didelėms pastangoms įvertinti. Sukurkite teigiamą sėkmės įspūdį, kad per kitą susitikimą mokiniai tinkamai elgtųsi ir stengtųsi gerai atlikti užduotis. Tokia visos pamokos apžvalga (dabar dažnai vadinama apibendrinimu) sudaro pamokos užbaigtumo įspūdį.

## *Pamokos turinys*

Pamokos turinio planavimas ir išdėstymas yra (arba turėtų būti) pati smagiausia dalis. Mūsų, kaip mokytojų, užduotis yra perteikti mintis, faktus ar informaciją vaikams suprantamu būdu. Sudarydami galimybę visiems mokiniams suprasti dalyką, pajusite sėkmės jausmą, taip pat tai padės jūsų

mokiniams susitelkti į užduotį ir tinkamai elgtis. Toliau pateiktos idėjos bus naudingos kokybiškai planuoti pamoką ir išdėstyti jos turinį.

- *Paverskite ją malonumu.* Siekiant paversti pamoką „maloniu darbu" reikia galvoti apie situaciją iš šalies. Paprastai mokiniams malonios būna pamokos, kuo mažiau panašios į darbą arba susijusios su kuo nors iš „realaus gyvenimo" už mokyklos ribų. Iš dalies dėl to mano pamoka, imituojanti nusikaltimą (žr. toliau), tokia veiksminga. Viktorina, priešingai nei testas, yra paprastas ir linksmas būdas patikrinti, kaip mokiniai supranta pamokos temą. Pasidomėkite įdomiais ir lavinamaisiais žaidimais, kuriuos galėtumėte pritaikyti, pakeisdami jais įprastesnes užduotis ir taip atlygindami mokiniams už pastangas.
- *Daugiau sensorinės veiklos.* Paprastai pamokoje reikalaujame, kad mokiniai naudotų tik labai nedaug juslių – dažniausiai vien regos ir klausos. Pagalvokite, kaip galėtumėte įtraukti veiklą, kurioje pasitelkiamos kitos trys juslės. Sudarykite jiems sąlygas liesti daiktus, uostyti skirtingus augalus ar ragauti įvairius maisto produktus.
- *Naudokite daug įvairių vaizdinių ir pagalbinių priemonių.* Vaikams labai patinka per pamoką liesti įvairius daiktus, ypač tuos, kurių paprastai klasėje nėra. Daugiau idėjų rasite skyrelyje „Pagalbinių priemonių naudojimas".
- *Pamoka turi būti aktuali ir svarbi.* Priderinkite užduotis prie mokinių interesų arba prie einamųjų įvykių, skelbiamų naujienose ar žiniasklaidoje. Tai padės išlaikyti jų motyvaciją, rimčiau žiūrėti į mokymąsi, parodyti, kad mokykla iš tikrųjų yra susijusi su išorinio pasaulio įvykiais. Tarkime, geografijos užduotis, susijusias su skirtingų valstybių vėliavomis, galite susieti su sporto renginiais, pavyzdžiui, futbolo Pasaulio taurės varžybomis.
- *Didesnis mastelis, spalvingumas ir įsimintinumas.* Visi šie aspektai padarys jūsų mokiniams įspūdį, ypač tiems, kuriems labiau patinka vaizdiniai mokymosi būdai. Mąstykite plačiau – išsiveskite klasę į lauką, kad žaidimų aikštelėje jie nupieštų didžiulį „minčių žemėlapį". Naudokite ryškias spalvas, siekdami atkreipti jų dėmesį arba įsimintinus vaizdus, skatindami juos mąstyti.

– *Abstrakčias sąvokas paverskite konkrečiais veiksmais.* Vienas iš mokytojo įgūdžių – rasti būdų, kaip suprantamai perteikti vaikams sudėtingas abstrakčias idėjas. Kai dėstote medžiagą, susijusią su abstrakčiomis sąvokomis (dalyba, metaforos, sunkio jėga), pasistenkite jas perteikti kuo konkrečiau. Pavyzdžiui, kartą stebėjau gamtos pamoką, kurioje mokytojas, pasitelkdamas riedlentę, demonstravo jėgų savybes ir stengėsi parodyti, kaip raketa gali nugalėti žemės trauką. Mokinys stovėjo ant riedlentės ir mojavo rankomis į šonus, taip tik šiek tiek pajudindamas riedlentę. Paskui jis atsistūmė nuo kito mokinio ir nuriedėjo gerokai didesnį atstumą. Galiausiai jis išsiūbavęs metė svarmenį ir riedlentė „nuskriejo“ per visą klasę.

### *Pamokų vedimas*

Pamokos veiksmingumą lemia ne vien tinkamas pamokos planas, bet ir mokytojo stilius bei asmenybė. Anksčiau pateikti patarimai dėl verbalinio ir neverbalinio bendravimo bei mokymo stilių (žr. 4 ir 5 skyrius) padės jums kuo geriau vesti pamokas. Apskritai mokytojai, sugebantys parodyti vaikams aistringą susižavėjimą dalyku, gyvą susidomėjimą mokymusi ir savo mokiniais, paprastai paskatina gerą mokinių elgesį.

## *Laiko planavimo svarba*

Mokytojo taikomi laiko planavimo būdai gali daryti stebinamą teigiamą ar neigiamą poveikį elgesiui. Jei jūsų pamokose bus nuolat skubama, mokiniai jausis įsitempę ir bus labiau linkę netinkamai elgtis. Pasistenkite, kad jūsų pamokos būtų ramios ir apgalvotos ir kad kiekvienai būtų skiriama užtektinai laiko. Dažnai mokytojai sudaro per daug intensyvų pamokos planą, o tada tenka skubėti, kad viskas būtų įvykdyta. Pasistenkite lanksčiau pažvelgti į tai, ką galite nuveikti per pamoką. Jei jūsų mokiniai pasižymi blogu elgesiu, tikėtina, kad dalį pamokos turėsite išnaudoti juos drausmindami, taigi suplanuotoms užduotims liks mažiau laiko.

Pamokos pradžia ir pabaiga yra tie etapai, kai galite pajusti poreikį kuo

greičiau pradėti ar kuo greičiau baigti. Tačiau jei jūsų tikslas – spręsti elgesio problemas, šie etapai yra itin svarbūs. Mokiniams susirinkti į klasę ir jiems nuraminti skirkite tiek laiko, kiek reikia. Kai kuriose klasėse mokinių požiūris į skubią pamokos pradžią – kai mokytojas iš karto puola vesti pamokos – yra teigiamas; kitiems reikia laiko nurimti ir nusiteikti darbui. Vėlgi, planuokite savo pamokas taip, kad liktų pakankamai laiko ramiai pabaigti pamoką ir pasinaudoti galimybe apžvelgti pamokos rezultatus. Toliau pateikiami keli ypatingi pasiūlymai, padėsiantys veiksmingiau planuoti pamokų laiką.

- *Sutelkite visos klasės dėmesį.* Kiekvienos pamokos pradžioje skirkite šiek tiek laiko klasei suburti. Tai ypač svarbu po pertraukos, kai vaikai turi iš naujo susikaupti darbui. Tai naudinga ir vidurinėje mokykloje, kur mokiniai lanko skirtingus dalykus. Norėdami sutelkti visos klasės dėmesį galite paprašyti mokinių tiesiog užsimerkti, kol jūs užpildysite lankomumo žurnalą. Galima tai padaryti ir savotiškiau, pavyzdžiui, paprašyti visų mokinių kartu garsiai suskaičiuoti nuo dvidešimties iki nulio arba pažaisti kokių nors vardų žaidimų.
- *Reguliariai darykite pertraukas.* Atliekant daug trumpų užduočių pamoka įgauna tempą ir varomąją jėgą. Pertraukos tarp užduočių leidžia vaikams atsikvėpti. Per pertraukėles galite paprašyti mokinių trumpai aptarti užduotis su suolo draugu. Sunkaus darbo įtampą sumažinkite kartkartėmis skirdami fizinių ar protinių užduočių visai klasei. Pavyzdžiui, sena visų pamėgta užduotis – viena ranka ratais trinti pilvą, o kita tuo metu tapšnoti per galvą.
- *Visuomet stenkitės pabaigti anksčiau.* Remdamasi savo asmenine darbo mokykloje patirtimi, galiu tik patvirtinti, kad jei tenka skubėti pamokai artėjant prie pabaigos arba tęsti pamoką jau nuskambėjus skambučiui, tiek mokiniai, tiek mokytojas neišvengiamai jaučiasi įsitempę. Patariu visuomet stengtis pabaigti anksčiau ir ramiai, net jei dėl to pamokos pabaigoje liks laiko, kurį reikės išnaudoti.
- *Apžvelkite pamoką kartu su visa klase.* Puikus būdas pamokos pabaigoje sukurti tam tikrų pasiekimų įspūdį – apžvelgti pamokos rezultatus su visa klase (dabar tai vadinama apibendrinimu). Priminimas, ko mokiniai

išmoko, padės mokinių atmintyje įtvirtinti atliktas užduotis. Tai suteikia ir puikią galimybę įvertinti stropų mokinių darbą ir gerą elgesį.

– *Pasistenkite, kad iš pamokos jie išeitų teigiamai nusiteikę.* Mokytojai nori, kad mokiniai atėję į pamoką kitą kartą – ar tai būtų kitą dieną pradinėje mokykloje, ar kitą savaitę vidurinėje – atsineštų tik gerus prisiminimus apie paskutinį susitikimą. Paskutinės jūsų ankstesnės pamokos minutės išlieka jų atmintyje geriausiai, tad jei jų atmintyje užfiksuota rami ir tvarkinga ankstesnės pamokos pabaiga, tikėtina, kad tai paskatins geresnį elgesį. Siekiant pamokos pabaigoje išlaikyti gerą nusiteikimą, tinka „statulų" pratimas. Vaikai sustingsta ir kelias minutes nejuda (sėdomis arba prigulę). Paskui jums davus ženklą jie kuo tyliau pristumia kėdes prie suolų. Kad būtų įdomiau, tai galima padaryti sulėtintais judesiais.

## *Garantuota sėkmė*

Pasitaikys dienų, kai nebus nuotaikos tvarkytis su sunkaus elgesio mokiniais, kuriuos gali tekti mokyti, o būtent tokiais atvejais reikėtų vesti pamokas, kurios neabejotinai paskatintų mokinius tinkamiau elgtis. Tikrai nereikia jausti kaltės, kad kartais nebenorite pamokose spręsti elgesio problemų. Esame tik žmonės ir negalime nuolat dirbti visu tempu. Daugeliu bruožų mokytojo darbas yra panašus į vaidybą, nes pasirodome didelei (ir dažnai sudėtingai) auditorijai. Realiai neįmanoma, kad aktorius kasdien vaidintų visą dieną, tas pats pasakytina ir apie pavargusį mokytoją. Toliau pateikiami patarimai pamokoms, kurių sėkmė praktiškai garantuota, netgi jei jos vedamos sunkiausio elgesio mokiniams. Man jie labai pravertė įvairiose mokyklose – nuo „gana nesudėtingų" iki „visiškai nepakenčiamų" atvejų!

– *Kompiuterių klasė.* Kažkodėl pasodintas prie kompiuterio netgi blogiausiai besielgiantis mokinys pradeda tinkamai elgtis (arba bent jau elgiasi ramiai ir tyliai, kol prisijungia prie interneto). Daugumoje mokymo programų bent keletu atvejų numatyta galimybė naudotis kompiuteriu, tad nepraleiskite šios progos, kai reikia ramios valandėlės.
– *Vaizdo įrašas.* Netgi baisiausiai besielgiančios klasės paprastai vaizdo įra-

šus žiūri gana tyliai. Sumažinkite kaltės jausmą užtikrindami, kad įrašas yra susijęs su šiuo metu dėstomomis temomis. Pateikite tai kaip „staigmeną“, kurios mokiniai nusipelnė pastaruoju metu gerai elgdamiesi. Įsitikinkite, ar vaizdo įrašas yra palyginti naujas ir ganėtinai įdomus, kad išlaikytų jūsų mokinių dėmesį. Prieš pamoką patikrinkite, ar veikia įranga, nes priešingu atveju, jums bandant ją sutvarkyti, klasėje gali kilti sumaištis. Siekdami sutelkti mokinių dėmesį, galite pateikti rašto užduočių arba klausimų, į kuriuos vaikai turės atsakyti pažiūrėję vaizdo įrašą.

– *„Patraukli pamoka“*. Pamoka, kuria galima sudominti mokinius, paprastai turi būti kuo nors skirtinga, neįprasta, susijusi su suaugusiųjų gyvenimu arba „teatralizuota“, pavyzdžiui, kaip toliau aprašyta „nusikaltimo scena“. Nors šioms pamokoms reikia nemažai ruoštis, jos tikrai palengvins jūsų darbą. Tokios pamokos taip pat padės užsitarnauti tokį svarbų įdomaus ar žavaus mokytojo vardą.
– *Padėjėjas iš šalies.* Iš savo patirties galiu pasakyti, kad mokiniai puikiai priima žmones, kurie nėra mokytojai. Galbūt jie per daug įpratę matyti mus kiekvieną dieną, klausytis mūsų balso, atlikti mūsų skirtas bausmes. Jei galite surengti pašalinio žmogaus apsilankymą, suorganizuoti teatro trupės pasirodymą, pakviesti policininką papasakoti apie narkotikus arba vieną iš tėvų padiskutuoti profesinės veiklos tema, „užsidirbsite“ puikią ir paprastą „laisvą pamoką“.

## *„Patraukli pamoka“ mokymo programoje*

Šioje dalyje pateikiami keli sumanymai, kuriais naudojausi pati – arba mačiau naudojant – siekdama sudominti sunkaus elgesio (ar netgi ramias) klases. Kai kurie iš šių patarimų gali pasirodyti keistoki, tačiau atminkite, kad jei jūsų mokiniai nėra pakankamai motyvuoti, juos sudominti padėtų ir patys beprotiškiausi sumanymai. Be to, jums taip pat gali būti smagu. Prie kiekvienos pamokos idėjos pateikiamos mokymo programos sritys, su kuriomis ji gali būti susijusi, pamokos vedimo reikalavimai ir realios veiklos apibūdinimas. Esu dėkinga mokytojams, kurie šiais nuostabiais sumanymais pasidalijo su manimi. Jei susidomėjote tokio tipo pamokomis, daugiau

idėjų ieškokite mano knygoje *Letting the Buggers be Creative* („Kaip skatinti tų neklaužadų kūrybingumą“, *Continuum*, 2005).

## *Nusikaltimo scena*

*Galimos mokymo programos sritys (dalykai):*
- istorija (faktų tyrinėjimas);
- anglų literatūra (pvz., „Romeo ir Džiuljeta“);
- drama (detektyvo žanras);
- dizaino technologijos (plano braižymas);
- gamtos mokslai (mėginių tyrimas, kaltės įrodymai).

*Reikalavimai*:
- atvira erdvė (gali būti klasės viduryje, išstumdžius į šalis kėdes);
- „policijos / stop juosta“ arba bet kokia kita užtvara aplink nusikaltimo vietą;
- įvairūs daiktai, susiję su įvykdytu nusikaltimu (pavyzdžiui, nuspirta kėdė, rankinukas, kurio turinys išbertas, butelis ir virvagalis).

*Apibūdinimas:*
Ši idėja iš pradžių buvo panaudota dramos pamokose, ji patraukia ir pačios triukšmingiausios klasės dėmesį. Turėtumėte įsitikinti, kad jūsų mokiniai noriai įsijungs į išgalvotą pamokos istoriją. Mokiniams įėjus į klasę, jiems pasakoma, kad čia įvyko nusikaltimas. Jie negali nieko liesti (o norės) – paklauskite, kodėl to negalima daryti, ir jie jums atsakys, jog dėl pirštų atspaudų.

Mokiniai vaidina policijos detektyvus, siekiančius ištirti nusikaltimą, aptarinėja rezultatus ir, priklausomai nuo dalyko, kuria brėžinius, rašo arba vykdo kitą veiklą, atsižvelgdami į situaciją.

## *Šunų ėdalo skardinė*

*Galimos mokymo programos sritys (dalykai):*
- dizaino technologija (pakuotės);
- dailė (etiketės modeliavimas);

- žiniasklaida (įtikinėjimo galia);
- gamtos mokslai (skardinės turinio analizė).

*Reikalavimai:*
- tuščia šunų (ar kačių) ėdalo skardinė (turėtų būti gerai išplauta);
- „Marso“ batonėliai (smulkiai supjaustyti);
- želė;
- šakutė.

*Apibūdinimas:*
Iš pradžių ši idėja buvo skirta dizaino technologijų pamokoms, ji prikausto mokinių dėmesį. Mokiniams susirinkus klasėje, mokytojas parodo jiems šunų ėdalo skardinę ir pradeda iš jos valgyti. Tai gali susilaukti tikrai aktyvios reakcijos, bet netrukus jūsų mokiniai turėtų nutilti ir pradėti klausinėti apie bjaurų šio produkto skonį.

Po to klasė gali panagrinėti, kaip patikime tuo, ką matome ant pakuotės, arba ištyrinėti įvairių skardinių turinį ir nustatyti jų sudėtį. (Beje, „šunų ėdalas“ iš tikrųjų tebuvo susmulkinti „Marso“ batonėliai ir želė.)

## *Turgus*

*Galimos mokymo programos sritys:*
- šiuolaikinės užsienio kalbos (žodynas);
- matematika (pinigai, kainos, sudėtis ir atimtis);
- dailė / dizaino technologijos (planų braižymas);
- drama (vaidyba, improvizacija).

*Reikalavimai:*
- turgaus „prekystaliai“ (gali būti klasės suolai);
- maistas ar kitos prekės, išdėliojamos ant prekystalių;
- „pinigai“.

*Apibūdinimas:*
Šis pamokos modelis iš pradžių buvo skirtas prancūzų kalbos pamokai – prie

prekystalių buvo parduodami įvairių rūšių prancūziški maisto produktai, o mokiniai turėjo vaikštinėti ir pirkti juos vartodami reikalingus žodžius. Mokiniams labai patiko, kad jie galėjo nusipirkti skanių prancūziškų ragelių ir juos suvalgyti.

Pamokos modelį būtų galima pritaikyti įvairioms sritims: prie prekystalių galima pardavinėti įvairių rūšių daiktus, susijusius su pamokos tema arba su turimomis pagalbinėmis priemonėmis. Apsilankę turguje mokiniai galėtų nubraižyti prekystalių išsidėstymo planą arba visą pamoką būtų galima skirti improvizuotam vaidinimui – mokiniai vaidintų įvairias situacijas turguje.

## *Pagalbinių priemonių naudojimas*

Mokiniams paprastai labai patinka pagalbinės priemonės, ypač neįprastos. Kuo daugiau šių priemonių galite atsinešti į klasę, tuo akivaizdžiau gerės mokinių elgesys ir stiprės jūsų reputacija. Pagalbinės priemonės gali būti įvairių formų ir dydžių, o teigiamiausius rezultatus dažniausiai duoda netikėtos priemonės. Prisiminkite, kad ištekliai nėra tik daiktai, kuriuos atsinešate į klasę; tai gali būti ir kiti žmonės. Vaikams paprastai patinka bendrauti su žmonėmis, kurie nėra jų įprasti mokytojai. Galėtumėte paprašyti, kad į jūsų pamoką ateitų kitas mokytojas ir pasidalytų savo, kaip specialisto, žiniomis, arba pasikviesti vyresniųjų klasių mokinį, kad padėtų gerinti jūsų mokinių skaitymo įgūdžius. Štai kelios idėjos apie neįprastas ir įdomias pagalbines priemones, kurias galėsite išbandyti.

- *Stebuklingoji dėžutė.* Mokytojas atsineša į klasę dėžutę ir pasako vaikams, kad toji dėžutė yra stebuklinga ir ją atidaryti galima tik ištarus teisingą burtažodį. Vaikai aptarinėja, kas joje galėtų būti, ar jie turėtų rizikuoti atidaryti dėžutę ir kokiu burtažodžiu ją galima būtų atidaryti. Ši pagalbinė priemonė gali padėti atlikti įvairias skirtingas rašymo ar piešimo užduotis.
- *Vaizdo kamera.* Jei turite galimybę naudotis paprasta ar skaitmenine vaizdo kamera, ji gali tapti tikrai puikia pagalbine priemone, padėsiančia

sudominti ir motyvuoti mokinius. Mokiniams planuojant ir rengiantis kurti filmą, kamerą taip pat galima patikėti jų atsakomybėn, kaip įvertinimą už gerą elgesį per daugelį pamokų. Sukurtas vaizdo įrašas gali būti susijęs su įvairiausiomis temomis. Pavyzdžiui, filmą apie pirmąją pagalbą galima sukurti kūno kultūros pamokoje arba parodyti filmą tema „Pasipriešinkime peštukams" asmeninio, socialinio ir sveikatos ugdymo pamoką lankantiems mokiniams.

– *Kostiumai ir perukai.* Nors šiaip jau tai priklauso dramos mokytojų kompetencijai, kostiumai ir perukai iš tikrųjų gali labai praversti siekiant sudominti mokinius įvairiose srityse. Galite panaudoti kostiumus mokydami naujų žodžių šiuolaikinių užsienio kalbų pamokoje. Galite apsirengti kaip pamišęs profesorius ir atlikti mokslinį eksperimentą. Galite imtis bet ko, kas sužavėtų jūsų mokinius ir patrauktų jų dėmesį.
– *Garsas ir apšvietimas.* Mokykla gali būti gana nuobodi, kasdieniška vieta, o vienas iš būdų paskatinti mokinius elgtis tinkamai yra sukurti klasėje tam tikrą atmosferą. Atlikdami užduotį, susijusią su oru, galite panaudoti garso efektus – juostą su audros įrašu; skaitydami istorijas apie vaiduoklius, galite užtemdyti klasę ir uždegti žibintus; jei mokiniai labai triukšmauja, galite pabandyti juos nuraminti paleisdami foninės ramios muzikos įrašą. Kuo neįprastesnė ir ypatingesnė vaikams atrodys jūsų klasės aplinka, tuo įdomesnės jiems bus atliekamos užduotys.

# TREČIA DALIS

# MOKINIAI

# 8.

# Kodėl mokiniai blogai elgiasi

## *Netinkamo mokinių elgesio priežastys*

Žinoma, netinkamą mokinių elgesį lemia daugybė sudėtingų priežasčių. Kai vaikas turi rimtų elgesio problemų, tai darbe dažniausiai sukelia aibę šalutinių veiksnių. Šiame skyriuje aptariamos sritys, kuriose mokytojas gali tiesiogiai valdyti situaciją, arba atvejai, kai turite realią galimybę daryti poveikį taikydami konkrečias strategijas ar metodus.

Jei nuolat ar didžiąją laiko dalį jūsų mokiniai elgiasi blogai, gali kilti mintis, kad mokiniai taip elgiasi tyčia. Kai sužlunga puikiai suplanuota ir puikiai vedama pamoka, natūralu, kad pradedama laikytis gynimosi pozicijos. Rengdamiesi pamokai ir ją vesdami daug stengiatės: kodėl jūsų mokiniai to neįvertina? Tikriausiai pradedate manyti, jog jie iš anksto susimokė ir nusprendė sugadinti jūsų pamoką? O įsitikinimas, kad jie tik ir laukia progos apsunkinti jūsų darbą, gali labai greitai peraugti į gynyba persunktą mokymo stilių. Tiesa, yra mokinių, kurių netinkamas elgesys visai sąmoningas, tačiau iš tikrųjų daugeliu atvejų blogą mokinių elgesį lemia skirtingi veiksniai. Toliau pateikiamos idėjos galbūt padės išspręsti kai kurias dažniausiai pasitaikančias problemas.

Žinoma, kai kuriose mokyklose elgesį veikia bendra netinkama moralinė atmosfera, neveiksmingas aukštesniosios administracijos darbas arba nevaisinga elgesio politika. Kitose mokyklose blogo elgesio priežastis veikiausiai ta, kad jose mokosi daug mokinių iš problemiškos aplinkos arba turinčių rimtų specialiųjų poreikių. Deja, tokiomis aplinkybėmis vieno mokytojo įtaka labai maža – jis tegali stengtis kuo geriau atlikti savo darbą mokinių labui. Kiekvienas mokytojas turi apsispręsti, kaip tvirtai laikysis stresinėmis aplinkybėmis, ir apsvarstyti, kokia tikimybė ateityje padėtį pagerinti. Jei manote, kad nuolat patenkate į sudėtingas situacijas, paskutiniame šios knygos skyriuje rasite patarimų, kaip valdyti įtampą.

# *Mokykla ir mokymasis*

## *Nuobodulys*

Kai kuriems žmonėms mokykla paprasčiausiai nepatinka. Mintimis atsigręžę į savo mokyklinius metus, turbūt galėtumėte prisiminti atvejų, kai būdavo beprotiškai nuobodu. Jei vaikai mokomi, kad mokykla ir mokymasis labai svarbūs jų ateičiai, jie apsipranta (daugeliu atvejų) su tuo nuoboduliu ir nepradeda netinkamai elgtis. Tačiau jeigu vaikai įpratę suvokti mokyklą kaip spąstus, kaip vietą, kurioje jie priversti būti, nors jiems ir visiškai neįdomu, tikėtina, kad pradėję nuobodžiauti jie ims elgtis blogai – siekdami išblaškyti nuobodulį arba paįvairinti pamoką, kad ji būtų įdomesnė. Vaikams daug įdomiau erzinti mokytoją ar sukelti klasėje sumaištį, nei mokytis kokio nors sauso ir nuobodaus dalyko.

## *Kaip įveikti nuobodulį?*

Akivaizdus atsakymas į klausimą, kaip įveikti nuobodulį, atrodytų toks: padarykite mokyklą įdomesnę! Prisimenu, dėstydama koledže turėdavau pakankamai daug laiko pasirengti nuostabioms ir įdomioms pamokoms, kad sudominčiau savo studentus. Tačiau praktikams mokytojams, turintiems įvykdyti daugybę kitų reikalavimų, viskas nėra taip paprasta. Be to, privaloma „mokyti pagal programą“ ir „taikyti nacionalines strategijas“. Tai gali reikšti, kad kartais esame priversti vesti nuobodžias pamokas arba sudaryti tvarkaraštį, kuriame per daug dėmesio skiriama konkretiems dalykams.

Taigi iškyla prioritetų klausimas – jei tiksliai žinote, jog jūsų mokiniams sunku susikaupti ir jie lengvai pasiduoda pagundai pažeisti elgesio normas, tuomet vienas iš pagrindinių jūsų rūpesčių – kaip įveikti nuobodulį. Trumpam atidėkite mokymo programą į šalį ir pasistenkite juos iš naujo sudominti mokymusi. Toliau pateikiami keli patarimai, kaip galite tai padaryti.

– *Užduotys turi būti smagios ir įdomios.* Jei mokiniams jūsų pamoka atrodys ne kaip darbas, o kaip maloni pramoga, mažiau tikėtina, kad jie ims nuobodžiauti, bus neramūs ar pradės triukšmauti.

- *Užduotys turi atrodyti tikroviškos ir reikšmingos.* Kai kuriems mokiniams atrodo, kad mokykla nutolusi nuo kasdienio gyvenimo. Pademonstruokite, kaip per pamokas atliekamos užduotys yra susijusios su darbu, kurį jūsų mokiniai galbūt vėliau dirbs, arba su juos dominančiomis temomis.
- *Pamokos turi būti įvairiapusės.* Mokiniams, kuriems viskas greitai atsibosta, sunku ilgesnį laiką susikoncentruoti į vieną veiklos sritį. Veskite įvairiaspalves pamokas, skirkite įvairių pratimų bei daug praktinių ir aktyvių užduočių.
- *Pasitelkite visas jusles.* Paįvairinkite užduotis sensorine veikla. Pabandykite atlikti užduotis užrištomis akimis, pasitelkiant uoslę, lytėjimą, skonį ar klausą.
- *Užduotys turi būti trumpos ir konkrečios.* Jei mokiniams sunku ilgai išlaikyti dėmesį, skirkite daug trumpų užduočių, užuot skyrę vieną ar dvi ilgesnes. Pagirkite mokinius, kai jie pabaigs užduotį, arba įvertinkite jų pastangas kitu būdų, kad paskatintumėte juos ir toliau stengtis.
- *Suteikite galimybę atsipūsti.* Kartais nenustygstantiems mokiniams arba visai klasei reikia pertraukėlės, pavyzdžiui, penkių minučių paplepėti. Atsiminkite, kad laikydamiesi lankstaus požiūrio turėsite daugiau naudos nei „plakdami negyvą arklį".
- *Sudarykite sandorį.* Mokiniai, kuriems didžiąją dalį laiko vedamos įdomios ir nuostabios pamokos, paprastai noriai taikstosi su retkarčiais užplūstančiu nuoboduliu. Jei turite dėstyti sausą dalyką, paprašykite, kad mokiniai kantriai jus išklausytų, o už tai pažadėkite smagią pamoką kitą kartą. Panašiai galite sudaryti sandorį, pagal kurį mokiniai dvidešimt minučių intensyviai dirbtų, tada gautų penkias minutes paplepėti ir atsipūsti.

## *Motyvacijos mokytis trūkumas*

Mokinys, kuriam mokykloje nuobodu, ir mokinys, kuriam trūksta motyvacijos mokytis, yra dvi skirtingos problemos. Kai kurie mokiniai netenka motyvacijos, nes jie veikiausiai turi konkrečių mokymosi sunkumų ir todėl užduotys jiems atrodo per sunkios. Kiti mokiniai gali bijoti neteisingai atlikti užduotį arba jiems tiesiog sunku suprasti kokį nors konkretų dalyką. Jei

pritaikytume užduotis prie kiekvieno mokinio sugebėjimų, galbūt pavyktų juos iš naujo motyvuoti. Kai kuriems mokiniams motyvacijos mokytis trūksta vien dėl to, kad jiems niekada nebuvo aiškinama, jog mokytis yra svarbu, arba neteko įsitikinti, kad tai gali būti smagu.

## *Kaip įveikti mokymosi motyvacijos trūkumą*

Šioje knygoje, ypač 7 skyriuje, rasite daug pasiūlymų, kaip padaryti savo pamokas smagias, įdomias ir patraukiančias mokinių dėmesį. Jei tai pavyko, sugebėsite mokinius iš naujo sudominti mokykla ir mokymusi – tai nuostabus kiekvieno mokytojo laimėjimas! Štai dar keli sumanymai, galbūt padėsiantys išspręsti motyvacijos trūkumo problemą.

- Pamokoje vykstantis mokymosi procesas turi būti labai aiškus – pamokos pradžioje įvardykite savo tikslus.
- Aiškiai išdėstykite priežastis, dėl kurių reikia mokytis tam tikro dalyko; galite susieti tai, kas vyksta klasėje, su darbu, kurį mokinys galbūt dirbs baigęs mokyklą.
- Suskirstykite pamoką į atskiras užduotis ir nurodykite, kiek tiksliai mokiniai turi padaryti kiekvienoje dalyje.
- Įvertinkite mokinių pastangas jiems užbaigus kiekvieną užduotį – taip paskatinsite juos suvokti tiesioginį mokymosi ir pastangų įvertinimo ryšį.
- Paskatinkite mokinius susirasti „mokymosi partnerių“ – kitų mokinių, su kuriais jie galėtų atlikti užduotis, kurie juos motyvuotų ir paskatintų, neleisdami blaškytis.
- Pasidomėkite, kokioje srityje išryškėja nemotyvuoto mokinio gabumai (pavyzdžiui, piešimas ar darbas su kompiuteriu), ir pritaikykite tokią veiklą savo pamokose, kad sukurtumėte sėkmės įspūdį.
- Kartais problemų kyla dėl to, kad užduotys yra per lengvos, o ne per sunkios. Skirkite šiek tiek užduočių, kurios iš tikrųjų priverstų klasę ar mokinį pasitempti – vaikams dažniausiai tikrai patinka užduotys, paprastai skiriamos vyresniesiems. Aiškiai pasakykite, kad pasitikite jais ir tikitės jų rimto požiūrio į šią sudėtingą „suaugusiųjų“ užduotį.

## *Susidomėjimo mokomaisiais dalykais trūkumas*

Neginčytina, kad kai kuriems mokiniams tam tikri dėstomi dalykai nėra įdomūs. Galbūt tie dalykai jiems neatrodo aktualūs ir neatitinka jų pasaulėžiūros arba jiems trūksta gabumų tam tikrose mokymo programos srityse. Dabar įprasta, kad specializuotos mokyklos aiškiai orientuotos į mokinių, turinčių gabumų tam tikrose srityse, lavinimą. Deja, požiūris į kai kuriuos dalykus yra gana neigiamas. Kalbėdama su šiuolaikinių užsienio kalbų mokytojais, supratau, kad elgesio problemos gali priklausyti ir nuo mokinių susiformuoto požiūrio į dalyką.

Pradinėje mokykloje mokytojas gali pastebėti blogėjantį mokinių elgesį rašybos ar dailės pamokoje. Kadangi mokytojas mato vaikus kiekvieno dalyko pamokoje, gali būti šiek tiek lengviau rasti būdų, kaip išvengti akivaizdaus susidomėjimo trūkumo arba kompensuoti vieno konkretaus dalyko gabumų trūkumą. Vidurinėje mokykloje mokinys gali elgtis nepriekaištingai kūno kultūros ar dramos pamokoje, tačiau su juo gali būti neįmanoma susitvarkyti per anglų kalbos pamoką, ir atvirkščiai. Anglų kalbos mokytojas, manantis, kad šis mokinys turi tikrai rimtų elgesio problemų, turbūt nustebtų išgirdęs, kad jam puikiai sekasi praktiškesni dalykai.

## *Kaip įveikti susidomėjimo mokomaisiais dalykais trūkumą*

Akivaizdu, kad šią problemą vėlgi būtų galima išspręsti labiau sudominant mokinius tais dalykais, kurie jiems nepatinka. Jei esate vidurinės mokyklos mokytojas ir dirbate savo specializacijos srityje, be abejo, jūsų dėstomas dalykas yra jūsų aistra – jūsų mėgstamiausia mokymo programos sritis. Turėtumėte rasti būdų parodyti mokiniams, koks įdomus ir nuostabus gali būti jūsų dėstomas dalykas. Keli patarimai, kaip tai padaryti.

– Pasidomėkite, kuo iš tikrųjų domisi mokiniai, ir dėstykite savo dalyką naudodamiesi tomis mokymo programos sritimis. Pavyzdžiui, jei esate prancūzų kalbos mokytojas, o jūsų mokinius žavi kompiuteriai, skirkite dalį pamokos darbui su kompiuteriu – sudarinėkite valgiaraščius, kurkite

atvirukus arba parenkite žodynėlius. Jei esate istorijos mokytojas, o jūsų mokiniams patinka drama, rinkitės kuo daugiau skaitymo vaidmenimis, kalbėjimo bei klausymosi užduočių.

- Vidurinėje mokykloje pasistenkite susidaryti bendrą vaizdą apie elgesio problemas keliančius mokinius įvairiose mokymo programos srityse. Pasikalbėkite su kitais darbuotojais (arba su mokiniais), kad išsiaiškintumėte, kokios yra to vaiko stipriosios savybės ir kuo jis domisi, ir įtraukite keletą su tuo susijusių aspektų į savo pamokas.
- Įsitikinkite, ar šis akivaizdus susidomėjimo trūkumas nėra neįžvelgtų specialiųjų poreikių požymis. Kai kurie vaikai, turintys raštingumo sunkumų, slepia savo problemą apsimesdami, kad pamokos jiems neįdomios.
- Pradinėje mokykloje, kai visai klasei iškyla kurio nors dalyko problemų, kad jie susikauptų, pažadėkite įdomesnių pamokų ateityje. Jei jie nori malonaus atlygio už savo pastangas, turi intensyviai mokytis visų dalykų.
- Organizuokite visos mokyklos, skyriaus arba tarpdalykinius projektus, kad padidintumėte susidomėjimą ypač nemėgstamais dalykais. Pavyzdžiui, jei jūsų mokykloje matematika nėra labai mėgstama, surenkite „linksmybės su matematika“ dieną ir parodykite, koks šis dalykas gali būti įdomus.
- Labai aiškiai pademonstruokite ryšius tarp dalyko ir darbų bei žmonių realiame gyvenime. Pavyzdžiui, jei esate ispanų kalbos mokytojas ir į Ispaniją atvyksta žymus futbolininkas, tegul jūsų mokiniai paruošia jam sutiktuvių dovanėlę.

# *Mokiniai*

## *Specialieji poreikiai*

Žinoma, specialieji poreikiai gali būti svarbus veiksnys, lemiantis netinkamą elgesį, ir ne tik mokinių, turinčių tam tikrų emocinių ar elgesio sunkumų, atveju. Jeigu vaikui sunkiai sekasi atlikti užduotis, o mokytojas nesugeba jų pritaikyti pagal mokinio galimybes, neišvengiamai kyla elgesio problemų. Prieš pirmą susitikimą su savo mokiniais pasidomėkite, ar jūsų klasėje yra mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ir apgalvokite, kokią įtaką jų poreikiai turės jums, kaip klasės mokytojui. Jei mokinys turi tam tikrų mokymosi sunkumų, pavyzdžiui, raštingumo, turite pastebėti tą problemą ir atsižvelgti į ją rengdami užduotis. Tai turės įtakos ne tik gimtosios kalbos pamokoms, bet ir visai mokymo programai. Labai lengva neteisingai interpretuoti mokymosi sunkumus, o tai lemia netinkamą elgesį, kurio galima išvengti supratingumu. Daugiau informacijos specialiųjų poreikių klausimais pateikiama kitame skyriuje.

## *Klasės draugų spaudimas*

Būdami didelėje žmonių grupėje natūraliai esame linkę laikytis „bandos principo“ ir elgiamės taip, kaip galbūt nesielgtume vieni. Klasės draugų spaudimas gali būti pagrindinis veiksnys, lemiantis netinkamą mokinių elgesį, ypač tose klasėse, kuriose sunkaus elgesio vaikų gana daug. Jauni žmonės jaučia didžiulį spaudimą sekti savo draugų elgesiu, kad užsitarnautų jų palankumą. Blogai elgdamiesi mokiniai gali sulaukti didžiulio klasės draugų palaikymo. Jei jiems pavyksta priversti visą klasę juoktis iš mokytojo, jie užsitikrina grupės palankumą. Jei jie nesiryžta laikytis „bandos principo“, taip pat kyla grėsmė, kad bus išstumti iš grupės ir taps pažeidžiami, pavyzdžiui, kiti vaikai ims juos skriausti. Bet kuriam žmogui, jau nekalbant apie paauglius, labai sunku išdrįsti išsiskirti iš minios. Jei dauguma klasės mokinių elgiasi netinkamai, reikia labai stiprios valios nepasiduoti jų įtakai.

## *Kaip spręsti klasės draugų spaudimo problemą*

Gali būti labai sunku, jei dauguma mokinių jūsų klasėje nedrausmingi. Susitvarkyti su vienu ar dviem netinkamo elgesio atvejais dažniausiai gerai besielgiančioje klasėje yra visai nesudėtinga – tiesiog reikia išskirti mokinius, keliančius problemų. Tačiau jei visa klasė plepa arba nenori su jumis bendradarbiauti, greitai gali apimti panika, galite pradėti šaukti, laikytis gynimosi pozicijos ir apskritai pasijusti persitempę. Toliau pateikiami keli pasiūlymai, kaip spręsti klasės draugų spaudimo keliamas problemas.

- *Skirkite bausmę visai klasei.* Leiskite savo mokiniams suprasti, kad klasės draugų spaudimas dėl tam tikro elgesio yra nepriimtinas, jūs valdote situaciją ir turite aiškią klasės elgesio viziją. Tais atvejais, kai visa klasė plepa ir nesiklauso, ką jūs sakote, pabandykite užrašyti bausmę ant lentos. Galų gale pastabesni mokiniai perskaitys, ką užrašėte, ir bandys nutildyti kitus.
- *Atkreipkite dėmesį į teigiamus dalykus.* Netgi tuomet, kai atrodo, jog visa klasė elgiasi blogai, tikėtina, kad grupelė mokinių elgsis taip, kaip reikalaujate. Sutelkite savo energiją ir dėmesį į tuos mokinius, girkite juos už gerą elgesį ir įvertinkite jų pastangas. Jei jūsų mokykloje nepritampantys mokiniai dažnai bauginami ir skriaudžiami, pasistenkite neišskirti pavienių mokinių visai klasei girdint. Po pamokos pasiveskite drausmingus mokinius į šalį ir padėkokite jiems už pastangas.
- *Persodinkite mokinius.* Daugeliu atvejų gerai besielgiančių mokinių bus tiek, kad nedrausmingus mokinius galėsite išskirti. Pasodinkite probleminius vaikus prie tų, kurie nepasiduotų jų įtakai. Nors tai gali atrodyti neteisinga stropių mokinių atžvilgiu, tačiau jei tai padeda jums geriau dirbti, jiems tai bus priimtiniau, nei tai, kad jie išvis negalėtų mokytis.
- *Pasistenkite palenkti „gaujos vadeivą" savo pusėn.* Daugelyje grupių vadovaujantis vaidmuo tenka vienam ar dviem grupės nariams. Dažniausiai „vadeiva" jūsų klasėje bus visiškai aiškus. Pasistenkite tą mokinį palenkti savo pusėn ir pamatysite, kaip visi kiti mokiniai paseks „vadeivos" pavyzdžiu. Nesiūlau pataikauti konkrečiam mokiniui, o veikiau išsiaiškinti jo elgesio priežastis ir pabandyti jas išspręsti.

– *Pasiūlykite alternatyvą.* Ilgainiui, jei laikysitės šioje knygoje pateikiamų patarimų, jūsų mokiniai supras, kad visuomet yra pasirinkimas. Galų gale mokiniai pasiduos „mokytojo spaudimui“, o ne „klasės draugų spaudimui“, taigi atkakliai siekite savo tikslų.

## *Savikontrolės stoka*

Kuo vyresni tampame, tuo labiau suprantame, kad norėdami ko nors pasiekti turime išmokti savikontrolės. Galbūt nesinori kiekvieną rytą keltis į darbą septintą valandą, tačiau žinome, kad norėdami gauti algą turime sukąsti dantis ir suktis šioje rutinoje. Kai kurie mokiniai, dar neišmokę savitvardos ir savikontrolės, nesugeba susikaupti. Viena iš tai lemiančių priežasčių gali būti namų aplinka, kurioje tokių įgūdžių nemokoma, jie nevertinami ir neformuojami.

Mokiniams, stokojantiems savikontrolės, mokykloje gali būti sunku. Pavyzdžiui, atsidūrę didelėje atviroje sporto salėje arba žaidimų aikštelėje per kūno kultūros pamoką, jie gali būti niekada neturėję progos parodyti savo sugebėjimų tokioje didelėje erdvėje. Todėl visai nestebina, kad jie pradeda čia lakstyti, stengdamiesi susipažinti su naujomis ribomis.

## *Kaip spręsti savikontrolės stokos problemą*

Jei norime, kad mūsų mokiniai pradėtų elgtis taip, kaip mes norime, turime išmokyti juos savikontrolės. Savikontrolė ir susikaupimas yra labai susiję ir visi mokytojai žino, kokią įtaką susikaupimas turi veiksmingam mokymuisi. Būdama dramos mokytoja, skiepiju mokiniams daugybę svarbių įgūdžių, vienas jų yra gebėjimas susikaupti. Čia pateikiu kelis savo naudojamus pratimus, kuriuos galėsite pritaikyti įvairioms mokinių amžiaus grupėms ir dėstomiems dalykams. Šie dėmesį sutelkiantys pratimai gali padėti nuraminti itin gyvybingą klasę pamokos pradžioje. Kita vertus, kai kurias iš šių užduočių galite pritaikyti ir pamokos pabaigoje arba paskutinėje pamokoje, kad mokiniai iš klasės išeitų ramūs. Dėmesį sutelkiantys pratimai iš esmės yra meditacijos forma – tam tikrą laiko tarpą susikoncentruojame į vieną dalyką ir neleidžiame, kad mus blaškytų mokyklos aplinka.

- *Klausymasis.* Paprašykite mokinių užsimerkti ir atidžiai įsiklausyti į sklindančius garsus – klasėje ir už jos ribų, koridoriuose. Jie turėtų klausytis vieną ar dvi minutes. Pasibaigus laikui jie atsimerkia, o jūs paklausiate, ką jie girdėjo.
- *Skaičiavimas.* Paprašykite vaikų užsimerkti ir suskaičiuoti atbuline tvarka nuo penkiasdešimties iki nulio. Suskaičiavę iki nulio jie atsimerkia ir laukia, kol prasidės pamoka.
- *Žodžių tarimas paraidžiui atbuline tvarka.* Paprašykite vaikų užsimerkti ir mintyse tarti žodžius paraidžiui atbuline tvarka. Pavyzdžiui, savo pavardes arba pagrindinius terminus, vartojamus pamokoje.
- *Statulos.* Mokiniai užima jiems patogią poziciją ir tam tikrą laiką būna sustingę, visiškai nejuda (iš pradžių paprašykite taip išbūti minutę ar dvi, vėliau laiką galite pailginti). Šį pratimą galite pritaikyti kaip testą – išmėginkite klasės galimybes kiekvieną kartą siekti vis geresnių rezultatų. Nustebsite, kaip noriai mokiniai atlieka šį pratimą.

## *Mokytojas*

Kai kurie mokytojai (tikriausiai visi) patys prisideda prie savo mokinių netinkamo elgesio, nors tai įvyksta visai netyčia. Prisiminę savo mokyklos laikus, turbūt pripažintumėte, kad buvo tokių mokytojų, per kurių pamokas blogai elgdavosi visi arba dauguma mokinių. Pagalvokite, kodėl tai vyko ir ar jūs nekartojate tų pačių klaidų, kurias darė ir jūsų mokytojai.

Vadovaudamiesi šioje knygoje pateikiamais patarimais, daugeliu atvejų galėsite susilaikyti, kad patys neišprovokuotumėte netinkamo elgesio. Pateikiu „pavojingiausių ydų“, kurių žūtbūt turėtumėte vengti, sąrašą. Paklauskite savęs: kurias iš šių klaidų dažniausiai darau? Jei nuolat galvosite apie tą silpnąją savo vietą, ateityje sugebėsite laiku pastebėti klaidą ir jos išvengti.

## *„Pavojingiausios ydos"*

- *Pernelyg greitas erzinantis tempas.* Ar stengdamiesi užimti mokinius pamokose taikote daug skubių užduočių? Ar dauguma jūsų pamokų baigiasi chaotiškai, o jūs jaučiatės visai išsekę? Atminkite pagrindinę taisyklę – turite išlikti ramūs, o kartu ramūs išlieka ir jūsų mokiniai.
- *Esate išsiblaškę ar neužtikrinti savo veiksmais.* Ar kartais jums neatrodo, jog situaciją valdote ne jūs, o jūsų mokiniai? Jei mokytojas akivaizdžiai leidžia mokiniams valdyti situaciją klasėje ir nėra įsitikinęs, ko iš tikrųjų nori, mokiniai tiesiog negali nebandyti peržengti ribų.
- *Elgiatės nemandagiai.* Ar su savo mokiniais kalbate nemandagiai? Ar vartojate tokius žodžius kaip „užsičiaupk" ar tokias frazes kaip „nebūk kvailas"? Jūsų mokiniai taip pat žmonės – kalbėkite su jais kaip su suaugusiaisiais, kad ir kaip jie stengtųsi jus išprovokuoti.
- *Reaguojate pernelyg audringai.* Ar labai lengvai įsižeidžiate, reaguojate į menkiausią elgesio problemą taip, lyg tai būtų iššūkis civilizacijai? Nepamirškite, kad jūsų mokiniai yra tiesiog vaikai! Normalu, kad jie kiek patriukšmauja.
- *Esate linkę konfliktuoti.* Ar „susiremiate" su mokiniais, jei jie ima kelti elgesio problemų, kovojate su jais vadovaudamiesi „akis už akį" principu? Žinau, kaip norisi išreikšti savo nepasitenkinimą agresyviu tonu, tačiau tai gali paskatinti konfliktines situacijas, kurios gali baigtis fiziniu smurtu.
- *Nuolat esate blogos nuotaikos.* Įsivaizduokite, ką reiškia sėdėti klasėje prieš mokytoją, kuris nuolat būna suirzęs. Diena iš dienos jis pasirodo ta pačia veido išraiška ir nuolat kabinėjasi, bėdojasi, skundžiasi dėl menkiausių dalykų. O jūs privalote sėdėti ir visa tai pakęsti. Manau, kad tokioje situacijoje aš pradėčiau pažeidinėti elgesio taisykles, o jūs?
- *Esate neigiamai nusiteikę.* Ar pirmi jūsų ištarti žodžiai susitikus su klase yra „Tikiuosi, šį kartą nesielgsite taip blogai kaip anąkart"? Jei taip, jūs turbūt turite „pavojingiausią ydą" – esate neigiamai nusiteikę mokinių atžvilgiu. Atsiminkite – viskas, ką sakote, turi skambėti pozityviai.
- *Esate nuobodūs.* Ar jums trūksta ugnelės – kažko tokio, kad galėtumėte aktyviai dirbti mokytojo darbą? Prisipažinkite – ar jūsų pamokos šiek

tiek nuobodžios, ar daugiausia laiko skiriate užduočių lapams „užpildyti"? Jei taip, vaikai tikrai ims triukšmauti, kad neužmigtų.

## *Kaip keičiasi mokiniai*

Pirmaisiais metais bet kurioje mokykloje mokiniai bando apsiprasti, susipažinti su mokyklos koridoriais ir pradinės ar vidurinės mokyklos bendra sistema. Kai mokiniams trūksta žinių apie mokyklos sistemą, jie yra daug sukalbamesni nei įprastai, tad jūs galite pasinaudoti proga ir imtis formuoti jų mąstyseną, elgesį ir požiūrį į darbą. Tačiau kol baigs mokyklą, mokiniai sukaups daug patirties. Atsidūrę geresnėje padėtyje, jie greičiausiai stengsis išbandyti nustatytas ribas, taigi labiau tikėtinas netinkamas elgesys.

Toliau pateikiamuose skirtingo amžiaus mokinių elgesio mokykloje apibūdinimuose trumpai apibendrinami kai kurie veiksniai, galintys turėti įtakos jų elgesiui. Galbūt kartais pamirštame, ką reiškia būti jauniems – kaip jautėmės atėję į naują mokyklą arba kokie jautėmės sutrikę paauglystėje, pradėjus keistis kūnui ir emocijoms. Prisiminkite tuos laikus – tai padės labiau įsijausti į mokinių jausmus.

### *Pradinės mokyklos mokiniai*

Pirmą kartą į mokyklą ateina mažyčiai žmogeliukai. Nauja aplinka ir skirtingi dalykai, kuriuos jie turi sužinoti, gali juos tiesiog priblokšti. Dažnai tai būna pirmasis jų gana ilgas buvimas su suaugusiaisiais, kurie nėra jų tėvai ar globėjai, o mokykla jiems gali atrodyti gluminanti ir baisi vieta. Todėl nėra ko stebėtis, kad jie pradeda išdykauti. Bandydami patikrinti, koks elgesys yra priimtinas šioje keistoje, naujoje aplinkoje, vaikai gali pradėti „maivytis" elgesio taisyklėms prieštaraujančiais būdais. Šie mažyliai patenka į aplinką, kurioje iš jų reikalaujama daug naujų dalykų. Kai kurie vaikai anksčiau gali būti nesusidūrę su mokytojo nurodytais elgesio reikalavimais, pavyzdžiui, ramiai sėdėti ant kilimo ar ilgai sutelkti dėmesį į tam tikrą veiklą.

Tokio amžiaus vaikams ne tik nauja aplinka atrodo keista ir gluminanti, jie taip pat menkai suvokia, ką kiti galvoja ir jaučia, ir dar nelabai moka

akcentuoti tam tikrus dalykus. Tik šiek tiek paaugę jie pradeda suprasti, kad jų blogas elgesys gali nuliūdinti arba padaryti nelaimingus kitus (vaikus ar suaugusiuosius). Pradėjusi dirbti pradinėje mokykloje, buvau nustebinta, kiek mažai žino tokio amžiaus vaikai. Bandžiau vesti geografijos pamoką naudodama gaublį, tačiau įsitikinau, kad mano pirmaklasiai mokinukai nieko nežino apie juos supantį pasaulį. Iki šio etapo visa jų pažintis su išoriniu pasauliu buvo vietinio lygmens, o aš apie tai tiesiog nepagalvojau. Prisiminkite, kad atėję į mokyklą vaikai atsiduria keistoje ir neįprastoje vietoje, apie kurią turi daug sužinoti.

## *Jaunesniųjų klasių (pagrindinės mokyklos) mokiniai*

Perėjimas iš pradinės į pagrindinę mokyklą tam tikrais aspektais yra paprastesnis nei perėjimas iš pagrindinės į vidurinę mokyklą. Iš esmės daugelis mokinių visą „pradinio lavinimo“ laikotarpį lieka toje pačioje mokykloje. Šiuo etapu visas ar daugumą pamokų vis dar veda vienas mokytojas, o tai suteikia mokiniams tęstinumo jausmą. Tačiau jei su tuo vienu mokytoju jie nesutaria, tai gali sukelti tam tikrų sunkumų. Tokio amžiaus vaikai stengiasi išbandyti suaugusiųjų nustatytas ribas ir patikrinti, kiek jiems leidžiama. Lytinis brendimas prasideda vis anksčiau, tad pagrindinės mokyklos mokytojai iš esmės gali susidurti su daugybe problemų, susijusių su tokiais mokinių fiziniais ir biocheminiais pokyčiais.

Pagrindinės mokyklos mokiniai tampa labiau fiziškai išsiskiriantys – kai kurie jūsų mokiniai gali augti daug greičiau nei kiti. Dažnai susidarome nuomonę, kad didelis, aukštas vaikas taip pat yra pranašesnis ir protiniu bei socialiniu požiūriu, tad tikimės iš jų geresnio elgesio, nes manome, kad jie apskritai yra daug labiau subrendę. Pasistenkite nepuoselėti stereotipais pagrįstų lūkesčių savo mokinių atžvilgiu pagal jų fizinę išvaizdą.

## *Vidurinės mokyklos mokiniai*

Vidurinėje mokykloje jauni žmonės susiduria su daugybe išbandymų. Jie ne tik turi prisitaikyti prie visiškai kitokios aplinkos, bet ir tapti suaugusiais – tai toks metas, kai vyksta milžiniški jų išvaizdos, mąstymo ir emocijų poky-

čiai. Vidurinės mokyklos paprastai yra daug didesnės nei pradinės – ir pastatų dydžiu, ir mokinių skaičiumi. Tokioje naujoje aplinkoje mokiniams labai lengva sutrikti. Be to, prieš pradėdami lankyti vidurinę mokyklą, vaikai gali turėti išankstinį nusistatymą apie skriaudikus ir kitus baisius dalykus, kurie, kaip jie mano, jų laukia vidurinėje.

Šie visi klausimai aktualūs ne tik mokiniams; staiga iš esmės pasikeičia visa mokymosi sistema – vieną mokytoją visai mokymo programai pakeičia skirtingi kiekvieno dalyko mokytojai. Taip pat vidurinėje mokykloje skirtingos pamokos dažniausiai vyksta skirtinguose kabinetuose. Kadangi vidurinėse mokyklose mokytojai dirba su daugybe mokinių, nėra daug galimybių pažinti kiekvieną mokinį kaip asmenybę ir perprasti kiekvieno jų mokymosi poreikius.

# 9.

# Mokinių tipai

## *Darbas su skirtingų tipų mokiniais*

Kiekvienas jūsų mokinys yra įdomi ir sudėtinga asmenybė. Tačiau iš dalies galima pateikti keletą bendrų pastabų, padėsiančių spręsti elgesio problemas. Šiame skyriuje aptariami skirtingi mokinių tipai, elgesio problemos, kurių jie gali kelti, ir keli metodai, kuriais galite pasinaudoti spręsdami tas problemas. Vis dažniau mokyklose vykdoma „įtraukimo" politika lemia tai, kad integruotose klasėse mokytojai susiduria su daugybe skirtingų vaikų. Kai kurie iš jų turi rimtų elgesio problemų, kurias anksčiau būtų sprendęs tos srities specialųjį išsilavinimą turintis mokytojas. Tačiau čia ne vieta aptarinėti integravimo pranašumus ir trūkumus – turime pažvelgti į esamą situaciją ir pasistengti kuo geriau atlikti savo darbą visų mokinių labui.

## *Specialieji ugdymo poreikiai*

Terminas „specialieji ugdymo poreikiai" aprėpia daugybę mokymosi ir kitų sunkumų. Nors ne visi specialieji poreikiai yra tiesiogiai susiję su elgesiu, nuolat neteisingai interpretuojama mokymosi problema gali iš tikrųjų sukelti vis didėjančią elgesio problemą. Jei vaikui labai sunku mokytis, nenuostabu, kad jis pradeda blogai elgtis. Jūsų, kaip specialisto, atsakomybė – užtikrinti, kad būtų patenkinti visi skirtingų tipų vaikų poreikiai – nuo negabiausių iki pažangiausių, nuo geriausiai iki blogiausiai besielgiančių. Kuo daugiau žinote apie jūsų klasėje besimokančių mokinių poreikius, tuo daugiau turėsite galimybių formuoti savo mokymo stilių, kad juos patenkintumėte.

Nepretenduoju vadintis specialiųjų poreikių eksperte, todėl šiame skyriuje pateikiami patarimai daugiausia pagrįsti mano pačios mokytojavimo

praktika. Jūsų mokykloje turbūt dirba specialųjį išsilavinimą turintys darbuotojai, kompetentingi skirtingų specialiųjų poreikių srityse. Susidūrę su problemomis kreipkitės į juos – jie tikrai džiaugsis galėdami pasidalyti savo mintimis. Kalbėdamasi su specialistais, dirbančiais su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais, gavau keletą naudingų patarimų, kaip dirbti su kai kuriais mokiniais.

## *Emociniai ir elgesio sunkumai*

Tai turbūt didžiausia problema, susijusi su elgesio valdymu. Mokiniai, turintys emocinių ar elgesio sunkumų, būna per daug konfliktiški ir nesugeba valdyti savo pykčio arba jie gali būti intravertiški ir emociškai labai pažeidžiami. Kai kurių mokinių elgesį gali sąlygoti aplinka. Jų tėvams tikriausiai trūksta socialinių tėvystės įgūdžių arba galbūt su augančiu vaiku jie elgėsi labai agresyviai, rodė neigiamą pavyzdį. Kita vertus, kai kurių vaikų emocinių ar elgesio sunkumų priežastis yra liga.

## *Kaip įveikti emocinius ir elgesio sunkumus*

Jei jūsų klasėje yra mokinių, turinčių didelių elgesio sunkumų, problemas turėsite spręsti pasitelkdami visas žinomas strategijas. Šiame skyriuje, skirsnyje „Konfliktiški mokiniai“ pateikiami keli konkretūs pasiūlymai, kaip spręsti vieno konkretaus mokinio keliamas problemas. Čia pateikiami keli bendri patarimai.

- Elkitės ramiai, nuosekliai ir pozityviai, kad mokinys galėtų iš jūsų pasimokyti.
- Pamokos pradžioje pasisveikinkite su mokiniu ištardami jo vardą ir paminėkite teigiamus lūkesčius, kuriuos, kaip manote, jis įvykdys.
- Savo lūkesčius dėstykite nuosekliai, bet prireikus galite į juos pažvelgti lanksčiau.
- Nekelkite balso, nes tai tik pakurstys konfliktišką elgesį.
- Nepraleiskite progos pagirti mokinio, kai tik pastebite, kad jis elgiasi tinkamai. Parodykite mokiniui dėmesį ne tik tada, kai jis elgiasi blogai.

- Nustatykite lengvai pasiekiamus užduočių ar elgesio tikslus ir įvertinkite mokinio pastangas juos pasiekus.
- Pasvarstykite, ar nereikėtų persodinti mokinių, – būtų geriausia, kad pasodintumėte tokį vaiką kuo arčiau savo stalo.
- Jei jūsų klasėje mokosi ypač agresyvus mokinys, visuomet turėkite atsarginį planą, kuris padėtų išvengti pavojaus jums ir kitiems.

## *Dėmesio sutrikimas*

Tai viena iš rimčiausių elgesio sutrikimo formų, pastaruoju metu jai skiriama daug dėmesio. Mokiniams, kuriems pasireiškia dėmesio sutrikimas* (kartais jis dar vadinamas dėmesio sutrikimu-hiperaktyvumu**), labai sunku susikaupti bet kokiai veiklai bet kokį laiko tarpą. Jiems sunku tiek atlikti visai klasei skiriamą užduotį, tiek paprasčiausiai ramiai pasėdėti savo vietoje. Jei jūsų klasėje mokosi vaikas, turintis tokį sutrikimą, pasidomėkite, ar jis vartoja vaistus, pavyzdžiui, ritaliną, šiam sutrikimui valdyti.

## *Kaip įveikti dėmesio sutrikimo problemą*

Jei jūsų klasėje mokosi šį sutrikimą turintis mokinys, pasidomėkite, ar jis turi tai patvirtinančią pažymą, suteikiančią vaikui teisę gauti papildomą pagalbą. Gali būti, kad kai kuriose pamokose arba visą laiką mokykloje su tokiu mokiniu dirba atskiras padėjėjas. Konkrečios tokiais atvejais taikytinos strategijos pateikiamos atvejų analizėje toliau, skirsnyje „Išsiblaškę mokiniai“. Čia pateikiami keli bendri patarimai.

- Kiek įmanoma, pasistenkite nekreipti dėmesio į menkus mokinio, kuriam pasireiškia dėmesio sutrikimas, netinkamo elgesio atvejus. Skirkite tokiems vaikams dėmesio tik tada, kai jie elgiasi gerai, kuo dažniau pagirkite juos, kad paskatintumėte jų teigiamą elgesį ateityje.
- Pasistenkite, kad jūsų pamokos būtų aktyvios ir įvairios, kad iš vaikų

---

* *Angl.* Attention deficit disorder (ADD).

** *Angl.* Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD).

nebūtų reikalaujama ilgą laiką tiesiog sėdėti ir klausytis. Į ilgesnes, susikaupimo reikalaujančias užduotis įterpkite praktinių užduočių.
- Pasiūlykite vaikui atlikti savanoriškų užduočių – jis galės pakilti nuo savo kėdės ir dalyvauti teigiamoje ir naudingoje klasės veikloje.
- Dėmesį sutelkiantys pratimai gali padėti išvystyti geresnius gebėjimo susikaupti įgūdžius. Išbandykite pratimus, aprašytus ankstesniame skyriuje („Kaip įveikti savikontrolės stokos problemą"). Tačiau stebuklų nesitikėkite! Viskas, ko galite tikėtis iš dėmesio sutrikimą turinčių mokinių – bent šioks toks gebėjimas susikaupti.
- Per pamoką pateikite užduočių, kurias mokiniai galėtų įvykdyti gana lengvai. Negailėkite pagyrų, kai mokinys atlieka kiekvieną užduotį.
- Išbandykite vaizdinius „skaitiklius", kad padėtumėte vaikui suprasti, kiek laiko praėjo. Pavyzdžiui, prie suolo galite priklijuoti asmeninį planą su spalvotais simboliais.
- Jei mokinys tampa visiškai išsiblaškęs arba pradeda netinkamai elgtis, pabandykite atkreipti jo dėmesį pasiūlydami puikią alternatyvą.

### *Hiperaktyvumas*

Hiperaktyvūs vaikai negali ramiai sėdėti vienoje vietoje. Tai, žinoma, sukelia klasėje problemų, nes čia tam tikrą laiką jie turi ramiai sėdėti ir mokytis. Hiperaktyvumą gali pasunkinti kai kurie maisto produktai ir gėrimai, pavyzdžiui, turintys daug cukraus ar kofeino. Tiesą sakant, tikrai pastebėsite, kaip pasikeičia jūsų mokinių elgesys po pertraukos, kai jie prisiragauja saldžių gėrimų skardinėse. Dirbant su hiperaktyviais vaikais bus naudinga ir anksčiau pateikti patarimai, susiję su dėmesio sutrikimo problemos sprendimu.

### *Mokymosi sunkumai*

Mokymosi sunkumų yra pačių įvairiausių – rašymo, skaitymo paraidžiui, skaičiavimo ir pan. Nors mokymosi sunkumai nebūtinai lemia elgesio problemų, vaikai labai greitai gali susierzinti ir jaustis sutrikę, jei nėra kam nors gabūs ar ko nors nesupranta. Jei mokymosi sunkumų atveju mokytojas el-

giasi netinkamai, pavyzdžiui, kaltina mokinį tingumu, mokinys gali pradėti blogai elgtis.

## *Kaip įveikti mokymosi sunkumus*

Jūsų, kaip mokytojo, tikslas yra patenkinti visų savo mokinių poreikius. Jei mokinys turi tokią problemą kaip disleksija, ji turės įtakos vaiko rezultatams daugelyje skirtingų ugdymo programos sričių, kai tik prireiks skaityti ar rašyti. Turite žinoti apie tokius mokymosi sunkumus ir prisitaikyti prie mokinių jų labui. Atsižvelkite į problemas, kurių jūsų mokiniai gali patirti per visą pamoką, ne tik atlikdami individualias užduotis. Pavyzdžiui, mokiniui, kuriam pasireiškia disleksija, gali būti sunku užsirašyti namų darbus arba skaityti nuo lentos. Pateikiu kelis bendro pobūdžio patarimus, padėsiančius tinkamai patenkinti klasės poreikius.

- Sužinokite, kokių tiksliai mokymosi sunkumų turi jūsų mokiniai, ir pasikonsultuokite su mokykloje dirbančiais specialiųjų poreikių specialistais, kaip galėtumėte išspręsti iškylančias problemas.
- Nuolat tobulinkitės, pasitaikius progai lankykite mokymo kursus. Pasidomėkite tokių organizacijų kaip NASEN (Nacionalinė specialiųjų ugdymo poreikių asociacija, *www.nasen.org.uk*) veikla.
- Esant galimybei, skirkite individualias užduotis, kad mokymosi sunkumų turintys vaikai galėtų sėkmingai jas atlikti. Nors užduočių diferencijavimas atima daug laiko, svarbiausia, kad tai atitinka jūsų mokinių poreikius ir gali padėti išvengti blogo elgesio.
- Niekada negėdinkite mokinio ir nebandykite atkreipti dėmesio į jo silpnybę. Jei turite pasikalbėti su vaiku apie jo specialiuosius poreikius, kalbėkitės apie tai su juo vienu, atskirai.
- Mokiniui susidūrus su sunkumais galite daryti tam tikras išlygas, bet reikalavimai turi išlikti dideli. Vaikui tikrai nebus geriau, jei leisite jam daryti mažiau, nei jis iš tikrųjų gali.

## *Specialistai, dirbantys su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais*

Švietimo sistemoje yra daug įvairių sričių specialistų, dirbančių su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais, jie visuomet pasirengę padėti spręsti problemas, susijusias su jūsų mokinių poreikiais. Priklausomai nuo mokyklos dydžio ir tipo, joje gali dirbti asistentai specialiųjų poreikių klausimais, mokslo rėmimo tarnybos pareigūnai, mokyklos psichologai ugdymo klausimais ir pan., kurie gali dirbti kaip nuolatiniai jūsų mokyklos darbuotojai arba mokyklą lankantys konsultantai. Pasistenkite susipažinti su šiais darbuotojais. Paprašykite jų pagalbos arba išsamesnės informacijos apie mokinį, kuris kelia problemų. Nuolat su jais kalbėkitės, nepamirškite jiems papasakoti, kokių rezultatų davė jų patarimai.

Gali atsitikti ir taip, kad padėsite mokykloje dirbantiems specialiesiems pedagogams, pranešdami apie vaikus, kurių poreikiai dar nebuvo nustatyti. Šiems specialistams gali būti sudėtinga pastebėti naujus specialiųjų poreikių atvejus, nes jie visų mokinių nemoko nuolat. Mokinių elgesio sunkumai gali pasireikšti bet kada ir turite nuolat stebėti, ar jūsų klasėje arba klasėse nėra mokinių, kuriems kyla elgesio arba mokymosi problemų.

Kai kuriose mokyklose klasėje su mokytoju dirba ir specialiųjų poreikių specialistas. Jei dirbate tokiomis aplinkybėmis, pasistenkite suplanuoti pamoką į priekį, kad galėtumėte kuo geriau išnaudoti mokytojo padėjėjo laiką. Iš anksto aptarkite su juo pamokos planą, paprašykite padėti pritaikyti atliekamas užduotis, kad jos būtų kuo tinkamesnės mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių. Pasidomėkite, galbūt mokytojas padėjėjas norėtų išsivesti iš klasės kelis mokinius, kad galėtų su jais padirbėti mažoje grupelėje, o galbūt galėtų dirbti su jais klasėje ir padėtų jiems įsilieti į aplinką, kurioje mokosi įvairūs vaikai.

# *Atvejų analizė*

Toliau pateikiami atvejai visi yra išgalvoti. Jie nebūtinai susiję su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais, nors kiekvienu atveju ir kyla kokių nors problemų. Kiekvieno atvejo analizėje pateikiamas pavyzdys, nagrinėjantis tam tikras elgesio problemas, su kuriomis galite susidurti. Čia analizuojami atvejai būdingi tiek pradinei, tiek vidurinei mokyklai, patarimus ir pasiūlymus galite pritaikyti konkrečiomis aplinkybėmis.

## *Mokinys tingi / nėra motyvuotas*

Neatrodo, kad Keisė labai stengtųsi. Ji retai iki galo atlieka užduotis, o jei atlieka, tai padrikai ir nekokybiškai. Nežinote, kaip pasielgti – pasiduoti ir leisti Keisei išsisukti neatlikus užduočių ar pyktis su ja dėl šios problemos. Paklausta, kodėl nepabaigė užduoties, ji atsako: „Mokytoja, man nesinorėjo."

Jūs jau bandėte palikti ją po pamokų, kad paskatintumėte pabaigti užduotis. Deja, po pamokų ji niekada nepasilieka. Tačiau, rodos, tai nėra sąmoningas bandymas išvengti bausmės – ji iš tikrųjų pamiršta ateiti.

## *Nepakankamai motyvuoto mokinio problemos sprendimo strategijos*

– Pasiteiraukite specialiosios pedagogikos specialistų, ar jau žinoma, kad Keisė turi mokymosi sunkumų. Galbūt ji tiesiog susiduria su rašymo sunkumais arba nesupranta jūsų pamokų. Jei Keisės atvejis dar nebuvo išnagrinėtas, paprašykite, kad tai padarytų specialieji pedagogai.
– Per pamokas skirkite Keisei užduočių, kurias ji galėtų įvykdyti. Pavyzdžiui, nubrėžkite ant lapo liniją ir paprašykite prirašyti iki tos linijos per tam tikrą laiką. Kai (jeigu) ji pabaigia kiekvieną užduotį, iš karto įvertinkite jos pastangas, pavyzdžiui, pagirkite arba padovanokite lipduką.
– Jei įmanoma, sėdėkite kartu Keisei atliekant užduotis, sakykite, ką ji turėtų daryti, ir nuolat ją skatinkite pagirdami, kaip puikiai jai sekasi.
– Jei esate per daug užsiėmę su visa klase, kad galėtumėte skirti dėmesį

vien Keisei, pasodinkite ją viename suole su puikiai motyvuotu mokiniu, kuris jai galėtų padėti ir ją paskatinti.

- Pasidomėkite, kuo Keisė domisi, ir pasistenkite tai įtraukti planuodami pamokas.
- Jei mokykloje turite galimybę naudotis nešiojamaisiais kompiuteriais, pabandykite leisti Keisei naudotis vienu iš jų. Galbūt jai sunku dėl rašymo įgūdžių stokos, o kompiuteriu ji galėtų atlikti daug daugiau užduočių.
- Pasidomėkite, kokie pastangų įvertinimo būdai Keisę iš tikrųjų motyvuoja. Galbūt skambutis namo su geromis naujienomis galėtų padaryti stebuklus.
- Pasikalbėkite su kitais mokytojais, kurie anksčiau mokė ar dabar moko Keisę. Ar jie susiduria su tokiomis pat problemomis? Jei taip, kaip jas sprendžia? Jei ne, ar Keisė turi problemų tik jūsų pamokose? Jei taip, pasikalbėkite su jais apie galimas šios problemos priežastis.

## *Triukšmadarys*

Polas jūsų pamokose elgiasi pasibaisėtinai! Vos tik pasirodęs (visada pavėlavęs) jis iš karto sužlugdo visą pamoką – pradeda erzinti kitus mokinius ir priverčia juos kartu netinkamai elgtis. Jis taip pat labai agresyviai elgiasi su tylesniais mokiniais. Jis retai pabando atlikti užduotį, o jei kokią ir atlieka, tai joje pilna nemandagių, asmeninių pastabų apie mokytoją.

Kai bandote Polą nubausti, jo reakcija būna labai neigiama, jis keikiasi ir jus įžeidinėja. Jis nepasilieka po pamokų, o jei ketinate jį palikti po savo pamokos, grasina išeisiąs iš klasės.

## *Kaip elgtis su triukšmadariu*

- Kadangi Polo elgesio problemos rimtos, tikėtina, kad specialiosios pedagogikos specialistai apie jį jau žino. Paklausinėkite jų apie Polą – gal jo elgesys susijęs su tam tikromis jo aplinkos problemomis, apie kurias turėtumėte žinoti? Kaip, jų manymu, su juo reikėtų elgtis ir kas šiuo metu daroma, siekiant padėti pakeisti jo elgesį?
- Gali būti, kad Polas jau atsibodęs ir visai klasei. Prieš jam ateinant į pamoką, pasikalbėkite su kitais mokiniais, kuo jie galėtų prisidėti, kad Polo

elgesys pagerėtų. Pavyzdžiui, jeigu jie išmoktų nekreipti dėmesio į jo blogą elgesį, jis turėtų mažiau priežasčių taip elgtis.

- Pasikalbėkite su Polu po pamokos apie jo elgesį, tačiau pasistenkite neatrodyti įžeidūs. Tiesiog pasakykite, kur matote problemą ir kad rengiatės ją išspręsti, kad ir kiek pastangų tai pareikalaus. Polas gali būti pripratęs, kad mokytojai tiesiog pavargsta stengtis jį pakeisti ir pasiduoda. Aiškiai pasakykite, kad jūsų atveju to nebus.
- Pabandykite užfiksuoti akimirką, kai Polas elgiasi gerai (jei taip išvis būna). Viešas pagyrimas gali būti naudingas, ypač jei šiam mokiniui reikalingas klasės draugų palaikymas.
- Jei Polas taip neigiamai reaguoja į bausmes, pagalvokite, ar jas iš viso verta taikyti tokiomis aplinkybėmis, vietoj to daugiau dėmesio skirkite teigiamoms pastaboms ir pastangų įvertinimui.
- Jei manote, kad tai būtina, nedvejokite ir atsiveskite į klasę aukštesnes pareigas užimantį mokyklos darbuotoją, galbūt jis padės išspręsti problemą. Jei viskas priėjo iki to, kad Polas jus ima gąsdinti arba kiti mokiniai pradeda priekaištauti dėl jo elgesio, galbūt kuriam laikui jį reikia nušalinti nuo jūsų pamokų.
- Pasikalbėkite su kitais mokytojais apie tai, kaip jie elgiasi su Polu. Galbūt kurio nors mokytojo stilius jam priimtinas. Ar jam labiau patinka „griežtas ir bauginantis" ar „reiklus, bet malonus" mokytojas?
- Jei žinote, kad jo tėvai ar globėjai palaikys jus, paskambinkite jiems ir pasikalbėkite apie jo elgesį jūsų pamokose. Tačiau būkite atsargūs. Sprendžiant iš šioje atvejo analizėje pateiktos informacijos, gali būti, kad jo tėvai elgiasi panašiai, tad skambutis namo gali tik pabloginti padėtį.
- Nesuasmeninkite jo elgesio ir pasistenkite nepradėti laikytis gynimosi pozicijos. Atsiminkite – visuomet laikykitės ramiai ir, nepaisant nieko, mandagiai. Niekada nenusileiskite iki jo lygio.
- Pasistenkite įsijausti į Polo problemas ir jį užjausti dėl turimų rimtų psichologinių problemų. Kad ir kaip būtų sunku, pasistenkite ant Polo nepykti, kai jis trukdo jums vesti pamoką, o pyktį pakeiskite gailesčiu.

## *Išsiblaškę mokiniai*

Džena yra mielas vaikas, bet jai labai sunku sutelkti dėmesį. Rytais prireikia nemažai laiko, kol ji atsisėda ir patogiai įsitaiso ant kilimo, kad galėtumėte užpildyti lankomumo žurnalą. Kai pateikiate užduotį, ji paprastai iš karto pradeda ją atlikti, tačiau po kelių minučių ima blaškytis, plepėti su draugais, vaikščioti po klasę arba tiesiog žiopso pro langą, atsiribojusi nuo viso pasaulio.

Kai jai dėl to papriekaištaujate, ji arba pažada tuoj pat grįžti prie užduoties (tačiau to nepadaro), arba nuliūsta ir išbėga iš klasės. Jūs išbandėte įvairias taktikas, pavyzdžiui, nekreipėte dėmesio į menkus elgesio taisyklių pažeidimus, pateikėte jai užduočių, kurias galėtų atlikti, tačiau niekas nepadeda. Jums neramu dėl blogėjančių jūsų ir Dženos santykių.

## *Kaip spręsti išsiblaškiusių mokinių problemą*

- Paklauskite specialiųjų pedagogų, ar Džena turi kokių nors konkrečių mokymosi sunkumų. Jei taip, pasistenkite pateikti jai skirtingas užduotis.
- Skirkite Dženai dėmesio, kai tik ji ateina iš ryto, taip iš karto sudarysite teigiamą įspūdį apie mokyklą. Pasisveikinkite su ja, ištardami jos vardą, ir pasakykite, kaip laukiate, kad ji šiandien dėl jūsų pasistengtų. Tokį pasisveikinimą pakartokite po kiekvienos pertraukos.
- Aišku, kad Dženai visų pirma sunku susikaupti rytais. Skirkite jai „suaugusiųjų" užduotį, kurią turėtų atlikti dienos pradžioje, taip užtikrinsite, kad atvykusi į mokyklą ji turės tikslą. Pavyzdžiui, ji galėtų būti atsakinga už pamokos priemonių išdėstymą arba netgi turėtų užtikrinti, kad kiti vaikai susėstų ant kilimo ir būtų galima pildyti lankomumo žurnalą.
- Atidžiai planuokite pamokas ir įsitikinkite, kad nereikalaujate mokinių ilgą laiką tiesiog klausytis arba sutelkti dėmesį į vieną ilgą užduotį. Suskirstykite darbą į trumpas užduotis ir kiekvienai iš jų nustatykite atlikimo laiką, o jas atlikus įvertinkite mokinių pastangas ir pagirkite juos.
- Įsitikinkite, kad Džena gerai supranta jūsų pateiktas užduotis. Kai visa klasė pradeda dirbti, prieikite prie jos ir trumpam atsisėskite šalia, kad

įsitikintumėte, jog ji žino, ką reikia daryti. Galite paprašyti, kad tai padarytų ir padėjėjas ar kitas darbuotojas, dirbantis kartu.

- Nustatykite Dženai tikslus, kuriuos ji galėtų pasiekti, ir nuolat patikrinkite, kaip jai sekasi atlikti užduotį. Įvertinkite net ir mažiausius jos pasiekimus (labiausiai ją motyvuojančia įvertinimo forma).
- Suraskite Dženai atsakingą suolo draugą ar šiaip draugą, su kuriuo ji gerai dirbtų, ir paprašykite, kad padėjėjas neleistų Dženai blaškytis.
- Siekdami pademonstruoti Dženai, kad užduoties laikas dar nesibaigė, naudokitės smėlio laikrodžiu. Pateikite jai užduočių, kurias būtų galima atlikti, kol smėlis išbyrės iš vieno indo į kitą. Paprašykite, kad ji pakeltų laikrodį, kai tik smėlis išbyrės, ir prieikite patikrinti, kaip jai sekasi.
- Pasidomėkite, kuo Džena domisi po pamokų. Jeigu jai patinka piešti, pateikite jai daug su daile susijusių užduočių. Pabrėždami jos talentus, paskatinsite ją pajusti teigiamą sėkmės jausmą, pavyzdžiui, paprašykite jos padėti pakabinti kelis stendus.
- Susisiekite ir pasikalbėkite su Dženos tėvais ar globėjais. Sukurkite komandos įspūdį, pasiūlykite būdų, kuriais jie galėtų jums padėti gerinti Dženos mokymąsi.

## *Mokiniai, turintys socialinių problemų*

Selė yra keistas vaikas. Neretai per pertraukas ar pietus ją matote vieną vaikštinėjančią po mokyklą, ir atrodo, kad ji savęs labai gailisi. Iš ryto į mokyklą ateina prasmirdusi ir purvina, o kiti vaikai dėl to pradeda iš jos tyčiotis. Nors viena ji puikiai atlieka užduotis, bet dirbti grupėje nesugeba. Tiesą sakant, nė vienas vaikas su ja dirbti nenori, nes ji keistai elgiasi. Jūs atsiduriate keblioje padėtyje, nes kai bandote priversti vaikus priimti ją į grupės veiklą, kyla konfliktai.

Kai kalbatės su Sele asmeniškai, ji nežiūri jums į akis, o savo atsakymus sumurma taip, kad vos girdite. Bausti Selę atrodo neteisinga, nes iš tikrųjų ji nieko bloga nedaro, bet jos keistas elgesys daro poveikį visai jūsų klasei.

*Problemos sprendimo būdai*

- Atsižvelgiant į tai, kas buvo nurodyta, atrodo, kad Sele turėtų susirūpinti vaiko teisių apsaugos tarnybos pareigūnai arba mokyklos socialiniai darbuotojai, jei jie to dar nepadarė. Pasikalbėkite su specialiaisiais pedagogais ir pasidomėkite, iš kokios šeimos yra Selė, kokia padėtis jos namuose.
- Kurį laiką pasistenkite vengti grupinio darbo. Jei pateikiate užduočių, kurias reikia atlikti grupėmis, pagalvokite, kaip Selė galėtų atlikti užduotį viena, tačiau neparodykite, kad ji yra išskirtinė keistuolė.
- Stiprinkite Selės pasitikėjimą savimi, pagirkite ją, parašykite gerą pastabą, jei ji gerai atlieka užduotį. Pasistenkite, kad kiti mokiniai to nenugirstų ar nepamatytų, nes dėl šios priežasties jie gali ją dar labiau atskirti.
- Jei matote, kad jūsų klasė stengiasi Selę izoliuoti, pasikalbėkite su jais, kai jos nebus klasėje. Pabrėžkite, kaip svarbu dirbant grupėje būti nešališkiems. Neminėdami Selės vardo, paprašykite mokinių įsivaizduoti, kaip siaubingai reikia jaustis, jei niekas tavęs nepriima į grupę, nes tu jiems nepatinki.
- Visa klasė galėtų dalyvauti asmeninio, socialinio ir sveikatos ugdymo užduotyje, aptarti skriaudikų ir draugystės klausimus. Aiškiai išdėstykite mokiniams, kad užgauliojimo atvejų savo klasėje nepakęsite. Pasikalbėkite apie tinkamas bausmes skriaudikams.
- Pabandykite savo klasėje surasti vieną ar du mokinius, kurie galbūt galėtų susidraugauti su Sele. Pasodinkite Selę su vienu iš tokių mokinių, kad šis jai padėtų įgyti tam tikrų socialinių įgūdžių.
- Paklauskite Selės, ar ji norėtų kartais per pertraukas pasilikti klasėje ir padėti ją sutvarkyti. (Galite paprašyti, kad kartu su ja pasiliktų ir kiti vaikai, galbūt jie susidraugautų.) Selė gali padėti suskirstyti mokymo priemones ar pakabinti plakatą. Tai padės jai jaustis reikalingai ir svarbiai ir galbūt padės padidinti jos pasitikėjimą savimi. Tai taip pat neleis jai per pertraukas jaustis vienišai ir atskirtai.

## *Agresyvūs / konfliktiški mokiniai*

Lesas mokykloje kelia rimtų problemų, kiti mokytojai dažnai kalba apie jo agresyvų ir asocialų elgesį jų pamokose. Jis aukštas, tvirto sudėjimo berniukas, dažnai jo prisibijote. Mažiausia provokacija priverčia Lesą šaukti ir kelti problemas. Jis labai blogai elgiasi su kitais mokiniais, jie jo pradeda bijoti.

Lesas klasėje retai atlieka užduotis, bet jei bandote dėl to jį nubausti, jis reaguoja siaubingai. Visai neseniai įvyko toks incidentas: Lesas pakėlė kėdę ir grasino ją mesti į jus.

## *Kaip elgtis su agresyviais / konfliktiškais mokiniais*

- Aišku, kad Leso problema – nesugebėjimas valdyti savo pykčio. Pasidomėkite, ar jo specialieji poreikiai žinomi ir įvertinti. Paklauskite specialiųjų pedagogų, kas būtent išveda jį iš pusiausvyros ir kaip nepadidinti jo agresijos.
- Pasiūlykite specialiesiems pedagogams (arba mokyklos vadovybei) suorganizuoti Lesui kelias pykčio valdymo pamokėles. Paaiškinkite, kad daugelį mokytojų jo elgesys baugina.
- Kiek įmanoma, venkite konfliktų su Lesu – neverta rizikuoti savo saugumu, be to, tokie konfliktai didina Leso agresyvumą. Pasistenkite laikytis ramiai ir santūriai.
- Suteikite Lesui galimybę „pabėgti“. Pavyzdžiui, kai jis jaučia, kad tuoj pratrūks, galėtų tiesiog išeiti iš klasės, užuot leidęs situacijai rutuliotis toliau. Suraskite jam saugią vietą, kurioje jis galėtų tokiais atvejais pabūti, pavyzdžiui, pasėdėti už mokyklos administracijos durų.
- Gali būti, kad Leso ūgis ir išvaizda verčia žmones tikėtis, kad jis yra problemiškas. Pasistenkite skirti Lesui ir jo keliamoms problemoms kuo mažiau dėmesio. Susitelkite tik į jo teigiamus darbus.
- Parašykite kitų mokytojų patarimo, kaip elgtis su Lesu, pasikalbėkite apie savo baimes su vyresniuoju mokytoju. Paaiškinkite, kaip būtent jūs jaučiatės ir kaip dėl Leso jaučiasi kiti klasės mokiniai. Gali būti, kad Leso elgesiu jau susirūpino direktorius ir kad anksčiau jis jau buvo įspėtas ar laikinai pašalintas.

- Būtinai fiksuokite visus atsitikimus, kuriuose dalyvauja Lesas, ypač kai jis grasina arba elgiasi agresyviai ar imasi smurto. Perduokite tokios informacijos kopijas administracijos darbuotojams ir specialiesiems pedagogams. Jei jaučiate, kad su tuo negalite susitvarkyti ir jums iš tikrųjų kyla užpuolimo grėsmė, aptarkite šią problemą su vyresniuoju administracijos darbuotoju ar profsąjungos atstovu.

# 10.

# Ką mano mokiniai

Rašydama šią knygą, apklausiau įvairius mokinius, kad sužinočiau jų požiūrį į elgesio problemas. Mokiniai labai aiškiai, o kartais itin įžvalgiai išdėstė savo nuomonę apie tai, kaip mokytojai galėtų juos suvaldyti. Kai kurie jų komentarai mane nustebino – supratau, koks skirtingas mokytojų ir mokinių suvokimas apie netinkamą elgesį.

Mokiniai, atsakinėję į mano klausimus, mokosi įvairiose vidurinėse mokyklose, skiriasi jų amžius, kultūrinė ir socialinė aplinka. Kalbėjausi ne tik su mokiniais, kurie pamokose dažniausiai elgiasi gerai, bet ir su tais, kurie paprastai turi elgesio problemų. Mokinių gabumai taip pat labai įvairūs – vieni labai gabūs, kiti turi tam tikrų mokymosi sunkumų.

## *Klasės valdymas*

### *„Kokios mokytojo savybės leidžia jam suvaldyti klasę?“*

Mokiniai nurodė du mokytojų tipus, kurie sėkmingai sprendė jų elgesio problemas. Pirmasis tipas apibūdinamas kaip „reiklus, bet malonus“: tokie mokytojai ir patinka mokiniams, ir sugeba juos suvaldyti. Antrasis tipas galėtų būti apibūdinamas kaip „griežtas ir bauginantis“: nors mokiniai elgiasi gerai, pamokos juos nelabai džiugina, be to, jiems atrodo, kad mokytojui jie iš tikrųjų nepatinka. Toliau pateikiami kai kurie mokinių apibūdinti šių dviejų mokymo stilių bruožai.

**„Reiklus, bet malonus“ mokytojas**

- *Mokymo stilius.* Toks mokytojas nuo pat pirmos pamokos būna reiklus mokiniams, jis aiškiai išdėsto savo reikalavimus, užuot prašęs ką nors pa-

daryti. (Mokiniai pasakojo, kad kai kurie mokytojai tiesiog „maldauja" jų tinkamai elgtis.) Šio tipo mokytojas nuolat akivaizdžiai parodo, ko reikalauja iš mokinių, pavyzdžiui, prieš įleisdamas juos į klasę sutvarko uniformas. Jei reikia, toks mokytojas gali aprėkti, tačiau jis taip pat gali būti „mielas", „linksmas" ir „kaip mama".

- *Darbas.* Tokio mokytojo pamokos ir užduotys atrodo įdomios, mokiniams netgi patinka mokytis. Mokytojas pasiūlo įvairių žaidimų, kuriuos galima žaisti pamokos pradžioje arba pabaigoje. Mokymosi procesas įvairus, iš mokinių nereikalaujama, kad jie atliktų užduotis visiškoje tyloje. Jiems aiškiai pasakoma, kiek jie turi atlikti, kad mokytojas liktų patenkintas. Jei pamoka būna sunki, mokytojas įvertina papildomas mokinių pastangas. Mokinių manymu, svarbu tai, jog iš jų nebuvo reikalaujama parodyti tai, ko jie nesugebėtų. Jaučiamas glaudus ryšys tarp to, kad mokiniams patinka mokytojas ir kad jiems patinka jo mokomas dalykas.
- *Drausmė.* Mokiniai labai aiškiai žino, kad toks mokytojas gali nubausti, tačiau tai daroma ramiai ir nereiškiant emocijų. Jei prireikia skirti bausmę „visai klasei", pavyzdžiui, palikti visus po pamokų, toks mokytojas leidžia drausmingiems mokiniams išeiti anksčiau, kad jie nebūtų baudžiami už kitų mokinių netinkamą elgesį.
- *Santykiai su mokiniais.* Mokiniams toks mokytojas patinka, jie jį gerbia – mokytojas apibūdinamas kaip linksmas ir gyvybingas. Jie gali su tokiu mokytoju artimai bendrauti, nes jis į darbą žiūri per asmeninę prizmę, jam patinka atvirai pasišnekėti su mokiniais.
- *Mokinių požiūris į mokytoją.* Tokio tipo mokytojas mokykloje turi gerą vardą, o tai tikriausiai svarbus veiksnys, lemiantis mokinių lūkesčius ir elgesį. Jie žino, kad toks mokytojas gali būti ir „geras", ir „blogas", todėl vengia jį supykdyti.

**„Griežtas ir bauginantis" mokytojas**

- *Mokymo stilius.* Pasak mokinių, tokiu mokytoju dažniau būna vyras, o ne moteris, jo balsas stiprus, žemas. Vieno mokinio nuomonė buvo tokia: „Atliekame visas pateiktas užduotis, bet mokytojas niekam nepatinka."

- *Darbas.* Mokiniai negali išeiti iš klasės, kol neužbaigia užduočių. Pasak daugumos mokinių, jie per daug bijo tokio mokytojo, kad galėtų paprašyti pagalbos.
- *Drausmė.* Siekdamas sudrausminti klasę, toks mokytojas grasina bausmėmis, jis taip pat mėgsta palikti po pamokų. Jis visada patikrina, ar visi mokiniai pasilieka po pamokų, jei reikia, atveda mokinius pats, užtikrindamas, kad bausmė bus atlikta. Prieš įeidami į klasę, mokiniai turi tyliai išsirikiuoti. Toks mokytojas dažnai taiko sėdėjimo vietų planą – tai viena iš klasės valdymo formų, pavyzdžiui, susodina berniukus su mergaitėmis.
- *Santykiai su mokiniais.* Mokiniams toks mokytojas dažnai siejasi su žodžiu „gąsdinti“, jiems neatrodo, kad su tokiu mokytoju galėtų artimai bendrauti.
- *Mokinių požiūris į mokytoją.* Akivaizdu, kad tokio tipo mokytojui „mokiniai nebaisūs“. Mokiniai rodo tokiam mokytojui pagarbą, tačiau su baime, o ne su susižavėjimu.

## *„Kokios mokytojo savybės trukdo jam suvaldyti klasę?“*

Mokiniai vėlgi labai aiškiai išdėstė, koks mokytojo elgesys gali lemti netinkamą jų elgesį. Daugiausia atsakymų buvo susiję su mokytojo dvasine būsena. Buvo įžvelgiamas didelis skirtumas tarp to, ką mokytojas liepė jiems daryti, ir tarp to, ką jie iš tikrųjų darė.

- *Mokymo stilius.* Tokie mokytojai „elgiasi taip, lyg bijotų vaikų“. Mokiniams buvo sunku tai plačiau paaiškinti, tačiau jie tikrai žino, kada tai vyksta. Jie taip pat sakė, kad jiems atrodo, jog mokytojas nenori supykdyti vaikų. Dauguma mokinių aiškino, kad tokio tipo mokytojas „rėkia, bet nėra griežtas“, arba „visada rėkia“ ir „nuolat užsipuola“.
- *Darbas.* Mokiniai blogai elgiasi, jei pamoka neįdomi ir jei mokytojas tinkamai neišaiškina pamokos medžiagos. Per kai kurių mokytojų pamokas vaikai visą laiką atlieka tokio pat pobūdžio užduotis, taigi jie pradeda nuobodžiauti ir dėl to blogai elgtis.
- *Drausmė.* Tokio tipo mokytojas nuolat gąsdina bausmėmis, viskas tuo ir baigiasi, nes mokytojas bausmės taip ir neskiria arba ją paskyręs nepasido-

mi, ar mokinys ją atliko. Būna ir kitaip – mokytojas kiekvieną pamoką skiria griežčiausią bausmę (pavyzdžiui, išvaro iš klasės), pradeda pernelyg gintis ir skiria per dideles bausmes, kurios, mokinių manymu, visiškai nepelnytos.

Pasak mokinių, kai kurie mokytojai pamokoje nebūna griežti, o jei mokiniai elgiasi netinkamai, „maldauja“ jų elgtis tinkamai, užuot „liepę“ tai padaryti. Mokytojas paprastai leidžia mokiniams sėdėti, kur jie nori, užuot susodinęs juos pagal savo planą. Mokytojas taip pat laikosi gynimosi pozicijos – puola rėkti ant mokinių, neleisdamas jiems paaiškinti, kas iš tikrųjų vyksta.

- *Santykiai su mokiniais.* Mokiniai nori, kad mokytojas juos laikytų sau lygiais, jiems nepatinka mokytojai, kurie žiūri į juos iš aukšto arba bando sudaryti įspūdį, kad mokiniai yra „menkesni už juos“.
- *Mokinių požiūris į mokytoją.* Mokinius erzina mokytojai, kurie nesugeba jų suvaldyti. Vienas mokinys sakė, kad kai kurie mokytojai „patys dėl to kalti“. Kitas mokinys sakė, kad kartais mokiniai net nesuteikia mokytojui tokios progos, galbūt dėl to, kad mokytojas naujokas, jaunas ar nepatyręs. Mokiniams taip pat atrodė, kad kai kurie nesugebantys valdyti klasės mokytojai turi savo numylėtinių arba skirtingai elgiasi su berniukais ir mergaitėmis. Ne taip gerai besielgiantiems mokiniams atrodo, kad toks mokytojas gali prie jų kabinėtis, nuolat užsipulti kurį nors vieną mokinį.

## *„Apibūdinkite savo idealų mokytoją“*

Žinoma, nebūtinai tarp, mokinių supratimu, „idealaus“ mokytojo ir mokytojo, kuris sugeba spręsti elgesio problemas, turi būti glaudus ryšys. Tačiau mokiniai labai aiškiai pasakė norintys, kad jų mokytojai sugebėtų valdyti klasę, tik jie norėtų, kad tai būtų daroma tam tikru būdu. Paklausus apie idealų mokytoją, visų mokinių apibūdinimai buvo labai artimi „reiklaus, bet malonaus“ mokytojo modeliui.

- *Mokymo stilius.* Dažnai pasitaikė tokie žodžiai kaip „linksmas“ ir „mielas“. Idealus mokytojas yra „kunkuliuojantis“ žmogus ir sugeba viską pa-

versti smagia pramoga, pavyzdžiui, kad užduotis būtų įdomesnė, vaikai žaidžia žodžių žaidimus. Mokiniams svarbu, kad mokytojas būtų „linksmas, o ne paniuręs“, ir kad jam būtų kuo mažiau „blogų dienų“. Idealus mokytojas yra gana griežtas, o kai reikia, gali būti labai rimtas.

- *Darbas.* Darbas pamokose yra smagus ir įdomus, įvertinamos mokinių pastangos. Pamokos įvairios, kartais užduotys lengvos ir, žinoma, nereikia visą laiką rašyti, mokiniams patinka žaidimai. Mokytojas visuomet padeda mokiniams, kai jiems prireikia jo pagalbos.
- *Drausmė.* Nors šis menamas „tobulas mokytojas“ gali būti griežtas, kai mokiniai blogai elgiasi, jis nešaukia. Pasak mokinių, mokytojo elgsena turi derėti su mokinių elgesiu – jei reikia, jis būna griežtas, bet jei mokiniai elgiasi gerai, jis būna „malonus“. Prieš skirdamas bausmes, mokytojas turi suteikti mokiniui galimybę pasitaisyti.
- *Santykiai su mokiniais.* Mokiniai vėlgi vienareikšmiškai išreiškė norą, kad mokytojas juos laikytų sau lygiais, ir kodėl gi ne? Jie taip pat nori, kad mokytojai su jais kalbėtųsi.
- *Mokinių požiūris į mokytoją.* Mokiniams atrodo, kad jie gerai pažinotų tokį mokytoją. „Idealus“ mokytojas yra reiklus, bet malonus, todėl jie greitai pradėtų su juo bendrauti asmeniškai.

## *Pastangų įvertinimo ir poveikio priemonės*

### *„Kokios pastangų įvertinimo priemonės yra veiksmingos ir kodėl?“*

Nustebino tai, kad mokiniams nelabai rūpi dauguma iš mokykloje taikomų pastangų įvertinimo priemonių. Turbūt pagrindinė skatinimo priemonė, su kuria jie iš tikrųjų yra susidūrę mokykloje (galbūt to net nesuvokdami), yra žodinis ar rašytinis mokytojo, kurį jie gerbia, pagyrimas. Įspūdį padarė tai, kad mokinių požiūris į pastangų įvertinimą gana materialistinis – labiau tikėtina, kad jų elgesį galėtų pagerinti geresnės ir apčiuopiamesnės pastangų įvertinimo priemonės! Laimė, kai kurie iš labiausiai motyvuotų mokinių nurodė kur kas subtilesnį gaunamą atlygį – gerą išsilavinimą.

**Pagyrimai**

Jaunesniems mokiniams patinka gauti pagyrimų, tačiau jie pažymėjo, kad tokių pagyrimų dažniausiai siekia „geri vaikai", todėl tokia priemonė nėra labai naudinga siekiant suvaldyti mokinius. Kai kurie ne tokie drausmingi mokiniai sąžiningai prisipažino, kad jie dažnai pameta sąsiuvinius (kuriuose užrašyti pagyrimai) ir dėl to negali tų pagyrimų kaupti.

Mokiniams pagyrimai atrodo neveiksmingi, jei už juos negalima nieko gauti. Mokiniai pasiūlė, kad pagyrimai galėtų būti įvertinti balais ir „iškeisti" į materialesnius dalykus, taip jie būtų daug veiksmingesni. Mokiniai taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad kai kurie mokytojai pamiršta užrašyti pagyrimą ar pagirti žodžiu. Kiti mokytojai „nepastebėdavo" gerų, tylių klasės mokinių, o pagyrimus dalijo tik tiems mokiniams, kurie triukšmauja.

**Apdovanojimų vakaronės / pažymėjimai**

Vaikams, turintiems palaikančius tėvus, kurie didžiuojasi jų pasiekimais, pažymėjimai atrodo labai priimtina pastangų įvertinimo priemonė. Mokinių nuomone, tokie pažymėjimai turėtų būti teikiami viešai, pavyzdžiui, susirinkime, kad įvertinimas atrodytų apčiuopiamesnis.

**Kiti pastangų įvertinimo priemonių pasiūlymai**

Už gerą elgesį mokiniai nori gauti konkretesnių įvertinimų. Mokiniams patinka būti paskirtiems „budėtojais", būti mokyklos administracijos ir mokytojų „pasiuntinukais" (dėl to galima praleisti pamokas – labai populiarus variantas). Kita materiali pastangų įvertinimo priemonė – ženkleliai arba prizai, pavyzdžiui, „Marso" batonėliai ar kokakolos skardinė. Na ir materialistus mokome!

## *„Kokios bausmės veiksmingos ir kodėl?"*

Mokiniai išreiškė tvirtą nuomonę, kurios bausmės yra veiksmingos siekiant priversti juos (ar jų klasės draugus) tinkamai elgtis, o kurios ne. Apskritai jie mano, kad dauguma bausmių yra naudingos „geriems" mokiniams, kurie nori, kad jiems visą laiką sektųsi. Tačiau jiems atrodo, kad „blogiukams"

daugelis bausmių nedaro jokio poveikio, nes šiems nesvarbu (arba jie apsimeta, jog nesvarbu), kad yra nubaudžiami.

**Palikimas po pamokų**

Mokinių nuomonė apie palikimą po pamokų skirtinga. Priklausomai nuo to, kodėl jiems skiriama ši bausmė ir kaip ji buvo atliekama, jiems atrodė, kad tai yra arba naudinga bausmė, arba visiškai laiko švaistymas. Kai kurie mokiniai sakė, kad jie nepasilieka po pamokų, nes realiai niekas jų nepriverčia to daryti. Kiti sakė, kad jei suprastų, *už ką* yra paliekami po pamokų, pasiliktų.

Kitas aspektas, apie kurį kalbėjo mokiniai, – tai, kad jiems kartais atrodo, jog yra baudžiami dėl to, kad jiems reikia pagalbos. Vienu atveju mokytoja aiškiai paliko mokinį po pamokų dėl to, kad per pamoką jis nespėjo atlikti visų užduočių. Tačiau mokinys suprato palikimą po pamokų kaip bausmę už tai, kad yra ne toks gabus. Mokiniams atrodo neteisinga, kad kartais po pamokų paliekama visa klasė.

**Išvarymas iš pamokos**

Mokiniams atrodo, kad „raudonosios kortelės sistema", kai mokinys išvaromas iš klasės, yra gera bausmė, daugiausia dėl to, kad iš pamokos išvaromi didelių elgesio problemų turintys mokiniai ir kiti gali netrukdomi toliau mokytis. Mokiniai taip pat žino, kad tokios didelės bausmės yra registruojamos mokyklos dokumentuose. Tačiau jiems atrodo, kad išvarymas iš pamokos didelio poveikio „blogiukams" nedaro, nes jie tai priima kaip didelį pokštą. (Žinoma, gali būti, kad paversdami tai juokais mokiniai sumažina savo sumišimą dėl to, kad jiems skiriama tokia griežta bausmė.) Nušalinimas nuo pamokų dėl netinkamo elgesio mokiniams atrodo taip pat šiek tiek „kvailokas". Jie mano, kad tokiu būdu mokinys gauna būtent tai, ko siekė, – nelankyti pamokų ir nieko neveikti!

**Laikinas pašalinimas**

Dauguma mokinių tikisi, kad niekada nebus pašalinti iš mokyklos. Tačiau jie išreiškė tvirtą nuomonę apie tai, kaip laikiną pašalinimą suvokia tie, kurie nusipelnė tokios griežtos bausmės. Nors jiems atrodo, kad pašalinimas padeda pamokose sukurti geresniam elgesiui tinkamą aplinką, nustebau

išgirdusi, jog jiems taip pat atrodo, kad laikinas pašalinimas nedrausmingiems mokiniams gali būti „laisva diena, kai nereikia eiti į mokyklą ir galima daryti, ką tik nori".

**Kitos bausmės**
Mokiniams atrodo, kad labai paveiki bausmė yra rašyti pasiaiškinimą, ypač jei jį reikia rašyti mokytojui per pietų pertrauką. Jie taip pat mano, kad jei mokinys nuolat blogai elgiasi, būtų naudinga surengti susirinkimą, kuriame dalyvautų mokytojas, tėvai ir direktorius. Skambučiai ir laiškai namo mokiniams atrodo veiksmingi, jei mokinio tėvai laikosi palaikančio požiūrio. Daugelis mokinių sakė, kad jie stengiasi šios bausmės išvengti.

## *Kiti elgesiui įtakos turintys veiksniai*

### *„Kaip jūsų elgesį veikia klasės aplinka?"*

Mokiniams atrodo, kad atėję į jau netvarkingą klasę, jie labiau linkę mėtyti šiukšles ant žemės. Kita vertus, jei klasė yra šviesi ir spalvinga, jiems norisi ją tokią ir išlaikyti. Kai kuriems mokiniams atrodo, kad klasės, kuriose vyksta pamokos, yra „niūrios" ir „šaltos". Jei tenka mokytis tokiose klasėse, mokiniai jaučiasi nepatenkinti ir dėl to atsiranda didesnė elgesio problemų tikimybė.

### *„Kokio dalyko pamokose jums lengviausia tinkamai elgtis?"*

Turbūt nestebina, kad mokiniams atrodo, jog lengviausia tinkamai elgtis ne teorinių dalykų, o, pavyzdžiui, dailės, muzikos ir kūno kultūros pamokose. Jie aiškino, kad šiose mokymo programos srityse reikia mažiau susikaupti, todėl per pamokas jie jaučiasi labiau atsipalaidavę. Kūno kultūros pamokos vaikams atrodo labiau pramoga nei darbas. Mokiniai taip pat pažymėjo, kad elgesio problemų beveik nekyla ir per klasės valandėlę. Taip iš dalies yra dėl to, kad jie gerai pažįsta savo bendraklasius ir todėl jaučiasi atsipalaidavę. Be to, klasės valandėlė vaikams atrodo kitokia nei įprastos pamokos, nes per ją nereikia nieko daryti.

## *Mokinių nuomonė apie netinkamą elgesį*

### *„Ką manote apie mokinius, kurie elgiasi labai blogai?"*

Mokinių nuomonės apie tuos, kurie netinkamai elgiasi, buvo įvairios. Žvelgiant paviršutiniškai, jiems tokie mokiniai atrodo juokingi ir paįvairina pamokas. Kelia nerimą tai, kad jie mato aiškią netinkamo elgesio ir populiarumo sąsają. Dauguma jų mokykloje asmeniškai nejaučia jokios grėsmės iš nedrausmingų vaikų.

Tačiau kai kurie mokiniai kalbėjo ir apie jaučiamą apmaudą. Jiems atrodo, kad mokytojai visą dėmesį nukreipia į blogai besielgiančius vaikus, o tai, jų manymu, neteisinga. Jie taip pat reiškė užuojautą mokytojams, kuriems tenka spręsti sunkaus elgesio problemas. Mokiniai tvirtai laikėsi nuomonės, kad negalima leisti nedrausmingiems mokiniams daryti neigiamą poveikį kitų mokinių mokymuisi.

Kai kurie mokiniai paminėjo, kad ne taip gerai besielgiantys vaikai mokykloje juos vadina „moksliukais", nes jie stengiasi elgtis tinkamai. Tačiau šis pravardžiavimasis kitiems mokiniams, ypač vyresniems, atrodo juokingas. Šie mokiniai mano, kad tokius užgauliojimus lemia pavydas, nes jie patys nori daug mokytis ir gauti gerą darbą. Mokiniai taip pat teigė, kad berniukai „moksliukėmis" dažnai vadina mergaites.

### *„Kodėl mokiniai blogai elgiasi?"*

Mokiniai labai įžvalgiai apibūdino savo mokyklos draugų netinkamo elgesio priežastis. Jie nurodė „vadeivas", kurių pavyzdžiu jie sektų, nes bijo jiems pasipriešinti. Be to, jie mano, kad tie vadeivos yra populiarūs klasėje, o populiarumas, manoma, yra labai svarbi savybė. Mokiniai aiškino, kad jie seka „blogų vaikų" pavyzdžiu, nes tie kalba garsiai, yra drąsūs ir nebijo ginčytis su mokytojais. Dažnai toks netinkamas elgesys mokiniams atrodo juokingas ir jie patys nori išbandyti savo galimybes plūstantis. Mokiniai aiškino, kad jei jų draugai užsiima pašaliniais darbais, jiems drąsiau daryti tą patį.

Mokinių nuomone, nuobodulys – pagrindinis netinkamą elgesį lemian-

tis veiksnys. Keldami klasėje sumaištį mokiniai atkreipia į save ir mokytojo, ir visos klasės dėmesį. Tokiu būdu jie atrodo „kieti“ prieš klasės draugus ir prasiblaško nuo nuobodaus darbo. Kita įžvelgiama problema – nesugebėjimas valdytis. Ši savikontrolės stoka sustiprėja tam tikru dienos metu, tam tikrą savaitės dieną arba po tam tikrų pamokų, pavyzdžiui, kūno kultūros. Buvo minčių ir apie „gaujas“. Mokiniai, kurie nenori įsilieti į blogai besielgiančių mokinių grupę, sakė biją, kad kiti gali prieš juos smurtauti arba nuteikti kitus mokinius.

## *„Apibūdinkite blogai besielgiančius mokinius“*

Paprašyti apibūdinti mokinius, pasižyminčius blogu elgesiu, apklausti mokiniai išvardijo daugybę savybių:

- jie įžūliai atsikalbinėja prieš mokytojus, nemandagiai kalba, kai yra sudrausminami dėl savo elgesio;
- nubausti jie padaro iš tos bausmės tragediją, net jei gauna ją pelnytai;
- jiems patinka atkreipti į save dėmesį ir jie visuomet nori, kad būtų jų viršus;
- jei jie turi nusileisti, supykę gali išeiti iš klasės;
- per pamokas jie „labai vaidina“;
- jie „mielai“ keiksnoja ir kitus mokinius, ir mokytojus;
- jiems nerūpi mokslai, galbūt dėl to, kad nei jie, nei jų tėvai niekada nenorėjo įgyti specialybės;
- jie per pamokas dažnai rūko lauke;
- kiti mokiniai nurodo juos kaip skriaudikus.

Be to, mokiniai paminėjo ir keletą „teigiamų“ bruožų, susijusių su netinkamai besielgiančiais mokiniais:

- juos gerbia jų draugai;
- jie dažniau sulaukia mokytojų dėmesio;
- tarp savo bendraamžių jie dažniau būna populiarūs.

## *„Kaip reikėtų spręsti netinkamai besielgiančių mokinių problemą?“*

Atrodo, šis klausimas mokinius šiek tiek suglumino. Vienas iš pasiūlymų buvo įsteigti „išdykusiems“ vaikams atskirą mokyklą. Jų nuomone, tai būtų neblogas sumanymas, nes mokiniai, kurie nori mokytis, galėtų netrukdomi tai daryti. (Aišku, šiems mokiniams nepatinka mintis apie tokių mokinių integravimą!) Kitas sumanymas buvo kuo anksčiau „nukenksminti“ (nesvarbu kokiu būdu) „vadeivas“. Jei tai pavyktų padaryti pirmaisiais metais mokykloje, jų bendraamžiai elgtųsi geriau, nes neturėtų iš ko pasimokyti, kaip „malonu“ pažeidinėti elgesio taisykles.

## *„Ar jūs elgiatės gerai? Jei taip, kodėl?“*

Mokiniai, kurie atsakė „taip“, buvo stipriai motyvuoti (dažniausiai namų aplinkos) sėkmingai pasiekti savo tikslus. Kaip vienas iš svarbiausių veiksnių buvo įvardyta tėvų įtaka, taip pat vyresnių brolių ar seserų, įstojusių į universitetą, pavyzdys. Šie mokiniai nebijo išsiskirti iš minios ar būti vadinami „moksliukais“, nes žino, kad šaunu būti protingam. Jie nori tobulėti ir gauti kuo geresnį išsilavinimą, nes tik taip galės gauti trokštamą darbą.

KETVIRTA DALIS

# APLINKA

# 11.

# Klasė

## *Klasės aplinka*

Pagalvokite, kaip erdvė, kurioje gyvename, veikia mūsų savijautą. Pavyzdžiui, jei gyvenate mažame bute su dar keliais žmonėmis, galite pradėti jaustis įsitempę, nuotaika lengvai gali sugesti. Žmonės pradeda painiotis vieni kitiems po kojomis ir reikšti savo emocijas. Panašiai, jei gyvenate ar dirbate netvarkingoje ir nešvarioje aplinkoje, yra didelė tikimybė, kad jausitės prislėgti ir protiškai „išsunkti". Kita vertus, jei jums pasisekė ir gyvenate ar dirbate „neužgriozdintoje", erdvioje, šviesioje vietoje, kurioje daug gryno oro, o pro langus matomas puikus vaizdas, tikėtina, kad laiką čia praleisite daug geresnės nuotaikos bei gyvensite ar dirbsite veiksmingiau ir labiau atsipalaidavę.

Mokinių elgesiui didžiulę įtaką turi jūsų, kaip mokytojo, sugebėjimas išnaudoti erdvę bei jūsų klasės išdėstymą. 5 skyriuje („Mokymo stiliai") nagrinėjau, kaip mokytojas gali išnaudoti erdvę, kad pagerintų mokinių elgesį. Šiame skyriuje nagrinėsiu, kaip fizinė klasės aplinka gali būti išnaudota ir pagerinta, kad turėtų teigiamą poveikį elgesiui. Jūsų klasė ne tik turi padėti jums valdyti mokinių elgesį, bet ir *jums* patiems padėti išlikti ramiems, laimingiems ir atsipalaidavusiems.

Vos tik įėję į jūsų klasę, mokiniai susidaro nuomonę (galbūt nesąmoningai) apie jus, kaip apie mokytoją, vien tik pagal tai, kaip atrodote jūs ir jūsų erdvė. Jūsų tikslas – parodyti mokiniams, kad už šią erdvę atsakote būtent jūs. Nors daug ko savo klasėse negalime pakeisti (pavyzdžiui, formos, dydžio ir dažnai bendros būklės), yra daugybė būdų pagerinti savo klasių išvaizdą, o kartu ir jose besimokančių mokinių elgesį.

Pastaba: žodį „klasė" šiame skyriuje vartoju įvairioms mokymo veiklos erdvėms apibrėžti – nuo klasių ir dramos studijų iki aktų ir sporto salių.

## *Kaip pagerinti klasės aplinką*

Mokiniams jūsų klasė turi atrodyti saugi, rami erdvė, kurioje mokomasi. Jei esate pradinės mokyklos mokytojas, tai yra vieta, kurioje vaikai praleidžia didžiąją kiekvienos dienos dalį, todėl ji turi būti maloni, patogi ir visi daiktai turi turėti savo vietą, kiek tai įmanoma. Panašiai, jei mokytojaujate vidurinėje mokykloje, tai yra vieta, kurioje *jūs* praleidžiate didžiąją laiko dalį, ir kiekviena čia atėjusi klasė turėtų suprasti, kad už šią „mokslo šventovę" esate atsakingi būtent jūs. Toliau pateikiamos idėjos, kaip pagerinti klasės aplinką.

- *Klasė turi būti švari.* Švari klasė padės suformuoti tvarkingą mokymo stilių. Tai taip pat sudarys mokiniams tvarkos ir sistemos įspūdį. Kai aplink netvarka, daug sunkiau dirbti, pavyzdžiui, prireikus surasti reikalingą prietaisą. Pasistenkite laikyti visas savo priemones (segtuvus, aplankus, rašiklius ir pan.) vienoje vietoje, kad pažvelgus klasė atrodytų tvarkinga.
- *Klasėje visi daiktai turi turėti savo vietą.* Pradinės mokyklos klasėse laikomos skirtingiems dalykams reikalingos priemonės. Pravartu parengti skirtingoms priemonėms atskiras vietas ir parodyti jas mokiniams, kad prireikus konkrečios priemonės jie žinotų, kur jos ieškoti. Vidurinės mokyklos klasėse galite skirti tam tikrą vietą, kurioje mokiniai galėtų laikyti vadovėlius ir sąsiuvinius. Pamoką galite pradėti paprašydami mokinių pasiimti savo mokymosi reikmenis arba savanorių išdalyti knygas.
- *Išryškinkite skirtingos paskirties sritis.* Pradinės mokyklos klasėje skirtingose vietose gali būti mokoma skirtingų dalykų (muzikos pamokėlės vieta, dailės pamokos vieta, vaidinimų vieta ir pan.). Aiškiai atskirkite šias skirtingas erdves, tai padės jums suvaldyti mokinius, ypač jei jie vienu metu užsiėmę keliais dalykais. Erdves būtų galima atskirti fiziškai – panaudokite skirtingų spalvų ar rūšių grindų dangą arba širmas. Galite pakabinti ženklų ar plakatų, kuriuose būtų nurodyta, kurioje vietoje vyksta tam tikra veikla ir kur laikomos reikalingos priemonės. Jei vidurinės mokyklos klasėje yra vietos, mokytojai taip pat galėtų pasinaudoti šia skirtingų „zonų" idėja. Pavyzdžiui, anglų kalbos klasėje galėtų būti atskirta vieta,

skirta individualiam skaitymui, kita būtų skirta žodyno ir rašybos užduotims atlikti, trečia – rašymui ir pan.

– *Klasėje turi būti saugu.* Įsitikinkite, kad klasės aplinka saugi, ypač jei dirbate su daug pastangų reikalaujančiais vaikais. Pavojingus chemikalus ar aštrias žirkles laikykite nepastebimoje vietoje. Pamokos pradžioje (būtent tuomet, kai kyla daugiausia saugumo klausimų) aiškiai išdėstykite taisykles dėl kuprinių ir kitų reikmenų. Žinoma, jūsų klasė turėtų būti saugi ir jums patiems. Jei kyla abejonių, mokykloje turėtų būti sveikatos ar saugos specialistas, į kurį galėtumėte kreiptis.
– *Klasės aplinka turi būti miela ir spalvinga.* Įdomūs plakatai tikrai gali sustiprinti gerą įspūdį apie klasės aplinką. Plakatai taip pat yra labai veiksminga mokymosi priemonė ir puikus būdas iškilmingai paminėti mokinių pasiekimus. Daugiau patarimų rasite kitame skyrelyje „Apie plakatus“.
– *Sukurkite patrauklią atmosferą.* Muzika, apšvietimas, garsas ir kostiumai – viskas gali padėti sukurti patrauklesnę atmosferą jūsų klasėje. Mokiniai ateina į pamokas, tikėdamiesi, kad teks mokytis ganėtinai nuobodžioje, „kasdieniškoje“ klasėje. Jei retkarčiais sugebėsime paneigti šią jų nuostatą, paskatinsime jų susidomėjimą, susikaupimą ir didesnį susižavėjimą mokymusi.
– *Suteikite erdvei asmeniškumo.* Klasėje praleidžiate daug laiko ir norite, kad mokiniai suprastų, jog tai jūsų erdvė. Tad kodėl neatsinešus kelių asmeninių daiktų? Jei jums patinka augalai, atsineškite gėlių; jei mylite gyvūnus, auginkite klasėje kokį nors gyvūnėlį. Tai puikus būdas išmokyti vaikus atsakomybės, taip pat galima pritaikyti kaip įvertinimą už gerą elgesį.
– *Apgalvokite, kaip išdėstyti baldus.* Suolų sustatymo klasėje būdas labai daug pasako apie jūsų mokymo stilių ir daro įtaką mokinių elgesiui. Daugiau minčių rasite kitoje šio skyriaus dalyje „Klasės baldų išdėstymas“.

## *Apie plakatus*

Kad ir kokia bloga būtų bendra jūsų klasės būklė, visuomet galite padaryti ją linksmesnę naudodami plakatus. Tiesą sakant, plakatai yra puiki priemonė purvinoms sienoms uždengti arba besilupantiems dažams paslėpti. Tačiau plakatai neturėtų būti tik „tapetai" – jie turi būti verti kabėti ant jūsų klasės sienų. Plakatai gali padėti jūsų mokiniams mokytis ir tapti puiki įvertinimo už gerą darbą priemonė. Toliau pateikiu keletą minčių, kaip veiksmingai panaudoti plakatus.

- *Plakatai turi būti įdomūs.* Kiekvienas plakatas gali būti labai spalvingas, galite pabandyti sukurti ir dviejų atspalvių įspūdį, naudodami tik dvi spalvas. Galite padaryti trimatį plakatą, susijusį su esamais įvykiais, pavyzdžiui, jei mieste vyksta fejerverkų šventė, jūsų sienos taip pat galėtų būti papuoštos trimačiais fejerverkais. Nepamirškite, kad plakatus galite kabinti ir ant lubų – ištempkite per klasę virvelę ir pakabinkite mokinių darbus.
- *Naudokite sąveikiuosius plakatus.* Paskatinkite mokinius pasinaudoti plakatais. Ant sienos galėtumėte pakabinti plakatą, ant kurio didelėmis raidėmis užrašyti klausimai, susiję su pamokų temomis, paskui duokite mokiniams lipnių lapelių, ant kurių jie galėtų užrašyti atsakymus. Plakatas gali būti su pakeliamais lapeliais, mokiniai gali pasižiūrėti, kas po jais užrašyta.
- *Plakatai turi būti tvarkingi.* Prižiūrėdami plakatus parodote pagarbą mokiniams ir jų darbui. Reguliariai keiskite prisegamus piešinius, sutvarkykite apiplėšytus kampus arba pakeiskite plakatą, kai tik jis nusidėvi.
- *Reguliariai keiskite plakatus.* Jei metų pradžioje prikabinėsite daugybę plakatų, o vėliau jums nusibos, mokiniams jie bus nebeįdomūs. Pasistenkite atnaujinti plakatus kas kelias savaites.
- *Susiekite juos su mokymosi procesu.* Pasinaudokite plakatu norėdami pagirti savo mokinius už gerus rezultatus ir šiuo metu atliekamas užduotis. Tai padeda pagerinti jūsų klasėje vykstantį darbo ir mokymosi procesą ir taip skatina gerą elgesį.
- *Išmokite patikėti darbą kitiems.* Kai kuriose mokyklose plakatus dabar gali padėti padaryti pagalbiniai darbuotojai. Mokiniai taip pat gali dalyvauti

kuriant plakatus – tai padeda juos motyvuoti ir sumažina mokytojui tenkančias pareigas. Mokiniai dažniausiai labiau gerbia savo draugų darbą ir galbūt labiau prižiūrės bendraklasių sukurtus plakatus. Galite stebėti viską iš šalies ir būti „meno direktorius".

## *Klasės baldų išdėstymas*

Klasės baldų išdėstymas turi didelės įtakos mokinių elgesiui ir mokymuisi bei suvokimui apie tai, kas vyksta klasėje. Priklausomai nuo jūsų mokinių amžiaus ir nuo dėstomo dalyko ar dalykų, turite pagalvoti, kaip išdėstyti suolus ir kėdes arba laboratorinius darbastalius, o pradinukų klasėje – galbūt ir visus baldus. Taip pat galite keisti klasės baldų išdėstymą tam tikroms užduotims atlikti, o suolus padės išstumdyti vaikai. Štai keletas minčių apie tai, kaip skirtingą klasės baldų išdėstymą suvokia mokiniai, ir apie galimą baldų išdėstymo poveikį mokymuisi ir elgesiui. Pateikiamuose pavyzdžiuose aptariami įprasčiausi klasės baldai: suolai ir kėdės.

### *Eilėmis sustatyti suolai*

Tokį klasės baldų išdėstymą ir mokytojai, ir mokiniai laiko tradiciniu. Tai gali būti gana saugus variantas mokytojui, kuris turi sunkumų spręsdamas klasės mokinių elgesio problemas.

**Pranašumai**. Visi mokiniai yra atsisukę į priekį, todėl mokytojui gana nesunku pastebėti nedirbantį, plepantį mokinį arba netinkamo elgesio užuomazgas. Visi mokiniai mato lentą, o priemones, knygas ir pan. lengva išdalyti pasiunčiant per suolus. Taip sustačius suolus lengviau sudaryti sėdėjimo planą.

**Trūkumai**. Kai suolai taip sustatyti, sunku atlikti grupines užduotis. Mokytojai dažnai gali nekreipti dėmesio į paskutiniuose suoluose sėdinčius mokinius, paprasčiausiai dėl to, kad jų nemato. Toks suolų sustatymas palankesnis daug rašant ant lentos ir kalbant, kai didžiąją dalį pamokos mokytojas dėsto medžiagą. Vaikščiodamas po klasę, vienu metu mokytojas gali dirbti tik su pora mokinių.

### *Grupėmis sustatyti suolai*

Toks klasės baldų išdėstymas paprastai lemia, kad mokytojas pasitelkia šiuolaikiškesnį mokymo stilių, kai mokiniai kažką studijuoja ir atlieka grupines užduotis. Jei tenka mokyti sunkiu elgesiu pasižyminčią klasę, toks suolų išdėstymas gali kelti problemų, nes tokioje klasėje sunkiau valdyti elgesį.

**Pranašumai**. Lengva atlikti grupines užduotis, pamoka daugiau sutelkta į mokinių darbą. Mokytojas vienu metu gali kalbėtis su visa grupe, todėl labiau tikėtina, kad per pamoką jis daugiau vaikščios po klasę.

**Trūkumai**. Jei mokytojas nemato visų veidų, mokiniai gali lengviau nukrypti nuo užduočių ir pradėti plepėti ir planuoti išdaigas. Mokiniams gali būti sunkiau matyti lentą. Jiems gali atrodyti, kad mokytojas ne toks tradiciškas arba ne toks griežtas, kaip kiti, o ši nuomonė gali tapti elgesio problemų priežastimi.

## *Apie skirtingas erdves*

Mokytojai dirba įvairiose skirtingose erdvėse, priklausomai nuo ugdytinių amžiaus grupės ir nuo dalyko ar dalykų, kurių specialistai jie yra. Pradinėje mokykloje mokytojai dažniausiai dirba vienoje erdvėje (savo klasėje), tačiau gali vesti pamokas ir kitose mokyklos vietose. Sporto salėje jie veda kūno kultūros pamoką, o lauke, gamtos kampelyje, gali vesti gamtos pamoką. Vidurinės mokyklos mokytojai dažniausiai visą laiką praleidžia vienoje patalpoje (arba keliose skirtingose klasėse, jei mokytojui nepasisekė ir jis neturi savo atskiros klasės). Tačiau netgi vidurinės mokyklos mokytojai kartais nori arba turi galimybę iš savo įprastos erdvės persikelti į kitą, visiškai skirtingą, pavyzdžiui, per matematikos pamoką galima matuoti mokyklos žaidimų aikštelę.

Kiekviena mokykloje esanti erdvė turi savų, tik jai įprastų pranašumų ir trūkumų sprendžiant elgesio problemas. Siekdami kuo geriau spręsti savo mokinių elgesio problemas, turime žinoti, kokių teigiamų ir neigiamų savybių turi erdvės, kuriose dirbame. Toliau pateikiamos mintys turėtų padėti suprasti tuos aspektus ir išnaudoti jūsų erdvės pranašumus bei kiek galima sumažinti galimus sunkumus.

## *Klasė*

Sprendžiant elgesio problemas, klasė turi daug pranašumų. Nustatytas sėdimų vietų ir suolų (taip pat kilimų ar kitų sričių pradinukų klasėje) išdėstymo būdas mokytojui ir mokiniui sudaro stiprų kontrolės įspūdį. Kai mokiniai susėda, jiems lieka mažiau galimybių sukinėtis, vaikštinėti, todėl sumažėja fiziško pamokos trukdymo tikimybė. Iš klasės priekio mokytojas paprastai gali matyti visų mokinių veidus ir užtikrinti, kad visi mokiniai būtų visiškai susitelkę darbui ir elgtųsi protingai.

Kita vertus, suoluose sėdintys mokiniai yra fiziškai suvaržyti ir gali ieškoti būdų, kaip išlieti savo energiją, ypač jei jie nenustygsta vietoje, linkę į kinestetiką arba nesugeba susikaupti ir stokoja savikontrolės įgūdžių. Kai kurie mokiniai gali pradėti suptis ant kėdžių, kiti gali trikdyti pamoką keldami triukšmą ar blogai elgdamiesi, pavyzdžiui, mėtydami daiktus klasėje. Mokiniai, kuriems sunku ramiai išsėdėti vienoje vietoje, gali pradėti vaikščioti po klasę. Be to, jei klasė maža ir joje daug suolų ir kėdžių, gali būti sunku judėti.

## *Kaip padidinti pranašumus*

Visų pirma užtikrinkite, kad mokiniai per pamoką sėdėtų savo vietose, ypač jei kyla elgesio problemų. Paaiškinkite vaikams, kad taisyklė „visą laiką sėdėti savo vietoje“ yra labai svarbi. Išmokykite vaikus prireikus pagalbos pakelti ranką ir palaukti, kol prieisite, ir prieikite prie jų tokia eilės tvarka, kokia jie pakėlė rankas. Jei vaikui reikia atsistoti nuo savo kėdės, reikalaukite, kad pirmiausia jis paprašytų leidimo.

Pasikalbėkite su vaikais apie tai, kur jie turėtų sėdėti (ant kėdžių ar ant kilimo). Dėl mokinių, kurie nesugeba išsėdėti vienoje vietoje, mokytojas gali jaustis įsitempęs ir susierzinęs. Keletą naudingų patarimų apie tinkamą „sėdėjimo būdą“ rasite 13 skyriuje.

Apsvarstykite, kaip geriau išdėstyti suolus klasėje: į priekį atgręžtos eilės turbūt yra tinkamiausias būdas nedrausmingai klasei susėsti. Jei kreipiatės į visą klasę, apsidairykite ir įsitikinkite, kad visi vaikai atsisukę į jus ir kad visi dėmesingi ir pasirengę jūsų klausytis.

## *Kaip sumažinti sunkumus*

Jei jūsų klasėje yra ypač aktyvus vaikas, pateikite jam užduotį „visą pamoką sėdėti savo vietoje", o jei jam pavyks šią užduotį įvykdyti, įvertinkite jo pastangas. Pagalvokite apie kitus būdus energijai išlieti, pavyzdžiui, leiskite išlankstyti formas iš pypkių valiklių. Pasistenkite, kad jūsų pamokose būtų aktyvių, praktinių užduočių bei ramesnės veiklos.

Kartais klasėje galite leisti surengti trumpą „sujudimą", pavyzdžiui, kai mokiniai renka medžiagą užduotims. Susitarkite, koks ženklas, pavyzdžiui, plojimas rankomis, reikš, kad vaikai turi grįžti į savo vietas. Jei „sujudimą" leidžiate surengti sunkiai klasei, pabandykite vienu kartu leisti vaikščioti tik vienai ar dviem grupelėms. Jei pamoka ypač ilga, pagalvokite, ar nevertėtų įterpti kelių pertraukėlių.

## *Mokslinė laboratorija*

Laboratorija vaikams gali būti labai patraukli vieta – čia galima naudotis įdomia įranga ir atlikti kvapą gniaužiančių bandymų. Vidurinėse mokyklose gamtos mokslų mokytojams dažnai talkina laborantai, padedantys paruošti medžiagas pamokoms. Laboratorijose darbastaliai dažniausiai sustatomi tam tikra tvarka, kuri nekeičiama (paprastai atsukti į priekį), taigi mokiniai netrukdys pamokos stumdydami suolus. Kadangi suolai atsukti į klasės priekį, mokytojui lengva visai klasei demonstruoti praktinius bandymus.

Kita vertus, mokslinėse laboratorijose tyko daug pavojų. Mokytojas turi nuolat apgalvoti saugumo klausimus, o jei mokote sunkaus elgesio mokinius, dėl galimų pavojų būtų geriau vengti praktinių užduočių. Laboratorijose taip pat greičiausiai yra kriauklės, čiaupai ir Bunzeno degikliai, kurie neabejotinai patrauks mažiau nuovokių mokinių dėmesį.

## *Kaip padidinti pranašumus*

Jei vedate pamoką laboratorijoje, pasistenkite atlikti kuo daugiau praktinių užduočių. Tai būtent tokio tipo pamoka, kuri mokiniams atrodo linksma ir įdomi. Mokiniai saugiai ir nuovokiai atlikti bandymus išmoks tik nuolat tai darydami. Galbūt kelios praktinės pamokos ir bus labai įtemptos, tačiau vėliau jūsų mokiniai išmoks tinkamai naudotis įranga. Be to, pasistenkite, kad jums kalbant visi mokiniai būtų atsisukę į jus ir visiškai sutelkę dėmesį. Kad mokiniai būtų kuo dėmesingesni jums demonstruojant, kaip tiksliai reikia atlikti bandymą, pažadėkite, kad po to jį leisite atlikti jiems.

## *Kaip sumažinti sunkumus*

Pasistenkite, kad mokiniams laboratorijoje kiltų kuo mažiau pagundų. Pavojingus chemikalus ar įrankius užrakinkite spintoje ar laikykite juos atskirame kambaryje. Pačioje pamokos pradžioje vaikams aiškiai išdėstykite, kad nepakęsite kvailiojimų su čiaupais ir Bunzeno degikliais ir kad už tokį elgesį mokiniai bus iš karto baudžiami. Apsvarstykite, ar nereikėtų per pirmąsias pamokas išmokyti vaikus, kaip saugiai elgtis laboratorijoje, ar padaryti ant sienos kabinamų plakatų, kuriuose būtų užrašytos svarbiausios taisyklės.

## *Didelė erdvė*

Didelė erdvė, pavyzdžiui, dramos studija, sporto salė ar aktų salė, gali būti puiki aplinka mokytis. Tokioje didelėje erdvėje jūsų mokiniai turi daugiau judėjimo laisvės, todėl mažiau tikėtina, kad jie ims jaustis suvaržyti ar negalės nustygti vietoje. Tokioje erdvėje vykstančios pamokos dažniausiai mokiniams labai patinka. Paprastai šios pamokos priskiriamos ne tokioms akademiškoms mokymo programos sritims. Jose mažiau dėmesio skiriama tokiai veiklai kaip rašymas ir mokymasis iš vadovėlių, o tai gali sukelti netinkamą elgesį.

Tačiau pamatę didelę, atvirą erdvę mokiniai gali pajusti nenugalimą norą palakstyti. Gali būti nelengva suburti klasę vienoje tos erdvės dalyje. Pamokos būna gana triukšmingos ir mokytojui sunku atkreipti vaikų dėmesį.

Mokytojui sumanius užduočių raštu, gali kilti sunkumų dėl kėdžių, stalų ir kitos pamokai reikalingos medžiagos. Mokiniai gali piktintis, jei praktinio dalyko pamokoje jiems reikės rašyti, nes, jų manymų, tokiose pamokose tokios užduotys netinka.

### *Kaip padidinti pranašumus*

Pirmą kartą susitikę su mokiniais didelėje erdvėje, patikinkite juos, kad pamoka bus linksma ir neįprasta. Tačiau taip pat gerai išaiškinkite, jog vaikai turės laikytis drausmės ir savikontrolės, kad galėtų mėgautis pamoka. Norėdami suvaldyti mokinius, kuriems stinga savikontrolės, galite pagąsdinti, kad nevesite praktinės pamokos, jei jų elgesys nepasikeis. Jei mokiniai, nori, kad pamoka būtų smagi, jie *privalo* išmokti dirbti bendradarbiaudami su jumis ir laikytis taisyklių.

### *Kaip sumažinti sunkumus*

Nuo pat pradžių paaiškinkite vaikams, kaip jie turėtų elgtis konkrečioje erdvėje. Galite išrikiuoti juos už durų ir pasakyti, kad įėję į vidų jie iš karto turi atsisėsti ant grindų (ratu arba būreliu), kad galėtumėte pradėti pamoką. Jei jie nesilaiko šio nurodymo, išveskite juos iš klasės, vėl išrikiuokite ir paaiškinkite, kad taip elgdamiesi jie tik švaisto smagios pamokos laiką. Pagalvokite, kaip geriausiai galėtumėte atkreipti klasės dėmesį šioje didelėje erdvėje, pavyzdžiui, panaudokite vieną iš tylos komandų, apibūdintų 3 skyriuje (žr. „Palaukite, kol mokiniai nutils“).

Rašto užduotims atlikti galima rasti įvairių būdų. Visas užduotis raštu galite skirti namų darbams, ir tik jei mokiniai tuos namų darbus atlieka, leiskite jiems dalyvauti praktinėje pamokoje. Kita alternatyva – suskirstyti pamokas į dvi dalis: iš pradžių vyktų praktiniai užsiėmimai, o vėliau būtų atliekamos užduotys raštu. Jei patalpoje nėra nei suolų, nei kėdžių, mokiniai galėtų sėdėti ant žemės ir rašyti ant bloknotų segtuvų arba galima paieškoti tuščios klasės, kuri būtų tinkamesnė užduotims raštu atlikti.

### *Pamoka lauke*

Lygiai kaip darbas didelėje erdvėje, pamoka lauke suteikia jūsų mokiniams nuostabų laisvės pojūtį. Tokia pamoka jiems taip pat atrodys kažkuo išskirtinė – galimybė ištrūkti iš mokyklos pastato ir „patyrinėti" platesnę aplinką. Netgi jei esate grynai teorinio dalyko mokytojas, pasistenkite rasti progų išsivesti mokinius į lauką.

Pamokos lauke pranašumai ir trūkumai labai panašūs į nurodytus ankstesniame „didelės erdvės" pavyzdyje. Atminkite – su elgesio reikalavimais mokinius reikia supažindinti prieš jiems patenkant į konkrečią erdvę. Jei to nepadarysite, sutelkti mokinių dėmesį bus labai sunku. Taip pat susitarkite su mokiniais, kokią tylos komandą naudosite.

## *Kaip išnaudoti mokymo erdvę*

Mokytojo sugebėjimas išnaudoti mokymo erdvę turi didelės įtakos kontroliuojant mokinių elgesį. Mokiniai stebi, kaip tvarkote patalpą ir kaip joje judate, kad galėtų nuspręsti, kaip elgtis. Pasistenkite įvairiais būdais pademonstruoti, kad tai *jūsų* teritorija: erdvė, kurioje esate už viską atsakingi ir kurioje vyksta teigiami, įdomūs dalykai. Ypač svarbu tokį įspūdį sudaryti per pirmąsias kelias pamokas. Čia pateikiami keli patarimai, kaip galėtumėte tai padaryti.

- Pasitikite mokinius konkrečios erdvės „išorėje", pasisveikinkite su mokiniais jums, o ne mokiniams įprastu būdu.
- Sukurkite fizinę ribą tarp mokinių ir patalpos atsistoję prieš duris.
- Prieš įleisdami mokinius į patalpą, užtikrinkite tinkamą jų elgesį – aiškiai išdėstykite savo reikalavimus.
- Mokiniams suėjus į klasę, pasisveikinkite su jais maloniai; jei galite, kreipkitės į juos vardais.
- Jei prieš jus klase naudojosi kitas mokytojas, pasistenkite akivaizdžiai pademonstruoti, kad dabar ši erdvė jūsų. Pavyzdžiui, pakabinkite kelis įspūdingus savo plakatus arba kitaip sustatykite baldus.

- Neužsibūkite klasės priekyje – energingai judėkite erdvėje, per pamoką prieikite prie kiekvieno mokinio.
- Kartais pakeiskite klasės baldų išdėstymą, pavyzdžiui, sustatykite suolus U raidės forma per diskusiją. Netikėtumo dalelė naudinga siekiant, kad mokiniai išliktų pasitempę.
- Kartais erdvėje galite elgtis neįprastai. Sėdėkite ant savo stalo, užuot stovėjęs klasės priekyje, arba stovėkite klasės gale, kai skaitote teksto ištrauką.
- Sekite, kad per pamoką neskirtumėte daugiau dėmesio vienai klasės pusei (paprastai dešinei, jei esate dešiniarankis).
- Naudokitės erdve ir vertikalia, ir horizontalia kryptimi – keiskite poziciją aukštyn ir žemyn bei vaikščiokite iš vieno šono į kitą. Pasilenkite prie mokinių šnektelti, paprašykite jų atsisėsti ant žemės paklausyti pasakojimo arba atsistokite ant stalo padeklamuoti eilėraščio savo mokiniams (kaip filme „Mirusių poetų draugija“).

## *Kaip elgtis problemiškoje erdvėje*

Mokytojams dažnai tenka spręsti, kaip elgtis „problemiškoje erdvėje“ – erdvėje, kurioje taip sunku dirbti, kad tai turi įtakos ir jų mokinių elgesiui. Galbūt jums tenka vesti pamokas senoje, remonto reikalaujančioje mokykloje, kurioje nuo klasių sienų lupasi dažai. Jums gali tekti spręsti problemas, iškylančias sporto salėje, kurioje vienu metu vyksta dvi kūno kultūros pamokos ir nuo kitos klasės jus skiria tik menkutė pertvara. Jūsų klasėje gali būti daug langų – žiemą siaubingai šalta, o vasaros mėnesiais nepakeliamai karšta.

Mano pirmoji klasė, kurioje teko dirbti, buvo klasikinė „problemiška erdvė“. Ji buvo mažytė, o aš vesdavau pamokas kelioms vienuoliktokų klasėms, kurios ten vos sutilpdavo. Abiejuose klasės galuose buvo durys, o kadangi klasė jungė dvi mokyklos dalis, ji kai kam atrodydavo kaip patogus koridorius. Klasė buvo tokia ilga ir siaura, kad kai kurie mokiniai sunkiai įžiūrėdavo lentą. Jei klasė būdavo pilna, vaikščiojimui vietos nelikdavo. Kuo ilgiau tęsdavosi pamokos, tuo klasėje būdavo karščiau, ypač vasaros popietėmis, kai saulė šviesdavo pro langus be jokių užuolaidų.

Taip pat mokytojavau didelėje dramos studijoje, kuri man kėlė problemų. Šioje patalpoje dėl aukštų lubų buvo baisi akustika, o tai reiškia, kad bet koks vaikų keliamas triukšmas sustiprėdavo dešimtkart. Kadangi studija buvo didelė, mokinių judėjimas buvo visai nevaržomas – o tai sukėlė elgesio problemų, nes jie pradėdavo lakstyti po studiją. Be to, patalpa buvo „dviejų lygmenų" – joje buvo scena, nuo kurios mokiniai galėjo šokinėti.

Deja, liūdna pripažinti, bet savo problemiškose klasėse daugelis turime praleisti visus mokslo metus ar net daugiau. Dažniausiai viskas, ką galime padaryti, tai sugalvoti, kaip sumažinti iškylančias problemas, kad mūsų mokiniai jaustųsi patogiai ir elgtųsi kaip galima geriau, o ir mes patys jaustumės atsipalaidavę. Galbūt toliau pateikiami pamąstymai ir patarimai bus jums naudingi.

## *Kaip spręsti triukšmo problemą*

Pagalvokite, kaip galėtumėte sumažinti triukšmo lygį savo pamokose. Vesdami pamoką, kalbėkite negarsiai ir ramiai, taip paskatindami mokinius netriukšmauti, kad jie galėtų jus girdėti. Siekdami atkreipti visos klasės dėmesį, panaudokite tylos komandą, tačiau pasirinkite tokią, kuri sukeltų kuo mažiau triukšmo, pavyzdžiui, pakelta ranka. Paraginkite mokinius valdyti savo keliamo triukšmo lygį. Pavyzdžiui, jei norite vesti diskusiją, sukurkite su mokiniais „triukšmomatį", kad galėtumėte juos įspėti, kai triukšmas per didelis.

Siekdami sumažinti įtampą, galite padalinti pamoką į „triukšmingus" ir „tylius" etapus. Pavyzdžiui, po grupiniam darbui skirto laiko turėtų būti tylus laikas pamąstyti, mokinių grupelės pristatytų savo mintis visai klasei, o likusieji mokiniai turėtų tyliai klausytis. Taip pat galite skirti triukšmo „pertraukėles", kai klasė turi penkias minutes ar kiek dirbti visiškoje tyloje, kad visi galėtumėte atsikvėpti.

## *Kaip spręsti temperatūros problemą*

Paprastai nustatoma konkreti mažiausia ir didžiausia galima temperatūra klasėje, tad jei manote, kad jūsų klasėje ji neatitinka nustatytų normų, įsigykite termometrą ir patikrinkite. Kartais mokytojai savo nusiskundimų neišsako, tačiau sveikatos ir saugos taisyklės tam ir sukurtos, kad užtikrintų darbuotojų / mokinių komfortą ir saugumą. Pasikalbėkite su savo profsąjungos atstovu ar vadovu apie per daug šiltos ar šaltos patalpos problemos sprendimą.

Jei saulė prikaitina jūsų klasę, reikalaukite, kad joje būtų pakabintos žaliuzės arba užuolaidos. Kai klasėje karšta, mokiniai (ir mokytojai) greičiau tampa irzlūs ir blogos nuotaikos. Turėkite omenyje, kaip karštis veikia jūsų nuotaiką, ir pasistenkite išlikti ramūs ir atsipalaidavę. Pasistenkite apsirengti pagal savo klasės sąlygas, tą patį patarkite padaryti ir mokiniams. Jei jūsų mokykloje mokiniai turi palikti paltus ir striukes drabužinėje, o jūsų klasėje labai šalta, gali kilti nesutarimų. Aptarkite šią problemą su mokyklos pavaduotoju ar direktoriumi – galbūt taisyklės galima nesilaikyti, jei klasės temperatūra yra žemesnė už tam tikrą nustatytą ribą?

## *Kaip spręsti mažos erdvės problemą*

Pažvelkite į savo klasės baldų išdėstymą ir išbandykite skirtingus variantus, geriausiai prieš prasidedant mokslo metams. Pamėginkite sustatyti suolus grupėmis, o ne eilėmis – taip sustatyti suolai paprastai užima mažiau vietos. Pažvelkite iš šalies, gal būtų geriau, jei visiškai pertvarkytumėte klasę, pavyzdžiui, atsuktumėte suolus į priešingą pusę. Jei mažoje erdvėje turite laikyti dar ir mokymo priemones, paprašykite, kad lentynos būtų pakabintos kuo aukščiau ant sienos, kad neužimtų erdvės ant grindų. Išmeskite įvairius griozdus, kurie klasėje visai nereikalingi. Pasistenkite pakankamai reguliariai išsivesti mokinius iš šios erdvės dirbti kitur, pavyzdžiui, žaidimų aikštelėje, aktų salėje, bibliotekoje ar kompiuterių klasėje.

# 12.

# Mokykla

## *Mokyklos aplinka ir elgesys*

Netinkamą mokinių elgesį lemia daugybė skirtingų priežasčių, kai kurios iš jų yra visiškai nesusijusios su atskiro mokytojo įgūdžiais. Mokykloje aplinka labai ypatinga: ji gali paskatinti mokinius elgtis gerai arba sudaryti sąlygas mokiniams manyti, kad netinkamas elgesys yra priimtinas. Jei dirbate mokykloje, turinčioje stiprias ir teigiamas moralines nuostatas, turbūt neįmanoma perprasti visų veiksnių, lemiančių gerą elgesį jūsų klasėje. Jei dirbate mokykloje, kurioje nuolat kyla elgesio problemų, turbūt kaltinate save ir savo mokymo stilių, nors bent iš dalies reikėtų kaltinti išorės veiksnius.

Jei sugebėsite įsisąmoninti visus veiksnius, lemiančius jūsų mokinių elgesį, mažiau tikėtina, kad jiems blogai elgiantis jausitės įsitempę ir bandysite apsiginti. Jūs taip pat galite imtis veiksmų, kad sumažintumėte bet kokį neigiamą poveikį ir pakeistumėte mokyklos situaciją į gerąją pusę.

### *Mokyklos pastatai*

Aplinka gali turėti didžiulę įtaką mūsų savijautai ir elgesiui. Jei mokykla, kurioje dirbate, apšiurusi, reikalaujanti remonto, prastai įrengta, tai gali neigiamai veikti jūsų mokinių elgesį. Tokioje aplinkoje mokiniai veikiausiai jausis prislėgti, lyg iš tikrųjų jie mokyklai nerūpėtų. Jei mokiniams atrodo, kad pastatai niekam nerūpi, gali padaugėti vandalizmo atvejų arba tiesiog pristigti supratimo, jog bendras patalpas reikia prižiūrėti.

Jei dirbate tokiomis sąlygomis, pasistenkite jas pakeisti paversdami savo klasę „draustiniu“ savo mokiniams. Pakabinkite spalvingų ir įdomių plakatų, kad vos įžengę pro klasės duris mokiniai nusiteiktų teigiamai. O kodėl gi nesubūrus mokinių grupelės ar klasės, kad padėtų pagyvinti ir kokią nors

mokyklos vietą? Jei esate kūno kultūros mokytojas, galbūt jums pavyktų suburti dailininkų komandą, kad persirengimo kambaryje nupieštų freską. Jei esate gamtos mokslų specialistas, galėtumėte sutelkti grupelę vaikų, kurie būtų atsakingi už „žaliojo kampelio“ kūrimą ir priežiūrą.

## *Mokyklos moralinis veidas*

Mokyklos „moralinio veido“ sąvoką gana sunku apibrėžti. Iš esmės ja apibūdinama mokykloje vyraujanti kultūra, tai, kaip mokiniai suvokia mokyklą, ir jų elgesys toje mokykloje. Jei mokyklos moralinis veidas yra teigiamas, tai turės įtakos ir mokinių elgesiui jūsų klasėje. Jei pradėję lankyti mokyklą mokiniai supranta, kad šioje mokykloje priimta daug mokytis ir gerai elgtis, greičiausiai (nebent mokiniai turi sunkių ar specifinių asmeninių problemų) jie irgi daug mokysis ir gerai elgsis.

Deja, jei bent kartą mokyklos moralinė atmosfera tampa neigiama, gali prireikti daugelio metų sunkaus darbo, kad padėtis būtų ištaisyta. Blogo elgesio nuostata apima įvairaus amžiaus mokinius – vyresniųjų mokinių elgesys daro įtaką visiems jaunesniems vaikams. Tai savo ruožtu gali tapti nepertraukiamu ciklu, kurį nutraukti labai sunku.

Tam tikri veiksmai gali padėti pakeisti mokyklos moralinį veidą. Jei sugebėsite paversti savo klasę vieta, į kurią negali prasiskverbti blogi įpročiai, tai bus mažas, bet labai svarbus įnašas į lėtą pokyčių procesą. Mokytojai, dirbantys neigiamos moralinės atmosferos mokyklose, gali tapti ciniški ir prarasti motyvaciją, lygiai kaip jų mokiniai. Kad ir kaip sunku būtų, pasistenkite išlaikyti teigiamą požiūrį. Jei jūsų mokykloje nėra daug popamokinės veiklos, galite sukurti klubą, kad parodytumėte savo mokiniams, kaip jums rūpi ir jie, ir apskritai mokyklos pažangumas.

## *Personalo pastovumas*

„Geroms“ mokykloms gana nesunku pritraukti ir išlaikyti puikius mokytojus. Darbo sąlygos geros, mokiniai nori mokytis, mokytojams jų darbas taip patinka, kad jie visai nenori išeiti. Deja, „blogose“ mokyklose padėtis visiškai kitokia. Šioms mokykloms sunku „prisivilioti“ ir išlaikyti gerus motyvuo-

tus mokytojus, o nuolatinis darbuotojų keitimasis lemia neigiamą mokinių požiūrį. Vaikams pradeda atrodyti, kad mokytojams jie visai nerūpi, nes tie nuolat išeina. Mokymuisi trūksta tęstinumo, ypač jei mokytojai išeina vidury mokslo metų. Mokytojams ir mokiniams labai sunku užmegzti teigiamus santykius, todėl mokytojai gali greitai prarasti motyvaciją. Nuolat keičiantis darbuotojams, mokyklai gali būti sunku išlaikyti labiau patyrusius mokytojus, tad dažnai nelieka kam patarti ar padėti naujiems specialistams. Šis tęstinumo trūkumas – lyg be paliovos žemyn besisukanti spiralė, ir mokyklai sunku išspręsti šią problemą.

Iš tikrųjų geriausiai prisidėti prie personalo pastovumo savo mokykloje galite tiesiog dirbdami joje ilgesnį laiką. Be to, galėtumėte padėti ir patarti naujiems mokytojams, raginti juos kurti ilgalaikę perspektyvą ir skatinti darbuotojus laikytis teigiamo požiūrio. Aišku, turite apsispręsti, ar norite taikstytis su sąlygomis, kuriomis dirbate.

## *Mokyklos valdymas*

Didelį poveikį elgesiui jūsų klasėje turi mokyklos valdymo būdas. Geriausia, kai mokiniai mato stiprią vadovaujančią komandą, entuziastingai besistengiančią padėti mokyklos darbuotojams ir suburti puikų personalą. Turėtų būti juntama, jog mokyklos direkcija labai vertina mokytojus, noriai juos remia ir padeda jiems dirbant su mokiniais. Jūs taip pat turėtumėte jausti, kad susidūrę su problemomis galite administraciją prašyti pagalbos – tai suteiks didesnį saugumo jausmą.

Paprastai už mokyklos valdymą atsako mokyklos direktorius ir vienas ar daugiau pavaduotojų. Žemesniąją grandį sudaro už mokymo programą atsakinga komanda – greičiausiai pagrindiniai dalyko mokytojai pradinėje mokykloje arba skyrių vadovai* vidurinėje mokykloje. Mokytojui, kuriam sunku suvaldyti savo mokinius, direktoriaus ar katedros vadovo palaikymas gali būti didelė pagalba. Jūsų mokiniai turi suprasti, kad mokytojai ir vadovybė yra susiję. Jei aplinkybės to reikalauja, mokytojui turi būti suteikta

---

* Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose jų atitikmuo galėtų būti metodinių grupių pirmininkai.

galimybė pranešti apie pačius problemiškiausius mokinius „aukštesnei instancijai“, kurioje problema būtų sprendžiama aukštesniu lygmeniu.

## *Mokyklos elgesio politika*

Jei jūsų mokyklos elgesio politika yra veiksminga ir gerai apgalvota, ji bus jums neįkainojama pagalba sprendžiant mokinių elgesio problemas. Skirtingose mokyklose kyla labai įvairių ir specifinių elgesio problemų, tad būtų geriausia, jei mokyklos elgesio politika būtų glaudžiai susijusi su konkrečiais jūsų mokykloje iškylančiais sunkumais. Gera mokyklos elgesio politika turėtų pasiūlyti mokytojams daug pastangų įvertinimo priemonių, įvairaus lygio nuobaudų, kurias derėtų taikyti drausminant mokinius, taip pat patarti, kaip „kontroliuoti“ kiekvieno mokinio elgesį mokykloje. Toliau išvardyti veiksniai, padedantys sukurti veiksmingą mokyklos elgesio politiką.

- *Ji kuriama bendradarbiaujant su visu personalu.* Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai labai aiškiai žino, kas mokykloje negerai (arba gerai!). Jie dažnai pasikalba apie elgesio problemas mokytojų kambaryje ir, galiu pasakyti iš savo patirties, dažniausiai jiems nerimą kelia panašios elgesio problemos. Veiksmingai savo darbą atliekanti administracijos komanda turėtų atidžiai įsiklausyti į mokytojų pastabas. Jie turėtų kurti mokyklos elgesio politiką bendradarbiaudami su visais mokyklos darbuotojais, įskaitant ne pedagoginį darbą dirbančius asmenis. Taigi darbuotojai pajus, kad nuo jų daug kas priklauso, ir bus labiau linkę nuosekliai vykdyti šią politiką.
- *Ji nuolat keičiama.* Gera mokyklos elgesio politika turėtų būti nuolat keičiama. Ją reikia tobulinti ne tik siekiant pagerinti, bet ir todėl, kad darbuotojai ir vaikai taip pat nuolat keičiasi.
- *Ji turi būti vykdoma nuosekliai.* Nuoseklumas yra labai svarbus veiksnys, nes mokiniai turi žinoti, ko tikėtis iš kiekvieno mokytojo už blogą elgesį. Turėtų būti nustatytos aiškios taisyklės ir aiškus bausmių, taikomų jas pažeidus, modelis. Nuoseklumas sunkiai pasiekiamas, nes mokytojai yra individai, kurie vykdo mokyklos politiką vadovaudamiesi savais skirtin-

gais principais. Tačiau jei mokyklos politika yra reali ir priimta bendru sutarimu su visais darbuotojais, didesnė tikimybė, kad ji bus vykdoma nuosekliai.

Toliau aprašomas būdingos mokyklos elgesio politikos pavyzdys, pademonstruosiantis, kaip ir kodėl tokia politika gali būti veiksminga. Jei jums atrodo, kad jūsų mokyklos politika nėra labai efektyvi, galbūt galėtumėte pasiūlyti ją patobulinti vadovaujantis toliau pateikiamomis idėjomis. Paprastai galite tai padaryti per mokyklos posėdžius.

## *„Mokyklos taisyklės"*

Mokyklos darbuotojai turi apsispręsti, koks būtent elgesys yra priimtinas, o koks ne, nustatyti tam tikras taisykles, kuriomis vadovaudamasis mokytojas galėtų dirbti. Tai reiškia, kad turėtų būti sudarytas taisyklių sąvadas, apibrėžiantis, ko būtent tikimasi iš mokinių (ir jų tėvų). Tose taisyklėse gali būti nurodoma, kaip jie turėtų dirbti, elgtis klasėje ir mokyklos teritorijoje, taip pat aptariami uniformos dėvėjimo klausimai, mokinių elgesys vienų su kitais, su mokytojais ir apskritai aplinkoje. Mokytojai turėtų iškabinti šių taisyklių kopijas klasėje, kad taikant bausmę būtų galima nurodyti pažeistą taisyklę. Siekiant, kad mokyklos taisyklės būtų veiksmingos, jos turi būti trumpos, aiškios ir praktiškos. Jas reikėtų suformuluoti teigiamais („reikia daryti taip"), o ne neigiamais („negalima daryti to") sakiniais.

Gerai parengtas taisyklių sąvadas palengvina mokytojo darbą. Mokytojai gali juo naudotis skirdami bausmes, paaiškindami, jog jie tiesiog vadovaujasi mokyklos politika, o ne „užsipuola" mokinį iš asmeniškų paskatų. Kai kuriose mokyklose pedagogų darbas apsunkinamas sukuriant taisykles, kurios neišvengiamai sukelia konfliktines situacijas. Kai kurios taisyklės, kurias mokytojai privalo taikyti, atrodo visiškai nereikšmingos – tiek mokytojui, tiek mokiniams. Kai mokytojas atsiduria tokioje situacijoje, nuo jo asmeninio sprendimo priklauso, kaip „intensyviai" bus taikoma konkreti taisyklė.

Deja, vos tik pradedame atsirinkinėti, kuriomis taisyklėmis vadovausimės, o kuriomis ne, sutrikdomas mokyklos elgesio politikos nuoseklumas. Tikriausiai daug geriau iš pat pradžių užtikrinti, kad visų pirma jų taisyklės

būtų protingos, o tai padėtų padaryti konsultacijos su darbuotojais (ir su mokiniais).

## *Poveikio priemonės*

Dauguma mokyklų taiko tokią poveikio priemonių sistemą, pagal kurią bausmės laipsniškai didinamos laikantis standartinio formato. Pradinė nuobauda gali būti žodinis įspėjimas, vėliau – raštiškas įspėjimas, o jei šios priemonės neefektyvios – mokinys gali būti paliekamas po pamokų vis ilgesniam laikui. Mokiniams, pasiekusiems aukščiausią poveikio priemonių taikymo lygmenį, gali būti skiriama papildoma bausmė, pavyzdžiui, mokytojas gali paskambinti namo arba išvaryti mokinį iš klasės.

Laipsniškas poveikio priemonių didėjimas suteikia mokytojui galimybę tinkamai kontroliuoti klasę, nes kiekvienu atveju galima vadovautis nustatytu modeliu. Tolygus nuobaudų didėjimas padeda išvengti konfliktinių situacijų, nes mokiniui suteikiama daug galimybių apsispręsti bendradarbiauti. Tik svarbu, kad tokia skirtingų lygių nuobaudų sistema būtų nuosekliai taikoma visoje mokykloje, antraip mokiniams gali atrodyti, kad kai kurie mokytojai elgiasi neteisingai.

## *„Griežčiausia bausmė“*

Daugelyje mokyklų dabar numatyta „griežčiausia bausmė“, kuri gali padėti „išgelbėti“ nebevaldomą situaciją, – paprastai mokinys pašalinamas iš klasės. Gali būti, kad vaikas ima smurtauti arba mokytojas tiesiog nebegali tęsti pamokos, jei tas mokinys lieka klasėje. Tokiose situacijose turėtų būti galimybė, kad vaiką iš klasės pašalintų atėjęs vyresnysis pedagogas. Klasės mokytojas paprastai pasikviečia pagalbą naudodamas „raudonąją kortelę“ ar specialų lapelį. Tą lapelį į administraciją nuneša patikimas mokinys ir pakviečiamas atsakingas pedagogas. Deja, pasitaiko, kad mokytojas kviečia pagalbą, bet niekas neateina – taip sumenkinamas mokytojas ir bausmės poveikis.

Būtinybė taikyti tokią griežtą bausmę veikiausiai atspindi liūdną padėtį kai kuriose klasėse. Griežčiausia bausmė turėtų būti „atsarginė priemonė“,

kuria būtų galima pasinaudoti, kai elgesys tampa visai nepriimtinas ar netgi pavojingas mokytojui ir kitiems mokiniams. Tokia bausmė neturėtų būti skirta vien tam, kad nepaklusnius mokinius būtų galima pašalinti iš klasės. Kad ši bausmė būtų tikrai paveiki, mokytojas turi nebijoti ją taikyti, bet tik tada, kai tai iš tikrųjų būtina.

## *Taškų sistema*

Laimė, daugelis netinkamo elgesio atvejų, su kuriais kasdien susiduria mokytojai, tėra nedideli trikdžiai, o ne rimti incidentai. Tačiau jei šie nedideli incidentai nebus veiksmingai sprendžiami, jie gali trukdyti mokymuisi. Nedideli trikdžiai mokytojams taip pat sukelia daug įtampos, nes vis kartojasi ir erzina. Daugelis mokinių nuolat kartoja tam tikrą nusižengimą. Veiksminga mokyklos elgesio politika turi būti numačiusi, kaip šią problemą kontroliuoti ir spręsti.

Vienas iš sumanymų, kurį mačiau taikant, yra „taškų sistema“. Bet kokio nusižengimo atveju mokiniui skiriamas (arba panaikinamas) tam tikras taškų skaičius, svyruojantis nuo vieno iki dviejų taškų už mažus trukdymus ar prasižengimus iki didesnio taškų skaičiaus už rimtus pažeidimus. Taškai taip pat gali būti skiriami (arba panaikinami) už mokyklos taisyklių pažeidimą, pavyzdžiui, jei mokinys nedėvi arba netinkamai dėvi mokyklos uniformą ar vėluoja į pamokas. Bendras mokinio surinktų taškų skaičius leidžia mokyklos vadovams įvertinti, kas atsisako laikytis mokyklos taisyklių. Ši ankstyvo įspėjimo sistema suteikia galimybę mokytojui ir mokyklos vadovams laiku įsikišti.

## *Mokyklos elgesio specialistų grupė*

Kai kuriose mokyklose (daugiausia vidurinėse) dabar būna specialistų grupė, į kurią galima kreiptis dėl vaikų, turinčių sunkių elgesio problemų. Tai gali būti poveikio priemonių sistemos dalis; pavyzdžiui, kai mokinys surenka tam tikrą taškų skaičių (žr. pirmiau), jis galėtų būti siunčiamas pas elgesio specialistus. Tokiose grupėse turėtų dirbti mokytojai, turintys patirties sprendžiant elgesio problemas. Šios grupės mokytojams tenkantis mokinių

skaičius turėtų būti nedidelis, kad kiekvieno vaiko poreikiams būtų skiriamas individualus dėmesys, galiausiai siekiant iš naujo integruoti mokinius į klasę.

## *Pagalbos sistema*

Kai susiduriame su elgesio valdymo problemomis, labiausiai mums reikia gerų pagalbininkų, ko nors, kuo pasitikime, kad galėtume pasidalyti savo rūpesčiais, arba ko nors, kas galėtų mums profesionaliai patarti konkrečiu atveju. Mokytojo darbas iš esmės yra atsiskyrėliškas – dirbdami savo klasėje mažai nutuokiame apie tai, kad vyksta kitose mokyklos vietose. Labai lengvai galime duoti laisvę vaizduotei ir pradėti manyti, kad visų kitų jūsų mokyklos mokytojų mokiniai *jų* pamokose elgiasi nepriekaištingai ir tik jūs vienas *nesugebate* suvaldyti tų neklaužadų. Netinkamas mokinių elgesys gali versti jus jaustis prislėgtus ir vienišus, tačiau jei mokykloje veikia efektyvi pagalbos sistema, visuomet turėsite kam pasiguosti, kai blogai jausitės.

### *Kiti mokytojai*

Mokytojai linkę užmegzti stiprius ryšius su savo kolegomis, galbūt dėl to, kad jų darbas reikalauja daug fizinių ir emocinių pastangų. Nors per dieną su kitais mokytojais tikriausiai praleidžiate gana nedaug laiko, turbūt kartu vedate popamokinės veiklos užsiėmimus arba bendraujate už mokyklos ribų. Pasistenkite rasti laiko bent kartą per dieną nueiti į mokytojų kambarį. Tai padės atsigauti – pavargęs mokytojas labiau linkęs spręsti elgesio problemas neigiamu būdu. Taip pat turėsite galimybę pasikalbėti su kitais mokytojais apie patirtas problemas, gauti patarimų arba tiesiog „nuleisti garą“.

### *Pagalbinis personalas*

Vis dažniau klasėje, be mokytojo, dirba ir kitų darbuotojų. Nors pagrindinė jų paskirtis – palengvinti mokymosi procesą, jų pagalba sprendžiant elgesio problemas, žinoma, taip pat bus neįkainojama. Daugiausia savo laiko jie galėtų skirti vaikams, kurių mokymosi poreikiai gali sukelti elgesio problemų. Pavyzdžiui, jei koks nors vaikas yra linkęs kelti sumaištį, nes jam sunku suprasti užduotį, mokytojas padėjėjas galėtų jam padėti mokytis.

### *Pedagogai, dirbantys su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais*

Jūsų mokykloje dirbančių specialiųjų pedagogų pagalba sprendžiant elgesio problemas klasėje taip pat neįkainojama. Jie turi profesinių žinių apie tas problemas bei puikiai suvokia, kaip jaučiatės dėl tokio sunkaus mokinių elgesio. Susipažinkite su šiais darbuotojais, paprašykite jų patarimo ir pasistenkite gauti iš jų kuo daugiau informacijos apie tai, kaip tvarkytis su sunkaus elgesio vaikais. Be specialistų, bendradarbiaujančių su jūsų mokykla ar čia dirbančių, paprastai mokykloje dar būna specialiųjų ugdymo poreikių koordinatorius, mokyklos psichologas ir socialinis darbuotojas.

### *Administracijos darbuotojai*

Jūsų mokyklos administracijos darbuotojai taip pat gali padėti jums nusiraminti ir jus įkvėpti. Tačiau tiesa tokia, kad kaip ir bet kurie kiti darbuotojai, vieni vadovai dirba veiksmingai, o kiti ne taip efektyviai. Mokytojai, dirbantys administracijoje, turi bent jau kelerių metų patirtį. Jei esate gana nepatyrę pedagogai, jie galės jums patarti, nes patys yra susidūrę su daugeliu dabar jūsų patiriamų problemų. Administracijos darbuotojai dėl užimamų pareigų turi tam tikrą autoritetą. Jie galėtų pasinaudoti tuo autoritetu, padėdami spręsti elgesio problemas, pavyzdžiui, pasakydami (prieš visą klasę), kad dėl ypač sunkių mokinių galite kreiptis į juos.

## *Tėvai*

Daugelis tėvų tikrai nuoširdžiai ir noriai palaikytų mokytojus, dirbančius su jų vaikais, tačiau dažniausiai nežino, kaip iš tikrųjų tai padaryti. Jei kurio nors vaiko elgesys kelia jums problemų, skirkite laiko pabendrauti su jo tėvais ar globėjais, kad aptartumėte padėtį. Dažnai tėvai net nenutuokia, ką tiksliai jų vaikai veikia mokykloje. (Be to, kiek jaunimo parėję namo prisipažįsta apie savo blogą elgesį?) Taip dažniausiai atsitinka vidurinėje mokykloje, kai ryšys tarp mokyklos ir namų yra ganėtinai silpnas. Gali būti, kad tėvai visiškai nežino apie vaikų keliamas problemas, bet kai informuosite juos apie esamą situaciją, jie noriai palaikys jūsų atliekamą darbą. Suvokimas, kad mokinių tėvai jus palaiko ir jums padeda, sunkiai dirbančiam mokytojui gali būti didžiulė paspirtis.

## *Mokytojų profsąjungos*

Jūsų profsąjungos atstovas taip pat gali labai padėti, ypač jei susiduriate su sunkiomis elgesio problemomis. Jeigu jums kelia nerimą sveikatos ir saugos klausimai (susiję ir su klasės patalpa, ir su joje būnančiais mokiniais), jūsų profsąjungos atstovas gali jus pakonsultuoti jūsų teisių klausimais. Jei mokinys jumis skundžiasi (atrodo, kad šiais laikais ši problema vis auga), tuomet jūsų profsąjungos atstovas gali jus pakonsultuoti teisiniais bei kitais su jūsų profesine veikla susijusiais klausimais.

# 13.

# Elgesio valdymas pradinėje mokykloje

## *Pradinės mokyklos mokytojas ir elgesys*

Nors šioje knygoje pateikiamus patarimus galima pritaikyti skirtingo amžiaus mokiniams, kai kurios strategijos labiausiai tinka tam tikro mokyklinio amžiaus vaikų elgesiui kontroliuoti. Šiame skyriuje pateikiami patarimai ir metodai, konkrečiai skirti mokytojams, dirbantiems su pradinių klasių mokiniais. Čia rasite patarimų, kaip pradėti dirbti su nauja mažų vaikų klase, taip pat idėjų, kaip gerinti klasės kontrolę ir padėti vaikams pasirengti vidurinei mokyklai.

Mažus vaikus mokykla gali gluminti ir bauginti, todėl turime į tai atsižvelgti spręsdami elgesio problemas. Šiame etape sukuriamas tolesnės vaiko raidos mokykloje modelis, o mes, suprantama, norime sukurti teigiamą gero elgesio modelį. Svarbiausia, gerą vaikų elgesį turime paskatinti ne gąsdinimais, o taikydami teigiamas priemones.

Vaikams, kurių tėvų socialiniai įgūdžiai blogi, pradinės mokyklos mokytojas gali būti pirmasis suaugęs žmogus, galintis juos išmokyti tinkamo elgesio. Lygiai kaip vaikui, neturėjusiam galimybių susipažinti su knygų pasauliu, tikriausiai bus sunkiau išmokti skaityti ir rašyti, taip ir vaikui, kurio niekas nemokė gero elgesio, prireiks laiko, kad išmoktų tinkamai elgtis mokykloje. Pagrindinis pradinės mokyklos mokytojo uždavinys – padėti vaikams suprasti, kas yra geras elgesys.

## *Pradžia*

Kelios pirmosios dienos ir savaitės, praleistos su savo klase, yra labai svarbios kuriant visų metų modelį. Tai taikytina ne tik gero elgesio modeliams kurti, bet ir tinkamiems darbo įpročiams skatinti. Pradinės mokyklos mokytojui, visus metus dirbančiam su viena klase, žinoma, gyvybiškai svarbu nuo pat pradžių su kiekvienu vaiku užmegzti ir išlaikyti gerus santykius. Toliau pateikiama naudingų patarimų apie tai, kaip pradėti dirbti su nauja klase.

### *Informacijos rinkimas*

Prieš prasidedant mokslo metams norisi skirti kuo daugiau laiko išsamiems pamokų planams sudaryti ir užtikrinti, kad pamokos būtų iš anksto gerai apgalvotas. Tačiau, kol nesusitikote ir nesusipažinote su vaikais, kuriuos mokysite, dalį šio laiko vertėtų skirti informacijai apie klasę rinkti. Tada pradėdami planuoti pamokas galėsite daug geriau tinkamai paskirstyti užduotis ir pritaikyti jas pagal mokinių poreikius ir pomėgius. Informaciją galite rinkti daugeliu būdų.

- *Pasikalbėkite su kolegomis.* Daugelį jūsų vaikų ankstesniais metais bus mokę kiti jūsų mokyklos darbuotojai, nebent dirbate su darželinukais ar parengiamąja klase. Jei yra galimybė, prieš prasidedant mokslo metams skirkite laiko pasikalbėti apie mokinius su kolegomis. Pasistenkite nespręsti apie vaikus tik pagal kito mokytojo įspūdžius. Tačiau jūsų kolegos turbūt galės jums duoti naudingų patarimų apie ypatingas vaikų elgesio problemas ar konkrečius sunkumus.
- *Atsižvelkite į specialiuosius poreikius.* Skirkite laiko pasikalbėti su jūsų mokykloje dirbančiu ar mokyklą konsultuojančiu specialiuoju pedagogu. Pasidomėkite, ar yra klasėje vaikų, turinčių mokymosi ar elgesio sunkumų arba fizinių sutrikimų. Susirinkite visas ataskaitas, individualaus ugdymo planus ar kitą rašytinę medžiagą apie savo vaikus. Viską perskaitykite, kad žinotumėte, ko tikėtis.
- *Išmokite vardus.* Kuo greičiau išmoksite vaikų vardus, tuo geriau galėsite kontroliuoti jų elgesį. Štai keli patarimai, kaip tai padaryti:

- Parašykite plakatą su kiekvieno mokinio nuotrauka ir jo vardu. Vaikai galėtų pateikti papildomos informacijos apie savo pomėgius, laisvalaikio užsiėmimus ir pan.
- Kelias pirmąsias kelias dienas žaiskite vardų žaidimus. Tai naudingi „apšilimo“ pratimai, padedantys vaikams susipažinti.
- Susodinkite vaikus pagal sudarytą planą – tai padės jums išmokti vardus ir parodyti, kad valdote padėtį. Kaip atlygį už gerą elgesį leiskite vaikams pasirinkti, kur sėdėti.

- *Susipažinkite su vaikais.* Užuot iš karto puolę prie mokymo programos, skirkite laiko susipažinti su vaikais kaip asmenybėmis. Susėdę ratu galite pasikalbėti apie mėgstamiausius vaikų dalykus arba suskirstykite mokinius grupelėmis, kuriose jie kalbėtųsi apie savo talentus ar pomėgius.

## *Kaip išmokyti tinkamai elgtis klasėje*

Pirmaisiais metais pradinėje mokykloje vaikams trūks patirties, kaip elgtis klasėje. Tiesą sakant, netgi vyresniųjų pradinės mokyklos klasių mokiniai ir netgi vidurinės mokyklos moksleiviai dažnai susiduria su elgesio klasėje sunkumais – pavyzdžiui, jiems sunku ramiai sėdėti, pakelti ranką, kad atsakytų į klausimą, susikaupti darbui ir pan. Šių įgūdžių ir elgesio galima išmokti, o pradinė mokykla šiam tikslui puiki vieta, ypač mokslo metų pradžioje. Mokydami elgesio klasėje galėtumėte mokyti įvairių elgesio įgūdžių.

- *Kaip sėdėti.* Išmokykite vaikus tinkamai sėdėti ant kilimo ar kėdės. Pavyzdžiui, sėdint ant kilimo sukryžiuoti kojas, sudėti rankas ir „nesiblaškyti“. Paaiškinkite, kodėl svarbu, kad vaikai nesisuptų ant kėdžių ir sėdėtų ant kilimo, kol mokytojas leis atsistoti.
- *Kaip klausytis.* Norite, kad jums kalbant vaikai tyliai ir atidžiai klausytųsi. Todėl geriausias laikas mokyti vaikus, kaip pamokoje klausytis, yra mokslo metų pradžia. Paraginkite vaikus susidėti rankas – taip išvengsite jų blaškymosi.
- *Kaip atsakinėti į klausimus.* Išmokykite vaikus taisyklingai atsakinėti į klausimus: pakelti ranką, nešaukti, visiems stengtis dalyvauti ir pan.

Diegdami tinkamus įpročius, pasufleruokite, pavyzdžiui, paprašykite: „Pakelkite ranką, jei žinote..."

– *Kaip atlikti užduotis.* Paaiškinkite vaikams, kaip tiksliai atlikti užduotis. Galite aptarti įvairius užduočių atlikimo būdus ir netgi pakabinti ant sienos jų sąrašą, kad mokiniai galėtų jais vadovautis. Pavyzdžiui, jei dirbate su 5 ar 6 klasės* mokiniais, jūsų sąraše gali būti šie elementai:
  – visuomet užrašykite pavadinimą ir datą, juos pabraukite;
  – rašykite kuo tvarkingiau;
  – skirkite laiko rašybai ir skyrybai patikrinti;
  – dirbkite tyliai (o jei atlikdami užduotis kalbate, tai tik tyliai);
  – jei turite klausimų arba reikia pagalbos, pakelkite ranką.

## *Kaip įpratinti vaikus tinkamai elgtis*

Filme „Vaikų darželio policininkas" Arnoldas Schwarzeneggeris moko savo klasę taip, lyg jie būtų „policijos akademijoje". Šiame pramanytame pavyzdyje galima įžvelgti labai veiksmingą darbo su vaikais principą. Jei iš pat pradžių įpratinsite juos tinkamai elgtis, jie (dažniausiai) sėkmingai vadovausis jūsų nurodymais ir toliau. Iš esmės šį „įpratinimo" procesą sudaro jūsų lūkesčių išaiškinimas ir jų demonstravimas klasei. Galite įpratinti vaikus:

– *Laikytis rytinės rutinos.* Ką vaikai pirmiausia turėtų padaryti iš ryto atėję į klasę? Ar jie pasideda savo knygas ir reikalingas priemones ant stalo? Ar jie tyliai sėdi savo vietose arba ant kilimo, kad mokytojas galėtų užpildyti lankomumo žurnalą? Ar jie turėtų išsirikiuoti už klasės durų, kol mokytojas leis jiems įeiti į vidų?
– *Reaguoti į mokytojo duodamus ženklus.* Būtų geriausia siekti, kad vaikai greitai ir įprastai reaguotų į jūsų duodamus kontrolės ženklus, sutelkiančius jų dėmesį. Vaikų reakcija galiausiai taps įpročiu, taigi jums reikės mažiau pastangų.
– *Tvarkyti mokymo priemones.* Įpratinkite vaikus pasiimti mokymo priemones ir jomis naudotis. Laikui bėgant, sugaišite mažiau laiko ir nereikės

* Jungtinėje Karalystėje 5 ir 6 klasės priklauso pradinei mokyklai.

tiek daug pastangų, taip pat paskatinsite mokinius prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir mokymąsi. Pavyzdžiui, galite skirti keletą stalčių, kuriuose vaikai laikytų savo daiktus. Vaikai galėtų būti įpratinti jums davus ženklą po kelis vienu metu nueiti prie stalčių, pasiimti priemonių ir sugrįžti į savo vietas. Galite šį procesą paįvairinti paversdami jį žaidimu ar varžybomis, kuriose renkama „geriausia“ komanda.

– *Sutvarkyti klasę.* Taip pat įpratinkite vaikus kiekvienos pamokos ar dienos pabaigoje sudėti mokymo priemones ir inventorių į vietas ir sutvarkyti klasę. Galite paskirti „komandą“, atsakingą už tai, kad visa klasė būtų švari ir sutvarkyta.

## *Klasės valdymo metodai*

Vienas iš pagrindinių veiksnių, padedančių išlaikyti gerą elgesį, yra sugebėjimas ramiai ir nuosekliai kontroliuoti vaikus. Žinoma, visada atsiras mokinių, kurie savo elgesiu apsunkins jūsų darbą, bet apskritai mokytojui daugiausia įtampos sukelia maži trikdymai, o juos dažnai sukelia nepakankamai kontroliuojama klasė.

Toliau pateikiami patarimai susiję su įvairiais aspektais, su kuriais susiduriate kasdien spręsdami klasėje kylančias problemas. Tomis svarbiosiomis pirmosiomis savaitėmis vaikus galite išmokyti daugelio šių gerų įpročių.

### *Kaip atkreipti mokinių dėmesį*

Pradinėje mokykloje, ypač dirbant su mažais vaikais, svarbu surasti veiksmingą mokinių dėmesio sutelkimo būdą, kad būtų galima tinkamai kontroliuoti klasę. Jūsų vaikai gali labai susidomėti savo užduotimis, o gali būti, kad jie tiesiog triukšmaus. Aišku, siekdami atkreipti jų dėmesį, visai nenorite šaukti. Todėl turite sugalvoti, kaip greitai ir lengvai atkreipti jų dėmesį išlaikant ramią ir teigiamą atmosferą. Tokiais atvejais labai praverčia kontrolės ženklai. Toliau pateikiama keletas idėjų, kaip atkreipti mokinių dėmesį, – tai nesunkiai gali tapti jūsų klasės įpročiais.

*Neverbaliniai ženklai.* Mokytojas susitaria su mokiniais, kokį ženklą naudos, norėdamas pasakyti: „Prašau dėmesio“, o vaikai turi būti pasirengę į jį reaguoti. Pavyzdžiui, galėtumėte panaudoti „tyliosios kėdės“ ženklą – mokytojas atsisėda ant konkrečios kėdės ir taip duoda ženklą, kad mokiniai turi susirinkti ant kilimo. Kitas pavyzdys – iškelta mokytojo ranka, rodanti, kad visi vaikai liautųsi daryti, ką darę, nutilti ir taip pat pakelti rankas.

*Nustatytas laikas.* Tai naudingas metodas, nes atsakomybė kontroliuoti elgesį tenka ne mokytojui, o vaikams. Prieš pradedant užduotį, mokytojas pateikia mokiniams išbandymą: jie turi sekti laikrodį, o mokytojo nurodytu laiku – visiškai nutilti ir ruoštis kitam nurodymui. Pastebėsite, kaip paprastai numatytu laiku vienas ar du atidesni mokiniai vietoje jūsų stengsis nutildyti kitus.

*Tikslinė komanda.* Šiuo atveju mokytojas duoda greitą, tikslinį nurodymą, pavyzdžiui: „Trys, du, vienas, stop!“ Mokytojui ištarus „stop“ vaikai turi sustingti kaip statulos. Pavertę tokią komandą „žaidimu“, galėsite paskatinti vaikus kiekvieną kartą jį žaidžiant reaguoti vis greičiau.

*Garsinis ženklas.* Mokytojas sugroja kelis muzikos akordus, trumpai sušvilpia ar duoda kitą šaižų garsinį ženklą, pranešdamas, kad vaikai turi atsitraukti nuo užduočių ir skirti jam šiek tiek dėmesio. Mokinių, kurie reaguoja greičiausiai, pastangos galėtų būti kaip nors įvertintos, siekiant paskatinti juos kiekvieną kartą reaguoti vis greičiau.

*„Įsijungiame visi“.* Man šis metodas pasiteisino, ko gero, kaip vienas iš veiksmingiausių dėmesio sutelkimo būdų, ypač dirbant su jaunesniųjų pradinių klasių mokiniais. Mokytojas pradeda spragsėti pirštais arba ploti rankomis tam tikru ritmu, pavyzdžiui, du lėti spragtelėjimai, o po to – trys greiti. Vaikai turi įsijungti į ritmą. Kadangi visą dėmesį skiria mokytojo ritmui atkartoti, jie nustoja kalbėtis. Tada mokytojas pamažu lėtina spragsėjimą ir plojimą, kol visi mokiniai kartu nustoja spragsėti ir ploti, pasirengę sutelkti visą savo dėmesį.

## *Kaip išlaikyti mokinių dėmesį*

Mažų vaikų dėmesys lengvai išblaškomas. Tiesą sakant, dėmesį blaškančios priemonės yra veiksmingas būdas atitraukti mokinius nuo netinkamo elgesio, pavyzdžiui, pirštais valdoma lėlė gali nutraukti mažosios Anės pykčio priepuolį. Tačiau tai taip pat reiškia, kad mokytojui reikia daug pastangų, norint išlaikyti mažų vaikų klasės dėmesį, ypač aiškinant užduotis ir dėstant pamokos medžiagą. Turbūt taip pat stengiatės pasiekti, kad vaikai susikaupę dirbtų per kiekvieną pamoką. Įgyvendinti šį siekį padės toliau apibūdinti metodai.

- *Išlaikykite akių kontaktą.* Kalbėdami su klase, nuolat žvalgykitės po klasę, kad užtikrintumėte, jog visi vaikai žiūri tiesiai į jus. Pastebėję, kad kuris nors mokinys to nedaro, padarykite trumpą pauzę, bet nieko nesakykite. Paprastai vaikai pastebi, kad liaujatės kalbėti, pasižiūri į jus ir susiduria su jūsų žvilgsniu.
- *„Kartokite paskui mane“.* Kai aiškinate užduotį, dažnai atrodo, kad vaikai klausosi, nors iš tikrųjų jūsų žodžių jie neužfiksuoja savo atmintyje. Aptaręs pamokos užduotis, paprašykite, kad kuris nors mokinys pakartotų, ką pasakėte (geriausia, kad tai būtų vaikas, kuris, jūsų manymu, galėjo jūsų žodžius praleisti pro ausis). Tokiu būdu galėsite išaiškinti bet kokius nesusipratimus prieš vaikams pradedant atlikti užduotis.
- *Suskirstykite pamoką dalimis.* Suskirstykite ilgesnes pamokas į mažesnes užduočių atlikimo dalis, kad galėtumėte išlaikyti mokinių dėmesingumą ir įvertinti jų pastangas atlikus kiekvieną užduotį. Tarp užduočių darydami pertraukėles pasinaudokite galimybe vaikams „prasimankštinti“. Tai gali būti smegenų mankšta, pavyzdžiui, greita skaičiavimo mintyse užduotis, arba fizinė mankšta, pavyzdžiui, kai visi atsistoja ir papurto rankas ir kojas.

## *Nurodymai*

Mažiems vaikams gali būti sunku suvokti viską, kas vyksta aplink juos. Šiaip ar taip, juk neseniai visas jų pasaulis buvo jų tėvai ar globėjai. Dabar jie lanko mokyklą, kur vyksta daug įvairių dalykų, ir jų dėmesys lengvai išblaškomas. Tai reiškia, kad pradinių klasių mokytojas visų pirma turi išmokti išdėstyti nurodymus taip, kad jie būtų veiksmingi, pavyzdžiui, aiškindamas užduotis, kurias reikia atlikti per pamoką. Iš tikrųjų stebėtinai sunku išdėstyti nurodymus aiškiai: tai įgūdis, įgyjamas tik per ilgą praktiką.

Jei vaikai nevisiškai supranta jūsų nurodymus, kyla įvairių nesusipratimų. Vos pateikiate mokiniams užduotį, iš karto pakyla kokios penkios rankos ir išgirstate: „Nesuprantu, ką turiu daryti." Tuomet turite gaišti brangų pamokos laiką ir vėl aiškinti užduotį kiekvienam mokiniui atskirai. Vaikai, nedrįstantys paprašyti pagalbos, gali pradėti netinkamai elgtis, kad nuslėptų, jog užduoties nesupranta. Visų pirma tokias problemas galite įveikti išdėstydami veiksmingus nurodymus. Toliau pateikiama patarimų, kaip tai padaryti.

– *Išdėstykite viską kuo aiškiau.* Nors jūsų pateikiami nurodymai jums pačiam gali atrodyti aiškūs, dažnai jie būna stebėtinai painūs jūsų mokiniams. Jūs mintyse suplanuojate pamoką, tačiau perteikti ją mokiniams gali būti labai sudėtinga. Kad nurodymai būtų aiškūs, suformuluokite juos kuo paprasčiau, pritaikykite juos silpniausiam, labiausiai sumišusiam vaikui klasėje. Kalbėkite lėtai ir raiškiai, pabrėždami svarbiausius žodžius.
– *Pateikite nurodymus vaizdiniu formatu.* Kai kuriems vaikams daug lengviau suprasti tai, ką mato, nei tai, ką girdi. Pagalvokite, kokiomis vaizdinėmis priemonėmis galėtumėte pagrįsti savo nurodymus, – ant lentos nubraižykite diagramų, užrašykite pagrindinius punktus, naudokite pagalbines mokymo priemones ir pan.
– *Pateikite pavyzdį.* Jei su klase išnagrinėsite keletą pavyzdžių, tai tikrai padės pagrįsti jūsų reikalavimus. Pavyzdys padeda perkelti abstrakčią mintį į konkrečią veiklą. Kai galima, paprašykite, kad savanoriai padėtų jums sugalvoti tokių pavyzdžių, taip paskatinsite vaikus dalyvauti pamokoje ir patikrinsite, kaip jie supranta nurodymus.

- *Pagalvokite apie savo vartojamą žodyną.* Mes, kaip suaugusieji, vartojame žodžius faktiškai negalvodami, kad jie turi būti suprantami ir kitiems. Dirbant su mažais vaikais, kurių žodynas dar ribotas, reikia pasirūpinti, kad jie lengvai suprastų kiekvieną žodį. Kalbėkite kuo konkrečiau – užuot sakę „atidžiai peržiūrėkite skyrybą", patarkite vaikams patikrinti, ar „teisingai sudėjo visus taškus ir kablelius".
- *Nustatykite konkretų laiką.* Kad nesuverstumėte visų nurodymų į vieną krūvą, aiškiai suskirstykite užduotis ir nustatykite kiekvienai iš jų skirtą laiką. Pavyzdžiui, siekdami paaiškinti darbų seką, pasakykite mokiniams, kad „pirmiausia reikės...". Nustatykite kiekvienai užduočiai laiko limitą, kad vaikams būtų aišku, per kiek laiko reikia ją atlikti, galite užrašyti laiką ir ant lentos, kad vaikai galėtų pasižiūrėti.
- *„Trejeto taisyklė".* Paprastai vaikams sunku atsiminti daugiau nei kokius tris nurodymus iš karto – tai, rodos, didžiausias galimas informacijos kiekis, kurį jie gali „apdoroti" vienu metu. Dėstydami nurodymus, apsiribokite trimis pagrindiniais punktais, kuriuos vaikai privalo atsiminti.
- *Nuolat viską kartokite.* Įpraskite nuolat kartoti nurodymus, pasitelkdami įvairius būdus, kad būtumėte tikri, jog jūsų mokiniai juos visiškai supranta. Paprašykite mokinių pakartoti, ką sakėte, kad galėtumėte patikrinti, kas būtent jiems nevisiškai aišku.
- *Pasinaudokite mokytojų padėjėjų ir kitų darbuotojų pagalba.* Pasikalbėkite apie užduotis su jums padedančiais darbuotojais, geriausia prieš prasidedant pamokai. Jie galėtų padėti išaiškinti nurodymus jų nesuprantantiems vaikams.

## *Tegul geras elgesys tampa malonia pramoga*

Galite pasitelkti daug būdų, padėsiančių jums „apgauti" vaikus ir priversti elgtis gerai, jiems nė nesupratus apie tokius jūsų „kėslus". Jei gerą elgesį paversite malonia pramoga, tai jūsų klasėje sukurs teigiamą atmosferą. Taip pat jūs, kaip mokytojas, per visus mokslo metus patirsite mažiau įtampos. Toliau pateikiami keli sumanymai, kaip tai padaryti.

- *Paverskite elgesį kontroliuojančias užduotis žaidimu.* Pagalvokite, kaip ga-

lėtumėte pateikti užduotis vaikams. Jūsų kalbėsena turėtų sudaryti vaikams smagumo ir įdomumo įspūdį, o ne kelti nuobodulį ir reikšti sunkų darbą. Pavyzdžiui, jei mokote parengiamąją klasę, per paskutinę pamoką galite paprašyti atsigulti ir ramiai pasiklausyti pasakojimo. Užuot nuobodžiai išdėstę vaikams, kaip jie turėtų elgtis, pateikite tokius reikalavimus kaip žaidimą „Miegantys liūtai" – jie turėtų įsivaizduoti esą liūtai, kurie greitai užmiega.

– *Sukurkite įsivaizduojamą pasaulį.* Fantazijų pasaulis ir galimybė pasinaudoti savo vaizduote – galimybė būti kažkuo ar kažkur, kuo ar kur nesi, – sudomina įvairaus amžiaus vaikus. Pavyzdžiui, jei norite, kad mokiniai klasę sutvarkytų labai tyliai, galite jiems pasiūlyti įsivaizduoti, kad po grindimis miega milžinas, kad jie vaikšto per jo nugarą ir kad jo negalima žadinti.
– *Elkitės su jais kaip su suaugusiaisiais.* Labai veiksmingas pradinės mokyklos mokytojo sumanymas, kuriant įsivaizduojamą pasaulį, – leisti vaikams pabūti suaugusiaisiais. Pavyzdžiui, atlikdami bandymus, galite paprašyti mokinių suvaidinti mokslininkus. Tokiu būdu prisiimdami eksperto vaidmenį mokiniai atsakingiau žiūri į savo darbą ir elgesį. Bendraukite su jais, lyg jie būtų suaugusieji, reikškite nuostabą dėl bet kokios kvailystės: „Negaliu patikėti, kad tai darote, profesoriau Smitai, turint galvoje, kad esate pasaulinio garso mokslininkas."

## *Pasirengimas vidurinei mokyklai*

Mokydamiesi pradinėje mokykloje vaikai po truputį rengiasi pereiti iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. Paauglystė jau arti, bet jie dar nėra visiškai pasirengę atsisakyti kai kurių vaikiškų jausmų ir emocijų, kurios gali lemti jų nebrandų ir kvailą elgesį. Mokydamiesi paskutinėje pradinio ugdymo klasėje, mokiniai dažnai jaučia daugiau pasitikėjimo savimi, nes mokykloje yra „seni vilkai", vyriausi. Viskas apsiverčia aukštyn kojomis jiems pradėjus lankyti vidurinę mokyklą, kur jie vėl atsiduria piramidės apačioje.

Tokio amžiaus vaikai, žengdami pirmuosius žingsnius suaugusiųjų pasaulyje, gali pradėti nepaisyti nustatytų taisyklių ir stengtis išbandyti suau-

gusiųjų galimybių ribas. Taigi savo taikomas strategijas turėsite priderinti pagal mokinių amžių. Pateikiu kelias idėjas, kaip dirbti su vyriausiais pradinės mokyklos mokiniais.

- *Nusiteikite jų atžvilgiu rimtai.* Tokio amžiaus vaikai dažnai laiko save labiau suaugusiais, nei iš tikrųjų yra. Jei norite, kad jie elgtųsi kaip suaugę žmonės, rimtai vertinkite jų jausmus. Niekada nekalbėkite su jais iš aukšto. Jei kalbėsite su jais globėjišku tonu, jie elgsis netinkamai; jei elgsitės su jais kaip su suaugusiaisiais, dažniausiai jie įvykdys jūsų lūkesčius. Tokio amžiaus vaikai gali nustebinti sugebėjimu elgtis kaip suaugusieji.
- *Parodykite teigiamą pavyzdį.* Tokio amžiaus vaikams pavyzdys gali būti labai svarbus, nes vaikų noras tiesiog mėgdžioti savo tėvus po truputį išblėsta ir jiems svarbi tampa išorinė įtaka. Mokytojas gali daryti labai teigiamą poveikį mokiniams; kiti mokiniai irgi gali daryti netiesioginę įtaką ar rodyti netinkamą pavyzdį. Jei teks mokyti 6 klasės* mokinius, turbūt dažniausiai jie bus nervingi ir jausis sutrikę dėl perėjimo į vidurinę mokyklą. Galite pasikviesti į pamoką vidurinės mokyklos mokinį, kad parodytų jiems teigiamą pavyzdį ir pasikalbėtų su jais apie perėjimo į vidurinę mokyklą detales.
- *Pasidomėkite, kuo jie domisi.* Tai toks laikas, kai vaikai pradeda labiau domėtis aplinkiniu pasauliu ir kultūriniais ženklais, pasirodančiais visuomenės informavimo priemonėse. Jie pamažu tampa vis labiau nepriklausomi, galbūt tėvai suteikia jiems daugiau laisvės pirktis drabužių, muzikos įrašų arba vėliau grįžti namo. Pasidomėkite, kuo domisi jūsų klasė – naujausia grupe ar įžymiu futbolininku, – ir pasistenkite šiuos pomėgius įtraukti į mokymosi procesą. Mažų mažiausiai galėtumėte pasišnekučiuoti su savo mokiniais, parodydami, jog neatsiliekate nuo naujausių kultūrinių pokyčių. Tokiu būdu suasmenindami mokymo procesą, paskatinsite mokinius elgtis geriau.
- *Pasistenkite suprasti jų baimes ir nerimą.* Tokio amžiaus vaikai tampa jautresni mokslo draugų spaudimui. Galbūt jie bijo būti nepriimti į grupę arba jaučiasi sutrikę bendraudami su priešingos lyties atstovais. Pasisten-

---

* Jungtinėje Karalystėje – paskutinė pradinės mokyklos klasė.

kite prisiminti, kaip jūs jautėtės būdami tokio amžiaus – tad nenustebkite, jei, paprašę mokinių dirbti poromis mergaitė-berniukas, sulauksite neigiamos reakcijos.

## *Kaip įveikti perėjimo į vidurinę mokyklą sunkumus*

Perėjimas iš pradinės į vidurinę mokyklą jūsų mokiniams gali būti labai sudėtingas laikotarpis. Paskutinėje pradinės mokyklos klasėje jiems kils įvairių klausimų apie tai, kokia gi bus toji vidurinė mokykla; pradėjus joje mokytis, nauja aplinka jiems gali pasirodyti trikdanti ir bauginanti. Jei sugebėsime sumažinti vaikų patiriamą sukrėtimą, kurį sukelia šie pokyčiai, tikėtina, jog sugebėsime sumažinti ir jų neigiamą poveikį elgesiui. Galbūt padės šie patarimai.

- *Renkite apsilankymus.* Daugelyje mokyklų (ir pradinėse, ir vidurinėse) dabar yra mokytojų, atsakingų už perėjimo iš pradinės mokyklos į vidurinę priežiūrą. Toks mokytojas galėtų padėti surengti pradinės mokyklos išleidžiamosios klasės mokinių apsilankymą vidurinėje mokykloje, taip pat rengti užsiėmimus, kuriuose būtų galima gauti atsakymus į visus rūpimus klausimus.
- *Aptarkite skirtumus.* Klasės mokytojas gali padėti mokiniams aptardamas pradinės ir vidurinės mokyklos skirtumus, pavyzdžiui, tai, jog jie turės skirtingų dalykų skirtingus mokytojus, turės vaikščioti po klases, užuot praleidę didžiąją laiko dalį vienoje.
- *Padėkite jiems pasirengti.* Pasikalbėkite su mokiniais apie tai, kaip jie geriausiai galėtų pasirengti naujam etapui – jie gali tai padaryti per vasarą prieš išeidami į vidurinę mokyklą. Pavyzdžiui, reikės įsigyti tinkamos įrangos, iš vakaro susidėti kuprinę, sutvarkyti uniformą, kad iš ryto ją būtų galima apsirengti.
- *Susirašinėjimo draugai.* Kitas naudingas sumanymas – išleidžiamųjų klasių mokiniams susirasti susirašinėjimo draugų, besimokančių jauniausiose vidurinės mokyklos klasėse, vietinėse mokyklose. Apsikeisdami laiškais, iš vyresnių mokinių jie gali sužinoti visą „tiesą" apie vidurinę

mokyklą. Tai turėtų padėti išsklaidyti visus tebesklandančius gandus, pavyzdžiui, kad „tavo galva bus panardinta į tualetą". Turėdami „ryšių" vidurinėje mokykloje, mokiniai pirmosiomis dienomis naujoje mokykloje taip pat mažiau bijo – pradinukai atvykę į vidurinę pažinos bent jau vieną žmogų.

– *Padėjėjai.* Kai kuriose mokyklose dabar parenkami vyresni padėjėjai, kurie globoja mokinį pirmaisiais metais vidurinėje mokykloje. Tai paprastai būna 9, 10 ar vyresnių klasių mokiniai. Mažiems mokiniams svarbu turėti „ryšių" – ką nors, kas padeda apsiprasti naujoje aplinkoje.

# 14.

# Elgesio valdymas vidurinėje mokykloje

## *Vidurinės mokyklos mokytojas ir elgesys*

Kaip ir pradinėje mokykloje, tam tikri metodai bus naudingi ir dirbant su vyresniais mokiniais. Šiame skyriuje rasite įvairių minčių apie vidurinei mokyklai tinkamas strategijas. Vidurinės mokyklos mokytojui per dieną tenka dirbti su labai įvairaus amžiaus mokiniais – vaikais, paaugliais, jaunimu. Vidurinės mokyklos mokytojui ypač svarbu sugebėti kiekvienai iš šių amžiaus grupių pritaikyti savo mokymo stilių.

Mokyti vyriausius vidurinės mokyklos mokinius gali būti labai naudinga dalykiniu požiūriu – savo dalyką tenka dėstyti tokiu lygmeniu, jog esate priversti pasitempti ir reikalauti iš savęs daugiau. Tačiau jei klasėje kyla elgesio problemų, tokia padėtis gali būti viena iš sudėtingiausių. Daugelis jūsų mokinių gali fiziškai jus pranokti, ir jeigu jie linkę konfliktuoti, mokytojas gali pasijusti išsigandęs ir pažeidžiamas. Tokio amžiaus mokiniams nepasitenkinimas mokymosi sistema gali kelti motyvacijos problemų, ypač kai kurių dalykų.

Abiturientai iš tikrųjų jau yra suaugę ir šiuolaikiniame pasaulyje turi daug suaugusiesiems būdingų rūpesčių, kurie niekaip nesusiję su mokslu. Taip pat mokiniai patiria didelį spaudimą dėl artėjančių egzaminų. Kai kurie iš jų jau bus pasirengę palikti mokyklą ir išeiti iš saugios, uždaros mokyklos erdvės į realųjį pasaulį.

## *Pradžia*

Kelios pirmosios pamokos su bet kuria klase yra nepaprastai svarbios, „parengiant dirvą“ visiems mokslo metams. Vidurinės mokyklos mokytojui mokslo metų pradžia – tai susitikimų ir pažinčių su daugybe jaunų žmonių metas, o tai iš tikrųjų gali sukelti daug įtampos. Išmokti vardus mokytojams tikras išbandymas, ypač tiems, kurių dalykas, pavyzdžiui, muzika, dailė, kūno kultūra ar drama, dėstomas tik kartą per savaitę, – juk jie moko šimtus skirtingų mokinių. Toliau pateikiama pasiūlymų, kaip elgtis tomis pirmosiomis pačiomis svarbiausiomis mokslo metų savaitėmis ir kaip užsitikrinti sėkmingus darbo rezultatus.

### *Kokį mokymo stilių pasirinkti*

Kaip tinkamai sustyguoti pamokas – tai klausimas, iškylantis daugeliui mokytojų, o ypač tiems, kurie tik pradeda dirbti šį darbą. Jei nesugebėsite pačioje pradžioje apibrėžti savo stiliaus ir laikytis to paties požiūrio kiekvieną kartą susitikę su klase, jūsų mokiniai greitai pastebės jūsų silpnumą, sutrikimą ir nenuoseklumą. Toliau pateikiamos idėjos apie mokymo stilių yra pagrįstos mano pačios dažniausiai pasirenkamais būdais ir patirtimi. Atminkite, kad visus mano patarimus turėsite pritaikyti savo mokyklos aplinkybėmis ir savo mokiniams.

Patarčiau visiems vidurinės mokyklos mokytojams mokslo metus pradėti gana griežtu stiliumi – būkite griežti, kiek reikia. Tai nereiškia, kad pritariu senam posakiui: „Nesišypsokite jiems iki Kalėdų“, tačiau tikrai neabejoju, kad pradėję mokslo metus griežtu tonu užsitikrinsite stipresnes pozicijas. Nors ir keista, tai dar labiau taikytina dirbant, jūsų manymu, elgesio problemų neturinčioje mokykloje, kurioje jus gali užliūliuoti apgaulingas saugumo įspūdis, susidarytas per „medaus mėnesį“. Griežtas mokymo būdas reiškia, kad mokiniams sudaromas aiškus ir nepaneigiamas jūsų, kaip mokytojo, įspūdis. Jokio neapsisprendimo; jokių galimybių jiems tai išbandyti. Aš taip pat supratau, kad mokiniai iš tikrųjų labiau mėgsta ir gerbia mokytojus, kurie nuo pat pradžių taip dirba. Jokios galimybės kelti klasėje sumaištį – pirmenybė teikiama darbui, ir atrodo, kad jie tai supranta.

Kai kuriose elgesio problemomis pasižyminčiose mokyklose reikėtų atsargiau taikyti pernelyg griežtą ar kategorišką mokymo stilių. Jei mokytojo stilius suprantamas ne kaip kategoriškumas, o kaip agresija, tai gali sukelti netinkamą mokinių elgesį. Mokydami ypač sunkaus elgesio mokinius turėtumėte pasirinkti ramesnį ir laisvesnį stilių – reikėtų kantriai lenkti juos į savo pusę, užuot reikalavus paklusti. Tačiau apskritai vaikams patinka, kai jų mokytojai yra tam tikras valdžios simbolis (tačiau ne autoritarinis). Galite pritaikyti savo mokymo stilių pagal mokinių amžių – žodžiu, jauniausių klasių mokiniams galite būti labai griežtas, o kuo mokiniai vyresni, tuo laisvesniu stiliumi galite vesti pamokas.

Kai mokinius pavyksta suvaldyti, savo mokymo stilių galite laipsniškai švelninti, pasinaudodami „pyrago ir botago“ principu. Tačiau neatsipalaiduokite per anksti ar per greitai, ypač pirmaisiais darbo mokykloje metais. Rekomenduočiau griežto mokymo stiliaus laikytis visą pirmąjį semestrą, o vėliau galima būti šiek tiek lankstesniam. Būti griežtiems nereiškia būti atšiauriems ar neigiamai nusiteikusiems; tai paprasčiausiai reiškia būti ypač tvirtiems ir neabejojantiems tuo, kas turi vykti pamokoje, laikytis ramiai, kad ir kokių būtų provokacijų. Griežto stiliaus išraiškos būdai gali būti įvairūs.

- Mokiniai prieš įeidami į klasę tyliai išsirikiuoja eilute už durų.
- Lankomumo žurnalas kiekvienos pamokos pradžioje pildomas visiškoje tyloje. Mokiniai privalo ne tik tylėti, bet ir ramiai sėdėti (to nebandykite, jei nesate įsitikinę sėkme).
- Reikalaujama, kad užduotys raštu būtų atliekamos visiškoje tyloje. Už įvykdytą šį reikalavimą galima „atsilyginti“ dviejų minučių pertraukėlėmis, per kurias leidžiama pasikalbėti.
- Tvirtai laikomasi visų aprangos reikalavimų, klasėje mokiniai nedėvi paltų ir striukių, į mokyklą neina su sportbačiais, sportiniais megztiniais, kaklaraiščius ryšėti reikia tam tikru būdu.
- Netoleruojami net mažiausi taisyklių pažeidimai, pavyzdžiui, gumos kramtymas.

## *Viskas susideda iš mažų dalykų*

Pratęsiant ankstesnę mintį, kai nuo pat mokslo metų pradžios stengiatės įtvirtinti savo autoritetą, iš tikrųjų viskas susideda iš mažų dalykų. Supratau, kad tokia strategija labai naudinga, dirbdama pavaduojančia mokytoja. Iš tiesų tai padeda bet kokioje situacijoje, kai pavaduojate kitą mokytoją ir esate priklausomi nuo bet kurio blogai besielgiančio mokinio. Pirmosiomis pamokos minutėmis užkirskite kelią kad ir nedideliems taisyklių pažeidimams – taip parodysite, kad esate nesutrikę ir tvirti. Štai keletas „mažų dalykų“, dėl kurių nepaisymo griežtai reaguočiau:

- klasėje sėdima be paltų ir striukių;
- marškiniai sukamšyti;
- kaklaraiščiai tinkamai ryšimi;
- jokios kramtomosios gumos;
- kėdėse sėdima taisyklingai;
- ant suolų išdėliotos tik reikalingos priemonės;
- kai aš kalbu mokiniai žiūri į mane.

## *Kaip sukurti pamokos modelį*

Pirmosios kelios pamokos mokslo metų pradžioje yra skirtos ne tik pademonstruoti savo valdžią, jose galite sukurti savo pamokų modelius. Šie modeliai vidurinėje mokykloje labai svarbūs, nes jūsų mokinius daugybe skirtingų būdų mokys ir kiti mokytojai. Jei pateiksite puikiai organizuotą, aiškų ir darnų savo pamokų modelį, galėsite įpratinti mokinius kiekvienoje savo pamokoje laikytis šių darbo ir elgesio įpročių. Kuo nuoseklesnė bus jūsų mokymo sistema, tuo saugiau jausis mokiniai (ypač linkusieji blogai elgtis). Pavyzdys, kaip kurti pamokos modelį, pateikiamas 2 skyriuje. O štai tokius klausimus turėtumėte apsvarstyti, kurdami savo modelį:

- Ką mokiniai daro pirmą kartą atėję į jūsų klasę?
- Ar jiems leidžiama iš karto įeiti, ar jie turi visų pirma įvykdyti tam tikrus reikalavimus (pavyzdžiui, tyliai išsirikiuoti už durų)?

- Kur būna mokytojas, kai mokiniai ateina į pamoką?
- Kas vyksta mokiniams įėjus į klasę?
- Kaip mokiniai žino, kur atsisėsti? Ar jie gali pasirinkti patys?
- Kada ir kaip mokymo priemonės padedamos ant suolų?
- Kada pildomas lankomumo žurnalas?
- Kaip mokiniai turi elgtis, kai pildomas lankomumo žurnalas?
- Kaip mokytojas aiškina užduotis, kurias reikės atlikti?
- Kaip mokiniai turi elgtis, kai aiškinamos užduotys?
- Kokiomis aplinkybėmis vyksta pamoka (visiškoje tyloje ar ne)?
- Kas vyksta pamokos pabaigoje? Kaip tikrinamos užduotys?
- Ar mokiniai turi atsistoti už kėdžių?
- Kada užduodami namų darbai?
- Kaip mokytojas leidžia mokiniams išeiti?

## *Klasės valdymo metodai*

Dirbdami su vidurinės mokyklos mokiniais, paprastai galite taikyti šiek tiek griežtesnius ar labiau kraštutinius metodus negu mažesniems vaikams. Žinoma, jūsų galimybės labai priklauso nuo to, kas priimtina jūsų mokykloje. Vienas iš mokytojo įgūdžių yra suprasti ir apibrėžti ribas, o kartu ir parodyti savo mokiniams, kad nebijoma šių ribų peržengti, jei to reikia mokinių labui ir siekiant geresnių rezultatų. Jei dirbate su mokiniais, kurie nuoširdžiai jus mėgsta ir tikrai gerbia, galite sau leisti parodyti žmogiškumą kartais patys praplėsdami tas ribas.

### *Kaip nutildyti mokinius*

Kaip turbūt jau supratote, mano manymu, vienas iš svarbiausių ir paveikiausių mokytojo taikomų kontrolės metodų yra tiesiog laukti, kol mokiniai nutils. Kai kuriems vidurinės mokyklos mokytojams (turbūt daugumai) gali būti iš tikrųjų labai sunku su kai kuriomis klasėmis pasiekti šį tikslą. Žinoma, ir man teko stovėti prieš klasę laukiant, kol mokiniai nutils, ir, tiesą sakant, buvau įsitikinusi, kad savo tikslo tikrai nepasieksiu. Puikiai žinau,

kaip toks laukimas gadina nervus, kaip norėtųsi pasiduoti ir tiesiog bandyti perrėkti mokinius, kurie nesirengia nutilti.

Tačiau būtina suvokti, kokie ženklai siunčiami klasei kiekvieną kartą, kai pasiduodate neįgyvendinę šio konkretaus lūkesčio. Iš esmės jūs savo veiksmais parodote, jog neprieštaraujate, kad jie kalbėtųsi jums kalbant, arba paprasčiausiai nesate įsitikinę, jog galite juos suvaldyti, kad klasėje būtų visiška tyla. Kita vertus, mokytojas, sugebantis užtikrinti visišką tylą klasėje prieš pradėdamas kalbėti, siunčia klasei labai veiksmingą ženklą apie savo kontrolės lygį.

Laukti tylos yra pagrindinis mano siekis, dėl kurio galiu pakovoti, kad ir kiek laiko tam prireiktų. Vienoje mokykloje su kai kuriomis klasėmis dėl to „kovojau“ visus mokslo metus, tačiau niekada nepasidaviau ir savo tikslą pasiekiau. Žinoma, sakydama „laukite“, kol mokiniai nutils, turiu omenyje daugybę įvairių strategijų, kurias galite taikyti, kad paskatintumėte mokinius išpildyti jūsų lūkesčius. Kuo didesnis jūsų idėjų bagažas, tuo mažesnė tikimybė, kad pasiduosite siekdami tokio puikios, tylios ir dėmesingos klasės sumanymo. Toliau pateikiami metodai, ypač taikytini vidurinės mokyklos mokiniams.

- *Rašytinis signalas.* Jeigu tenka mokinius nubausti, kad jie nutiltų, pasistenkite su jais nekalbėti, nes tai sumažina mokytojo statuso ir valdžios įspūdį. Tiesiog ant lentos užrašykite galimą bausmę. Paprasčiausiai galite nubrėžti lentoje apskritimą, minutėlę pastovėkite demonstratyviai žiūrėdami į laikrodį ir užrašykite apskritime skaičių „1“. Pamažu didinkite minučių, kurias mokiniai turės praleisti po pamokų, skaičių, kol mokiniai nutils. Galite išbandyti ir kitą variantą: užrašykite ant lentos ilgą sakinį, kaip žinutę klasei, pavyzdžiui: „Jei visi nenutilsite ir neleisite man vesti pamokos, būsiu priversta užlaikyti jus per pertrauką, o to daryti tikrai nenoriu.“ Kol pabaigsite tai rašyti, tikėtina, jog visi žiūrės į jus, norėdami pamatyti, ką darote. Nors man tikrai nelabai patinka palikti po pamokų visą klasę, pastebėjau, kad porą kartų pasinaudojus tokiais metodais mokiniai man kalbant liaujasi šnekėję ir ima laikytis nurodymų.
- *Taikykite „apibendrinamąsias pamokėles“.* Teks mokyti klases, kurioms iš karto po jūsų pamokos nebus ilgesnės pertraukos. Tokiais atvejais negali-

te mokinių pagąsdinti, kad užlaikysite juos per pertrauką, jei jie nenutils (nebent ketinate pabandyti priversti visą klasę sugrįžti pas jus per ilgąją pertrauką, tačiau patariu to nemėginti). Šią puikią „apibendrinamųjų pamokėlių" idėją man pasiūlė vienas mokytojas, kai bandžiau išspręsti šią problemą. Tarkime, tam tikrai klasei pamokas vedate tris kartus per savaitę – du kartus, kai po pamokos nėra pertraukos, o vieną kartą – kai pamoka būna paskutinė arba prieš ilgąją pertrauką. Tiesiog įvardykite tą laiką po pamokos kaip apibendrinamąją pamokėlę, per kurią išnaudosite sukauptas jums priklausančias minutes.

– *Teatrališkas gestas.* Jei širdyje esate dramatiška asmenybė, jums turėtų patikti šis neįprastas metodas nutildyti mokinius. Teatrališki gestai puikiai padeda atkreipti klasės dėmesį ir paprastai sukelia juoką. Galite apsimesti, jog daužote galvą į stalą, ir pradėti verkšlenti, sakydamas sau: „Ak kodėl, kodėl gi jie nenutyla? Tiesiog daugiau nebegaliu to pakęsti. Ak, ką gi aš darysiu?!" Taip pat galėtumėte pasakyti: „Taip! Viskas, man jau viso šito pakanka! Einu pakviesti direktoriaus!" ir suvaidinti, kad išlekiate pro duris.
– *Jus stebi!* Siekdama nutildyti nedrausmingiausius mokinius ir sulaukti jų dėmesio, griebiuosi šio metodo, nors jie skundžiasi, jog pažeidžiamos jų pilietinės teisės. Norėdami pritaikyti šį metodą klasės kampe turėsite įtaisyti kamerą ir mokiniams įėjus pradėti filmuoti. Pasakykite vaikams, kad po pamokos juostą žiūrės mokyklos direktorius, norėdamas pamatyti, kurie mokiniai netinkamai elgiasi ir trikdo pamoką triukšmaudami. Tai gali būti tiesiog apgavystė arba iš tikrųjų galite iš anksto dėl to susitarti su tam pritariančiu direktoriumi. Iš savo patirties galiu pasakyti, kad vaikai visai nenori rizikuoti, jog tai, ką sakote, gali būti tiesa. Kai pavyksta pasiekti tikslą, iš karto ištrinkite juostas, kad nekiltų problemų dėl leidimo filmuoti.

## *Elkitės su jais kaip su suaugusiaisiais*

Paprastai mokiniai įgyvendina (arba nuvilia) mūsų lūkesčius jų atžvilgiu. Jei elgsitės su vidurinės mokyklos mokiniais kaip su suaugusiaisiais, ko gero, nustebsite, kaip brandžiai jie gali elgtis. Žinoma, jums elgiantis su

jais kaip su suaugusiaisiais, jie irgi pajunta atsakomybę tinkamai elgtis ir dirbti. Aš nuo pat pirmos pamokos labai aiškiai skatinu šią mokinių ir mokytojo „partnerystę". O jeigu mokiniai nusprendžia nevykdyti savo įsipareigojimų, tuomet aš turiu pagrįstą teisę panaikinti visas jiems suteiktas privilegijas.

Vidurinėse mokyklose išleidžiamųjų klasių mokiniai iš tikrųjų jau yra suaugę. Jei norite, kad jie jus gerbtų ir gerai elgtųsi, turėsite kalbėtis ir dirbti su jais kaip su suaugusiaisiais. Tokiame etape iš tikrųjų beprasmiška būti „griežtu ir bauginančiu" mokytoju (nors vis tiek patarčiau per daug neatsipalaiduoti). Šie jauni žmonės paprastai neigiamai vertina priešpriešinį mokymo stilių ir jautriai reaguoja, jei su jais elgiamasi globėjiškai. Galų gale, realiame pasaulyje, pavyzdžiui, darbe, kilus problemoms, žmonės su jais kalbėtų mandagiai, o ne šauktų ant jų. Kodėl mokykloje turėtų būti kitaip?

Visai neseniai išgirdau įdomią mintį, kaip galima išdėstyti reikalavimus mokiniams ar studentams. Mokytojas, atėjęs į pirmąją pamoką, nubrėžė ant lentos liniją. Jis paklausė klasės: „Kas čia?" Žinoma, atsakymas buvo: „Linija." Tuomet jis pasakė: „Teisingai. Pasistenkite jos neperžengti."

## *Kartais elkitės su jais kaip su vaikais*

Paradoksalu, bet vyresniems mokiniams taip pat patinka, kai jiems kartais pateikiamos vaikiškos užduotys ar tenka užsiimti vaikiška veikla. Didžioji dalis užduočių vidurinėje mokykloje yra rimtos, o tai reiškia, kad jiems svarbu retkarčiais gauti progą „nuleisti garą" ir dalyvauti kokioje nors tikrai linksmoje, nerimtoje veikloje ar pamokoje. Tai taip pat parodo, jog esate linkę atskleisti ir savo žmogiškąją pusę. Toliau pateikiamos kelios idėjos, kaip galėtumėte savo vyresniesiems mokiniams sudaryti progų patirti vaikiškų akimirkų.

– *Žaidimai.* Mokiniams tikrai patinka mokytojai, kurie leidžia pažaisti keletą žaidimų, galbūt pamokos pradžioje ar pabaigoje. Šie žaidimai galėtų būti susiję su dėstomu dalyku arba šiaip bendro pobūdžio, skirti nuotaikai praskaidrinti. Kai kurie žaidimai iš tikrųjų labai naudingi ugdymui:

pavyzdžiui, anglų kalbos pamokoje šiek tiek perdirbta televizijos programos *Call my Bluff** versija. Kad būtų patogiau, galite tokius žaidimus skirti kaip „pradinę užduotį" ar „apibendrinimą".

- *Viktorinos.* Puikus būdas nagrinėjamai temai užbaigti yra pasiūlyti mokiniams viktoriną, užuot rengus nagrinėto dalyko testą. Mokiniams paprastai patinka dirbti grupėmis, kadangi ne tokiems gabiems mokiniams tenka mažesnis spaudimas. Jei viktoriną surengsite kaip konkursą, kurio pabaigoje bus dalijami prizai, paskatinsite mokinius labiau stengtis ir įsijausti į užduotį.
- *Netvarka klasėje.* Retkarčiais atidėkite visus savo draudimus į šalį ir leiskite mokiniams veikti ką nors linksma, netvarkinga. Tai galėtų būti pateikta kaip įvertinimas už gerą elgesį pastaruoju metu. Vidurinės mokyklos mokiniams, tarkime, labai patinka, kai iš krūvos žurnalų reikia iškarpyti paveikslėlius ir sukurti su pamokos tema susijusį koliažą. Pavyzdžiui, mano dramos pamokoje mokiniai kūrė veikėjus, klijuodami skirtingų žmonių kūno dalis. Tik vienas patarimas – užtikrinkite, kad pamokos pabaigoje liktų pakankamai laiko susitvarkyti.

## *Užuot baudę, pasitelkite į pagalbą humorą*

Jei mokinys keikiasi – keiksnoja jus ar šiaip garsiai blevyzgoja, – jis tikisi, kad bus dėl to išbartas. Tačiau, jis tikrai nesitiki, kad jūs paklausite (nusivylusiu, sukrėstu, išsigandusiu ar tiesiog abejingu tonu): „Ar žinai, ką iš tikrųjų reiškia žodis „....“?" Stebėtinai dažnai mokiniai nežino, kodėl jų vartojami keiksmažodžiai yra užgaulūs arba kokia jų tiesioginė reikšmė. Tai ypač taikytina jaunesniems mokiniams, bandantiems pamėgdžioti savo vyresnius draugus. Galbūt jie tiesiog išgirdo tuos žodžius žaidimų aikštelėje (arba klasėje) ir kartu perėmė jų vartojimo įspūdį.

Jei šį klausimą mokiniams pateiksite labai rimtu tonu, greičiausiai visi likę mokiniais pradės juoktis. Iš dalies jie juoksis iš mokinio (galimo) sutri-

* „Call my Bluff" (*angl.* „Nesileiskite apgaunami") – Britanijos TV žaidimas, kuriame komandos viena kitai pateikia po tris retų, mažai žinomų žodžių apibrėžimus ir reikia rasti vienintelį teisingą.

kimo, bet ir dėl to, kad girdi keikiantis mokytoją. Tik cituodamas mokinį, vartodamas keiksmažodį kabutėse, jūs, žinoma, iš tikrųjų nesikeikiate. O kalbant rimčiau, kai mokiniai akivaizdžiai pamato savo elgesį ir su juo susijusias problemas, jie yra priversti pagalvoti, kodėl turėtų pasikeisti. Jie taip pat priverčiami suprasti, kokį poveikį kitiems žmonėms gali turėti jų ištarti žodžiai.

Atkreipkite dėmesį, kad šio metodo taikymas labai priklauso nuo jūsų, kaip mokytojo, nuo mokyklos, kurioje dirbate, nuo reakcijų, kurių galite sulaukti. Jei manote, kad jūsų vaikai, jų tėvai ar jūsų mokyklos direktorius nebus patenkinti mokytoju, taikančiu tokią strategiją, tiesiog nekartokite mokinio pavartoto keiksmažodžio. Vietoj to paklauskite: „Ar žinai, ką šis žodis iš tikrųjų reiškia?“

## *Klasės auklėtojas ir elgesys*

Daugelis vidurinės mokyklos mokytojų taip pat turi imtis globėjo vaidmens – tapti klasės auklėtoju ir prisiimti atsakomybę už šių mokinių bendrą pažangą ir gerovę mokykloje. Darbas su auklėjamąja klase labai skiriasi nuo darbo su klase dėstant konkretų dalyką. Tiesą sakant, jūsų ir jūsų auklėjamosios klasės tvarkaraščiai gali visai nesutapti.

Tai, kaip jums seksis tvarkytis su auklėjamosios klasės elgesiu, priklausys nuo dviejų pagrindinių veiksnių: nuo mokyklos reikalavimų, kaip turėtų dirbti klasių auklėtojai, bei nuo jūsų auklėtinių amžiaus ir būdo. Apskritai į klasės auklėtojo pareigas galima žiūrėti ir šiek tiek ramiau. Galite pritaikyti stilių, kurį taikote kaip konkretaus dalyko mokytojas, ir pamažu užmegzti su šiais mokiniais kitokio pobūdžio ryšį. Toks ramesnis ryšys yra svarbus, nes jūsų auklėtiniai gali norėti pasidalyti su jumis asmeniniais ar socialiniais rūpesčiais, todėl jiems reikia jaustis laisvai, kad galėtų atvirai kalbėtis. Toliau pateikiami keli bendro pobūdžio patarimai, kaip elgesio problemas turėtų spręsti klasės auklėtojas.

– *Pritaikykite savo metodus amžiaus grupei.* Jei gaunate auklėti jaunesniųjų klasių mokinius, turite puikią progą juos mokyti savais metodais. Be

to, patariu pradėti nuo gana reiklaus požiūrio, kurį laipsniškai galima švelninti. Kita vertus, jei gaunate triukšmingą abiturientų klasę, kurių auklėtojas per tuos metus pasikeitė jau keturiskart, tuomet kažin ar verta gadinti sau nervus bandant pernelyg smarkiai pliauškinti botagu.

– *Atlikite mokymo priemonių patikras.* Dirbdami su jaunesniųjų klasių mokiniais, klasės auklėtojai gali padėti vaikams tinkamai pasirengti pamokoms ir taip išvengti bausmių dėl to, kad neturi reikiamų mokymo priemonių ir pan. Pavyzdžiui, jei esate jauniausiųjų vidurinės mokyklos mokinių auklėtojas, kiekvienos dienos ar savaitės pradžioje galite su mokiniais surengti mokymo priemonių patikras.
– *Domėkitės mokiniams skiriamomis bausmėmis ir paskatomis.* Daugelyje mokyklų dabar yra dienynai, kuriuose mokytojai gali įrašyti mokiniams skirtas bausmes ir už pastangas gautus įvertinimus. Klasės auklėtojai gali nuolat stebėti, kaip – gerai ar blogai – sekasi kiekvienam mokiniui, ir prireikus įspėti administraciją apie galimas problemas.
– *Išsiaiškinkite problemas, kurių sprendimas per pamoką tėra laiko švaistymas.* Klasės auklėtojas gali suteikti veiksmingos pagalbos dalyko mokytojams, spręsdamas mažas problemas, kurios tiesiog suryja pamokos laiką. Pavyzdžiui, auklėtojas gali dar prieš pamokas pasirūpinti, kad mokiniai mokykloje avėtų batus, o ne sportbačius.
– *Pagalvokite, kaip geriausia pildyti lankomumo žurnalą.* Dirbdami su jaunesniais mokiniais greičiausiai galėsite primygtinai pareikalauti visiškos tylos, kad galėtumėte užpildyti lankomumo žurnalą, ir mokiniai jūsų klausys. Kai kuriuos vyresniųjų klasių mokinius toks kontrolės būdas tik paskatintų pradėti konfliktuoti. Jei manote, kad sunkiai seksis nutildyti klasę, paprašykite, kad savanoris mokinys padėtų patikrinti, ko nėra klasėje. Lankomumo žurnalą turėtumėte pildyti patys, kadangi tai juridinis dokumentas ir už tai atsakingas klasės auklėtojas.
– *Išlaikykite ribą tarp mokytojo ir klasės auklėtojo pareigų.* Jei mokote kai kuriuos savo auklėtinius, turėtumėte jiems išaiškinti, kad jūsų, kaip mokytojo ir kaip klasės auklėtojo, vaidmenys skirtingi. Tyliai šnektelkite su mokiniais, kurie bando peržengti nustatytas ribas, paaiškinkite jiems, kuo skiriasi pamokoje ir klasės valandėlėje jūsų atliekamos pareigos.

## *Abiturientai*

Nors ir patariu mokytojams su vidurinės mokyklos mokiniais iš pradžių elgtis griežtai, tačiau, sulaukę jų pagarbos, dėmesingumo, atsidavimo ir didelių pastangų, galite sau leisti į viską žiūrėti šiek tiek lanksčiau. Labai svarbu, kad būtų sudaromas partnerystės įspūdis – jūsų mokiniai įgyja teisę į tam tikrą savarankiškumą, jei noriai vykdo darbui ir elgesiui keliamus jūsų reikalavimus. Iš savo patirties galiu pasakyti, kad toks lankstus požiūris ypač reikalingas ir svarbus dirbant su abiturientais. Toliau pateikiama patarimų, kaip suformuoti ir taikyti lankstesnį požiūrį dirbant su jaunimu.

- *Būkite pasirengę pritaikyti reikalavimus prie mokinių poreikių.* Kai kurios mokykloje galiojančios taisyklės ir reikalavimai vyresniųjų klasių mokiniams gali atrodyti visiškai beprasmiški. Juk kodėl jie negali vilkėti palto, jeigu jiems šalta, arba kramtyti gumos, jei nori? Šiuo etapu jūsų prioritetas turėtų būti jų mokymasis. Iš pat pradžių pademonstruokite, kad kontroliuojate padėtį, o vėliau, jei galima, venkite griežtai taikyti nereikšmingas taisykles, ypač tas, kurios gali sukelti trintį. Pavyzdžiui, šie jauni žmonės girdi keikiantis visur – per televiziją, savo socialinėje aplinkoje, šeimose ir draugų būrelyje. Ignoruodami nežymius keiksmažodžius, atrodysite žmogiškesni ir išvengsite beprasmiškų konfliktų su savo mokiniais.
- *Raginkite juos prisiimti atsakomybę.* Išėję į platųjį pasaulį, pradėję dirbti, jūsų mokiniai turės elgtis deramai, antraip bus išmesti iš darbo. Šiuo mokyklinio gyvenimo etapu jie turi prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir už savo mokymąsi. Pabrėžkite jiems tai, kai jie elgiasi netinkamai. Jei žiūrite į juos kaip į suaugusiuosius, jie privalo išmokti atsakyti už savo elgesį, kaip pridera suaugusiajam. Tikėkitės iš jų geriausio ir galbūt neteks nusivilti.
- *Pasistenkite suprasti jų rūpesčius.* Tokio amžiaus mokiniai gali turėti rimtų rūpesčių, nesusijusių su mokykla. Jie gali turėti problemų dėl draugysčių, kurios lemia jų elgesį jūsų pamokose. Pasistenkite suprasti, kad jie, lygiai kaip ir jūs, gali turėti problemų už mokyklos ribų. Jei esate ypač

supratingi mokytojai, gali būti, kad kai kurie mokiniai norės su jumis pasikalbėti apie asmeninius reikalus. Skirkite jiems pakankamai laiko, kad galėtumėte pasikalbėti apie jų problemas kaip suaugusieji. Jei manote, kad reikia, būtinai praneškite apie tam tikrus sunkumus atitinkamam savo mokyklos darbuotojui, ypač jei tai susiję su mokinio gerove, pavyzdžiui, paauglių nėštumu.

PENKTA DALIS

# PAVYZDŽIUI...

# 15.

# „Menkos“ elgesio problemos

## *Pavyzdžiai*

Dviejuose tolesniuose skyriuose pateikiami pavyzdžiai, kaip mokytojai sprendžia įvairias elgesio problemas. Skaitydami tuos pavyzdžius, galėsite susidaryti įspūdį, kaip šioje knygoje pateiktos idėjos veikia praktiškai. Pavyzdžiuose nagrinėjamos įvairios konfliktinės situacijos, kylančios dėl netinkamo elgesio, įvairiose amžiaus grupėse – nuo pradinės iki vidurinės mokyklos, nors pasirinktus metodus galima taikyti bet kuriai amžiaus grupei.

Kiekvienos konfliktinės situacijos atveju pateikiu po du pavyzdžius, kad parodyčiau, kaip „gerai“ ir kaip „blogai“ galima spręsti problemą. Pavyzdžiai aprašyti vaidmenimis, pateikiama šiek tiek bendros informacijos apie situaciją ir galimybė pamatyti, kaip mokytojas sprendžia problemą. Kiekvieno pavyzdžio pabaigoje pateikiu komentarą, kuriame aptariama, ką darė mokytojas, kokias strategijas taikė (ar netaikė) ir koks jo metodikos rezultatas. Žinoma, neišvengiama, kad kartais šie dialogai atrodys pernelyg supaprastinti – sunku rašytine forma užfiksuoti sudėtingas klasės realijas. Tačiau tikiuosi, kad jie sudarys bendrą vaizdą, kokių rezultatų šioje knygoje apibūdintos strategijos gali duoti realiame gyvenime.

Pirmiausia nagrinėju kai kurias „menkas“ elgesio problemas, nedidelius elgesio taisyklių pažeidimus, pavyzdžiui, plepanti klasė ar kramtantis gumą mokinys. Dažniausiai tokias problemas išspręsti gana lengva. Jei mokytojas sugeba įveikti nedidelius sunkumus ramiai ir nuosekliai, šitaip paskatina geresnį visų mokinių elgesį. Tai padeda išvengti ir rimtesnių konfliktų, nes mokiniams parodoma, jog bet koks, kad ir mažiausias, netinkamo elgesio epizodas neliks nepastebėtas. Kita vertus, jei tokios problemos sprendžiamos netinkamu būdu, situacija taip pabloginama, kad iškyla dar didesnių

keblumų. Tiesiog pažvelkite į „blogus“ pavyzdžius, kad suprastumėte, kas vyksta, kai padėtis tampa nevaldoma.

## *Plepi klasė*

*Amžiaus grupė:* 7 klasė
*Problema.* Nors ši klasė paprastai elgiasi gerai, mokiniai gali būti neįtikėtinai plepūs. Tai kelia mokytojai Flin problemų, ypač pamokos pradžioje, kai ji nori juos nuraminti, užpildyti lankomumo žurnalą ir pradėti dirbti.

### *Geras pavyzdys*

*Mokiniai ateina į pamoką linksmai šnekučiuodamiesi. Mokytoja Flin stovi prie durų, užstodama įėjimą, sukryžiavusi rankas, atrodo pikta.*

Mokytoja Flin: Gerai! Šiandien prieš įeidami į klasę mes išsirikiuosime. Nagi pažiūrėkime, kaip greitai galite tyliai išsirikiuoti. Penki... keturi... trys... du... vienas...

*Klasė išsirikiuoja, bet mokiniai vis tiek plepa. Mokytoja Flin krenkšteli ir žiūri į savo laikrodį, tačiau nieko nesako. Ji šiek tiek palaukia, tikėdamasi, kad jie nutils be jokių papildomų priemonių, tačiau jie ir toliau šneka.*

Mokytoja Flin: [*Akivaizdžiai kalbasi su savimi.*] Ak... Jie vis nenutyla. O būtent to noriu prieš įleisdama juos į klasę, nes turiu su jais pasikalbėti. Na ką gi, rodos, jiems teks su manimi praleisti dalį pertraukos. Kaip gaila. O jie tokie šaunūs mokiniai, nors kartais ir per daug plepa. [*Ji atsidūsta ir pasižiūri į savo laikrodį.*] Jau sugaišome vieną minutę, taigi teks paaukoti vieną pertraukos minutę.

*Klasė pradeda suprasti, kas vyksta, ir pastabesni mokiniai ima tildyti kitus. Tačiau kai kurie vis dar nesiliauja plepėti.*

Mokytoja Flin: [*Vėl žiūri į savo laikrodį.*] Ką gi, kai kurie klausosi, bet vis tiek jau sugaištos dvi minutės. Žinoma, galėčiau leisti jiems panaikinti pridedamą laiką, jei jie galėtų visi iš karto nutilti, kol suskaičiuosiu... penki... keturi... trys... du... vienas... nulis!

*Pavyko! Mokytoja Flin dabar gali pasakyti mokiniams reikiamą informaciją ir įleisti juos į klasę.*

Mokytoja Flin: Nuostabu. Puikiai padirbėta. Taigi, nuo šiol būtent šitaip prasidės kiekviena mūsų pamoka – tyliai išsirikiuosite, lauksite už durų. Nusprendžiau, kad jūs jau per daug plepate, ir neketinu to toleruoti. Gerai. Noriu, kad į klasę įeitumėte tyliai ir tvarkingai. Atsisėdę į savo vietas išsitraukite knygas, rašymo priemones ir tyliai sėdėkite sudėję rankas, kad aš ramiai galėčiau užpildyti lankomumo žurnalą. Pirmasis pasirengęs pamokai ir sugebėsiantis tyliai sėdėti gaus pagyrimą!

*Mokiniai skuba sueiti ir į klasę įėjus mokytojai Flin visi jau tyliai jos laukia.*

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Mokytoja nusprendė išspręsti problemą gana „švelniai“, nors prireikus gali elgtis ir griežčiau. Toks mokytojo pasirinktas stilius puikiai tinka 7 klasės mokinių atveju – jei mokytoja manytų reikiant imtis griežtesnių priemonių, jai tereikėtų šiek tiek pakelti balsą ar pakeisti intonaciją. Kai mokiniai ateina į pamoką, ji yra pasirengusi ir jų laukia, jos strategija jau suplanuota. Visų pirma ji išdėsto klasei savo reikalavimus, nurodydama laiką jiems įvykdyti – ji skaičiuoja nuo penkių mažėjančia tvarka, norėdama patikrinti, ar tai bus veiksminga. Iš dalies jos strategija pasiteisina, nes mokiniai išsirikiuoja (tai naudinga, nes ji gali matyti visų jų veidus). Deja, jie vis dar kalbasi.

Tada mokytoja nusprendžia panaudoti gana neįprastą metodą. Ji vaidina, jog kalbasi su savimi, sako, kaip klasė turėtų elgtis, kad jie nepateisina jos

lūkesčių, kaip jie iš tikrųjų jai patinka, o galiausiai – koks bus jų nesiliaujančio plepėjimo rezultatas. Kalbėdama su savimi, ji iš tikrųjų garsiai galvoja, visiškai nesuasmenindama skiriamos bausmės. Mokiniai pradeda reaguoti ir tuo pasinaudodama mokytoja pasiūlo išeitį – panaikinti palikimo po pamokų laiką. Galiausiai ji vėl taiko skaičiavimo atgaline tvarka metodą ir šį kartą jis pasiteisina.

Kai klasė visiškai nutyla ir sutelkia dėmesį, mokytoja gali su jais pasikalbėti apie tai, kodėl ji reikalauja jų išsirikiuoti. Ji nustato standartinį elgesį ateičiai, kad mokiniai, atėję į jos pamoką kitą kartą, žinotų, ko iš jų reikalaujama. Galiausiai ji pateikia mokiniams užduotį – greitai ir tyliai sueiti į klasę ir tyliai sėdėti, kad ji galėtų užpildyti lankomumo žurnalą – ir pažada pirmo ją įvykdžiusio (tokio amžiaus vaikams paprastai patinka varžytis) pastangas atitinkamai įvertinti. Atkreipkite dėmesį į tai, kad tokioje situacijoje mokytoja visą laiką išlieka mandagi ir rami.

## *Blogas pavyzdys*

*Mokiniai ateina į pamoką linksmai šnekučiuodamiesi. Mokytoja Flin klasėje dar atlieka paskutinius pasirengimo pamokai darbus. Kai ji pamato, kad mokiniai pradeda eiti į klasę, išveja juos už durų.*

Mokytoja Flin: Ne, ne, ne! Išeikit! Lauk! Neleisiu jūsų šutvės į klasę, kol nenutilsit. Eikit už durų ir laukit manęs.

*Džeimsas, mielas, tylus, gerai besielgiantis mokinys, jau sėdi suole, traukiasi penalą ir knygas.*

Mokytoja Flin: Džeimsai! Juk sakiau išeiti! Negaliu patikėti! Kas tau šiandien darosi? Paprastai tu toks geras. Susirink savo mantą ir drožk iš klasės!

Džeimsas: Bet, mokytoja...

Mokytoja Flin: Jokių čia „bet, mokytoja“, jaunuoli. Tiesiog užsičiaupk ir daryk, ką sakau.

*Į klasę ateina daugiau mokinių, o mokytoja Flin mojuodama rankomis išvaro juos už durų.*

Mokytoja Flin: Lauk. Lauk, pasakiau! Prašau išsirikiuoti ir tylėti.

*Mokiniai išsirikiuoja į kažkokią nelygią vorą, tačiau daugelis jų dar nesiliauja plepėti.*

Mokytoja Flin: Gerai, užsičiaupkit jūs visi, noriu su jumis pasikalbėti.

*Džeimsas kalbasi su mokine, stovinčia už jo, liepia jai patylėti, kaip prašo mokytoja Flin.*

Mokytoja Flin: Džeimsai! Ar tu nesiklausai, ką aš sakau? Aš sakiau patylėti. Šiandien tu jau antrą kartą manęs neklausai. Gerai. Pasiliksi po pamokos.

Džeimsas: Bet, mokytoja... tai neteisinga! Aš tik sakiau...

Mokytoja Flin: Neatsikalbinėk. Tu kalbėjai, todėl palieku tave po pamokų. Na, o dabar ar galite visi nutilti ir leisti man tęsti?

*Ligi šiol kai kurie mokiniai arba susidomėję stebėjo mokytojos Flin ir Džeimso konfliktą, arba plepėjo, nes jiems atsibodo laukti.*

Mokytoja Flin: [*Pradeda netekti kantrybės.*] Pasakiau – nutilkit! UŽSIČIAUPKIT!!!

*Klasė nutyla, nors keli dažniausiai problemų sukeliantys mokiniai gale vis dar kalbasi.*

Mokytoja Flin: Gerai, įėję į klasę atsisėskite ir tylėkite, kad galėčiau užpildyti lankomumo žurnalą. Gerai? Nagi pirmyn, eikite.

## *Komentaras: blogas pavyzdys*

Nuo pat pamokos pradžios aišku, kad mokytoja Flin nėra tinkamai pasiruošusi šiam susitikimui. Jei ji nori pakeisti įprastą tvarką, tai reikia suplanuoti iš anksto ir ji turi būti pasirengusi bendrauti su mokiniais vos tik jiems atėjus. Iš pat pradžių, kai mojuodama rankomis išvaro juos iš klasės, ji užprogramuoja neigiamą pamokos eigą. Tiesą sakant, pirmasis jos ištartas žodis yra „Ne!“. Mokiniams pradėjus rinktis į klasę (kaip jie įpratę), ji elgiasi taip, lyg jie veržtųsi į jos erdvę. Toks nesuderintas elgesys neišvengiamai sukelia bent jau mažas konfliktines situacijas.

Kita jos klaida – kabinėjimasis prie vargšo Džeimso, gerai besielgiančio mokinio, kuris elgiasi kaip paprastai, ruošiasi pamokai! Ji iš karto jo klausia, „kas jam šiandien darosi“, o tai šiuo atveju netinkama pastaba, be to, ji kalba su juo šiurkščiai, liepia „užsičiaupti“. Kai tik mokytoja išvaro mokinius už durų, šios pamokos eiga jau pradeda kelti nerimą, todėl nenuostabu, jog vaikai nesilaiko jos nurodymų. Be to, ji kalba šiurkščiai, liepia jiems užsičiaupti. Paskui ji nepelnytai užsipuola Džeimsą – jis stengiasi nutildyti kitą mokinį, tačiau mokytoja jį apkaltina jos neklausant ir skiria nepelnytą bausmę. Jei Džeimsas būtų konfliktiškesnis mokinys, tai būtų davę pagrindą rimtesniam incidentui.

Mokiniai jaučiasi sutrikę, ima nuobodžiauti – jie atėjo į pamoką, tikėdamiesi, kad ji bus tokia, kaip įprasta, tačiau taip nėra. Mokytoja netenka kantrybės, nes mokiniai neįvykdo jos (nerealių) reikalavimų. Mokiniai šiek tiek aprimsta, tačiau ji leidžia mokiniams sueiti į klasę nesulaukusi jų visiško dėmesingumo. Rodos, ji visiškai be reikalo reikalavo jų išeiti ir išsirikiuoti – ji nieko nepasiekė! Eilės gale stovinčių „triukšmadarių“ elgesys liko nepastebėtas, taigi reikalavimas išsirikiuoti yra bereikšmis. Atrodo, kad suėję į klasę mokiniai dar ilgai negalės nurimti ir apie šį susitikimą susidarys neigiamą įspūdį.

# *Kramtomoji guma*

*Amžiaus grupė:* 9 klasė
*Problema.* Mokykloje neleidžiama kramtyti gumos. Keli mokiniai klasėje nuolat šią taisyklę pažeidinėja. Taip pat šie mokiniai kelia daugiau elgesio problemų nei kiti jų klasės draugai.

## *Geras pavyzdys*

*Mokiniai atlieka užduotį individualiai. Mokytojas Everolis vaikšto po klasę, jiems padeda. Jis pastebi, kad Sandipas kramto gumą, nueina į klasės priekį, paima šiukšliadėžę ir prineša ją prie Sandipo.*

Mokytojas Everolis: Sandipai! Spjauk gumą į šiukšliadėžę. Tuoj pat. Žinai, kokios taisyklės.
Sandipas: Mokytojau! Aš nieko nekramtau.
Mokytojas Everolis: Dar ir kaip kramtai. Spjauk. TUOJ PAT.
Sandipas: Aš ją prarijau, mokytojau. Žiūrėkit. [*Plačiai išsižioja.*]
Mokytojas Everolis: Patikėsiu, Sandipai. Bet jei dar kartą pamatysiu tave kramtantį gumą per šią pamoką, turėsi bėdos.

*Vėliau pamokoje mokytojas Everolis pastebi, kad Sandipas vėl kramto gumą.*

Mokytojas Everolis: Sandipai. Gal galėtum prieiti prie manęs. [*Jis nueina prie šiukšliadėžės.*]
Sandipas: Ką, mokytojau?
Mokytojas Everolis: Prašau ateiti čia.

*Sandipas prieina prie mokytojo.*

Mokytojas Everolis: Matai?
Sandipas: Ką?
Mokytojas Everolis: Šiukšliadėžę.
Sandipas: O ką?

*Mokytojas Everolis pasilenkia prie Sandipo ir tyliai kalba jam į ausį, kad niekas negirdėtų.*

Mokytojas Everolis: TUOJ PAT čia išmesk gumą. Ir jokių „aš nekramtau“, nes aš mačiau. Gali pasilikti penkias minutes po pamokos sutvarkyti klasę. Jei dar turėsi tokių šiukšlių, paliksiu pusei valandos po pamokų.

*Sandipas išspjauna gumą ir susigėdęs nueina į savo vietą.*

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Dirbant su šiais 9 klasės mokiniais, reikia laikytis šiek tiek kitokio, griežtesnio požiūrio, nei dirbant su septintokais, kaip ankstesniame pavyzdyje. Kadangi klasėje yra problemiškų mokinių, itin svarbu, kad mokytojas labai aiškiai pademonstruotų, jog situaciją kontroliuoja jis. Pirmas būdas tai padaryti – prieš visą klasę pareikalauti, kad mokinys išmestų kramtomąją gumą į šiukšliadėžę: klasė žino, kad mokykloje negalima kramtyti gumos, o šis mokinys atvirai šią taisyklę pažeidžia. Nors tai gali atrodyti gana menka problema, tačiau jei mokytojas tuoj pat imsis griežtų priemonių, jo valdžios įspūdis tik sustiprės, nes jis pademonstruos, jog ketina taikyti visas mokyklos taisykles.

Kaip dažnai nutinka, mokinys tvirtina, kad nurijo gumą, taigi mokytojo reikalavimas tampa bevertis. Užuot sureikšminęs šį melą, mokytojas įspėja mokinį, kas jo laukia, jei jis bus dar kartą pastebėtas kramtantis gumą. Vėliau pamokoje nutinka lygiai tas pats. Šį kartą mokytojas imasi kitokių priemonių – sprendžia iškilusią problemą labiau asmeniniu lygmeniu. Jis paprašo, kad mokinys prie jo prieitų (tai visuomet pasiteisina kaip puikus būdas savo autoritetui pademonstruoti) ir tuomet pareikalauja išmesti gumą į šiukšliadėžę, aiškiai pasakydamas, jog šį kartą mokinys nebandytų jo apgauti. Tuomet jis skiria mokiniui žadėtą bausmę, atitinkančią nusižengimą, ir įspėja, kad bet koks kitas pažeidimas tik padidins bausmę.

## *Blogas pavyzdys*

*Mokiniai atlieka užduotį individualiai. Mokytojas Everolis vaikšto po klasę, jiems padeda. Jis pastebi, kad Sandipas kramto gumą.*

| | |
|---|---|
| Mokytojas Everolis: | Sandipai! Kramtai gumą? |
| Sandipas: | Ne, mokytojau. |
| Mokytojas Everolis: | Dar ir kaip kramtai. Mačiau. |
| Sandipas: | Ne, mokytojau, nekramtau. Žiūrėkit. [*Plačiai išsižioja.*] |
| Mokytojas Everalis: | Mačiau, kad kramtei. Nekalbėk man nesąmonių. Prašau eiti ir išspjauti gumą į šiukšliadėžę. |
| Sandipas: | Bet, mokytojau, aš nekramtau gumos. |
| Mokytojas Everolis: | Na gerai, bet jeigu tu meluoji... |

*Vėliau pamokoje mokytojas Everolis pastebi, kad Sandipas vėl kramto gumą.*

| | |
|---|---|
| Mokytojas Everolis: | Sandipai! Taigi sakei, kad nekramtai gumos. |
| Sandipas: | Nekramtau. Aš tik kandžioju skruostus iš vidaus. Visada taip darau, kai man nuobodu. |
| Mokytojas Everolis: | Tikrai? |
| Sandipas: | Žinoma. |
| Mokytojas Everolis: | Na, gerai. |

## *Komentaras: blogas pavyzdys*

Šis pavyzdys yra „blogas“ ne todėl, kad susidaro konfliktinė situacija, bet todėl, kad viskas baigiasi tašku mokinio naudai. Klasėje, kurioje yra probleminių mokinių, tai gali būti pavojingas precedentas, nes jeigu mokiniui leidžiama išsisukti nuo bausmės už tokį menką elgesio taisyklių pažeidimą kaip šis, jis pradės vis labiau nepaisyti nustatytų ribų, stengsis patikrinti, ką reikia padaryti, kad sulauktų bausmės. Jūs, kaip mokytojas, turite nuspręsti, ar taikyti tokias taisykles, kaip draudimas kramtyti gumą. Paklauskite savęs, ar tų taisyklių taikymas vertas dėl to kylančių konfliktų ir ar galite pasinau-

doti tomis taisyklėmis, kad ramiai ir nuosekliai pademonstruotumėte, jog kontroliuojate situaciją.

Šiuo atveju mokytojas laikosi gynimosi pozicijos. Jis klausia mokinio, ar šis kramto gumą, užuot aiškiai pasakęs, kad matė jį tai darant. Jis taip pat vengia skirti mokiniui bausmę, galbūt dėl to, kad nervinasi galvodamas, kas gali nutikti, jei tą bausmę skirs. Šiame pavyzdyje mokytojo ir mokinio susidūrimas baigiasi mokinio labui – visus „tvirtus“ teiginius ištaria mokinys, o ne mokytojas. Sandipo pastaba apie nuobodulį parodo mokinių nepagarbą mokytojui ir jo pamokai.

## *Mėtymasis plastilinu*

*Amžiaus grupė:* 2 klasė
*Problema.* Selė yra tikras vijurkas. Ji labai guvi, ir jeigu pamokoje jai pasidaro nuobodu, ji pradeda mėtyti į kitus mokinius plastilino gabaliukus. Mokytoja retai pastebi ją tai darant, tačiau kiti vaikai klasėje nuolat skundžiasi, o dienos pabaigoje mokytojos Burn klasės kilimas visada nusėtas mažais plastilino gabaliukais!

### *Geras pavyzdys*

*Mokiniai grupelėmis atlieka svėrimo užduotį. Jie sveria skirtingas medžiagas, kad nustatytų, kurios sunkios, o kurios lengvos. Deja, viena iš medžiagų, kurias jie turi pasverti, yra plastilinas. Mokytoja Burn atidžiai stebi Selės grupelę. Ji pastebi, kad jie ketina sverti plastiliną.*

Mokytoja Burn: Ką gi, raudonajai grupelei puikiai sekasi. Jau pasvėrėte visus šiuos skirtingus daiktus. Na, ir ką sužinojote?
Benas: Servetėlė tikrai labai lengva, mokytoja.
Mokytoja Burn: Puiku, Benai. Ką dar sužinojote?
Robertas: Metalinė kaladėlė labai sunki.
Mokytoja Burn: Nuostabu, Robertai. Na, o plastilinas? Sele, kaip manai, jis bus sunkus ar lengvas?

Selė: Lengvas, mokytoja.
Mokytoja Burn: Tikrai? Gal pabandykime pasverti?
Selė: Gerai. [*Pasveria plastiliną.*] O! Jis sunkus, mokytoja.
Mokytoja Burn: O kai daiktas yra sunkus, kas gali atsitikti, jei mesime jį žmogų? Benai, ką tu manai?
Benas: Galima tą žmogų sužeisti, mokytoja?
Mokytoja Burn: Teisingai. Taigi, Sele, kaip manai, ar būtų gerai mesti į žmogų metalinę kaladėlę?
Selė: Žinoma, ne, mokytoja.
Mokytoja Burn: O plastiliną?
Selė: Na, galima mesti tik mažą gabalėlį. Tuomet nesužeistume to žmogaus.
Mokytoja Burn: O jeigu plastilino patektų į akis?
Robertas: Tai labai skaudėtų! Vieną kartą man į akis pateko muilo ir tikrai labai skaudėjo. Nuo plastilino gali būti panašiai.
Mokytoja Burn: O kas atsitiks, jei primėtysime plastilino ant kilimo?
Robertas: Jis bus visas lipnus. Žiūrėkit, mokytoja, štai čia yra truputį plastilino. Fui!
Mokytoja Burn: Kaip manai, Benai, ar išvis galima mėtyti daiktus?
Benas: Na ... žaidimų aikštelėje gali mėtyti kamuolį.
Mokytoja Burn: O klasėje? Ką manai, Sele?
Selė: Ne, mokytoja. Klasėje visai neturėtume nieko mėtyti.

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Šiame pavyzdyje mokytoja sprendžia problemą iš šalies. Užuot pričiupusi Selę mėtant plastiliną (tai būtų keblu), ji nusprendžia panagrinėti šią problemą aptardama ją su vaikais, stengdamasi, kad vaikai suprastų, kodėl jie neturėtų mėtyti daiktų. Ji prieina prie grupės kaip tik tuo metu, kai jie ketina sverti plastiliną, ir iš karto juos pagiria už darbą, sukurdama teigiamą pokalbio atmosferą.

Ji su vaikais aptaria užduotį, įsitikina, kad visi dalyvauja ją atliekant, ir pereina prie klausimo, kodėl gali būti pavojinga mėtyti plastiliną. Užuot kaltinusi Selę dėl mėtymosi plastilinu, ji pabrėžia, kokių problemų galima

sukelti taip elgiantis. Problema nesuasmeninama, o Selė turbūt bus priversta apmąstyti savo elgesį. Jei ji ir toliau mėtys plastiliną, mokytoja gali tiesiog priminti šį pokalbį, išdėstydama aiškias priežastis, kodėl taip elgtis negalima.

## *Blogas pavyzdys*

*Mokiniai mažomis grupelėmis atlieka dailės užduotį. Jie lipdo iš plastilino naminių gyvūnų figūrėles projektui. Mokytoja Burn padeda žaliajai grupelei, kai staiga pajunta, jog jai į galvą buvo mestas plastilino gumulėlis.*

Mokytoja Burn: Ai! Kas metė? Man tikrai skauda. Sele? Tu metei? Esu anksčiau mačiusi tave mėtant plastiliną.
Selė: Ne, mokytoja. Aš nemečiau. Džošas metė.
Džošas: Ne, tai netiesa. Tai tu, Sele, metei, aš mačiau.
Mokytoja Burn: Sele, tu ne tik mėtai į mane plastiliną, bet dar ir esi melagė. Labai negražu.
Selė: Aš nemečiau. Džošas meluoja.
Džošas: Nemeluoju. Tai tu meluoji. Melagė! Melagė!
Mokytoja Burn: Baikit! Abu! Eikit ir atsisėskit ant kilimo. Jei nemokat tinkamai elgtis, tai ir smagios užduotys jums nereikalingos.

*Selė su Džošu eina ir atsisėda ant kilimo. Po kelių minučių jie pradeda peštis.*

Mokytoja Burn: BAIKIT TUOJ PAT!

## *Komentaras: blogas pavyzdys*

Šis pokalbis nuo pat pradžių atrodo pasmerktas nesėkmei. Kadangi į pačią mokytoją buvo mestas plastilino gumulėlis, ji į šią situaciją reaguoja labai emocionaliai, užuot sprendusi ją ramiai ir apgalvotai. Ji iš karto apkaltina Selę. Nors mokytoja iš tikrųjų gali būti teisi, bet kaltinti ją nepagrįstai atrodo neteisinga. Selė, turbūt susigėdusi dėl savo elgesio, bando suversti kaltę kitam mokiniui. Džošas, žinoma, tuo pasipiktina. O tuomet jis nubaudžia-

mas, nors nieko bloga nepadarė. Konfliktas baigiasi nubaudžiant abu vaikus, bet dėl bausmės iš jų atimama galimybė atlikti savo užduotį. Būtų daug geriau juos nubausti taip, kad tai neturėtų įtakos mokymuisi, o priverstų juos apgalvoti savo elgesį.

Visai nestebina, kad vaikai sėdėdami ant kilimo pradeda peštis, nes jiems nuobodu, jie neturi ką veikti. Jie stebi, kaip kiti atlieka įdomias užduotis, o Džošui tai turi atrodyti itin neteisinga – jis tik gynėsi, kai buvo nepagrįstai apkaltintas!

# 16.

# „Didžiosios“ elgesio problemos

## *Pavyzdžiai*

Šiame skyriuje nagrinėjamos rimtesnės elgesio problemos, galinčios kilti jūsų klasėje. Šios konfliktinės situacijos gali rimtai išgąsdinti mokytoją, o viskam pasibaigus galite jaustis nesaugiai ir nesmagiai. Laimė, daugumoje mokyklų tokie atvejai palyginti reti. Nagrinėdama, kaip spręsti tokius rimtus incidentus prieš jiems kylant, tikiuosi suteikti jums daugiau žinių, kurios gali praversti, jei tai įvyks jūsų klasėje.

Sprendžiant rimtus konfliktus, labai svarbu užtikrinti savo pačių ir klasėje esančių mokinių saugumą. Jei jums atrodo, kad situacija tuoj taps kritinė, nebijokite skirti „griežčiausios bausmės“, pavyzdžiui, „raudonos kortelės“, tai reiškia, kad mokinys nedelsdamas turėtų eiti pas atsakingą darbuotoją. Taip pat prireikus galite patikimą mokinį nusiųsti pagalbos.

Jei dirbate mokykloje, kurioje rimti incidentai reti, jums gali atrodyti, kad šiuose pavyzdžiuose mokytojai pernelyg atlaidūs. Galbūt jūsų mokykloje priimtina už vienintelį keiksmažodį nedelsiant skirti bausmę. Tačiau kai kuriose mokyklose yra labai sunkių vaikų, kurių problemas reikia spręsti subtiliau, būtent atsižvelgiant į jų gyvenimo aplinkybes. Tokiais atvejais nedelsiant ir nelanksčiai taikant bausmes tik padaugės konfliktinių situacijų ir mokinių pašalinimo iš pamokų atvejų. Antra vertus, sprendimas, kada reikėtų taikyti lankstesnes priemones, priklauso nuo jūsų darbo aplinkybių.

Pastaba: kadangi noriu, kad šie pavyzdžiai atrodytų kuo tikroviškesni, vartojau ir keiksmažodžių, be kurių dažnai neapsieina rimti konfliktai. Keiksmažodžius pakeičiau žvaigždutėmis – palieku jūsų vaizduotei spręsti, kas jomis galėtų būti „užkoduota“.

## *Fizinės agresijos grėsmė*

*Amžiaus grupė:* 10 klasė
*Problema.* Kolinas yra labai sunkaus elgesio mokinys, jo pykčio protrūkiai dažnai tampa nevaldomi. Per pamoką jis pradeda ginčytis su Patriku, kyla grėsmė, kad šis ginčas netrukus gali peraugti į muštynes.

### *Geras pavyzdys*

*Kolinas su Patriku ginčijasi, kam priklauso kompaktinė plokštelė. Kolinas tvirtina, kad jis paskolino ją Patrikui, tačiau Patrikas su tuo nesutinka.*

| | |
|---|---|
| Kolinas: | Atiduok, tu ******! |
| Patrikas: | Atsikvošėk, Kolinai. Ji mano. Tu man jos visai neskolinai. |
| Mokytoja Kuk: | Kolinai, Patrikai! Prašau abu nusiraminti. |
| Kolinas: | Mokytoja, jis nudžiovė mano kompaktą. |
| Patrikas: | Mokytoja, jis mane pavadino ******! |
| Mokytoja Kuk: | Klausykit, noriu, kad abu grįžtumėte prie užduočių. Taip pat noriu, kad liautumėtės kalbėti nešvankybes, kol dar už tai jūsų nenubaudžiau. Atiduok man kompaktinę plokštelę, Patrikai, o po pamokos viską išsiaiškinsime. |
| Patrikas: | Neduosiu. Čia mano kompaktas. |
| Mokytoja Kuk: | Patrikai, TUOJ PAT duok man tą kompaktinę plokštelę. Nesiginčyk. Ir prašau eik ir atsisėsk ten, toliau nuo Kolino. [*Ji pirštu parodo į kitą klasės galą.*] |

*Jis nenoromis paduoda kompaktą ir eina per klasę atsisėsti į kitą vietą. Berniukai grįžta prie užduočių, bet po kelių minučių vėl pradeda ginčytis sėdėdami skirtinguose klasės galuose.*

| | |
|---|---|
| Kolinas: | Pamatysi, kas tau bus po pamokų, tu *****. |
| Patrikas: | A ne? Ką gi, suknežinsiu tau makaulę, tu kvailas *******! |
| Mokytoja Kuk: | Na, pakaks. Kolinai, Patrikai! Marš iš klasės, TUOJ PAT. |
| Patrikas: | Niekur aš neisiu. Aš nieko nepadariau. |

Mokytoja Kuk: Abu TUOJ PAT lauk iš klasės. Aš rimtai. Nebandykit mano kantrybės.

*Berniukai ir mokytoja Kuk išeina iš klasės. Ji stovi tarp jų, kad jie negalėtų vienas prie kito prisiartinti.*

Mokytoja Kuk: Gerai. Tuoj mes viską išsiaiškinsime. Aš turiu kompaktinę plokštelę ir jei nors vienas dar blevyzgosite ir kalbėsite apie muštynes, atiduosiu ją direktoriui. Tada jis galės nuspręsti, atiduoti ją jums ar ne. Patrikai? Ką manai? Ar toliau ramiai dirbsi? Daugiau jokių nesąmonių?
Patrikas: Gerai, mokytoja.
Mokytoja Kuk: Teisingai. Labai protingas pasirinkimas. Gerai. Eik į vidų. Noriu akis į akį pasikalbėti su Kolinu. [*Patrikas grįžta į klasę.*]
Kolinas: Aš jam dar užvošiu, mokytoja. Man nesvarbu, ką sakysite.
Mokytoja Kuk: Kolinai, toks tavo požiūris mane labai liūdina. Jei primuši Patriką, prisidirbsi bėdos. Turbūt vėl būsi laikinai pašalintas. Tu tikrai to nori?
Kolinas: Ne.
Mokytoja Kuk: Išsiaiškinti viską galime tik kalbėdamiesi. Papasakok man apie tą kompaktinę plokštelę.
Kolinas: Man ją nupirko sesuo. Aš ją paskolinau Patrikui, bet jis nenorėjo atiduoti. Jis *******.
Mokytoja Kuk: Kolinai, apsimesiu, kad to negirdėjau. Bet jei dar kartą nusikeiksi, eisim tiesiai pas pavaduotoją ir ji greitai viską išspręs.
Kolinas: Atsiprašau.
Mokytoja Kuk: Gerai. Tavo sesuo mokosi devintoje klasėje, ar ne? Gal galėtume su ja susitikti per pertrauką, kad ji patvirtintų, ką sakei? Jei ji patvirtins, kad sakai tiesą, atiduosiu kompaktinę plokštelę.
Kolinas: Gerai.
Mokytoja Kuk: Gerai, Kolinai. Dabar norėčiau, kad likusią pamokos dalį dirbtum čia, o ne klasėje.

Kolinas: Kodėl? Taip neteisinga.

Mokytoja Kuk: Nori susimušti su Patriku? Ne? Ką gi, jei sėdėsi čia, apsaugosiu tave nuo pagundos tai padaryti. O dėl kompaktinės plokštelės išsiaiškinsime per pertrauką, gerai?

*Kolinas sutinka. Mokytoja Kuk išneša jam suolą ir kėdę, kad galėtų dirbti, duris palieka atviras, kad galėtų jį stebėti.*

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Mokytoja įsikiša vos mokiniams pradėjus ginčytis, tikėdamasi nutraukti jų ginčą šiam dar nespėjus išsirutulioti į rimtesnę problemą. Toks ankstyvas įsikišimas gali padėti išvengti mažų konfliktų, kurie laipsniškai tampa nevaldomi. Ji nusprendžia nebausti Kolino už jo ištartus negražius žodžius, nes žino – tai tik pablogintų situaciją. Tai 10 klasės mokiniai ir daugeliui jų keiksmažodžiai yra įprasta pykčio išraiška – jai atrodo, kad nėra prasmės iš to daryti didelės problemos. Ji turi greitai atimti iš mokinių kompaktinę plokštelę, nes taip bent jau laikinai išspręs problemą – jei kompaktinę plokštelę turės ji, tai ir galės spręsti, ką su ja daryti. Jei kompaktinė plokštelė liks pas Patriką, tikėtina, kad Kolinas bandys ją atimti fiziškai. Mokytojos intonacija labai aiški ir atvira – ji liepia jam TUOJ PAT atiduoti kompaktinę plokštelę, o ne prašo tai padaryti. Ji taip pat išskiria berniukus, tikėdamasi, kad tai nutrauks jų ginčą.

Deja, konfliktas po kelių minučių atsinaujina ir mokytoja supranta, jog turi imtis tolesnių veiksmų, kad jį išspręstų. Berniukai vienas kitą plūsta ir grasina fiziniu smurtu. Tai nepriimtina ir mokytoja išsiveda juos iš klasės pasikalbėti. Taip pasielgdama, ji gali spręsti problemą nestebint kitiems mokiniams. Jie klasėje gali toliau dirbti savo darbą, užuot stebėję, kaip ji kalbasi su berniukais. Be to, mokytoja jiems labai griežtai pasako, kad jie privalo išeiti iš klasės, – ji šiuo klausimu neketina ginčytis.

Jiems išėjus iš klasės, mokytoja kalbėdamasi su berniukais panaudoja kompaktinę plokštelę kaip derybų priemonę – jei jie toliau ginčysis, ji perduos ją direktoriui. Ji tikisi, kad šis grasinimas juos nuramins. Pirmiausia ji išsiaiškina su Patriku – iš jųdviejų jis yra ne toks agresyvus ir ji iš tikrųjų

nesiekia jo nubausti. Nusiuntusi jį atgal į klasę, ji gali aiškintis su Kolinu ramesnėje aplinkoje. Deja, Kolinas nesiliauja reaguoti agresyviai. Mokytoja puikiai žino, kaip lengvai Kolinas įsiplieskia, ir išlieka labai rami, bet reikli. Ji atkreipia jo dėmesį į tai, kas jo laukia, jei jis puls muštis su Patriku, paskui suteikia Kolinui galimybę papasakoti savo istorijos versiją – išklausydama berniuką ir rimtai atsižvelgdama į jo mintis, ji parodo žmogiškąją pusę ir taip pat pademonstruoja, kad nori juo patikėti ir pasitikėti.

Kolinas vėl nusikeikia ir mokytoja vėl nusprendžia tai ignoruoti, bet šį kartą griežtai įspėja, kad tai nepasikartotų. Tuomet ji pasiūlo išeitį, kuri nukeliama į pertrauką, kai ji turės daugiau galimybių išspręsti šią problemą. Ji supranta, kad jau turi grįžti į klasę. Galiausiai ji paprašo Kolino likusią pamokos dalį sėdėti už klasės ribų, taip išvengdama galimybės, kad kils fizinis konfliktas. Atkreipkite dėmesį, koks tvirtas mokytojos tonas buvo sprendžiant šią problemą, o kartu ji išliko rami ir nekonfliktiška. Ji pasako jiems, ką daryti, užuot prašiusi, taigi išlaiko valdymo įspūdį, nors ir nervinasi viduje. Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad ji vis kartoja jų vardus, užtikrindama, kad jie sutelkia savo dėmesį, kai ji su jais kalba.

## *Blogas pavyzdys*

| | |
|---|---|
| Kolinas: | Atiduok, tu ******! |
| Patrikas: | Atsikvošėk, Kolinai. Ji mano. Tu man jos visai neskolinai. |
| Mokytoja Kuk: | Berniukai. Gal galėtumėte baigti ginčytis? |
| Kolinas: | Mokytoja, jis nudžiovė mano kompaktą. |
| Patrikas: | Mokytoja, jis mane pavadino ******! |
| Mokytoja Kuk: | [*Labai suirzusiu balsu.*] Klausykit, gal galėtumėt abu baigti blevyzgoti tokiais žodžiais ir tuoj pat grįžti prie užduočių. Gal norit pasilikti su manimi po pamokos? Ne? Gerai, tuomet gal užsičiauptumėte ir grįžtumėte prie darbo. |

*Berniukai grįžta prie užduočių, bet po kelių minučių vėl pradeda ginčytis sėdėdami skirtinguose klasės galuose.*

Kolinas: Pamatysi, kas tau bus po pamokų, tu *****.
Patrikas: A ne? Ką gi, suknežinsiu tau makaulę, tu kvailas *******!

*Berniukai atsistoja grasinančiomis pozomis.*

Mokytoja Kuk: Nagi, tuoj pat baikit. Sėskitės.
Kolinas: Nemanau, kad sugebėsi suknežinti man makaulę, tu bukas ******!
Patrikas: A ne? Na tai eikš, Kolinai. Manai esąs kietas? [*Sugniaužia kumščius.*]
Mokytoja Kuk: GAL BAIGSIT IR ATSISĖSIT?!!

Per vėlu, berniukai jau mušasi, o kiti mokiniai juos ragina. Mokytoja Kuk bando prie jų prieiti ir išskirti.

Klasė: Duok jam! Duok! Duok! Duok jam!
Mokytoja Kuk: AR JŪS VISI BAIGSIT??? TUOJ PAT ATSISĖSKIT!!!

## *Komentaras: blogas pavyzdys*

Atkreipkite dėmesį, kaip greitai šiuo atveju kyla muštynės, nes pradžioje mokytoja reaguoja nepakankamai griežtai. Užuot pasakiusi mokiniams, ko nori, ji prašo jų liautis ginčytis. Ji taip pat vadina juos „berniukais“, o ne vardais – tai sumažina jos žodžių svarbą. Ji pagrasina palikti po pamokų, taip tikėdamasi išspręsti problemą, užuot įsikišusi į kivirčą ir pašalinusi trinties priežastį – kompaktinę plokštelę. Be to, ji prašo „užsičiaupti“, užuot liepusi „patylėti“. Labiau tikėtina, kad tokiu būdu atkartodama jų požiūrį, būdama susierzinusi ji apsunkins šį konfliktą, o ne numalšins jį.

Po kelių minučių konfliktas dar tęsiasi, berniukai vėl pradeda ginčytis. Kadangi mokytoja laiku neįsikišo, dabar per vėlu sustabdyti fizinį susirėmimą. Be to, ji liepia mokiniams atsisėsti, o ne stengiasi juos išskirti ar išsivesti už klasės durų. Tačiau viskas per vėlu – muštynės neišvengiamos.

## *Rimtas užgauliojimas*

*Amžiaus grupė:* 8 klasė
*Problema.* Nina turi rimtą pykčio valdymo problemą, supykusi ji pratrūksta keiksmais, plūsta visus, įskaitant ir mokyklos direktorių.

### *Geras pavyzdys*

*Mokytojas pamato, kaip Nina per pamoką draugei perduoda cigaretę. Jis būtų linkęs nekreipti į tai dėmesio, užuot pradėjęs su ja konfliktuoti, bet tai pastebi Anė ir „užgieda".*

Anė: Mokytojau! Aš ką tik mačiau, kaip Nina padavė Šarlenai cigaretę!
Nina: Užsikišk, moksliuke tu!
Šarlena: Arba po pamokų dar atsigriebsi!
Mokytojas O'Gara: Nina, Šarlena! Prašau abi ateiti čia. Ir atsineškite savo kuprines. [*Jis parodo, kad jos prieitų prie jo stalo.*]
Nina: Niekur aš neisiu.
Mokytojas O'Gara: Dar kartą prašau. Nina. Šarlena. Tuoj pat ateikite čia ir atsineškite savo kuprines. Tai paskutinis įspėjimas.
Šarlena: Nagi, Nina. Nenoriu pasilikti po pamokų su tuo senu ožiu. [*Jos eina prie jo stalo.*]
Mokytojas O'Gara: Apsimesiu, kad to negirdėjau. [*Jis atsistoja.*] Gerai, suteikiu jums galimybę atiduoti man cigaretes ir daugiau nieko nesakysiu. Jei ne, turėsite rimtų problemų, nes teks paskambinti jūsų tėvams ir apie tai papasakoti.
Nina: Nė neketinu atiduoti jums savo ******* cigarečių. O šiaip mano tėvai žino, kad rūkau. Tai tiek žinių, senas ožy.
Mokytojas O'Gara: Nina, kalbi pasibaisėtinai. Na, o jeigu aš ir esu senas ožys, tai nereiškia, kad tokie žodžiai manęs nežeidžia. [*Kiti mokiniai juokiasi.*] Jei dar kartą nusikeiksi, paliksiu tave po pamokų. O dabar atiduok cigaretes. Dau-

giau neprašysiu. Arba atiduok, arba turėsiu imtis rimtesnių priemonių.

Šarlena: O vėliau galėsim jas atsiimti?

Mokytojas O'Gara: Ką atsiimti? Prisipažįsti, kad kažką turi?

Šarlena: Na, aišku. Nieko. Prašau. [*Ji paduoda jam cigaretę, kurią jai davė Nina.*]

Mokytojas O'Gara: [*Sutraiškydamas cigaretę ir išmesdamas ją į šiukšliadėžę.*] Ačiū, Šarlena, gali sėstis. Nina? Gal atiduosi likusias?

Nina: Nė už ką, tu ******** *****! Jos mano!

Mokytojas O'Gara: Gerai, Nina. Įspėjau tave. Pasiliksi su manimi po pamokos dešimt minučių, be to, turėsiu pranešti valdžiai, kad nešiojiesi cigaretes. Gal išeikime už durų ir aptarkime viską išsamiau, kol dar rimtesnių problemų neprisidirbai.

Nina: Nepasiliksiu aš po jokių tavo ******* pamokų. Nė už ką. Ir už durų su tavim neisiu, tu *****!

Mokytojas O'Gara: Na, gerai. Dabar po pamokų turėsi pasilikti jau dvidešimt minučių ir reikės pasikalbėti su direktoriumi apie tavo pasibaisėtiną kalbą. Žinai, kad keiktis negalima, Nina, ir nuolat šią taisyklę pažeidi. Tad gal eime to aptarti už durų?

*Jis eina prie durų, o Nina lieka stovėti prie jo stalo. Bet galiausiai Nina išeina paskui jį. Jis uždaro duris.*

Mokytojas O'Gara: Gerai, Nina. Dabar turėsi pasilikti po pamokų jau dvidešimt minučių ir teks pranešti valdžiai, kad nešiojiesi cigaretes. Žinai, kad mokykloje nei nešiotis cigarečių, nei keiktis negalima. Taigi, prašau atiduoti man pakelį.

Nina: Ne. [*Bet ji po truputį nusiramina.*]

Mokytojas O'Gara: Klausyk, Nina. Turi teisę rinktis. Arba elgiesi, kaip prašau, arba būsiu priverstas tuoj pat nuvesti tave pas pavaduotoją. Tu tikrai to nori?

Nina: Ne.
Mokytojas O'Gara: Tuomet atiduok man cigaretes ir grįžkime į pamoką.

*Jis ištiesia ranką. Galiausiai Nina atiduoda pakelį.*

Mokytojas O'Gara: Gerai. Dabar grįžk į klasę. Ir kad daugiau nepagaučiau tavęs su cigaretėmis, gerai, Nina?

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Šiuo atveju tenka spręsti gana sudėtingą situaciją: mokiniai nešiojasi cigaretes, o tai yra labai rimtas taisyklių pažeidimas. Tačiau mokytojas turės dirbti su tais mokiniais ir ateityje, todėl jam atrodo svarbu išlaikyti su jais gerus santykius. Atkreipkite dėmesį, koks ramus jis išlieka ir viso konflikto metu nepraranda humoro jausmo. Vos iškilus problemai, mokytojas įsikiša liepdamas toms dviem mergaitėms prieiti prie jo stalo. Laimė, Šarlena, supranta, kad mokytojas nusiteikęs rimtai, ir paragina Niną elgtis, kaip jis liepia.

Mokytojas mokinėms pasiūlo išeitį – jei jos atiduos jam cigaretes, jis pamirš šį įvykį. Deja, Nina iš karto pradeda jį plūsti. Jis atremia jos keiksmus išlikdamas ramus, o pakartodamas Šarlenos įžeidimą prajuokina klasę. Jis įspėja Niną, kad jei ši vėl nusikeiks, bus nubausta. Tuomet kalbasi su Šarlena, ne tokia konfliktiška mokine, kuri jo pasiūlymą priima. Kai Šarlena atsisėda į savo vietą, jis gali pasikalbėti su Nina individualiai.

Deja, Nina vėl nusikeikia, tad mokytojas turi skirti pažadėtą bausmę. Jis taip pat jai pasako, kad turės pranešti apie šį incidentą direktoriui. Jis turi išsivesti ją iš klasės, kad nebūtų žiūrovų. Jis išeina pro duris ir palieka Niną vieną, tad ji priversta eiti jam iš paskos, užuot atrodžiusi kvailai stovėdama viena prieš klasę. Kai jie išeina iš klasės, mokytojas sugeba užglaistyti konfliktą. Jis apibendrina situaciją ir paaiškina, kas bus, jei ji toliau nenorės elgtis taip, kaip prašo mokytojas.

Atkreipkite dėmesį, kad viso incidento metu mokytojas kalba ramiai, negąsdina, o priverstas taikyti poveikio priemonę, bausmės nesuasmenina. Jis užtikrina, kad sprendimas laikytis taisyklių (arba ne) priklauso tik nuo pačios Ninos, o tai galbūt sumažina neigiamą poveikį jų santykiams.

## *Blogas pavyzdys*

*Mokytojas pamato, kaip Nina per pamoką draugei perduoda cigaretę. Jis būtų linkęs nekreipti į tai dėmesio, užuot pradėjęs su ja konfliktuoti, bet tai pastebi Anė ir „užgieda".*

Anė: Mokytojau! Aš ką tik mačiau, kaip Nina padavė Šarlenai cigaretę!
Nina: Užsikišk, moksliuke tu!
Šarlena: Arba po pamokų dar atsigriebsi!
Mokytojas O'Gara: Mergaitės! Gal liausitės taip negražiai kalbėti? Ir gal galit atiduoti man cigaretes? Žinokit, mokykloje jų negalima nešiotis. Jūs abi pasiliksite su manimi po pamokos. Po pamokų turėsiu paskambinti jūsų tėvams.
Šarlena: Taip neteisinga, mokytojau! Aš nieko nepadariau!
Mokytojas O'Gara: Ak, Šarlena, nutilk. Ir dirbk savo darbą.
Nina: Galit skambinti mano tėvams. Jie jau žino, kad rūkau. O šiaip man visai nerūpi, tu ******** *****!
Mokytojas O'Gara: Kaip mane pavadinai?
Nina: ******** *****!
Mokytojas O'Gara: [*Šaukia.*] Gerai, panelyte! Dabar tai jau prisidirbai! Pasiliksi su manimi valandai po pamokų. Ateik čia ir atiduok cigaretes!
Nina: Atsiknisk, tu *****!
Mokytojas O'Gara: Kaip tu drįsti?! [*Jis prieina prie jos.*] Tuoj pat atiduok man tas cigaretes arba...
Nina: Atsi****! Neketinu tau atiduoti savo cigarečių, tu senas *****!
Mokytojas O'Gara: [*Šaukia jai tiesiai į veidą.*] Tuoj pat dink iš klasės! Ir negrįžk!
Nina: [*Atsistodama ir rėkdama ant jo.*] Pasakysiu savo mamai apie tave! Negali taip su manimi kalbėti, tu ******** *****! [*Išlekia pro duris.*]

### *Komentaras: blogas pavyzdys*

Šis konfliktas baigiasi visai kitaip negu pirmajame pavyzdyje, taip pat vargu ar Ninos ir mokytojo O'Garos santykiai bus tokie kaip anksčiau. Gali būti, kad Nina dabar turės rimtų problemų. Pirmoji mokytojo klaida – kalbėti su mokiniais per visą klasę, sėdint prie savo stalo, užuot pasikvietus juos prie savęs. Jis nedelsdamas nubaudžia abi mokines ir pasako, kad paskambins jų tėvams. Kai Šarlena ima skųstis, jis tiesiog nutraukia su ja pokalbį.

Nina jį plūsta, o jis padaro klasikinę klaidą – paklausia jos: „Kaip mane pavadinai?" Ji, žinoma, su malonumu pakartoja įžeidimą! Mokytojas netenka pusiausvyros ir pradeda šaukti ant jos, o tai neabejotinai tik pablogina situaciją. Be jokio įspėjimo ji valandai paliekama po pamokų, o mokytojas vis dar tikisi, kad ji nusileis ir atiduos cigaretes.

Tuomet mokytojas įsibrauna į asmeninę Ninos erdvę – gąsdina ją ir šaukia ant jos. Elgiantis taip agresyviai su konfliktišku mokiniu prieš visą klasę rezultatas aiškus – mokinys atsakys mokytojui tuo pačiu. Ji vėl plūsta mokytoją. Kai tas ją išvaro iš klasės, ji išeina grasindama, o savo pyktį išreiškia piktų žodžių kruša.

## *Pavojingas daiktas*

*Amžiaus grupė:* 3 klasė
*Problema.* Anksčiau Rikis jau buvo įspėtas, kad negalima žaisti su žirklėmis. Klasėje buvo aptarta, kodėl toks elgesys pavojingas. Tačiau Rikis vis dar yra linkęs pavojingai mojuoti žirklėmis, o anksčiau jis yra nukirpęs kitiems vaikams plaukų ar sukarpęs drabužių.

### *Geras pavyzdys*

*Rikis laiko žirkles ir gąsdina nukirpsiąs Merlinai plaukus. Ši pradeda verkti.*

Merlina: Mokytoja! Mokytoja! Rikis nori nukirpti man plaukus! Neleiskite jam!

Rikis: Mokytoja, aš tik žaidžiu. Plaukų jai iš tikrųjų nenukirpsiu.

Mokytoja Pirot: Merlina, gal gali eiti paruošti gėrimų pertraukai? Puiku, labai ačiū, Merlina. [*Merlina eina ruošti gėrimų.*] Ką gi, Riki. Noriu, kad tuoj pat atiduotum man žirkles. Atiduok jas. [*Ji ištiesia ranką.*]

Rikis: Mokytoja! Taip neteisinga. Aš nieko su jomis nedariau. Man jų reikia, kad galėčiau iškarpyti žemėlapius.

Mokytoja Pirot: Riki, prašau tuoj pat man jas atiduoti.

Rikis: [*Suirzta.*] Ne, neatiduosiu. Be jų negaliu atlikti užduoties.

Mokytoja Pirot: [*Plodama rankomis.*] Gerai! Noriu, kad dabar visi padėtumėte darbus į šalį ir pažiūrėtumėte į mane. Prašau visų dėmesio!

*Mokiniai padeda žemėlapius ir žirkles ir žiūri į mokytoją. Dabar ji sąmoningai ignoruoja Rikį.*

Mokytoja Pirot: Gerai! Dabar pateiksiu užduotį, kurioje galėsite parodyti, kokie esate protingi. Jūsų užduotis – išplėšyti žemėlapius rankomis, noriu pamatyti, kas tai padarys geriausiai. Laimėtojui bus skiriama aukso žvaigždė ir išsirinktas lipdukas! Ketinu skaičiuoti laiką – turite dešimt minučių šiai užduočiai atlikti. Pasirengt, dėmesio, pirmyn.

*Kai ji vėl žvilgteli į Rikį, šis jau pradėjęs rankomis išplėšyti žemėlapį. Ji greitai paima jo žirkles jam net nepastebėjus.*

## *Komentaras: geras pavyzdys*

Ir vėl akivaizdu, kad siekiant išvengti rimtesnių konfliktinių situacijų labai svarbu mokytojai kuo anksčiau įsikišti. Jei Rikiui būtų leista elgtis taip, kaip jis nori, jis turbūt iš tikrųjų būtų nukirpęs Merlinai plaukus. Pirmasis mokytojos žingsnis – pašalinti iš šios situacijos Merliną, pasiūlant jai malonią alternatyvą. Tai prablaškys Merliną ir neleis jai liūdėti. Paskui pareikalauja, kad Rikis atiduotų jai žirkles. Jo atsakymas, kad jam jų reikia užduočiai at-

likti, iš tikrųjų yra teisingas. Tai supratusi mokytoja pamato, kad jei toliau to reikalaus, gali susidaryti konfliktinė situacija, todėl greitai nusprendžia imtis kitokių priemonių.

Tokio amžiaus vaikų dėmesį gana lengva nukreipti, būtent tai ir nusprendžia daryti mokytoja. Ji nekreipia į Rikį dėmesio, o kreipiasi į klasę, siekdama atkreipti jų dėmesį. Tuomet ji pateikia užduotį, kurioje jiems nereikės naudotis žirklėmis. Ji paįvairina varžybas prizu, kuris, kiek ji žino, patinka Rikiui, – aukso žvaigžde ir lipduku. Kai ji pasižiūri į Rikį, tas įnikęs į užduotį, todėl ji gali nepastebėta paimti nuo jo suolo pavojingą daiktą. Kitą kartą mokytoja galės daugiau pasikalbėti su Rikiu apie tai, kaip saugiai naudotis žirklėmis.

## *Blogas pavyzdys*

*Rikis laiko žirkles ir gąsdina nukirpsiąs Merlinai plaukus. Ši pradeda verkti.*

Merlina: Mokytoja! Mokytoja! Rikis nori nukirpti man plaukus! Neleiskite jam!

Rikis: Mokytoja, aš tik žaidžiu. Plaukų jai iš tikrųjų nenukirpsiu.

Mokytoja Pirot: Riki, jau anksčiau tavęs prašiau ir vėl paprašysiu. Gal gali baigti žaisti su žirklėmis? Žinai, kad tai pavojinga. Merlina, o tu nekvailiok ir baik verkti. Jis gi tavęs nesužeidė. Ar sužeidė?

Rikis: Bet, mokytoja! Tai neteisinga. Aš nieko su jomis nedariau. Man jų reikia, kad galėčiau iškarpyti žemėlapius.

Mokytoja Pirot: Riki, ar tu gali man atiduoti žirkles, nes jei neatiduosi, neleisiu tau atlikti užduoties.

Rikis: [*Suirzta.*] Ne. Taip neteisinga. Neatiduosiu. Be jų negaliu atlikti užduoties.

Mokytoja Pirot: [*Šaukia.*] Riki! Atiduok žirkles arba šiandien negalėsi žaisti!

*Dabar verkia ir Rikis, ir Merlina. Kiti mokiniai žiūri, kas vyksta.*

Mokytoja Pirot: Na, žiūrėkit, ką padarėte, kvaili vaikiūkščiai! Užsičiaupkit ir dirbkit savo darbą!

Rikis: Nekenčiu jūsų!
Mokytoja Pirot: Ir aš tavęs nekenčiu, Riki! Marš iš klasės ir eik prie direktoriaus kabineto. [*Susierzinusi.*] Ak, Merlina, nustok verkti!

## *Komentaras: blogas pavyzdys*

Šį kartą, užuot pasistengusi iš šios situacijos pašalinti Merliną, mokytoja apkaltina ją kvailumu: tai tikrai neteisinga. Kai Rikis atsisako jai paklusti, mokytoja greitai supyksta ir pradeda šaukti, užuot išlikusi rami ir apgalvotai sprendusi problemą. Ji be jokio drausminio įspėjimo gąsdina Rikį, kad jis šiandien negalės žaisti, užuot rimtai įvertinusi jo skundą – jis negali be žirklių atlikti užduoties.

Kai kiti mokiniai pradeda stebėti incidentą, ji išvadina Rikį su Merlina „kvailais“ ir liepia jiems „užsičiaupti“. Toks šiurkštumas neabejotinai viską apsunkina, ir Rikis į jos elgesį reaguoja sakydamas, kad „jos nekenčia“. Ji vėl sureaguoja šiurkščiai, o situacija išsprendžiama nusiunčiant Rikį pas direktorių – tai pernelyg rimta reakcija į problemą, kurią galima ramiai išspręsti. Ji lieka su mokiniais, kurie dabar visiškai išsiblaškę, ir su mokine, kuri plūsta ašaromis.

## ŠEŠTA DALIS

# KAI KYLA SUNKUMŲ...

# 17.

# Kaip spręsti konfliktus

## *Kodėl kyla konfliktų*

Konfliktų kyla dėl daugybės įvairių sudėtingų priežasčių. Kartais jos nuo jūsų visai nepriklauso – vaikas ateina į mokyklą toks įsitempęs ir su tokia išankstine nuotaika, kad mažai ką begalima padaryti, tik stengtis užglaistyti situaciją. Kai kurie vaikai nešiojasi sunkų metaforinį bagažą – baisias situacijas ir įvykius, kuriuos yra patyrę už mokyklos ribų ir dėl kurių jie greičiau linkę išlieti savo pyktį. Kai kurie mokiniai to išmoksta iš tėvų ar globėjų, kurie į problemas reaguoja konfliktiškai. Jeigu įmanoma, neperžengiant konfidencialumo ribos, verta pasidomėti, kaip mokiniai gyvena namuose, kad turėtumėte apie tai bent kokį supratimą. Tuomet tam tikromis aplinkybėmis galėtumėte su jais jautriau elgtis, lanksčiau spręsti iškylančius klausimus, kaip buvo aptariama šios knygos pradžioje.

Tačiau tam tikrais atvejais mokytojas pats tiesiogiai prisideda prie konfliktų. Nors tai, kad mokinys praranda savitvardą, nėra mokytojo kaltė, jo elgesys gali apsunkinti situaciją. Stengiantis geriau spręsti elgesio problemas, svarbu suprasti, kokią įtaką galite daryti konfliktinei situacijai, kad galėtumėte jos bet kada išvengti. Toliau pateikiama keletas aplinkybių, kuriomis mokytojas gali sukurti konfliktui palankią atmosferą.

- *Mokytojo nuotaika.* Jei pradedate vesti pamoką būdami blogos nuotaikos, toks neigiamas nusiteikimas gali persiduoti visiems, esantiems klasėje. Galbūt bereikalingai užsipuolate mokinius ar nesistengiate rasti kompromiso, o tai sukuria įtampos ir pykčio atmosferą.
- *Neteisingo elgesio įspūdis.* Vaikai labai jautrūs neteisingam elgesiui (iš tikrųjų neteisingam ar tik jų taip suvokiamam). Jums turbūt atrodo (arba tikitės), kad visą laiką ar dažniausiai elgiatės teisingai. Tačiau nepamirš-

kite, kaip jūsų elgesys su vaikais gali nesąmoningai atspindėti jūsų asmeninius jausmus jiems.

- *Nesusipratimai.* Kartais visai neteisingai apkaltiname vaiką ar visą klasę netinkamu elgesiu. Pavyzdžiui, kartą pričiupau kelis mokinius klasės gale siuntinėjančius kažką, kas man pasirodė raštelis. Kai pareikalavau jį atiduoti, jie atsisakė ir aš supykau ant jų. Galiausiai paaiškėjo, kad jie visi pasirašinėjo ant man skirto padėkos atviruko.
- *Vaidyba prieš „auditoriją".* Kai mokytoja pastato nemandagiai besielgiantį vaiką prieš visą klasę, tai neabejotinai sukuria terpę galimam konfliktui. Kai kurie mokiniai nusileis, tačiau kiti negalės ar nenorės to padaryti ir pradės plūstis su mokytoju.
- *Nuoseklumo stoka.* Jei mokytojas elgiasi nenuosekliai, gali susidaryti neteisingo elgesio įspūdis, o tai sukelia įtampą. Gali būti, kad mokytojas taiko taisykles kitaip nei kiti mokyklos darbuotojai. Gali būti, kad mokytojo reikalavimai kasdien kinta.
- *Išankstinis nusistatymas mokinio ar klasės atžvilgiu.* Kai vaikas įgyja tam tikrą reputaciją, gali būti sunku ją pakeisti. Panašiai kartais daugelis darbuotojų gali klasę manyti esant „sunkaus elgesio". Kai mokytojas susitinka su mokiniu ar klase jau turėdamas išankstinę nuostatą, tai reiškia, kad vaikams niekada nebus suteikta galimybė parodyti, kokie jie yra iš tikrųjų. Be to, tai gali sudaryti neteisybės įspūdį ir taip nulemti įtampą ir konfliktus.

## Kaip išvengti konfliktų

Suprantama, jog visų pirma, jei tik įmanoma, reikia vengti įsivelti į konfliktus: jie tik pablogina jūsų santykius su mokiniais. Be to, visuomet kyla pavojus, kad nesutarimai gali tapti nevaldomi ir peraugti į fizinę agresiją.

Ypač problemų gali kilti, kai mokytojas pavargęs ir įsitempęs. Mokinys plūstasi ar elgiasi visiškai netinkamai, taigi visai lengva tokį elgesį drausminti taip pat priešiškai, o tai tik apsunkina padėtį. Vengti konflikto nereiškia vengti problemos sprendimo, vietoje to viską turėtumėte spręsti apgalvotai.

Spręsdami konfliktiško mokinio keliamas problemas, pabandykite pasinaudoti šiais metodais.

- *Elkitės tvirtai, pasitikėdami savimi ir nuosekliai.* Jei mokytojas visada ar dažniausiai klasėje kylančias elgesio problemas sprendžia veiksmingai ir užtikrintai, jis paprastai patiria mažiau įtampos.
- *Suvokite savo emocinę būklę.* Tomis dienomis, kai esate pavargę ar įsitempę, pasistenkite suvokti, kokią įtaką tai gali turėti jūsų klasės drausminimui. Kiek galėdami sumažinkite įtampą, pateikdami paprastas ir suprantamas pamokos užduotis. Pasistenkite pasinaudoti pertraukomis ir laiku išeiti namo, kad gerai pailsėtumėte.
- *Sunkius konfliktus spręskite konfidencialiai.* Išmokite kalbėtis su mokiniais ir bausti juos neviešai, kad jie nepasinaudotų proga pavaidinti prieš klasę.
- *Įsikiškite kuo anksčiau.* Nuolat stebėkite, ar nepasireiškia pirmieji bet kokios problemos ženklai. Jei pastebite beprasidedantį ginčą ar neramų mokinį, iš karto bandykite tai išspręsti.
- *Jei galima, ignoruokite menkus elgesio taisyklių pažeidimus.* Kita vertus, reikia žinoti, kada galima tiesiog ignoruoti kvailiojimą, užuot padarius problemą iš elgesio, siekiančio patraukti dėmesį.
- *Nesivelkite į „akis už akį“ ginčus.* Kai kuriems mokiniams patinka įvelti mokytojus į ginčą – tai reiškia, kad jiems nereikės dirbti ir jie netgi galės atremti priekaištus dėl netinkamo elgesio. Neįsivelkite – tai beprasmiška ir gali sukelti nereikalingą įtampą. Atsiminkite: elkitės pagrįstai ir nepradėkite su jais aiškintis.
- *Pakeiskite temą.* Pabandykite nukreipti jų dėmesį, kad išvengtumėte galimo konflikto. Lygiai taip pat kaip verkiant kūdikiui galbūt bandytumėte nutaisyti juokingą veido išraišką arba pabarškinti mėgstamu žaisliuku, taip ir pakeisdami temą per pamoką galite sutrukdyti jiems išreikšti savo agresiją.
- *Atidėkite problemos sprendimą.* Pasitaikys atvejų, kai ginčo metu taps aišku, kad mokinys paprasčiausiai neketina elgtis taip, kaip prašote, o darosi vis labiau susijaudinęs ir agresyvesnis. Tokiais atvejais gali būti naudingiau atidėti diskusiją vėlesniam laikui, pavyzdžiui, pasakyti mokiniui, kad aptarsite tai pamokos pabaigoje.

- *Pasielgę neteisingai, nebijokite atsiprašyti.* Jei padarote klaidą, pavyzdžiui, su vaiku kalbate pernelyg šiurkščiai ar agresyviai, nedvejodami atsiprašykite. Tai pelnys jums didelę pagarbą.

## *Kaip spręsti konfliktus*

Prasidėjus konfliktui, kai kuriems mokiniams labai sunku nusileisti. Kaip suaugęs žmogus ir kaip specialistas, mokytojas turėtų pasistengti išnagrinėti situaciją kuo geriau. Būtų idealiausia išspręsti ją taip, kad jūsų santykiams su mokiniais būdų padaryta kuo mažiau neigiamos įtakos, o kartu būtų užtikrintas kiekvieno mokinio saugumas. Galbūt toliau pateikiami pasiūlymai padės jums tai pasiekti.

- *„Pašalinkite" problemą.* Dažnai konfliktai kyla dėl kokio nors daikto – penalo, kompaktinės plokštelės ar mobiliojo telefono ir pan. Jei įmanoma, pasistenkite „pašalinti" tą daiktą iš akiračio. Įsitikinkite, ar tinkamai elgiatės iš karto konfiskuodami tą daiktą, – tai gali sukelti įtampą. Verčiau visų pirma pareikalaukite, kad vaikas padėtų tą daiktą į kuprinę, ir tik jei mokinys nepaklūsta, atimkite jį. Kartais galite iš konflikto „pašalinti" ir mokinį, paprašydami jo išeiti už durų, kad jis ir jūs galėtumėte šiek tiek nusiraminti. Įsitikinkite, kad mokinys būtų prižiūrimas, pavyzdžiui, tai gali padaryti mokytojo padėjėjas.
- *Rimtai reaguokite į vaikų jausmus ir nusiskundimus.* Kartais pakaks paprasčiausiai išklausyti vaiką. Paprašykite, kad mokinys apibūdintų problemą, kuri paskatino jo neigiamų emocijų proveržį, ir supratingai reaguokite.
- *Žinokite, kada reikia kviestis pagalbos.* Visiškai neturėtų būti gėda nusiųsti patikimą vaiką pakviesti vyresniojo administratoriaus, jei jūsų klasėje prasideda muštynės. Tai ne tik gali padėti išspręsti situaciją, bet jūsų klasėje atsiranda įvykių liudininkas.
- *Elkitės ramiai.* Mokiniui labai sunku sulaikyti pyktį, jei jis neturi ant ko jo išlieti. Jei visą laiką išliksite ramūs, mokiniams bus daug sunkiau išlaikyti konfliktišką nusiteikimą. Tokiu elgesiu taip pat parodysite veiksmingą pavyzdį, kaip valdyti agresiją.

- *Šiek tiek palaukite.* Kai jūsų pamokoje kyla konfliktas, norisi iš karto šokti ir jį išspręsti. Tačiau pirmiausia skirkite kelias minutes pagalvoti – duokite sau laiko nurimti, nes tai gali padėti tinkamiausiu būdu išspręsti sudėtingą situaciją.
- *Kalbėkite migdoma intonacija.* Jūsų balsas gali labai veiksmingai nuraminti įtampą. Kalbėkite lėtu monotonišku balsu, kad nuramintumėte audringas emocijas.
- *Jūsų kūno kalba turėtų būti neryški.* Nepriešiška laikysena ir kūno kalba gali padėti nuraminti emocijas. Pasistenkite neįsiveržti į vaiko asmeninę erdvę – ne tik tam, kad sumažintumėte įtampą, bet ir tam, kad apsisaugotumėte nuo fizinių veiksmų.
- *Nuolat kartokite vardus.* Kartodami vaiko vardą, lengviau atkreipsite jo dėmesį, taip pat galbūt tai padės atitraukti juos nuo konflikto. Derinkite tai su ramia ir migdančia balso intonacija.
- *Atsiminkite: tai ne laimėjimo ar pralaimėjimo klausimas.* Mokytojai dažnai klaidingai mąsto, kad turi „laimėti" konfliktą. Iš tikrųjų niekas nelaimi, nesvarbu, kas vyktų pabaigoje. Jūsų tikslas turėtų būti numalšinti konfliktą, o ne tenkintis pergalės jausmu pabaigoje.
- *Akių kontaktas nebūtinas.* Mes taip įpratę su savo mokiniais kontaktuoti akimis, kad dažnai reikalaujame: „Žiūrėkite į mane, kai aš su jumis kalbu." Kartais geriau kalbėti su vaiku nežiūrint jam tiesiai į akis. Tai ypač taikoma vaikams iš kai kurių kultūrinių sluoksnių, kuriems akių kontaktas gali atrodyti nemandagus ir bauginantis.

## *Kaip susitvarkyti su padariniais*

Jūsų pamokoje įvykus konfliktui, galite jaustis netvirtai, prislėgti. Taip pat gali susvyruoti pasitikėjimas savimi, gali atrodyti, kad nepavyko įvykdyti mokytojo pareigos. Geroje mokykloje bus suprantama, kad rimti konfliktai gali turėti labai neigiamą poveikį darbuotojams, tad jose turėtų būti pasiūlyta pagalba, kad galėtumėte suvaldyti emocijas. Galbūt toliau pateikiami patarimai padės susidoroti su sunkumais ir greitai atsitiesti.

- Duokite sau šiek tiek laiko atsigauti – jei galima, paprašykite, kad kitoje pamokoje jus pavaduotų, kad galėtumėte pailsėti.
- Ieškokite pagalbos, kur tik galima – ar tai būtų klasės auklėtojas, profsąjunga, kiti mokytojai, ar už mokyklos ribų.
- Pasistenkite neįsižeisti – vaikas, kuris užgaulioja žodžiais ar fiziniais veiksmais, veikiausiai turi rimtų problemų.
- Pasistenkite nelaikyti pagiežos – kitoje pamokoje pasistenkite pradėti su vaiku viską nuo pradžių.

# 18.

# Kaip valdyti įtampą

## *Daugiau nebegaliu!*

Mokytojo profesija gali būti nepaprastai sunki. Ji reikalauja daug emocinių, fizinių ir psichologinių pastangų. Gali būti atvejų, kai jausitės lyg nebegalėtumėte su visu tuo susidoroti. Kad ir kaip sunkiai stengtumėtės, gali atrodyti, kad nepadarėte jokios pažangos gerindami mokinių elgesį. Tai ypač demoralizuoja. Diena po dienos ateinate į darbą tik tam, kad susitiktumėte su mokiniais, kurie tiesiog netinkamai elgsis. Galite pradėti bijoti eiti į darbą, žinodami, kokią sunkią dieną turėsite ištverti. Tokiais atvejais labai svarbu atskirti, kas yra tiesiog neišvengiami mokytojo profesijos pranašumai ir trūkumai, o kas – rimtesnių problemų ženklai. Nustatę, kur tiksliai slypi problema, galite panagrinėti keletą tinkamų būdų, kaip ją išspręsti.

## *Kur problema?*

Jausmas, kad su visu tuo nebegalite susitvarkyti, gali augti pamažu arba apimti vieną dieną be jokių įspėjamųjų ženklų – tiesiog pajusite, kad negalite atsikelti iš lovos ir eiti į darbą. Kartais problema būna laikina, ją galima pakankamai lengvai išspręsti. Kita vertus, ji gali būti ilgalaikė ir jai išspręsti prireiks ypatingesnių priemonių. Toliau pateikiama keletas minčių apie galimas problemos priežastis.

## *Metų laikų poveikis*

Metų laikai gali turėti didžiulę įtaką jūsų gebėjimui susitvarkyti su sunkiu mokinių elgesiu. Rugsėjį jausitės žvaliai ir energingai, pasirengę spręsti bet kokias mokinių keliamas problemas. Žinoma, tai toks laikas, kai jums labiausiai reikia tos papildomos energijos. Susitikimas su naujais žmonėmis, naujų vardų mokymasis, o jeigu esate mokykloje naujokas, tai ir susipažinimas su pastatu, sistema ir pan. kelia itin daug įtampos.

Artėjant prie pirmojo semestro pabaigos, energija pamažu senka, naktys tampa tamsesnės, o mokiniai irzlesni. Paklauskite savęs – ar jausmas, kad nebegalite su visu tuo susitvarkyti, nėra bendro nuovargio požymis? Gal viskas atrodys geriau naujo semestro pradžioje, po atostogų, ir jausitės atsigavę ir pasirengę vėl susitikti su savo mokiniais? Jei tai jums tinka, pasistenkite visai atsiriboti nuo mokymo per atostogas. Nesineškite namo jokių planavimo ar taisymo darbų, užsisakykite lėktuvo bilietą į saulėtą kraštą ir susitelkite į energijos kaupimą. Tik tokiu būdu sugrįžę į mokyklą kitą semestrą galėsite su nauja energija pasinerti į darbą.

## *Persidirbimas*

Gali būti, kad tampate pernelyg pavargę, nes persidirbate. Jei po pamokų apsikraunate darbais, tai gali lemti problemas, susijusias su darbu klasėje. Galbūt turite įsipareigojimų šeimai ar kitokių reikalų, kurie sukelia jums papildomą įtampą, todėl tampate pernelyg išsekę, kad galėtumėte tinkamai spręsti savo mokinių elgesio problemas. Labai atsakingai pagalvokite ir apie savo užklasinės veiklos įsipareigojimus. Nors ši veikla padeda pakeisti darbo aplinką ir suteikia galimybę geriau pažinti savo mokinius, ji taip pat reiškia, kad po darbo dar ilgai turėsite pasilikti mokykloje. Jūsų didžiausias prioritetas turi būti sveikata ir sveikas protas – išmokite pasakyti „ne" tam tikriems reikalams, kai patiriate per daug įtampos.

### *Mokykla*

Kita vertus, gali būti, kad problema slypi pačioje mokykloje: jūsų darbo aplinka gali turėti didžiulį poveikį elgesiui jūsų klasėje. Ar jūsų mokyklos pastatai reikalauja remonto ir jais nesirūpinama? Ar mokyklos „moralinis veidas" yra neigiamas ir konfliktiškas? Ar jūsų mokykloje prasta darbuotojų tęstinumo sistema, o vadovybė nepasiūlo jums tinkamos paramos? Ar visos mokyklos elgesio politika neveiksminga sprendžiant jums iškylančias problemas? Jei atsakėte „taip" bent į kai kuriuos ar visus šiuos klausimus, tikriausiai jūsų mokykloje kyla sunkumų dėl elgesio.

Jei dirbate tokiomis sąlygomis, nedvejodami prašykite kitų darbuotojų pagalbos. O jeigu jums atrodo, kad jūsų asmeninė situacija tampa nebevaldoma ir negalite net pradėti gerinti situacijos mokykloje, turėsite apsispręsti, ar norite pasilikti. Svarbiausia, kad jūs patys būtumėte sveiki ir laimingi – jei būsite nelaimingi ar sirgsite, nebūsite geri mokytojai.

### *Jūsų asmenybė*

Skirtingi žmonės skirtingomis aplinkybėmis reaguoja skirtingai. Kai kuriems mokytojams pavyksta nekreipti dėmesio į netinkamą elgesį, bet kokias problemas jie palieka užnugaryje ir greitai juda pirmyn. Kiti mokytojai labai jautriai reaguoja į tokius pat netinkamo elgesio incidentus, ir jiems atrodo beveik neįmanoma ištrinti tuos įvykius iš atminties. Daugelis mūsų labai emocingai įsitraukiame į darbą – tai beveik neišvengiama dirbant su jaunais žmonėmis, kurių gyvenimai neretai būna problemiški. Bet jei esate jautrūs žmonės, turėsite išmokti susitvarkyti su emocionaliomis reakcijomis, ypač jei mokote sunkiu elgesiu pasižyminčioje mokykloje.

## *Kokie yra pavojaus signalai*

Šiek tiek įtampos patirti sveika: ji padeda išlikti energingiems bei „gyvybingiems" ir neleidžia tapti nepatenkintiems savo darbu. Galiausiai jūs turbūt tapote mokytoju, nes įprastas darbas biure būtų kėlęs jums nuobodulį. Mo-

kytojo darbe patiriama daugybė skirtingų iššūkių, bet kartu tai gali būti pati nuostabiausia profesija pasaulyje. Kita vertus, kai kuriems žmonėms tiesiog gali būti per sunku susitvarkyti su sunkiu mokytojo darbu ir visai nereikia gėdytis jausmo, kad daugiau nebegalite su visu tuo susidoroti.

Stresas yra reakcija į sudėtingą situaciją, o kai esame įsitempę, mūsų organizme gaminasi daug adrenalino. Iš pradžių adrenalinas buvo naudingas „gyvybės ar mirties" atvejais, kai mūsų protėviai turėjo būti visuomet pasirengę pabėgti nuo pavojaus arba nudobti mamutą. Šiuolaikiniame pasaulyje problema ta, kad mes patiriame per daug įtampos, o mūsų organizmuose besigaminančio adrenalino neturime kur panaudoti.

Kaip mokytojai, jūs turite pasilikti ir spręsti įtemptas situacijas, užuot bėgę nuo jų ar sprendę jas fizinėmis priemonėmis. Jei jūsų mokykla problemiška, o jūs patiriate per daug įtampos, gali kilti pavojus jūsų sveikatai, o to neverta net pati nuostabiausia pasaulyje profesija. Įtampos požymiai labai priklauso nuo žmogaus, tačiau yra bendrų ženklų, kurie gali padėti nustatyti, ar darbe patiriate per daug įtampos.

**Fiziniai požymiai**

- *Miego sutrikimai.* Jei turite miego sutrikimų, ypač sekmadienio naktį, kai ruošiatės ateinančiai savaitei, turbūt patiriate daug su darbu susijusios įtampos. Ar sapnuojate savo problemiškas klases? Ar jūsų sapnai tampa košmarais, kuriuose nebegalite su visu tuo susitvarkyti?
- *Pykinimas.* Tą nemalonų jausmą paširdžiuose, esu tikra, yra patyrę daugelis mokytojų ir, žinoma, visi, kuriems teko dirbti mokykloje, patiriančioje rimtų elgesio problemų. Ar pasijaučiate blogai, kai reikia susitikti su sunkia klase? O gal jus tas negalavimo jausmas kankina nuolat? Jei taip, gali būti, kad patiriate pernelyg daug įtampos.
- *Padažnėjęs širdies ritmas.* Be pykinimo, dar galite pajusti, kad jūsų širdis plaka dažniau – taip yra dėl adrenalino gamybos. Ar tai pajuntate, kai reikia eiti į pamoką? Vėlgi, padažnėjęs širdies ritmas gali būti įtampos simptomas.
- *Prakaituoti delnai.* Jei klasėje atsiradus įtampai jūsų delnai ima prakaituoti, tai gali būti dar vienas ženklas, kad patiriate per daug įtampos.

**Emociniai požymiai**

- *Pasitikėjimo savimi stoka.* Kai jums atrodo, kad nebegalite susitvarkyti su mokinių elgesiu, nesunku prarasti pasitikėjimą savo, kaip mokytojo, sugebėjimais. Jūsų supratimas apie tai, kas iš tikrųjų vyksta klasėje, gali būti iškreiptas, o problemos, su kuriomis susiduriate, gali pradėti atrodyti daug didesnės nei yra iš tikrųjų.
- *Gynimosi pozicijos laikymasis.* Taip pat galite pajusti, kad pradedate pernelyg laikytis gynimosi pozicijos, tikėdamiesi iš mokinių blogiausio. Tai gali duoti neigiamų rezultatų ir lemti jūsų neigiamą požiūrį į darbą bei mokinius.
- *Ašarų protrūkis.* Mačiau ganėtinai daug mokytojų (įskaitant save pačią), pravirkstančių mokytojų kambaryje ar netgi klasėje. Kokiame kitame darbe darbuotojai jaučiasi tokie pažeminti? Jei jaučiatės pernelyg pažeidžiami ir emocionalūs, tai turbūt yra didelės įtampos ženklas.
- *Kandumas.* Kai jūs ar jūsų kolegos esate įsitempę, dažniau norisi pasakyti vienas kitam kandžią repliką, ypač jei visi susiduriate su panašiais sunkaus elgesio mokiniais. Vėlgi, blogi mokyklos darbuotojų santykiai gali parodyti, kad patiriama daug įtampos – galbūt per patikrinimus ar esant kitoms įtemptoms situacijoms.

## *Kaip visa tai įveikti*

Taigi kaip visa tai įveikti, jei patiriate labai daug įtampos ir jums atrodo, kad nebegalite išspręsti elgesio valdymo problemų? Visų pirma vadovaukitės šioje knygoje pateikiamais patarimais. Daugumą mano pateikiamų siūlymų įgyvendinti paprasta, tačiau elgesys jūsų pamokose akivaizdžiai pasikeis. Taikant šias strategijas gali prireikti pastangų, todėl nepraraskite ūpo, jei iš karto nepasieksite norimų rezultatų. Tik būdami atkaklūs pamažu išspręsite savo problemas. Tuo tarpu pateikiu keletą konkrečių idėjų, kaip įveikti didelę įtampą.

## *Pasinaudokite pagalbos sistemomis*

Iš savo patirties galiu pasakyti, kad mokyklos personalas yra puiki atrama savo kolegoms. Pasinaudokite visomis galimomis pagalbos sistemomis: klasės auklėtojų, specialiųjų ugdymo poreikių koordinatorių, to paties dalyko mokytojų, mokytojų asistentų pagalba bei draugų ir šeimos palaikymu. Pasikalbėkite apie savo problemas su supratingu žmogumi – kartais tereikia peties, ant kurio galėtumėte išsiverkti, ar atidaus klausytojo, kuriam galėtumėte išpasakoti visas bėdas.

Naudingas gali būti kito mokytojo pamokų stebėjimas, ypač jei žinote, kad tas mokytojas puikiai sugeba suvaldyti klasę. Nors šis variantas paprastai siūlomas pradedantiesiems mokytojams, supratingas mokyklos direktorius turbūt leis jums stebėti keletą pamokų, jei paaiškinsite, kokia naudinga būtų tokia galimybė. Stebėdami, kaip kiti sprendžia panašių į jūsų mokinių keliamas problemas, pasisemsite naudingos patirties, kurią galėsite panaudoti savo pamokose.

Jei stebite mokytoją, jau kurį laiką dirbantį mokykloje, nepamirškite geros reputacijos įtakos. Jei mokykloje esate naujokas, jūs vis dar formuosite savo teigiamą įvaizdį. Panašiai, jei stebite mokyklos darbuotoją, kuris dirba administracijoje (direktorius, pavaduotojas), nepamirškite, kad šios pareigos taip pat turi įtakos mokinių elgesiui.

## *Vertinkite situaciją objektyviai*

Mokykloje, kurioje kyla daug elgesio problemų, kartais labai sunku objektyviai įvertinti, ko iš tikrųjų pasiekiate. Dirbdami pradinėje mokykloje, esate labiausiai atsakingi už vienos klasės mokymą – niekam kitam nereikia spręsti šios vaikų grupės problemų. Vidurinėje mokykloje didžiausia problema yra ta, kad nematote mokinių kitose pamokose, taigi iš tikrųjų nenutuokiate, kaip jie elgiasi su kitais mokytojais. Visuomet prisiminkite, kad blogai besielgiantys mokiniai nebūtinai yra jūsų, kaip mokytojo, sugebėjimų atspindys, o byloja apie daugybę kitų tokį elgesį lemiančių veiksnių. Taip pat prisiminkite, kad jei jūsų mokiniai elgsis netinkamai, dienos pabaigoje tikrai neateis pasaulio pabaiga. Pasistenkite nedaryti iš netinkamo elgesio

per didelės problemos. Visuomet prisiminkite šiuos žodžius: „Netgi jei tai blogiausia jūsų pamoka, niekas juk nemirė.“

## *Reaguokite vadovaudamiesi protu*

Į šiurkštų ar agresyvų elgesį instinktyviai reaguojame pernelyg emocingai, priimame viską giliai į širdį – tačiau galų gale juk esame žmonės, o ne mašinos. Tačiau vos tik mokytojas parodo savo emocijas, tai sukelia jam įtampą ir leidžia vaikams suprasti, kad netinkamu elgesiu jie gali „laimėti“. Kai kuriems mokiniams patinka erzinti savo mokytojus, o jų laimėjimas – emocionali mokytojo reakcija. Kita vertus, reaguodami apgalvotai ir protingai pademonstruosite mokiniams, kad jie negali jūsų palaužti. Tai taip pat padės nuspręsti, kaip ramiai ir apgalvotai susitvarkyti su konkrečia situacija.

Kai tik pajuntate, jog pradeda smarkiau plakti širdis ir veržtis jausmai, minutėlę sustokite ir permąstykite situaciją vadovaudamiesi protu, o ne emocijomis. Padarykite kelių sekundžių pauzę, kad atsietumėte emocinę reakciją nuo tinkamos konkrečiam atvejui. Jūsų reakcija turėtų būti logiška ir apgalvota, o ne pagrįsta emocijomis. Toliau pateikiami keli pavyzdžiai, iliustruojantys šias mintis.

## *Pamoką trukdantis mokinys*

Matas vaikšto po klasę, trukdo kitiems mokiniams ir nepaklūsta reikalavimui grįžti į savo vietą, nors buvo įspėtas apie galimas bausmes.

**Jūsų širdies balsas:** „Kodėl jis neklauso manęs? Kiti mokiniai turbūt mano, kad aš nesugebu jo suvaldyti. Jaučiuosi bejėgis. Pradedu pykti. KODĖL TU NEKLAUSAI MANĘS, MATAI?! “

**Jūsų proto balsas:** „Gerai, šis mokinys manęs neklauso, bet tai ne mano kaltė, tai jo pasirinkimas. Hm, ką gi man dabar daryti? Na, pirmiausia turiu išlikti ramus, tai labai svarbu. Tuomet aš jį įspėsiu, o jei tai nepadės, skirsiu vieną iš bausmių, apie kurias su mokiniais esu kalbėjęs.“

## *Nesuvaldoma klasė*

Jūsų klasė turi labai rimtų elgesio problemų, jie visai neketina nurimti ir tęsti darbo. Jie kelia triukšmą ir laido klasėje popierinius lėktuvėlius.

**Jūsų širdies balsas:** „Padėkite!!! Jų visiškai nebeįmanoma suvaldyti! Ką man dabar daryti?! Kas nors gali išgirsti juos ir pagalvoti, kad aš negaliu suvaldyti savo mokinių. Aš niekada nesugebėsiu jų nuraminti ir vesti pamokos! Kodėl, po galais, aš nusprendžiau būti mokytoju?"

**Jūsų proto balsas:** „Ką gi, nelabai gerai čia viskas klojasi, bet aš nepanikuoju. Visų pirma aš dėl to nekaltas, tai mokiniai nusprendė netinkamai elgtis. Juk visi sako, kad ši klasė turi didelių elgesio problemų. Pasistengsiu ir skirsiu numatytas bausmes, o jei reikės, paliksiu visą klasę po pamokos. Žinau, parašysiu ant lentos: „Ar palikti visą klasę po pamokų?" ir pažiūrėsiu, ar suveiks."

## *Pasidžiaukite mažais laimėjimais*

Kai jaučiatės viskuo nusivylę, pagalvokite apie bent mažiausią jūsų mokinių pažangą, kuri keltų pasididžiavimą. Mokytojui, dirbančiam elgesio problemų turinčioje mokykloje arba su sunkaus elgesio mokiniais, didžiulis pasiekimas gali būti sugebėjimas priversti vaikus sėdėti savo vietose. Pagirkite ir įvertinkite save už šiuos pasiekimus, nepamirškite ir mokinių. Mokytojo darbas yra sudėtingas, daugybė žmonių net nesugebėtų pradėti daryti tokios pažangos, kokią pasiekėte jūs. Taip pat atkreipkite dėmesį ir į gerų mokinių pasiekimus: spręsdami elgesio problemas, dažnai pamirštame gerai besielgiančius mokinius, jų darbą ir elgseną.

## *„Rūpesčiai baigiasi penktą valandą"*

Šiuos žodžius neseniai išgirdau iš vienos mokytojos, jie puikiai apibūdina būtinybę atsiriboti nuo darbo, ypač jei esate jautrios sielos. Kartais neišvengiamai turėsite neštis darbų namo. Tačiau, jei norite ilgai dirbti šį darbą, turite pripažinti, kad negalite pakeisti pasaulio. Turbūt susidursite su vaikais, kurių gyvenimas už mokyklos ribų yra išties apgailėtinas, tačiau jūs esate

mokytojai, o ne socialiniai darbuotojai. Pasistenkite viską kuo geriau atlikti darbo valandomis, tačiau išėję pro mokyklos duris palikite joje ir visus susijusius rūpesčius.

## *Nebūkite perfekcionistai*

Būdami mokytojai, jūs tiesiog negalite būti perfekcionistai – šis darbas pernelyg sudėtingas ir įvairialypis, kad viskas nuolat vyktų pagal planą. Kai pamoka nenusiseka, ieškokite priežasčių, bet neklampinkite savęs dar giliau per daug analizuodami savo veiksmus. Jei mokinys nusprendžia atsisakyti jūsų dalyko, pasistenkite padaryti, ką galite, bet nekaltinkite dėl to savęs. Jei dėl savo mokinių darote viską, ką galite, vadinasi, dirbate savo darbą. Nėra jokio tikslo galvoti apie tai, kas buvo ir praėjo, – nuolat mokykitės, bet visuomet žvelkite į ateitį.

## *Pailsėkite*

Neturėtumėte gėdytis noro retkarčiais palengvinti sau gyvenimą, ypač jei kasdien dirbate su sunkaus elgesio vaikais. Kartais galite pailsėti – rodykite vaizdo įrašą ar eikite su mokiniais į kompiuterių klasę.

## *Pasiimkite išeiginę*

Jei nuolat patiriate daug įtampos, apsilankykite pas gydytoją. Gali būti, kad sergate ir jums reikia pasiimti kelias išeigines, kad galėtumėte atsigauti. Neturėtumėte jausti sutrikimo ar gėdos, jei tenka darbdaviui įteikti nedarbingumo lapelį. Mokytojo darbas reikalauja didelių pastangų, tad negalėsite gerai atlikti savo darbo, jei būsite įsitempę. Galiausiai jūsų sveikata jums turi būti svarbiausia.

## *Išeiti?!*

Ateis toks laikas, kai turėsite savęs paklausti, ar dar norite dirbti savo mokykloje arba ar išvis norite dirbti mokytoju. Tai asmeninis sprendimas, kurį galite priimti tik jūs patys, tačiau greičiausiai tam jums prireiks daug laiko ir pastangų. Gali būti, kad esate nusivylę dabartine mokykla, kurioje dirbate, tačiau darbo vietos pakeitimas padėtų jums susigrąžinti gerą nuomonę apie mokytojo profesiją. Spręsti galite tik jūs.

Kad ir ką nuspręstumėte – keisti darbo vietą ar profesiją, – linkiu jums viso ko geriausio ateityje. Ir neužmirškite, kad mokytojai smarkiai pakeičia visų savo mokinių gyvenimus. Yra daugybė gerai besielgiančių mokinių, kuriems reikalingi jūsų sugebėjimai ir pagalba. O neklaužadoms, kad ir kaip jie jus ignoruotų, reikalingas jūsų rūpestis ir dėmesys, kad jie galėtų ko nors pasiekti. Taigi laikykitės šioje knygoje pateikiamų patarimų, uoliai dirbkite, ir pažadu, kad jums pasiseks „suvaldyti tuos neklaužadas"!

**Cowley, Sue**
Co-289 Kaip suvaldyti tuos neklaužadas? / Sue Cowley ; iš anglų kalbos vertė Rūta Kvietinskaitė. – Vilnius : Tyto alba, 2008. – 253, [3] p.
ISBN 978-9986-16-648-1

Labai populiarių ugdymo ir vaikų auklėjimo knygų autorė Sue Cowley pateikia praktiškų, realistiškų ir visų pirma nuoširdžių patarimų dėl mokinių elgesio valdymo. Čia rasite informacijos apie problemiško elgesio valdymo pagrindus, taip pat patarimų, kaip tobulinti klasės valdymo įgūdžius. Išsamiai nagrinėjama, kaip kokybiškas pamokų planavimas ir vedimas gali užtikrinti tinkamą elgesį klasėje. Knygoje pateikiamos idėjos ir patarimai pagrįsti strategijomis ir metodais, kuriuos autorė ir jos kolegos sėkmingai taiko savo darbe. Ši knyga bus naudinga mokytojams jų kasdieniame darbe: pradžiamokslis mokytojams, tik pradedantiems dirbti šį darbą, o labiau patyrusiems – priemonė įgūdžiams prisiminti ir atnaujinti.

UDK 371.2

Sue Cowley

KAIP SUVALDYTI TUOS NEKLAUŽADAS?

Iš anglų kalbos vertė *Rūta Kvietinskaitė*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

Tiražas 4000 egz.
SL 1686. 2008 08 22. 10,63 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497598, info@tytoalba.lt
Spausdino UAB „Logotipas“, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius



Sue Cowley yra kelių labai populiarių ugdymo ir vaikų auklėjimo knygų autorė. Ji nuolat rašo keliems mokomiesiems leidiniams, įskaitant *TES* ir *Junior Education*, yra mokytojavusi tiek pradinėse, tiek vidurinėse Jungtinės Karalystės bei užsienio šalių mokyklose. Šiuo metu ji rašo ugdymo temomis, rengia mokymus ir pristatymus. Lietuvių kalba jau išėjo S. Cowley knyga „Sue Cowley mokymo klinika" („Tyto alba", 2006).

„Šioje knygoje rasite praktiškų, realistiškų ir visų pirma nuoširdžių patarimų, kaip valdyti mokinių elgesį. Čia pateikiama informacijos apie problemiško elgesio valdymo pagrindus, taip pat patarimų, kaip tobulinti klasės valdymo įgūdžius, kaip kontroliuoti klasę, pasiūlymų, kaip tinkamai išnaudoti fizinius mokymo aplinkos aspektus. Taip pat išsamiai nagrinėju, kaip kokybiškas pamokų planavimas ir vedimas gali užtikrinti tinkamą elgesį klasėje. Šioje knygoje pateikiamos idėjos ir patarimai pagrįsti nuovokiomis pastabomis, metodais, kuriuos pastebėjau naudojant kitus mokytojus, bei strategijomis, kurias sėkmingai taikiau savo darbe. Tikiuosi, ši knyga bus jums naudinga kasdieniniame mokytojo darbe: pradžiamokslis mokytojams, tik pradedantiems dirbti šį darbą, o labiau patyrusiems darbuotojams – priemonė įgūdžiams prisiminti ir atnaujinti."

*Sue Cowley*



ISBN 978-9986-16-648-1









www.tytoalba.lt